Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIX
A
8
NAPOLI

XXIX
a.
8.

76-K-37

Digitized by Google

CAII PLINII

SECUNDI

HISTORIA NATURALIS.

TOMUS VI.

CAII PLINII
SECUNDI
HISTORIÆ NATURALIS
LIBRI XXXVII.

Quos recenſuit & Notis illuſtravit

GABRIEL BROTIER.

TOMUS VI.



PARISII

Typis J. BARBOU, viâ Mathurinensium.

MDCCLXXIX.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXXIII.

Metallorum naturæ.

I. METALLA nunc, ipſæque opes, & rerum pretia dicentur, tellurem intus exquirente curâ multiplici modo: quippe alibi divitiis foditur, quærente vitâ aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas & parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædeſque. Perſequimur omnes ejus fibras, vivimuſque ſuper excavatam, mirantes dehiſcere aliquando, aut intremiſcere illam, ceu verò non hoc etiam indignatione ſacræ parentis exprimi posſit. Imus in viſcera ejus, & in ſede Manium opes quærimus, tamquam parum be-

nignâ fertilique, quaquà ſecatur. Et inter hæc minimum remediorum gratiâ ſcrutamur: quoto enim cuique fodiendi cauſa medicina eſt? Quamquam & hæc ſummâ ſui parte tribuit, ut minimè parca, facilifque in omnibus quæcumque proſunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultavit atque demerſit, illa quæ non naſcuntur repentè. Mens ad inane evolans reputet quæ deinde futura ſit finis ſæculis omnibus exhauriendi eam: quouſque penetratura avaritia. Quàm innocens, quàm beata, immo verò & delicata eſſet vita, si nihil aliunde, quàm ſupra terras, concupiſceret, haberetque nonnisi quod ſecum eſt!

II. Eruitur aurum, & chryſocolla juxtà, ut pretioſior videatur, non naturâ. Parum erat unam vitæ inveniſſe peſtem, niſi in pretio eſſet auri etiam ſanies. Quærebat argentum avaritia: boni conſuluit interim inveniſſe minium, rubentiſque terræ excogitavit uſum. O prodiga ingenia! quot modis auximus pretia rerum? Acceſsit ars picturæ; & aurum argentumque cælando carius fecimus. Didicit homo naturam provocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines celebraverunt, ac per obſcenitates bibêre. Abjecta deinde ſunt hæc, & ſordere cœpere: & auri argentique nimium fuit. Murrhina

& cryſtallina ex eâdem terrâ effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere quod poſſet ſtatim totum perire. Nec hoc fuit ſatis, turbâ gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calyces: ac temulentiæ causâ tenere Indiam juvat: & aurum jam acceſſio eſt.

III. 1. Utinamque poſſet e vitâ in totum abdicari auri ſacra fames, ut celeberrimi auctores dixere! Proſciſſum eſt conviciis ab optimis quibuſque, & ad perniciem vitæ repertum. Quantùm feliciore ævo, cùm res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit! Ita enim (ut opinor) commercia victûs gratiâ invecta. Alios coriis boum, alios ferro captiviſque rebus mutaſſe tradit: quamquam & ipſe mirator auri, æſtimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea permutaſſe Glaucum diceret cum Diomedis armis novem boum. Ex quâ conſuetudine multa legum antiquarum pecore conſtat, etiam Romæ.

IV. Peſſimum vitæ ſcelus fecit, qui id primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabuloſa arbitror, quamquam illi quoque ferreum anulum dedit antiquitas: vincu-

lumque id, non geſtamen, intelligi voluit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? Manus & prorſus siniſtræ maximam auctoritatem conciliavere auro, non quidem Romanæ, quarum in more ferreum id erat, ut virtutis bellicæ, insigne. De regibus Romanis non facilè dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio ſtatua, nec præter Numæ Serviique Tullii alia, ac ne Lucii quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maximè miror, quorum e Græciâ fuit origo, unde hic anulorum uſus venit, quamquam etiam nunc Lacedæmone ferreo utuntur. Sed a Priſco Tarquinio omnium primo filium, cùm in prætextæ annis occidiſſet hoſtem, bullâ aureâ donatum conſtat: unde mos bullæ duravit, ut eorum qui equo meruiſſent filii, insigne id haberent, ceteri lorum. Et ideo miror Tarquinii ejus ſtatuam sine anulo eſſe. Quamquam & de nomine ipſo ambigi video: Græci a digitis appellavere, apud nos priſci ungulum vocabant: poſtea & Græci & noſtri ſymbolum. Longo certè tempore ne ſenatum quidem Romanum habuiſſe aureos manifeſtum eſt. Siquidem his tantùm qui legati ad exteras gentes ituri eſſent, anuli publicè dabantur: credo, quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebantur. Neque aliis uti

mos fuit, quàm qui ex eâ causâ publicè accepiſſent; vulgòque sic triumphabant. Et cùm corona ex auro Etruſca ſuſtineretur a tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æquâ fortunâ triumphantis, & ſervi coronam ſuſtinentis. Sic triumphavit de Jugurthâ C. Marius: aureumque non ante tertium conſulatum ſumpsiſſe traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantùm utebantur his: intra domos verò ferreis. Quo argumento etiam nunc ſponſæ muneri ferreus anulus mittitur, iſque sine gemmâ. Equidem nec Iliacis temporibus ullos fuiſſe anulos video: nuſquam certè Homerus dicit, cùm & codicillos missitatos epiſtolarum gratiâ indicet, & conditas arcis veſtes, ac vaſa aurea argenteaque, & ea colligata nodi, non anuli, notâ. Sortiri quoque contra provocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam deûm fibulas, & alia muliebris cultûs, sicut inaures, in primordio factitaſſe, sine mentione anulorum. Et quiſquis primus inſtituit, cunctanter id fecit, lævìſque manibus, latentibuſque induit: cùm, si honos ſecurus fuiſſet, dextrâ fuerit oſtentandus. Quòd si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi, etiam ſerioris usûs argumentum eſt, majus in lævâ fuiſſe, quâ ſcutum capitur. Eſt quidem apud eumdem Homerum vi-

rorum crinibus aurum implexum : ideo neſcio an prior uſus a feminis cœperit.

V. Romæ ne fuit quidem aurum nisi admodum exiguum, longo tempore. Certè cùm a Gallis captâ Urbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo potuere. Nec ignoro M. Craſſum duo millia pondo auri rapuiſſe ſuo & Pompeii ſecundo conſulatu, e Capitolini Jovis ſolio, a Camillo ibi condita, & ideo a pleriſque exiſtimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum præda fuit, detractumque ab his in parte captæ Urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare ſolitos, Torquatus indicio eſt. Apparet ergo Gallorum templorumque tantumdem, nec ampliùs fuiſſe : quod quidem in augurio intellectum eſt, cùm Capitolinus duplum reddidiſſet. Illud quoque obiter indicare convenit, quoniam de anulis ſermonem repetimus, ædituum cuſtodiæ ejus comprehenſum, fractâ in ore anuli gemmâ, ſtatim exſpiraſſe, & indicium ita extinctum. Ergo ut maximè duo tantùm millia pondo, cùm capta eſt Roma anno CCCLXIV. fuere, cùm jam capitum liberorum cenſa eſſent CLII. millia, quingenti LXXIII. In eâdem poſt annos CCCVII. quod ex Capitolinæ ædis incendio ceteriſque omnibus delubris C. Marius filius Præneſte detulerat, tredecim millia pondo, quæ ſub

eo titulo in triumpho tranſtulit Sulla, & argenti VI. millia. Idem ex reliquâ omni victoriâ pridie tranſtulerat auri pondo XV. millia, argenti pondo centum & quindecim millia.

VI. Frequentior autem uſus anulorum non ante Cn. Flavium Annii filium deprehenditur. Hic namque publicatis diebus faſtis, quos populus a paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus eſt, (alioqui libertino patre genitus, & ipſe Appii Cæci ſcriba, cujus hortatu exceperat eos dies, conſultando adsiduè ſagaci ingenio, promulgaveratque,) ut ædilis curulis crearetur cum Q. Anicio Prænestino, qui paucis antè annis hoſtis fuiſſet, præteritis C. Pœtelio & Domitio, quorum patres conſules fuerant. Additum Flavio, ut simul & tribunus plebis eſſet. Quo facto tantâ ſenatus indignatione exarsit, ut anulos ab eo abjectos fuiſſe in antiquiſſimis reperiatur annalibus. Fallit pleroſque, quòd tum & equeſtrem ordinem id feciſſe arbitrantur. Etenim adjectum hoc quoque, « ſed & phalera poſita, » propterea que nomen Equitum adjectum eſt. Anulos quoque depositos a nobilitate, in Annales relatum eſt, non a ſenatu univerſo. Hoc actum P. Sempronio, P. Sulpicio conſulibus. Flavius vovit ædem Concordiæ, si populo reconciliaſ-

A iv

ſet ordines. Et cùm ad id pecunia publica non decerneretur, ex multatitiâ feneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in Græcoſtasi, quæ tunc ſupra Comitium erat. Inciditque in tabellâ æreâ eam ædem, ducentis quatuor annis poſt Capitolinam, dedicatam. Ita CCCCXLIX. a conditâ Urbe geſtum eſt: & primum anulorum veſtigium exſtat: promiſcui autem uſûs alterum ſecundo Punico bello: neque enim aliter potuiſſent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cæpionem quoque & Druſum ex anulo in auctione venali, inimicitiæ cœpere: unde origo ſocialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes ſenatores habuerunt: utpote cùm memoriâ avorum multi præturâ quoque functi, in ferreo conſenuerint, ſicut Calpurnium & Manilium, qui legatus Caii Marii fuerat Jugurthino bello, Feneſtella tradit: & multi L. Fufidium illum, ad quem Scaurus de vitâ ſuâ ſcripsit: in Quinctiorum verò familiâ aurum, ne feminas quidem, habere mos fuerit: nulloſque omnino anulos major pars gentium hominumque, etiam qui ſub imperio noſtro degunt, hodieque habeat. Non signat Oriens aut Ægyptus etiam nunc, literis contenta ſolis.

Multis hoc modis, ut cetera omnia, luxuria variavit, gemmas addendo exqui-

ſiti fulgoris, cenſuque opimo digitos onerando, ſicut dicemus in gemmarum volumine: mox & effigies varias cælando, ut alibi ars, alibi materia eſſet in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putavit: ac ne quis ſignandi cauſam in anulis eſſe intelligeret, ſolidas induit. Quaſdam verò neque ab eâ parte quæ digito occultatur, auro clusit, aurumque millibus lapillorum vilius fecit. Contrà verò multi nullas admittunt gemmas, auroque ipſo ſignant: id Claudii Cæſaris principatu repertum. Nec non & ſervitia jam ferrum auro cingunt: alia per ſeſe mero auro decorant: cujus licentiæ origo nomine ipſo in Samothrace id inſtitutum declarat.

Singulis primò digitis geri mos fuerat, qui ſunt minimis proximi: sic in Numæ & Servii Tullii ſtatuis videmus. Poſtea pollici proximo induêre, etiam deorum ſimulacris: dein juvit & minimo dare. Galliæ Britanniæque medio dicuntur uſæ. Hic nunc ſolus excipitur: ceteri omnes onerantur, atque etiam privatim articuli minoribus aliis. Sunt qui tres uni minimo congerant: alii verò & huic unum tantùm, quo ſignantem ſignent. Conditus ille, ut res rara, & injuria uſus indigna, velut e ſacrario promitur: & unum in minimo digito habuiſſe, pretioſioris in recondito ſupellectilis oſtentatio eſt. Jam

alii pondera eorum oſtentant. Aliis plures quàm unum, geſtare labor eſt. Alii bracteas infarcire leviore materiâ, propter caſum, tutius gemmarum ſollicitudini putant. Alii ſub gemmis venena cludunt, ſicut Demoſthenes ſummus Græciæ orator, anuloſque mortis gratiâ habent. Denique ut plurimùm opum ſcelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priſcorum vita, qualis innocentia, in quâ nihil ſignabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo vindicantur a rapinâ. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac ſervorum quoque causâ nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, ſinguli Marcipores Luciporeſve dominorum gentiles, omnem victum in promiſcuo habebant: nec ulla domi cuſtodia a domeſticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiant eas, & claves quoque ipſas ſignaſſe non eſt ſatis: gravatis ſomno aut morientibus anuli detrahuntur: majorque vitæ ratio circa hoc inſtrumentum eſſe cœpit, incertum a quo tempore. Videmur tamen poſſe in externis auctoritatem ejus rei intelligere, circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abjectus, capto relatus eſt piſce, ipſo circiter CCXXX. annum Urbis noſtræ interfecto. Celebratior quidem uſus cum fenore cœpiſſe debet: argumento eſt con-

ſuetudo vulgi, ad ſponsiones etiamnum anulo exsiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: ut planè adfirmare possimus, nummos antè apud nos, mox cœpiſſe anulos. De nummis paulo pòſt dicetur.

VII. Anuli diſtinxere alterum ordinem a plebe, ut ſemel cœperant eſſe celebres, sicut tunica ab anulis ſenatum: quamquam & hoc ſerò: vulgóque purpurâ latiore tunicæ uſos invenimus etiam præcones, sicut patrem Lucii Ælii Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem, tertiumque, plebi & patribus inſeruere: quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ judices tribuunt. Nec pridem id factum: divo Auguſto decurias ordinante, major pars judicum in ferreo anulo fuit: iique non equites, ſed judices vocabantur. Equitum nomen ſubsiſtebat in turmis equorum publicorum. Judicum quoque non nisi quatuor decuriæ fuere primò: vixque singula millia in decuriis inventa ſunt, nondum provinciis ad hoc munus admissis: ſervatumque in hodiernum eſt, ne quis e novis civibus in iis judicaret.

2. Decuriæ quoque ipſæ pluribus diſcretæ nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorum, & Judicum. Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur, ex om-

nibus ſelecti ad cuſtodiendas ciſtas ſuffragiorum in comitiis. Et diviſus hic quoque ordo erat ſuperbâ uſurpatione nominum: cùm alius ſe Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret.

VIII. Tiberii demum principatûs nono anno in unitatem venit equeſter ordo: anulorumque auctoritati forma conſtituta eſt, C. Aſinio Pollione, C. Antiſtio Vetere coſſ. anno Urbis conditæ DCCLXXV. quod miremur, futili pæne de cauſâ, cùm C. Sulpicius Galba, dum juvenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, queſtus eſſet in ſenatu, vulgò inſtitores ejus culpæ defendi anulis. Hac de cauſâ conſtitutum, ne cui jus id eſſet, nisi cui ingenuo ipsi, patri avoque paterno ſeſtertia CCCC. cenſus fuiſſet, & lege Juliâ theatrali in XIV. ordinibus ſedendi. Poſtea gregatim insigne id adpeti cœptum. Propterque hæc diſcrimina Caius princeps decuriam quintam adjecit: tantúmque natum eſt faſtûs, ut quæ ſub divo Auguſto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, passimque ad ornamenta ea etiam ſervitute liberati transiliant: quod antea numquam erat factum, quoniam in ferreo anulo equites judiceſque intelligebantur: adeóque promiſcuum id eſſe cœpit, ut apud Claudium Cæſarem, in cenſurâ ejus, unus ex

equitibus Flavius Proculus, quadringentos ex eâ causâ reos poſtularet. Ita dum ſeparatur ordo ab ingenuis, communicatus eſt cum ſervitiis.

Judicum autem appellatione ſeparari eum ordinem, primi omnium inſtituêre Gracchi, diſcordi popularitate in contumeliam ſenatûs: mox eâ debellatâ, auctoritas nominis vario ſeditionum eventu circa publicanos ſubſtitit: & aliquamdiu tertiæ vires publicani fuere. Marcus Cicero demum ſtabilivit equeſtre nomen in conſulatu ſuo, Catilinanis rebus, ex eo ſe ordine profectum eſſe celebrans, ejuſque vires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore planè hoc tertium corpus in republicâ factum eſt, cœpitque adjici ſenatui populoque Romano, & equeſter ordo. Quâ de causâ & nunc poſt populum ſcribitur, quia novissimè cœptus eſt adjici.

IX. Equitum quidem etiam nomen ipſum ſæpe variatum eſt, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres ſub Romulo regibuſque appellati ſunt: deinde flexumines: poſtea troſſuli, cùm oppidum in Tuſcis citra Volsinios paſſuum IX. M. sine ullo peditum adjumento cepiſſent ejus vocabuli: idque duravit ultra C. Gracchum. Junius certè, qui ab amicitiâ ejus Gracchanus appellatus eſt, ſcriptum reliquit his verbis. « Quod ad eque-

» ſtrem ordinem adtinet, antea troſſulos » vocabant, nunc equites vocant: ideo» que quia non intelligunt troſſulos no» men quid valeat, multos pudet troſſu» los vocari ».

X. Sunt adhuc aliquæ non omittendæ in auro differentiæ. Auxilia quippe & externos torquibus aureis donavere, at cives non niſi argenteis. Præterque, armillas civibus dedêre, quas non habent externi.

XI. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedêre civibus. Quis primùm donatus ſit eâ, non inveni: equidem quis primus donaverit, a L. Piſone traditur A. Poſtumius dictator: apud lacum Regillum caſtris Latinorum expugnatis, ei cujus maximè operâ capta eſſent, hanc coronam ex prædâ is dedit. Item L. Lentulus cos. Servio Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto: ſed huic quinque librarum. Piſo Frugi filium ex privatâ pecuniâ donavit; eamque coronam teſtamento ei prælegavit.

XII. 3. Deorum verò honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quàm ut auratis cornibus hoſtiæ, majores dumtaxat, immolarentur. Sed in militiâ quoque in tantum adolevit hæc luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epiſtolæ reperiantur frementes, fibulas tribunicias ex auro geri,

Ita hercules: idem enim tu, Brute, mulierum pedibus aurum geſtari tacuiſti: & nos ſceleris arguimus illum, qui primus auro dignitatem per anulos fecit, ut habeant in lacertis jam pridem & viri, quod e Dardanis venit, itaque & Dardanum vocabatur. Viriolæ Celticæ dicuntur: viriæ Celtibericæ. Habeant feminæ in armillis digitiſque totis, collo, auribus, ſpiris: diſcurrant catenæ circa latera, & in ſecreto margaritarum ſacculi e collo dominarum aureo pendeant, ut in ſomno quoque unionum conſcientia adsit: etiamne pedibus induitur, atque inter ſtolam plebemque hunc medium feminarum equeſtrem ordinem facit? Honeſtiùs viri pædagogiis id damus: balineaſque dives puerorum forma convertit. Jam verò etiam Harpocratem, ſtatuaſque Ægyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Fuit & alia Claudii principatu differentia inſolens his, quibus admissionem liberti ejus dediſſent, imaginem principis ex auro in anulo gerendi, magnâ criminum occasione: quæ omnia ſalutaris exortus Veſpaſiani imperatoris abolevit, æqualiter publicando principem. De anulis aureis eorumque uſu hactenus dictum sit.

XIII. Proximum ſcelus fecit, qui primus ex auro denarium signavit: quod &

ipſum latet, auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem ſignato, ante Pyrrhum regem devictum uſus eſt. Librales, (unde etiam nunc libella dicitur, & dupondius,) adpendebantur aſſes. Quare æris gravis pœna dicta. Et adhuc expenſa in rationibus dicuntur : item impendia, & dependere. Quin & militum ſtipendia, hoc eſt, ſtipis pondera, diſpenſatores, libripendes dicuntur : quâ conſuetudine in his emptionibus, quæ mancipii ſunt, etiam nunc libra interponitur. Servius rex primus ſignavit æs. Antea rudi uſos Romæ Timæus tradit. Signatum eſt notâ pecudum : unde & pecunia appellata. Maximus cenſus CX. M. aſſium fuit illo rege : & ideo hæc prima claſſis. Argentum ſignatum eſt anno Urbis CCCCLXXXV. Q. Ogulnio, C. Fabio coſſ. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarium pro decem libris æris, quinarium pro quinque, ſeſtertium pro dupondio ac ſemiſſe. Librale autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cùm impenſis reſpublica non ſufficeret : conſtitutumque ut aſſes ſextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factæ lucri, diſſolutumque æs alienum. Nota æris fuit ex alterâ parte Janus geminus, ex alterâ roſtrum navis : in triente verò & quadrante, rates. Quadrans antea teruncius vo-

catus a tribus unciis. Poſtea Annibale urgente Marcum Minucium, Q. Fabio Maximo dictatore, aſſes unciales facti : placuitque denarium ſedecim assibus permutari, quinarium octonis, ſeſtertium quaternis. Ita reſpublica dimidium lucrata eſt. In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro decem assibus datus. Notæ argenti fuere bigæ atque quadrigæ : & inde bigati quadrigatique dicti. Mox lege Papiriâ ſemunciales aſſes facti. Livius Druſus in tribunatu plebis octavam partem æris argento miſcuit, Qui nunc Victoriatus appellatur, lege Clodiâ percuſſus eſt. Antea enim hic nummus ex Illyrico advectus, mercis loco habebatur. Eſt autem signatus Victoriâ, & inde nomen. Aureus nummus poſt annum LXII. percuſſus eſt, quàm argenteus, ita ut ſcripulum valeret ſeſtertiis vicenis : quod effecit in libras, ratione ſeſtertiorum, qui tunc erant, ſeſtertios DCCCC. Poſt hæc placuit X. XL. signari ex auri libris : paulatimque principes imminuêre pondus : minutissimè Nero ad XLV.

XIV. Sed a nummo prima origo avaritiæ, fenore excogitata, quæſtuoſaque ſegnitia. Nec paulatim exarsit rabie quadam, non jam avaritia, ſed fames auri : utpote cùm Septimuleius Caii Gracchi familiaris, auro rependendum caput ejus ex-

ciſum ad Opimium tulerit, plumboque in os addito parricidio ſuo rempublicam etiam circumſcripſerit : nec jam Quiritium aliquo, ſed univerſo nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit : hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantùm nomina iſta, quæ ſubinde nova Græco ſermone excogitantur, expreſſo argenteis vaſis auro aut incluſo : quibus deliciis veneunt tam inaurata quàm aurea, cùm ſciamus interdixiſſe caſtris ſuis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tantò fuit plus animi fugitivis noſtris. Meſſala orator prodidit, Antonium triumvirum aureis uſum vaſis in omnibus obſcenis desideriis, pudendo crimine, etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo pulvinis ſubdito, Philippum regem dormire ſolitum. Agnonem Teium Alexandri Magni præfectum aureis clavis ſuffigere crepidas. Antonius apud nos in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit : proſcriptione dignum, ſed Spartaci.

XV. Equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo ſemper argentum imperitaſſe, non aurum : sicut Carthagini cum Annibale victæ XII. M. pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec poteſt videri penuriâ mundi id eveniſſe. Jam Midas & Crœſus infinitum poſ-

ſederant. Jam Cyrus devictâ Aſiâ pondo XXXIV. M. invenerat, præter vaſa aurea, aurumque factum, & in eo folia ac platanum, vitemque. Quâ victoriâ argenti quingenta millia talentorum reportavit, & craterem Semiramidis, cujus pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Ægyptium pondo LXXX. patere Varro tradit. Jam regnaverat in Colchis Salauces & Eſubopes, qui terram virginem nactus, plurimùm argenti aurique eruiſſe dicitur in Suanorum gente, & alioqui velleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narrantur, & columnæ, atque paraſtaticæ, victo Seſoſtri Ægypti rege, tam ſuperbo, ut prodatur annis quibuſque ſorte reges ſingulos e ſubjectis jungere ad currum ſolitus, atque ita triumphare.

XVI. Et nos fecimus, quæ poſteri fabuloſa arbitrentur. Cæſar qui poſtea dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni apparatu arenæ argenteo uſus eſt: feraſque argenteis haſtis inceſſivere tum primùm noxii, quod etiam in municipiis æmulantur. C. Antonius ludos ſcenâ argenteâ fecit. Item L. Muræna, & Caius princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo CXXIV. M. Claudius ſucceſſor ejus, cùm de Britanniâ triumpharet, inter coronas aureas,

VII. M. pondo habere, quam contuliſſet Hiſpania citerior, IX. C. quam Gallia Comata, titulis indicavit. Hujus deinde ſucceſſor Nero, Pompeii theatrum operuit auro in unum diem, quod Tiridati regi Armeniæ oſtenderet. Et quota pars ea fuit aureæ domûs ambientis urbem?

XVII. Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Julio, L. Aurelio coſſ. ſeptem annis ante bellum Punicum tertium, pondo XVI. M. DCCCX. argenti XXII. M. LXX. & in numerato, $\overline{\text{LXII}}$. LXXXV. M. CCCC. Item Sex. Julio, L. Marcio coſſ. hoc eſt, belli ſocialis initio, auri pondo $\overline{\text{XVI}}$. XX. M. DCCCXXIX. C. Cæſar primo introitu Urbis, civili bello ſuo, ex ærario protulit laterum aureorum XV. M. argenteorum, XXXV. M. & in numerato, H-S. $\overline{\text{CCCC}}$. Nec fuit aliis temporibus reſpublica locupletior. Intulit Æmilius Paulus, Perſeo rege victo e Macedonicâ prædâ H-S. $\overline{\text{MM}}$. $\overline{\text{CCC}}$. a quo tempore populus Romanus tributum pendere deſiit.

XVIII. Laquearia, quæ nunc & in privatis domibus auro teguntur, poſt Carthaginem everſam primò inaurata ſunt in Capitolio, cenſurâ L. Mummii. Inde tranſiere in cameras quoque & parietes, qui jam & ipſi tamquam vaſa inaurantur: cùm ſua ætas varia de Catulo exiſtimaverit, quòd tegulas æreas Capitolii inauraſſet primus.

XIX. Inventores auri, ſicut metallorum fere omnium ſeptimo volumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuiſſe arbitror, non colore, qui in argento clarior eſt, magiſque diei ſimilis, & ideo militaribus ſignis familiarior, quoniam is longiùs fulget: manifeſto errore eorum, qui colorem ſiderum placuiſſe in auro arbitrantur, cùm in gemmis aliiſque rebus non ſit præcipuus. Nec pondere, aut facilitate materiæ prælatum eſt ceteris metallis, cùm cedat per utrumque plumbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendiis rogiſque. Quinimmo quò ſæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimentum ignis eſt, ut ſimili colore rubeat, igneſcatque: id ipſum obruſſam vocant. Primum autem bonitatis argumentum eſt, quàm difficillimè accendi. Præterea mirum, prunæ violentiſſimæ igni indomitum, paleâ citiſſimè ardeſcere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera cauſa pretii major, quàm minimùm uſu deteri, cùm argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manuſque ſordeſcant deciduâ materiâ. Nec aliud laxiùs dilatatur, aut numeroſiùs dividitur, ut pote cujus unciæ in ſeptingenas & quinquagenas, pluresque bracteas, quaternûm utroque digitorum, ſpargantur. Craſſiſſimæ ex his Præneſtinæ vocantur, etiam-

num retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissimè simulacro. Proxima bractea quæſtoria appellatur. Hiſpania ſtrigiles vocat auri parvulas maſſas, quod ſuper omnia ſolum in maſsâ aut ramento capitur. Cùm cetera in metallis reperta igni perficiantur, hoc ſtatim aurum eſt, conſummatamque materiam protinus habet, cùm ita invenitur. Hæc enim inventio ejus naturalis eſt: alia quam dicemus, coacta. Super cetera non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipſo quod conſumat bonitatem, minuatve pondus. Jam contra ſalis & aceti ſuccos domitores rerum, conſtantia: ſuperque omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lanâ. Tunicâ aureâ triumphaſſe Tarquinium Priſcum Verrius docet. Nos vidimus Agrippinam Claudii principis, edente eo navalis prœlii ſpectaculum, adsidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine aliâ materiâ. Attalicis verò jampridem intexitur, invento regum Asiæ.

XX. Marmori & iis quæ candefieri non poſſunt, ovi candido illinitur: ligno, glutini ratione compositâ: leucophoron vocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, ſuo loco docebimus. Æs inaurari argento vivo, aut certè hydrargyro, legitimum erat: de quibus, ut dicemus, illorum naturam reddentes, excogitata fraus.

eſt. Namque æs cruciatur in primis, accenſumque reſtinguitur ſale, aceto, alumine. Poſteà exarenatur, an ſatis recoctum ſit, ſplendore deprehendente: iterumque exhalatur igni, ut possit edomitum, mixtis pumice, alumine, argento vivo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando vim habet, qualem eſſe diximus plumbo.

XXI. 4. Aurum invenitur in noſtro orbe: ut omittamus Indicum, a formicis, aut apud Scythas gryphis erutum. Apud nos tribus modis: fluminum ramentis, ut in Tago Hiſpaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Aſiæ, Gange Indiæ. Nec ullum abſolutius aurum eſt, ut curſu ipſo trituque perpolitum.

Alio modo puteorum ſcrobibus effoditur, aut in ruinâ montium. Quare utraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia ſegullum tollunt: ita vocatur indicium. Alveus hìc eſt: arenæque lavantur, atque ex eo quod reſedit, conjectura capitur. Invenitur aliquando in ſummâ tellure protinus, rarâ felicitate: ut nuper in Dalmatiâ principatu Neronis, ſingulis diebus etiam quinquagenas libras fundens. Gummi inventum eſt in ſummo ceſpite, talutatium vocant, si & auro ea tellus ſubeſt. Ceterò montes Hiſpaniæ aridi ſterileſque, & in quibus aliud gignatur,

huic bono coguntur fertiles eſſe : quod puteis foditur, canalicium vocant, alii canalienſe: marmoris glareæ inhærens, non illo modo, quo in Oriente ſapphiro atque Thebaico, aliiſque in gemmis ſcintillat, ſed micas amplexum marmoris. Vagantur hi venarum canales per latera puteorum, & huc illuc, inde nomine invento : telluſque ligneis columnis ſuſpenditur. Quod effoſſum eſt, tunditur, lavatur, uritur, molitur in farinam, ac pilis cuditur. Vocant argentum, quod exit a fornace: ſudoriſque, qui e camino jactatur, ſpurcitia, in omni metallo ſcoria appellatur. Hæc in auro tunditur, iterumque coquitur. Catini fiunt ex taſconio. Hoc eſt terra alba ſimilis argillæ. Neque enim alia flatum, ignemque, & ardentem materiam tolerat.

Tertia ratio opera vicerit Gigantum. Cuniculis per magna ſpatia actis cavantur montes ad lucernarum lumina. Eadem menſura vigiliarum eſt : multiſque menſibus non cernitur dies. Arrugias id genus vocant: ſiduntque rimæ ſubitò, & opprimunt operatos: ut jam minùs temerarium videatur e profundo maris petere margaritas: tantò nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus ſuſtinendis. Occurſant in utroque genere ſilices. Hos igni & aceto rumpunt;

Sæpius

Sæpius verò, quoniam in cuniculis vapor & fumus ſtrangulat, cædunt, fracturis CL. libras fere agentibus: egeruntque humeris noctibus ac diebus, per tenebras proximis tradentes: lucem novissimi cernunt. Si longior videtur silex, latus ſequitur foſſa, ambitque. Tamen in silice facilior exiſtimatur opera. Eſt namque terra ex quodam argillæ genere, glareæ mixta (candidam vocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis adgrediuntur, & iiſdem malleis: nihilque durius putant, nisi quòd inter omnia auri fames durissima eſt. Peracto opere, cervices fornicum ab ultimo cædunt. Dat signum ruina, eamque ſolus intelligit in cacumine montis ejus pervigil. Hic voce ictuve evocari jubet operas, pariterque ipſe devolat. Mons fractus cadit ab ſeſe longè, fragore qui concipi humanâ mente non possit, & flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum eſt: nec ſciere eſſe, cùm fodêre. Tantaque ad pericula & impendia ſatis fuit cauſæ, ſperare quod cuperent.

Alius par labor, ac vel majoris impendii, flumina ad lavandam hanc ruinam jugis montium ducere obiter a centesimo plerumque lapide. Corrugos vocant, a corrivatione, credo: nimirum & hîc labor eſt. Præcepiſſe libramentum oportet, ut ſurat

is quà influat: itaque altissimis, partibus ducitur. Convallis & intervalla ſubſtructis canalibus junguntur. Alibi rupes inviæ cæduntur, ſedemque trabibus cavatæ præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pendet, ut procul intuentibus ſpecies ne ferarum quidem, ſed alitum fiat. Pendentes majore ex parte librant, & lineas itineri præducunt. Itaque insiſtentis veſtigiis hominis locus non eſt. Manus trahunt omne vitium in ſportis. Id genus terræ urium vocant. Ergo per silices calculoſve ducuntur, & urium evitant. Ad capita dejectûs in ſuperciliis montium piſcinæ cavantur: ducentos pedes in quaſque partes, & in altitudinem denos. Emiſſaria in his quina pedum quadratorum ternûm fere linquuntur, & repleto ſtagno excussis obturamentis erumpit torrens tantâ vi, ut ſaxa provolvat.

Alius etiamnum in plano labor. Foſſæ per quas profluat, cavantur: agangas vocant: eæ ſternuntur gradatim ulice. Frutex eſt roris marini similis, aſper, aurumque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta ſuſpenduntur, canali ita profluente de terrâ in mare. His de causis jam promovit Hiſpania. In priore genere, quæ exhauriuntur immenſo labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugiâ quæsitum non coquitur, ſed

ſtatim ſuum eſt. Inveniuntur ita maſſæ. Nec non in puteis etiam denas excedentes libras. Palacas Hiſpani, alii palacurnas: iidem quod minutum eſt, balucem vocant. Ulex ſiccatus uritur, & cinis ejus lavatur ſubſtrato ceſpite herboſo, ut ſidat aurum. Vicena millia pondo ad hunc modum annis ſingulis Aſturiam atque Gallæciam & Luſitaniam præſtare quidam prodiderunt, ita ut plurimùm Aſturia gignat. Neque in aliâ parte terrarum tot ſæculis hæc fertilitas. Italiæ parci vetere interdicto patrum diximus: alioqui nulla fecundior metallorum quoque erat tellus. Exſtat lex cenſoria Ictimulorum aurifodinæ, Vercellenſi agro, quâ cavebatur, ne plus quinque millibus hominum in opere publicani haberent.

XXII. Aurum faciendi eſt etiamnum una ratio ex auripigmento, quod in Syriâ foditur pictoribus, in ſummâ tellure, auri colore, ſed fragili, lapidum ſpecularium modo. Invitaveratque ſpes Caium principem avidiſſimum auri: quamobrem juſſit excoqui magnum pondus: & plane fecit aurum excellens, ſed ita parvi ponderis, ut detrimentum ſentiret, illud propter avaritiam expertus: quamquam auripigmenti libræ x. iv. permutarentur: nec poſtea tentatum ab ullo eſt.

XXIII. Omni auro ineſt argentum va-

rio pondere, alibi nonâ, alibi octavâ parte. In uno tantùm Galliæ metallo, quod vocant Albucrarenſe, tricesima ſexta portio invenitur: ideo ceteris præeſt. Ubicumque quinta argenti portio eſt, electrum vocatur. Scrobes eæ reperiuntur in canaliensi. Fit & curâ electrum argento addito. Quod si quintam portionem excessit, incudibus non resiſtit. Et electro auctoritas, Homero teſte qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Minervæ templum habet Lindos, inſulæ Rhodiorum, in quo Helena ſacravit calycem ex electro. Adjicit hiſtoria, mammæ ſuæ menſurâ. Electri natura eſt, ad lucernarum lumina clariùs argento ſplendere. Quod eſt nativum, & venena deprehendit. Namque diſcurrunt in calycibus arcus, cæleſtibus similes, cum igneo ſtridore: & geminâ ratione prædicunt.

XXIV. Aurea ſtatua prima omnium nullâ inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant holoſphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur, (quo sit situ terrarum nomen hoc significavimus,) numine gentibus illis ſacratissimo. Direpta eſt Antonii Parthicis rebus. Scitumque narratur dictum unius veteranorum Bononiæ, hoſpitali divi Auguſti cenâ, cùm interrogaretur, « eſſetne ve« rum, eum qui primus violaſſet hoc nu-

» men, oculis membriſque captum ex» ſpiraſſe »? Reſpondit enim, « tum ma» ximè Auguſtum de crure ejus cenare, » ſeque illum eſſe, totumque ſibi cen» ſum ex eâ rapinâ ». Hominum primus & auream ſtatuam & ſolidam Gorgias Leontinus Delphis in templo ſibi poſuit, LXX. circiter Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæſtus.

XXV. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratiſque, & infantibus adplicatur, ut minùs noceant, quæ inferantur, veneficia. Eſt & ipſi ſuperlato vis malefica, gallinarum quoque & pecorum feturis. Remedium eſt abluere illatum, & ſpargere eos quibus mederi velis. Torretur & cum ſalis gemino pondere, triplici miſeos, & rurſum cum duabus ſalis portionibus, & unâ lapidis, quem ſchiſton vocant: ita virus tradit rebus unà crematis in fictili vaſe, ipſum purum & incorruptum. Reliquus cinis ſervatus in fictili, & ex aquâ illitus, lichenas in facie ſanat. Lomento eum convenit ablui. Fiſtulas etiam ſanat, & quæ vocantur hæmorrhoides. Quod ei tritus pumex adjicitur, putria ulcera & tetri odoris emendat. Ex melle verò decoctum cum melanthio, & illitum umbilico, leniter ſolvit alvum. Auro verrucas curari M. Varro auctor eſt.

XXVI. 5. Chryſocolla humor eſt in puteis, quos diximus, per venam auri defluens, craſſeſcente limo rigoribus hibernis uſque in duritiam pumicis. Laudatiorem eamdem in ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum eſt. Invenitur & in plumbariis, vilior etiam aurariâ. In omnibus autem iis metallis fit & curâ, multùm infra naturalem illam: immiſsis in venam aquis leviter hieme totâ, uſque in Junium menſem, dein ſiccatis in Junio & Julio: ut planè intelligatur nihil aliud chryſocolla, quàm vena putris. Nativa duritiâ maximè diſtat: luteam vocant. Et tamen illâ quoque herbâ, quam lutum appellant, tinguitur. Natura eſt, quæ lino lanæve, ad ſuccum bibendum. Tunditur in pilâ, deinde tenui cribro cernitur: poſtea molitur, ac deinde tenuius cribratur. Quidquid non tranſmeat, repetitur in pilâ, dein molitur. Pulvis ſemper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia ſolvatur: ac rurſus tunditur, dein lavatur in conchis, ſiccaturque. Tunc tinguitur alumine ſchiſto, & herbâ ſuprà dictâ: pingiturque, antèquam pingat. Refert quàm bibula dociliſque ſit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur ſcytanum atque turbyſtum: ita vocant medicamenta ſorbere cogentia.

XXVII. Cùm tinxere pictores, orobitin

vocant, ejuſque duo genera faciunt: luteam, quæ ſervatur in lomentum: & liquidam, globulis ſudore reſolutis. Hæc utraque genera in Cypro fiunt. Laudatiſſima in Armeniâ, ſecunda in Macedoniâ, largiſſima in Hiſpaniâ. Summa commendationis, colorem in herbâ ſegetis lætè virentis quàm ſimillimè reddat. Viſumque jam eſt Neronis principis ſpectaculis arenam Circi chryſocollâ ſterni, cùm ipſe concolori panno aurigaturus eſſet. Indocta opificum turba tribus eam generibus diſtinguit: aſperam, quæ taxatur in libras denariis VII. mediam, quæ denariis quinis: adtritam, quam & herbaceam vocant, quæ X. III. Sublinunt autem arenoſam, priuſquam inducant, atramento, & Parætonio. Hæc ſunt tenacia ejus & colori blanda. Parætonium, quoniam eſt naturâ pinguiſſimum, & propter lævorem tenaciſſimum, atramento adſpergitur, ne Parætonii candor pallorem chryſocollæ adferat. Luteam putant a luto herbâ dictam, quam ipſam cæruleo ſubtritam, pro chryſocollâ inducunt, viliſſimo genere atque fallaciſſimo.

XXVIII. Uſus chryſocollæ & in medicinâ eſt ad purganda vulnera cum cerâ & oleo. Eadem per ſe arida ſiccat & contrahit. Datur & in anginâ, orthopnœâve, lingenda cum melle. Concitat vomitiones:

miſcetur & collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplaſtris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chryſocollam medici acesin appellant, quæ non eſt orobitis.

XXIX. Chryſocollam & aurifices sibi vindicant adglutinando auro: & inde omnes appellatam similiter utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypriâ ærugine, & pueri impubis urinâ, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cypriis mortariis: ſanternam vocant noſtri. Ita ferruminatur aurum, quod argentoſum vocant. Signumque eſt, si additâ ſanternâ niteſcit. E diverſo æroſum contrahit ſe, hebetaturque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & ſeptimâ parte argenti ad ſupradicta additis, unáque contritis.

XXX. Contexi par eſt reliqua circa hoc, ut univerſa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum eſt tale. Argilla ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo & marmori: ſed plumbum nigrum albo jungitur, ipſumque album sibi oleo. Item ſtannum æramentis, ſtanno argentum. Pineis optimè lignis æs ferrumque funditur: ſed & Ægyptiâ papyro: paleis aurum. Calx aquâ accenditur, & Thracius lapis: idemque oleo reſtinguitur. Ignis autem aceto maximè, & viſco, & ovo. Terra minimè flagrat. Carboni

major vis exuſto, iterumque flagranti.

XXXI. 6. Ab his argenti metalla dicantur, quæ ſequens inſania eſt. Nonniſi in puteis reperitur, nullâque ſui ſpe naſcitur: nullis, ut in auro lucentibus ſcintillis. Terra eſt alia rufa, alia cineracea. Excoqui non poteſt, niſi cum plumbo nigro, aut cum venâ plumbi. Galenam vocant, quæ juxta argenti venas plerúmque reperitur. Et eodem opere ignium deſcendit pars in plumbum, argentum autem ſupernè innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus pæne provinciis, ſed in Hiſpaniâ pulcherrimum: id quoque in ſterili ſolo, atque etiam montibus: & ubicumque una inventa vena eſt, non procul invenitur alia. Hoc quidem & in omni fere materiâ: unde metalla Græci videntur dixiſſe. Mirum, adhuc per Hiſpanias ab Annibale inchoatos puteos durare, ſua ab inventoribus nomina habentes. Ex queis Bebulo appellatur hodieque, qui ccc. pondo Annibali ſubminiſtravit in dies, ad mille quingentos jam paſſus cavato monte, per quod ſpatium Aquitani ſtantes diebus noctibuſque egerunt aquas lucernarum menſurâ, amnemque faciunt. Argenti vena, quæ in ſummo reperta eſt, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi ſolebat eſſe alumen inventum: ultra nihil quærebatur. Nuper inventa æris vena infra alu-

men alba, finem ſpei fecit. Odor ex argenti fodinis inimicus omnibus animalibus, ſed maximè canibus. Aurum argentumque quò mollius, eò pulcrius. Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur.

XXXII. Eſt & lapis in his venis, cujus vomica liquoris æterni argentum vivum appellatur: venenum rerum omnium. Exeſt ac perrumpit vaſa permanans tabe dirâ. Omnia ei innatant, præter aurum: id unum ad ſe trahit. Ideo & optimè purgat, ceteras ejus ſordes exſpuens crebro jactatu fictilibus in vasis, alutis injectis. Sed ut ipſum ab auro diſcedat in pelles ſubactas effunditur, per quas ſudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cùm æra inaurantur, ſublitum bracteis pertinacissimè retinet. Verùm pallore detegit simplices aut prætenues bracteas. Quapropter id furtum quærentes, ovi liquore candido uſum eum adulteravere: mox & hydrargyro, de quo ſuo dicemus loco. Et aliàs argentum vivum non largum inventum eſt.

XXXIII. In iiſdem argenti metallis invenitur, ut propriè dicamus, ſpumæ lapis candidæ nitentiſque, non tamen tranſlucentis: ſtimmi appellant, alii ſtibium, alii alabaſtrum, alii larbaſon. Duo ejus genera, mas & femina. Magis probant fe-

minam : horridior eſt mas, ſcabriorque, & minùs ponderoſus, minúſque radians & arenosior : femina contrà nitet, friabilis, fiſſuriſque, non globis dehiſcens.

XXXIV. Vis ejus adſtringere, & refrigerare : principalis autem circa oculos : namque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellavere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum, exulcerationeſque, farina ejus ac thuris, gummi admixto. Siſtit & ſanguinem e cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia vulnera : & contra veteres canum morſus inſperſus farinâ : & contra ambuſta igni, cum adipe, ac ſpumâ argenti, ceruſsâque, & cerâ. Uritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis : dein reſtinguitur mulierum lacte, teriturque in mortariis, admixtâ pluviâ. Ac ſubinde turbidum transfunditur in æreum vas, & mundatur nitro. Fæx ejus intelligitur plumbosissima, quæque ſubſedit in mortario, abjiciturque. Dein vas, in quo turbida transfuſa ſunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & poſtero die quod innatat, effunditur, ſpongiâque tollitur. Quod ibi ſubſedit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non ut perareſcat. Iterumque in mortario teritur, & in paſtillos dividitur. Ante omnia autem urendi modus neceſſarius

eſt, ne plumbum fiat. Quidam non fimo utuntur coquentes, ſed adipe. Alii tritum in aquâ triplici linteo ſaccant, fæcemque abjiciunt, idque quod defluxit, transfundunt, quidquid ſubsidit colligentes: emplaſtris quoque & collyriis miſcent.

XXXV. Scoriam in argento Græci vocant helcyſma. Vis ejus adſtringere & refrigerare corpora. Additur emplaſtris, ut molybdæna, de quâ dicemus in plumbo, cicatricibus maximè glutinandis: & contra teneſmos, dyſenteriaſque, infuſa clyſteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, quæ vocant liparas, ad excreſcentia ulcerum, aut ex adtritu facta, aut in capite manantia.

Fit in iiſdem metallis, & quæ vocatur ſpuma argenti. Genera ejus tria: optima quam chrysitin vocant: ſecunda, quam argyritin: tertia, quam molybditin. Et plerumque omnes hi colores in iiſdem tubulis inveniuntur. Probatissima eſt Attica, proxima Hiſpaniensis. Chrysitis ex venâ ipsâ fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fuſurâ, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excoctâ ſuâ materiâ ex ſuperiori catino defluens in inferiorem, & ex eo ſublata veruculis ferreis, atque in ipsâ flammâ convoluta, ut sit modici ponderis. Eſt autem, ut ex nomine ipſo intel-

ligi poteſt, ferveſcentis materiæ ſpuma. Diſtat a ſcoriâ, quò poteſt ſpuma a fæce diſtare. Alterum purgantis ſe materiæ, alterum purgatæ vitium eſt. Quidam duo genera faciunt ſpumæ, quæ vocant lythrida & peumenem, tertium molybdænam, in plumbo dicendam. Spuma ut sit utilis, iterum coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem anulorum: ita accenſa follibus, ad ſeparandos carbones cineremque, abluitur aceto aut vino, simulque reſtinguitur. Quod si sit argyritis, ut candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui jubetur ex aquâ, addito in linteolis tritico & hordeo novis, donec purgentur. Poſtea ſex diebus terunt in mortariis, ter die abluentes aquâ frigidâ: & cùm desinant, calidâ, addito ſale fossili, in libram ſpumæ obolo. Novissimo die condunt in plumbeo vaſe. Alii cum fabâ candidâ ac ptiſanâ coquunt, & in Sole siccant. Alii in lanâ candidâ cum fabâ, donec lanam non denigret. Tunc ſalem fossilem adjiciunt, ſubinde aquâ mutatâ, siccantque diebus XL. calidissimis æſtatis. Nec non in ventre ſuillo in aquâ coquunt, exemptamque nitro fricant, & ut ſuprà, terunt in mortariis cum ſale. Sunt qui non coquant, ſed cum ſale terant, & adjectâ aquâ abluant. Uſus ejus ad collyria, & litu ad mulie-

brium cicatricum fœditates tollendas, maculaſque, & abluendum capillum. Vis autem ſiccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Talibuſque emplaſtris ſuprà dictis ignes etiam ſacros tollit cum rutâ, myrtoque, & aceto: itemque perniones cum myrto & cerâ.

XXXVI. 7. Invenitur in argentariis metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ auctoritatis, & quondam apud Romanos non ſolùm maximæ, ſed etiam ſacræ. Enumerat auctores Verrius, quibus credere ſit neceſſe, Jovis ipſius ſimulacri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam, triumphantumque corpora: ſic Camillum triumphaſſe. Hac religione etiam nunc addi in unguenta cenæ triumphalis, & a cenſoribus in primis Jovem miniandum locari. Cujus rei cauſam equidem miror: quamquam & hodie id expeti conſtat Æthiopum populis, totoſque eo tingui proceres, huncque ibi deorum ſimulacris colorem eſſe. Quapropter diligentiùs perſequemur omnia de eo.

XXXVII. Theophraſtus XC. annis ante Praxibulum Athenienſium magiſtratum (quod tempus exit in Urbis noſtræ CCCXLIX. annum) tradit inventum minium a Calliâ Athenienſe, initio ſperante aurum poſſe excoqui arenâ rubente in metallis

argenti : hanc fuiſſe originem ejus. Reperiri autem jam tum in Hiſpaniâ, ſed durum & arenoſum : item apud Colchos in rupe quadam inacceſsâ, ex quâ jaculantes decuterent : id eſſe adulterum : optimum verò ſupra Epheſum Cilbianis agris. Arenam cocci colorem habere : hanc teri, dein lavari farinam : & quod ſubsidat, iterum lavari. Differentiam artis eſſe, quòd alii minium faciunt primâ loturâ : apud alios id eſſe dilutius, ſequentis autem loturæ optimum.

XXXVIII. Auctoritatem colori fuiſſe non miror. Jam enim Trojanis temporibus rubrica in honore erat, Homero teſte, qui naves eâ commendat, aliàs circa picturas pigmentaque rarus. Milton vocant Græci : minium quidam, cinnabari. Unde natus error, Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi ſaniem draconis eliſi elephantorum morientium pondere, permixto utriuſque animalis ſanguine, ut diximus. Neque alius eſt color, qui in picturis propriè ſanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentiſque utiliſſima eſt. At hercule medici, quia cinnabarin vocant, pro eâ utuntur hoc minio, quod venenum eſſe paulo mox docebimus.

XXXIX. Cinnabari veteres, quæ etiamnunc vocant monochromata, pingebant. Pinxerunt & Epheſio minio, quod de-

reliſtum eſt, quia curatio magni operis erat. Præterea utrumque nimis acre exiſtimatur. Idcirco transiere ad rubricam, & Sinopidem, de quibus ſuis locis dicam. Cinnabaris adulteratur ſanguine caprino, aut ſorbis tritis. Pretium sinceræ, nummi quinquaginta.

XL. Juba minium naſci & in Carmaniâ tradit: Timagenes & in Æthiopiâ. Sed neutro ex loco invehitur ad nos, nec fere aliunde quàm ex Hiſpaniâ. Celeberrimum ex Siſaponensi regione in Bæticâ, miniario metallo vectigalibus populi Romani, nullius rei diligentiore cuſtodiâ. Non licet id ibi perficere excoquique. Romam defertur vena signata, ad dena millia fere pondo annua. Romæ autem lavatur: in vendendo, pretio ſtatutâ lege, ne modum excederet. H-S. LXX. in libras. Sed adulteratur multis modis, unde præda ſocietati.

Namque eſt alterum genus in omnibus fere argentariis, itemque plumbariis metallis, quod fit exuſto lapide venis permixto, non ex illo, cujus vomicam argentum vivum appellavimus, (is enim & ipſe in argentum excoquitur:) ſed ex aliis simul repertis. Steriles etiam plumbi deprehenduntur ſuo colore, nec nisi in fornacibus rubeſcentes exuſtique tunduntur in farinam. Et hoc eſt ſecundarium minium perquam paucis notum, multùm infra na-

turales illas arenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis ſociorum: item Syrico. Quonam modo Syricum fiat, ſuo loco dicemus. Sublini autem Syrico minium compendii ratio demonſtrat. Et alio modo pingentium furto opportunum eſt, plenos ſubinde abluentium penicillos. Sidit autem in aquâ, conſtatque furantibus. Sincero cocci nitor eſſe debet. Secundarii autem ſplendor in parietibus ſentit uliginem. Quamquam hoc rubigo quædam metalli eſt. Siſaponensibus autem miniariis ſuæ venæ arena sine argento excoquitur auri modo. Probatur auro candente: fucatum nigreſcit: sincerum retinet colorem. Invenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis laminâ, si non sit aurum, deprehendi illico. Solis atque Lunæ contactus inimicus: remedium, ut parieti siccato cera Punica cum oleo liquefacta candens ſetis inducatur: iterumque admotis gallæ carbonibus aduratur ad ſudorem uſque: poſtea candelis ſubigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora niteſcunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis vesicis illigant, ne in reſpirando pernicialem pulverem trahant: & tamen ut per illas ſpectent. Minium in voluminibus quoque ſcripturâ uſurpatur, clarioreſque literas, vel in auro, vel in marmore, etiam in ſepulcris facit.

XLI. 8. Ex ſecundario invenit vita & hydrargyrum in vicem argenti vivi, paulo antè dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortariis piſtilliſque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus impositum ferreâ conchâ, calyce coopertum, argillâ ſuperillitâ: dein ſub patinis accenſum follibus continuo igni, atque ita calycis ſudore deterſo, qui fit argenti colore & aquæ liquore. Idem guttis dividi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cùm venenum eſſe conveniat, omnia quæ de minio in medicinæ uſu traduntur, temeraria arbitror: præterquam fortassis illito capite ventreve, ſanguinem siſtendum, dum ne quid penetret in viſcera, ac vulnus attingat: aliter utendum non equidem cenſeam.

XLII. Hydrargyro argentum inauratur ſolum nunc propè, cùm & in æra simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingeniosissima eſt, viliorem excogitavit materiam, ut docuimus.

XLIII. Auri argentique mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non ſolitus inveniri, nisi in flumine Tmolo, ut auctor eſt Theophraſtus: nunc verò passim: quem alii Heraclium, alii Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas uncias longitudinis, binaſque latitudinis non excedentes. Quod a Sole fuit

in his, melius quàm quod a terrâ. His coticulis periti, cum e venâ ut limâ rapuerint experimentum, protinus dicunt quantùm auri ſit in eâ, quantùm argenti vel æris, ſcripulari differentiâ, mirabili ratione, non fallente.

XLIV. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento impoſito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus intervenit: ſervatis in virorum urinâ batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, candoremque mentitur. Eſt aliud experimentum politi, & in halitu hominis, si ſudet protinus, nubemque diſcutiat.

XLV. 9. Laminas duci, & ſpecula fieri non niſi ex optimo poſſe creditum fuerat. Id quoque jam fraude corrumpitur. Sed natura mira eſt imagines reddendi, quod repercuſſo aere atque in oculos regeſto fieri convenit. Eâdem vi in ſpeculis uſu politâ craſsitudine, paulumque propulsâ dilatatur in immenſum magnitudo imaginum. Tantùm intereſt repercuſſum illum reſpuat, an excipiat. Quin etiam pocula ita figurantur, exſculptis intus crebris ceu ſpeculis, ut vel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monſtrifica, ut in templo Smyrnæ dicata. Id evenit figurâ materiæ. Plurimúmque re-

fert concava ſint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depreſſa an elata, tranſverſa an obliqua, ſupina an recta, qualitate excipientis figuræ torquente venientes umbras. Nec enim eſt aliud illa imago, quàm digeſta claritas materiæ excipientis umbram. Atque ut omnia de ſpeculis peragantur hoc loco, optima apud majores fuerant Brundisina, ſtanno & ære mixtis. Prælata ſunt argentea. Primus fecit Praxiteles, Magni Pompeii ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro opposito aversis.

XLVI. Tinguit & Ægyptus argentum, ut in vaſis Anubem ſuum ſpectet: pingitque, non cælat argentum. Transit inde materia & ad triumphales ſtatuas: mirumque, creſcit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo: miſcentur argento tertiæ æris Cyprii tenuiſſimi, quod coronarium vocant, & ſulphuris vivi, quantùm argenti. Conflantur ita in fictili circumlito argillâ. Modus coquendi, donec ſe ipſa opercula aperiant. Nigreſcit & ovi indurati luteo, ut tamen aceto & cretâ deteratur.

Miſcuit denario triumvir Antonius ferrum. Miſcentur æra falſæ monetæ. Alii e pondere ſubtrahunt, cùm ſit juſtum LXXXIV. e libris ſignari. Igitur ars facta denarios probare, tam jucundâ lege plebi, ut Mario Gratidiano vicatim tota ſtatuas

dicaverit. Mirumque, in hac artium ſolâ vitia diſcuntur, & falsi denarii ſpectatur exemplar, pluribuſque veris denariis adulterinus emitur.

XLVII. 10. Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia: itaque & hodie multiplicantur hæc, ut decies centena millia, aut ſæpius dicantur. Fenus hoc fecit, nummuſque percuſſus: & sic quoque æs alienum etiamnum appellatur. Poſtea divites cognominati: dummodo notum sit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eâdem gente M. Craſſus negabat locupletem eſſe, nisi qui reditu annuo legionem tueri poſſet. In agris ſeſtertium MM. poſſedit, Quiritium poſt Sullam ditissimus. Nec fuit ſatis, nisi totum Parthorum eſuriſſet aurum: atque in memoriam quidem optimum occupavit: juvat enim inſectari inexplebilem iſtam habendi cupidinem. Multos poſtea cognovimus ſervitute liberatos opulentiores: pariterque tres Claudii principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. Atque ut hi omittantur, tamquam adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo, C. Marcio Cenſorino coſſ. a. d. VI. Kal. Febr. C. Cæcilius Claudius Isidorus teſtamento ſuo edixit, quamvis multa civili bello perdidiſſet, tamen relinquere ſervorum quatuor millia centum ſedecim: juga boum

tria millia ſexcenta, reliqui pecoris CC. quinquaginta ſeptem millia: in numerato H-S. DC. Funerari ſe juſſit H-S. XI. Congerant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Judæam, octona millia equitum ſuâ pecuniâ toleraviſſe: mille convivas, totidem aureis potoriis, mutantem vaſa cum ferculis, ſaginaſſe. Quota verò ille ipſe (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythii Bithyni, qui platanum auream, vitemque nobilem illam Dario regi donavit: Xerxis copias, hoc eſt, ſepties centena LXXXVIII. millia hominum excepit epulo, ſtipendium quinque menſium frumentumque pollicitus, ut e quinque liberis in delectu ſenectuti ſuæ unus ſaltem concederetur. Hunc quoque ipſum aliquis comparet Crœſo regi. Quæ (malum) amentia eſt, id in vitâ cupere, quod aut etiam ſervis contigerit, aut ne in regibus quidem invenerit finem!

XLVIII. Populus Romanus ſtipem ſpargere cœpit, Sp. Poſtumio, Q. Marcio coſſ. Tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex quâ is ludos fecit. Nam quòd Agrippæ Menenio ſextantes æris in funus contulit, honoris id neceſſitatiſque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis eſſe dixerim.

XLIX. 11. Vaſa ex argento mira inconſtantia humani ingenii variat, nullum genus officinæ diu probando, nunc Firmiana, nunc Clodiana, nunc Gratiana: etenim tabernas menſis adoptavimus: nunc anaglypta, in aſperitatemque exciſa, circà linearum picturas quærimus. Jam verò & menſas repoſitoriis imponimus, & ad ſuſtinenda obſonia interradimus latera: & intereſt, quàm plurimùm lima perdiderit. Vaſa coquinaria ex argento Calvus orator fieri quiritat: at nos carrucas ex argento cælare invenimus: noſtrâque ætate Poppæa conjux Neronis principis delicatioribus jumentis ſuis ſoleas ex auro quoque induere.

L. Libras XXXII. argenti Africanus ſequens heredi reliquit. Idemque cùm de pœnis triumpharet, quatuor millia CCCLXXX. pondo tranſtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quot menſarum poſtea apparatu victa? Numantiâ quidem deletâ, idem Africanus in triumpho militibus X. VII. dedit. O viros illo imperatore dignos, quibus hoc ſatis fuit! Frater ejus Allobrogicus primus omnium pondo mille habuit. At Livius Druſus in tribunatu plebis, X. Nam propter quinque pondo notatum a cenſoribus triumphalem ſenem, fabuloſum jam videtur. Item Catum Ælium, cùm legati Ætolo-

rum in conſulatu prandentem in fictilibus adiſſent, miſſa ab his vaſa argentea non accepiſſe, neque aliud habuiſſe argenti ad ſupremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus ſocer ei ob virtutem, devicto Perſeo rege, donaſſet. Invenimus legatos Carthaginienſium dixiſſe nullos hominum inter ſeſe benigniùs vivere, quàm Romanos. Eodem enim argento apud omnes cenitaviſſe ipſos. At hercules Pompeium Paulinum Arelatenſis equitis Romani filium, paternâque gente pellitum, quod XII. pondo argenti habuiſſet apud exercitum, ferocissimis gentibus oppoſitum ſcimus.

LI. Lectos verò mulierum jam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam quibus argentum addidiſſe primus traditur Carvilius Pollio, eques Romanus, non ut operiret, aut Deliacâ ſpecie faceret, ſed Punicanâ. Eâdem & aureos fecit. Nec multò pòſt argentei Deliacos imitati ſunt. Quæ omnia expiavit bellum civile Sullanum.

LII. Paulo enim antè hæc facta ſunt; lanceſque e centenis libris argenti, quas tunc ſuper quingentas numero Romæ fuiſſe conſtat, multoſque ob eas proſcriptos, dolo concupiſcentium. Erubeſcant annales, qui bellum civile illud talibus vitiis imputavere. Noſtra ætas fortior fuit: Claudii principatu

principatu ſervus ejus Druſillanus nomine Rotundus, diſpenſator Hiſpaniæ citerioris, quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina priùs exædificata fuerat: & comites ejus, octo DCCCL. librarum: quæſo, ut quàm multi eas conſervi ejus inferrent, aut quibus cenantibus? Cornelius Nepos tradit ante Sullæ victoriam duo tantùm triclinia Romæ fuiſſe argentea. Repoſitoriis argentum addi ſuâ memoriâ cœptum, Feneſtella, qui obiit noviſſimo Tiberii Cæſaris principatu. Sed & teſtudinea tum in uſum veniſſe. Ante ſe autem paulo, lignea, rotunda, ſolida: nec multò majora, quàm menſas fuiſſe. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cœpiſſe. Mox additum argentum in angulis, lineaſque per commiſſuras. Tympana verò ſe juvene appellata ſtateras, & lances, quas antiqui magidas appellaverant.

LIII. Nec copiâ tantùm argenti furit vita, ſed validiùs pæne manipretiis: idque jam pridem, ut ignoſcamus nobis. Delphinos quinis millibus ſeſtertiûm in libras emptos C. Graccus habuit. Lucius verò Craſſus orator duos ſcyphos Mentoris artificis manu cælatos ſeſtertiis C. Confeſſus tamen eſt, numquam ſe his uti propter verecundiam auſum. Conſtat eumdem ſeſtertiûm VI. millibus in ſingulas libras

vaſa empta habuiſſe. Asia primùm devicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem Lucius Scipio tranſtulit in triumpho argenti cælati pondo MCCCCL. Et vaſorum aureorum pondo MD. anno conditæ Urbis quingentesimo ſexagesimo quinto. Eadem Asia donata multò etiam graviùs adflixit mores, inutiliorque victoriâ illâ hereditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta eſt, Urbis anno ſexcentesimo vicesimo ſecundo, mediis quinquaginta ſeptem annis eruditâ civitate amare etiam, non ſolùm admirari, opulentiam externam: immenſo & Achaicæ victoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipſa hoc intervallo, anno Urbis ſexcentesimo octavo parta, signa & tabulas pictas invexit, ne quid deeſſet: pariterque luxuria nata eſt, & Carthago ſublata: ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti vitia, & liceret. Petiere & dignationem hinc aliqui veterum. C. Marius poſt victoriam Cimbricam cantharis potaſſe Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis imperator.

LIV. 12. Argenti uſum in ſtatuas primùm divi Auguſti in adulatione temporum transiſſe, falsò exiſtimatur. Jam enim triumpho Magni Pompeii reperimus tranſlatam Pharnacis, qui primus regnavit in Pon-

to, argenteam ſtatuam : item Mithridatis Eupatoris, & currus aureos argenteoſque. Argentum ſuccedit aliquando & auro, luxu feminarum plebis compedes ſibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tritior vetat. Vidimus & ipſi Arellium Fuſcum (motum equeſtri ordine, ob inſignem calumniam, cùm celebritate adſectarentur adoleſcentium ſcholæ) ex argento anulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cùm capuli militum, ebore etiam faſtidito cælentur argento, vaginæ catillis, baltei laminis crepitent? Jam verò pædagogia ad transitum virilitatis cuſtodiantur argento: feminæ laventur, &, niſi argentea, ſolia faſtidiant: eademque materia & cibis, & probris, ſerviat. Videret hæc Fabricius, & ſtratas argento mulierum balineas, ita ut veſtigio locus non ſit, cum viris lavantium: Fabricius, inquam, qui bellicoſos imperatores plus quàm pateram & ſalinum ex argento habere vetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores! Fabricii nos pudet.

LV. Mirum in auro cælando inclaruiſſe neminem, argento multos. Maximè tamen laudatus eſt Mentor, de quo ſuprà diximus. Quatuor paria ab eo omnino facta ſunt: ac jam nullum exſtare dicitur, Epheſiæ Dianæ templi, aut Capitolini incendiis. Varro & æreum ſignum ejus habuiſſe

ſcripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, & Boethus, & Mys fuere. Exſtant hodie omnium opera in inſulâ Rhodiorum: Boethi apud Lindiam Minervam: Acragantis in templo Liberi patris in ipsâ Rhodo, Bacchæ Centaurique cælati in ſcyphis: Myos in eâdem æde, & Silenus, & Cupidines. Acragantis & venatus in ſcyphis magnâ famâ. Poſt hos celebratus eſt Calamis & Antipater, quique Satyrum in phialâ gravatum ſomno collocaviſſe veriùs, quàm cælaſſe dictus eſt, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriſcus. Item Ariſton & Eunicus Mitylenæi laudantur, & Hecatæus: & circa Magni Pompeii ætatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lædus Stratiates, qui prœlia armatoſque cælavit: Zopyrus, qui Areopagitas, & judicium Oreſtis, in duobus ſcyphis H·S. XII. æſtimatis. Fuit dein Pytheas, cujus duæ unciæ X. venierunt. Ulyſſes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium ſubripientes. Fecit idem & cocos magiriſcia appellatos, parvulis potoriis, ſed e quibus ne exempla quidem liceret exprimere, tam opportuna injuriæ ſubtilitas erat. Habuit & Teucer cruſtarius famam. Subitóque ars hæc ita exolevit, ut ſolâ jam vetuſtate cenſeatur, uſque adeò adtritis cælaturis, ne figura diſcerni possit, auctoritas conſtet. Argentum medicatis aquis inficitur,

atque etiam adflatu ſalſo, sicut in mediterraneis Hiſpaniæ.

LVI. In argenti, & auri metallis naſcuntur etiamnum pigmenta, sil & cæruleum. Sil propriè limus eſt. Optimum ex eo quod Atticum vocatur. Pretium in pondo libras, X. II. Proximum marmoroſum, dimidio Attici pretio. Tertium genus eſt preſſum, quod alii Syricum vocant ex inſulâ Syro. Jam quidem & ex Achaiâ, quo utuntur ad picturæ umbras. Pretium in libras, H-S. bini. Dupondiis verò detractis, quod lucidum vocant, e Galliâ veniens: hoc autem & Attico ad lumina utuntur: ad abacos, non nisi marmoroſo, quoniam marmor in eo resiſtit amaritudini calcis. Effoditur & ad XX. ab Urbe lapidem, in montibus. Poſtea uritur, preſſum appellantibus qui adulterant. Sed eſſe falſum exuſtumque amaritudine apparet, quoniam reſolutum in pulverem eſt. Sile pingere inſtituêre primi Polygnotus & Micon, Attico dumtaxat. Hoc ſecuta ætas ad lumina uſa eſt: ad umbras autem Syrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc omittunt.

LVII. 13. Cæruleum arena eſt. Hujus genera tria fuere antiquitus: Ægyptium, quod maximè probatur. Scythicum, hoc diluitur facilè: cúmque teritur, in IV. colores mutatur, candidiorem nigrioremve.

Præfertur huic etiamnum Cyprium. Acceſſit his Puteolanum & Hiſpanienſe, arenâ ibi confici cœptâ. Tingnitur autem omne, & in ſuâ coquitur herbâ, bibitque ſuccum. Reliqua confectura eadem quæ chryſocollæ. Ex cæruleo fit, quod vocatur lomentum: perficitur id lavando terendove: hoc eſt cæruleo candidius. Pretia ejus, X. X. in libras: cærulei, X. VIII. Uſus in cretâ, calcis impatiens. Nuper acceſſit & Veſtorianum ab auctore appellatum. Fit ex Ægyptii leviſſimâ parte: pretium ejus, X. XI. in libras. Idem & Puteolani uſus, præterque ad feneſtras: vocant cyanon. Non pridem adportari & Indicum eſt cœptum, cujus pretium X. VIII. in libras. Ratio in picturâ ad inciſuras, hoc eſt, umbras dividendas ab lumine. Eſt & viliſſimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis aſſibus æſtimatum. Cærulei ſinceri experimentum in carbone ut flagret: fraus, violâ aridâ decoctâ in aquâ, ſuccoque per linteum expreſſo in cretam Eretriam. Vis ejus in medicinâ, ut purget ulcera. Itaque & emplaſtris adjiciunt: item cauſticis. Teritur autem difficillimè ſil. In medendo leviter mordet, adſtringitque, & explet ulcera. Uritur in fictilibus, ut proſit. Pretia rerum, quæ uſquam poſuimus, non ignoramus alia in aliis locis eſſe, & omnibus pæne annis

mutari, prout navigationes conſtiterint, aut ut quiſque mercatus sit, aut aliquis prævalens manceps annonam flagellet: non obliti Demetrium a totâ Seplasiâ Neronis principatu accuſatum apud conſules: poni tamen neceſſarium fuit, quæ plerumque erant Romæ, ut exprimeretur auctoritas rerum.

LIBER XXXIV.

Æris metalla.

I. 1. Proxima dicantur æris metalla, cui & in uſu proximum eſt pretium: immo verò ante argentum, ac pæne etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque auctoritas, ut diximus. Hinc æra militum: tribuni ærarii, & ærarium, obærati, & ære diruti. Docuimus, quamdiu populus Romanus ære tantùm ſignato uſus ſit. Sed & alia vetuſtas æqualem Urbi auctoritatem ejus declarat, a rege Numâ collegio tertio ærariorum fabrûm inſtituto.

II. Vena quo dictum eſt modo effoditur, ignique perficitur. Fit & e lapide æroſo, quem vocant cadmiam. Celebritas in Asiâ, & quondam in Campaniâ, nunc in Bergomatium agro, extremâ parte Italiæ. Feruntque nuper etiam in Germaniâ provinciâ repertum.

2. Fit & ex alio lapide quem chalciten vocant in Cypro, ubi prima fuit æris inventio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præſtantiore, maximè aurichal-

co, quod præcipuam bonitatem admirationemque diu obtinuit. Nec reperitur longo jam tempore, effetâ tellure. Proximum bonitate fuit Salluſtianum in Centronum Alpino tractu, non longi & ipſum ævi. Successitque ei Livianum in Galliâ. Utrumque a metallorum dominis appellatum: illud ab amico divi Auguſti, hoc a conjuge, velocis defectûs. Livianum quoque certè admodum exiguum invenitur. Summa gloria nunc in Marianum converſa, quod & Cordubenſe dicitur. Hoc a Liviano cadmiam maximè ſorbet, & aurichalci bonitatem imitatur in ſeſtertiis dupondiariiſque, Cyprio ſuo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis ſe habet.

III. Reliqua genera artificio conſtant, quæ ſuis locis reddentur, ſummâ claritate ante omnia indicatâ. Quondam æs conſuſum auro argentoque miſcebatur, & tamen ars pretioſior erat: nunc incertum eſt pejor hæc sit, an materia. Mirumque, cùm ad infinitum operum pretia creverint, auctoritas artis extincta eſt. Quæſtûs causâ enim, ut omnia, exerceri cœpta eſt, quæ gloriæ ſolebat. Ideo etiam deorum adſcripta operi, cùm proceres gentium claritatem & hac viâ quærerent: adeóque exolevit fundendi æris pretioſi ratio, ut jamdiu ne fortuna quidem in ære jus artis habeat.

Ex illâ autem antiquâ gloriâ Corinthium maximè laudatur: hoc caſus miſcuit, Corintho, cùm caperetur, incensâ: miréque circa id multorum adfectatio fuit: quippe cùm tradatur, non aliâ de causâ Verrem, quem Cicero damnaverat, proſcriptum eſſe ab Antonio, quàm quòd Corinthiis ſe ei ceſſurum negaviſſet. At mihi major pars eorum simulare eam ſcientiam videtur, ad ſegregandos ſe a ceteris magis, quàm intelligere aliquid ibi ſubtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta eſt Olympiadis CLVIII. anno tertio, noſtræ Urbis DCVIII.: cùm ante ſæcula fictores nobiles eſſe desiſſent, quorum iſta omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos ponemus artificum ætates. Nam Urbis noſtræ annos ex ſupradictâ comparatione Olympiadum colligere facile erit. Sunt ergo vaſa tantùm Corinthia, quæ iſti elegantiores modò in eſculenta transferunt, modò in lucernas, aut trulleos, nullo munditiarum deſpectu. Ejus tria genera: candidum, argento nitore quàm proximè accedens, in quo illa mixtura prævaluit: alterum, in quo auri fulva natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc eſt, cujus ratio non poteſt reddi, quamquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum simulacro signiſque, illud ſuo

colore pretioſum ad jocineris imaginem vergens, quod ideo hepatizon appellant, procul a Corinthio: longè tamen ante Æginelicum atque Deliacum, quæ diu obtinuere principatum.

IV. Antiquiſſima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus fulcriſque. Ibi prima nobilitas æris. Pervenit deinde ad deûm ſimulacra, effigiemque hominum, & aliorum animalium.

V. Proxima laus Æginetico fuit. Inſula & ipſa, nec æs gignens, ſed officinarum temperaturâ nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario eſt Romæ. Hoc erit exemplar Æginetici æris: Deliaci autem Jupiter in Capitolio in Jovis Tonantis æde. Illo ære Myron uſus eſt, hoc Polycletus, æquales atque condiſcipuli. Æmulatio iis & in materiâ fuit.

VI. 3. Privatim Ægina candelabrorum ſuperficiem dumtaxat elaboravit, ſicut Tarentum ſcapos. In his ergo juncta commendatio officinarum eſt. Nec pudet tribunorum militarium ſalariis emere, cùm ipſum nomen a candelarum lumine impoſitum appareat. Acceſſio candelabri talis fuit, Theonis juſſu præcônis, Cleſippus fullo, gibber præterea & alio fœdus aſpectu, emente id Geganiâ ſeſtertiis quinquaginta: eâdemque oſtentante convivio em-

ptum, ludibrii cauſâ nudatus, atque impotentiâ libidinis receptus in torum, mox in teſtamentum prædives, numinum vice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthiis fabulam adjecit: vindicatis tamen moribus nobili ſepulcro, per quod æterna ſupra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cùm eſſe nulla Corinthia candelabra conſtet, nomen id præcipuè in his celebratur, quoniam Mummii victoria Corinthum quidem diruit, ſed compluribus Achaiæ oppidis ſimul æra diſperſit.

VII. Priſci limina etiam ac valvas ex ære in templis factitavere. Invenio & a Cn. Octavio, qui de Perſeo rege navalem triumphum egit, factam porticum duplicem ad Circum Flaminium, quæ Corinthia ſit appellata a capitulis æreis columnarum. Veſtæ quoque ædem ipſam Syracuſanâ ſuperficie tegi placuiſſe. Syracuſana ſunt in Pantheo capita columnarum a M. Agrippâ poſita. Quin etiam privata opulentia eo modo uſurpata eſt. Camillo inter crimina objecit Sp. Carvilius quæſtor, quòd ærata oſtia haberet in domo.

VIII. Nam triclinia ærata, abacoſque; & monopodia Cn. Manlium Aſiâ devictâ primum inveniſſe triumpho ſuo, quem duxit Urbis anno DLXVII. L. Piſo auctor eſt. Antias quidem L. Craſſum heredem

L. Craſsi oratoris, multa etiam triclinia ærata vendidiſſe. Ex ære factitavere & cortinas, tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maximè Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi penſiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis eſt in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicaverat eidem deo.

IX. 4. Tranſiit deinde ars ubique vulgò ad effigies deorum. Romæ ſimulacrum ex ære factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Caſſii, quem regnum adfectantem pater ipſius interemerat. Tranſiit & ab diis ad hominum ſtatuas, atque multis modis. Bitumine antiqui tinguebant eas, quò magis mirum eſt placuiſſe auro integere. Hoc neſcio an Romanum fuerit inventum: certè etiam Romæ non habet vetuſtatem. Effigies hominum non ſolebant exprimi, niſi aliquâ illuſtri cauſâ perpetuitatem merentium, primò ſacrorum certaminum victoriâ, maximéque Olympiæ: ubi omnium qui viciſſent ſtatuas dicari mos erat. Eorum verò, qui ter ibi ſuperaviſſent, ex membris ipſorum ſimilitudine expreſſâ, quas iconicas vocant. Athenienſes neſcio an primi omnium Harmodio & Ariſtogitoni tyrannicidis publicè poſuerint ſtatuas. Hoc actum eſt eodem anno, quo

& Romæ reges pulsi. Excepta deinde res eſt a toto orbe terrarum humaniſſimâ ambitione. Et jam omnium municipiorum foris ſtatuæ ornamentum eſſe cœpere, prorogarique memoria hominum, & honores legendi ævo basibus inſcribi, ne in ſepulcris tantùm legerentur. Mox forum & in domibus privatis factum atque in atriis. Honos clientum inſtituit sic colere patronos.

X. 5. Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes haſtam, ab epheborum e gymnasiis exemplaribus, quas Achilleas vocant. Græca res eſt, nihil velare: at contra Romana ac militaris, thoracas addere. Cæſar quidem dictator loricatam sibi dicari in foro ſuo paſſus eſt. Nam Lupercorum habitu factæ, tam novitiæ ſunt, quàm quæ nuper prodiere pænulis indutæ. Mancinus eodem habitu sibi ſtatuit, quo deditus eſt. Notatum ab auctoribus, & L. Accium poetam in Camenarum æde maximâ formâ ſtatuam sibi posuiſſe, cùm brevis admodum fuiſſet. Equeſtres verò ſtatuæ Romanam celebrationem habent, orto sine dubio a Græcis exemplo. Sed illi celetas tantùm dicabant in ſacris victores. Poſtea verò & qui bigis vel quadrigis viciſſent. Unde & noſtri currus nati in his qui triumphaviſſent. Serum hoc, & in his non

niſi a divo Auguſto ſejuges, ſicut & elephanti.

XI. Non vetus & bigarum celebratio in his qui præturâ functi curru vecti eſſent per Circum. Antiquior columnarum, ſicut C. Mænio, qui devicerat priſcos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ Romanus populus præſtabat, eodemque in conſulatu in ſuggeſtu roſtra devictis Antiatibus fixerat anno Urbis CCCCXVI. Item Caio Duillio, qui primus navalem triumphum egit de Pœnis, quæ eſt etiam nunc in Foro. Item P. Minucio præfecto annonæ, extra portam Trigeminam, unciariâ ſtipe collatâ, neſcio an primo honore tali a populo, antea enim a ſenatu erat: præclara res, niſi frivolis cœpiſſet initiis. Namque & Atti Navii ſtatua fuit ante Curiam, cujus baſis conflagravit Curiâ incenſâ Publii Clodii funere. Fuit & Hermodori Epheſii in Comitio, legum, quas decemviri ſcribebant, interpretis, publicè dicata. Alia cauſa, alia auctoritas M. Horatii Coclitis ſtatuæ, quæ durat hodieque, cùm hoſtes a ponte Sublicio ſolus arcuiſſet. Equidem & Sibyllæ juxta Roſtra eſſe non miror, tres ſint licet: una, quam Sextus Pacuvius Taurus ædilis plebis inſtituit: duæ, quas M. Meſſala. Primas putarem has, & Atti Navii, poſitas ætate Tarquinii Priſci, niſi regum antecedentium eſſent in Capitolio.

6. Ex his Romuli eſt sine tunicâ, sicut & Camilli in Roſtris, & ante ædem Caſtorum fuit Q. Marcii Tremuli equeſtris togata, qui Samnites bis devicerat, captâque Anagniâ, populum ſtipendio liberaverat. Inter antiquissimas ſunt & Tulli Clœlii, Lucii Roſcii, Spurii Nautii, C. Fulcinii in Roſtris, a Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc a republicâ tribui ſolebat injuriâ cæsis, sicut & P. Junio, & Tito Coruncanio, qui ab Teusâ Illyriorum reginâ interfecti erant. Non omittendum videtur, quòd Annales adnotavere, tripedaneas his ſtatuas in Foro ſtatutas. Hæc videlicet menſura honorata tunc erat. Non præteribo Cn. Octavium ob unum ſcilicet verbum. « Hìc regem » Antiochum, daturum ſe reſponſum » dicentem, virgâ quam tenebat fortè circumſcripsit, & priùs quàm egrederetur circulo illo, reſponſum dare coegit. In quâ legatione interfecto ſenatus ſtatuam poni jussit quàm oculatissimo loco in Roſtris. Invenitur ſtatua decreta & Taraciæ Caiæ, sive Suffetiæ virgini Veſtali, ut poneretur ubi vellet: quod adjectum non minùs honoris habet, quàm feminæ eſſe decretam. Meritum ejus in ipsis ponam Annalium verbis. « Quòd campum Tiberinum gra» tificata eſſet ea populo ».

XII. Invenio & Pythagoræ, & Alci-

biadi, in cornibus Comitii poſitas, cùm bello Samniti Apollo Pythius fortiſſimo Graiæ gentis juſſiſſet, & alteri ſapientiſſimo, ſimulacra celebri loco dicari : ea ſtetere donec Sulla dictator ibi Curiam faceret. Mirumque eſt, illos patres Socrati cunctis ab eodem deo ſapientiâ prælato Pythagoram prætuliſſe, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quemquam utroque Themiſtocli. Columnarum ratio erat, attolli ſupra ceteros mortales : quod & arcus ſignificant novitio invento. Primus tamen honos cœpit a Græcis. Nullique arbitror plures ſtatuas dicatas, quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX. ſtatuêre, nondum anno hunc numerum dierum excedente, quas mox laceravere. Statuerant Romæ etiam in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus, ut diximus, eaſdemque ſubvertêre Sullæ introitu.

XIII. Pedeſtres ſine dubio Romæ fuere in auctoritate longo tempore. Equeſtrium tamen origo perquam vetus eſt, cum feminis etiam honore communicato. Clœliæ enim ſtatua eſt equeſtris, ceu parum eſſet togâ eam cingi : cùm Lucretiæ, ac Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obſides fuerat, non decernerentur. Hanc primam cum Coclitis publicè dicatam crediderim : Atto enim ac Sibyllæ Tarquinium, & reges ſibi ipſos,

poſuiſſe verisimile eſt : nisi Clœliæ quoque Piſo traderet ab his positam, qui unà obsides fuerant, redditis a Porſenâ in honorem ejus. E diverſo Annius fetialis, equeſtrem, quæ fuerit contra Jovis Statoris ædem in veſtibulo Superbi domûs, Valeriæ fuiſſe Publicolæ conſulis filiæ: eamque ſolam refugiſſe, Tiberimquê tranaviſſe, ceteris obsidibus, quæ Porſenæ mittebantur, interemptis Tarquinii insidiis.

XIV. L. Piſo prodidit, M. Æmilio, C. Popilio II. coſſ. a cenſoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, ſtatuas circa Forum eorum qui magiſtratum geſſerunt, ſublatas omnes, præter eas quæ populi aut ſenatûs ſententiâ ſtatutæ eſſent. Eam verò quam apud ædem Telluris ſtatuiſſet sibi Sp. Cassius, qui regnum adfectaverat, etiam conflatam a cenſoribus. Nimirum in eâ quoque re ambitioni providebant illi viri. Exſtant Catonis in cenſurâ vociferationes, mulieribus Romanis in provinciis ſtatuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quominus Romæ quoque ponerentur, sicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic posita, ſoleiſque sine amento insignis, in Metelli publicâ porticu : quæ ſtatua nunc eſt in Octaviæ operibus.

XV. Publicè autem ab exteris posita eſt Romæ C. Ælio tribuno plebis, lege

perlatâ in Stenium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infeſtaverat: ob id Ælium Thurini ſtatuâ & coronâ aureâ donaverunt. Iidem poſtea Fabricium donavere ſtatuâ, liberati obſidione. Paſſimque gentes in clientelas ita receptæ: adeò diſcrimen omne ſublatum, ut Annibalis etiam ſtatuæ tribus locis viſantur in Urbe, cujus intra muros ſolus hoſtium emiſit haſtam.

XVI. 7. Fuiſſe autem ſtatuariam artem familiarem Italiæ quoque & vetuſtam, indicant, Hercules ab Evandro ſacratus, ut produnt, in Foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per triumphos veſtitur habitu triumphali. Præterea Janus geminus a Numâ rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquaginta quinque dierum notâ, per ſignificationem anni, temporis & ævi ſe deum indicaret. Signa quoque Tuſcanica per terras diſperſa, quæ in Etruriâ factitata non eſt dubium. Deorum tantùm putarem ea fuiſſe, ni Metrodorus Scepſius, cui cognomen a Romani nominis odio inditum eſt, propter duo millia ſtatuarum Volsinios expugnatos objiceret. Mirumque mihi videtur, cùm ſtatuarum origo tam vetus in Italiâ ſit, lignea potiùs aut fictilia deorum ſimulacra in delubris dicata, uſque ad devictam Asiam, unde luxuria. Similitudines exprimendi quæ pri-

ma fuerit origo, in eâ quam plaſticen Græci vocant, dici convenientius erit: etenim prior, quàm ſtatuaria, fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit multorum voluminum opere, ſi quis plura perſequi velit: omnia enim quis poſſit?

XVII. In M. Scauri ædilitate tria millia ſignorum in ſcenâ tantùm fuere temporario theatro. Mummius devictâ Achaiâ replevit Urbem: ipſe excesſit non relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum excuſatione ponatur? Multa & Luculli invexere. Rhodi etiamnum tria millia ſignorum eſſe, Mucianus ter conſul prodidit: nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis ſupereſſe creduntur. Quis iſta mortalium perſequi poſſit? aut quis uſus noſcendi intelligatur? Insignia tamen maximè, & aliquâ de causâ notata, voluptarium ſit attigiſſe, artificeſque celebratos nominaviſſe, ſingulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lyſippus DCX. opera feciſſe dicatur, tantæ omnia artis, ut claritatem poſſent dare vel ſingula. Numerum apparuiſſe defuncto eo, cùm theſaurum effregiſſet heres: ſolitum enim ex manipretio cujuſque ſigni denarios ſeponere aureos ſingulos. Evecta ſupra humanam fidem ars eſt ſucceſſu, mox & audaciâ. In argumentum ſucceſsûs unum exemplum adferam, nec deorum hominiſve ſimilitudinis

expreſſæ. Ætas noſtra vidit in Capitolio, priuſquam id novissimè conflagravit a Vitellianis incenſum, in cellâ Junonis, canem ex ære vulnus ſuum lambentem: cujus eximium miraculum & indiſcreta veri similitudo, non eo ſolùm intelligitur, quòd ibi dicata fuerat: verùm & novâ ſatiſdatione: nam ſumma nulla par videbatur: capite tutelarios cavere pro eo, inſtituti publici fuit.

XVIII. Audaciæ innumera ſunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus ſtatuarum, quas coloſſeas vocant, turribus pares. Talis eſt in Capitolio Apollo, translatus a M. Lucullo ex Apolloniâ Ponti urbe, xxx. cubitorum, quingentis talentis factus: talis in Campo Martio Jupiter a divo Claudio Cæſare dicatus, qui vocatur Pompeianus a vicinitate theatri: talis & Tarenti factus a Lysippo xl. cubitorum. Mirum in eo, quòd manu, ut ferunt, mobilis, (ea ratio libramenti eſt:) nullis convellatur procellis. Id quidem providiſſe & artifex dicitur, modico intervallo, unde maximè flatum opus erat frangi, oppoſitâ columnâ. Itaque propter magnitudinem difficultatemque movendi, non attigit eum Fabius Verrucoſus, cùm Herculem, qui eſt in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis coloſſus Rhodi, quem fecerat Chares Lindius, Lysippi ſuprà dicti diſcipulus. Septuagin-

ta cubitorum altitudinis fuit. Hoc ſimulacrum poſt quinquageſimum ſextum annum terræ motu proſtratum, ſed jacens quoque miraculo eſt. Pauci pollicem ejus amplectuntur. Majores ſunt digiti, quam pleræque ſtatuæ. Vaſti ſpecus hiant defractis membris. Spectantur intus magnæ molis ſaxa, quorum pondere ſtabiliverat conſtituens. Duodecim annis tradunt effectum CCC. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrii relicto, moræ tædio. Sunt alii minores hoc in eâdem urbe coloſſi centum numero: ſed ubicumque ſinguli fuiſſent, nobilitaturi locum. Præterque hos deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitavit coloſſos & Italia. Videmus certè Tuſcanicum Apollinem in bibliothecâ templi Auguſti, quinquaginta pedum a pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulcritudine. Fecit & Sp. Carvilius Jovem, qui eſt in Capitolio, victis Samnitibus ſacratâ lege pugnantibus, e pectoralibus eorum, ocreiſque & galeis. Amplitudo tanta eſt, ut conſpiciatur a Latiari Jove. Reliquiis limæ ſuam ſtatuam fecit, quæ eſt ante pedes ſimulacri ejus. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus conſul dicavit: alterum a Charete ſupradicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum victus, ut artificium minimè probabilis artificis videatur.

Verùm omnem amplitudinem ſtatuarum ejus generis vicit ætate noſtrâ Zenodorus, Mercurio facto in civitate Galliæ Arvernis, per annos decem, H-S. CCCC. manipretio. Is poſtquam ſatis ibi artem adprobaverat, Romam adcitus eſt a Nerone, ubi deſtinatum illius principis ſimulacrum, coloſſum fecit, CX. pedum longitudine, qui dicatus Solis venerationi eſt, damnatis ſceleribus illius principis. Mirabamur in officinâ non modò ex argillâ ſimilitudinem insignem, verùm & ex parvis admodum ſurculis, quod primùm operis inſtar fuit. Ea ſtatua indicavit interiſſe fundendi æris ſcientiam, cùm & Nero largiri aurum argentumque paratus eſſet, & Zenodorus ſcientiâ fingendi cælandique nulli veterum poſtponeretur. Statuam Arvernorum cùm faceret, provinciæ Vibio Avito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Caſſio Silano, avunculo ejus, præceptori ſuo Germanicus Cæſar adamata donaverat, æmulatus eſt, ut vix ulla differentia eſſet artis. Quantóque major in Zenodoro præſtantia fuit, tantò magis deprehendi æris obliteratio poteſt.

8. Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, ut ſecum circumferant, sicut Hortensius orator Sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo judicio in altercatione neganti

ei « ſe ænigmata intelligere », reſpondit « debere, quoniam ſphingem domi habe- » ret ». Circumtulit & Nero princeps Amazonem, de quâ dicemus : & paulo antè C. Ceſtius conſularis ſignum, quod ſecum etiam in prœlio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum ſuſtinere traduntur ſolitæ ſtatuæ, ex quibus duæ ante Martis Ultoris ædem dicatæ ſunt; totidem ante regiam.

XIX. Minoribus ſimulacris ſigniſque innumera propè artificum multitudo nobilitata eſt. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Jove Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro: ſed & ex ære ſigna fecit. Floruit autem Olympiade LXXXIII. circiter CCC. noſtræ Urbis anno. Quo eodem tempore æmuli ejus fuere Alcamenes, Critias, Neſtocles, Hegias. Et deinde Olympiade LXXXVII. Agelades, Callon, Polycletus, Phradmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus diſcipulos habuit Argium, Aſopodorum, Alexim, Ariſtidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Demeam Clitorium: Myron, Lycium. Nonageſimâ quintâ Olympiade floruere Naucydes, Dinomenes, Canachus, Patrocles. Centeſimâ ſecundâ, Polycles, Cephiſſodotus, Leochares, Hypatodorus. Centeſimâ quartâ, Praxiteles, Euphranor. Centeſimâ

Centesimâ ſeptimâ, Echion, Therimachus. Centesimâ quartadecimâ, Lysippus fuit, cùm & Alexander Magnus. Item Lyſiſtratus, & frater ejus Sthenis, Euphronides, Soſtratus, Ion, Silanion: in hoc mirabile, quòd nullo doctore nobilis fuit ipſe. Diſcipulos habuit Zeuxim, & Iadem. Centesimâ vicesimâ, Eutychides, Euthycrates, Lahippus, Cephiſſodotus, Timarchus, Pyromachus. Ceſſavit deinde ars, ac rurſus Olympiade centesimâ quinquagesimâ quintâ revixit, cùm fuere longè quidem infra prædictos, probati tamen, Antæus, Calliſtratus, Polycles, Athenæus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita diſtinctis celeberrimorum ætatibus, insignes raptim tranſcurram, reliquâ multitudine passim diſpersâ. Venêre autem & in certamen laudatissimi, quamquam diversis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cùm in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatissimam, ipſorum artificum, qui præſentes erant, judicio, cùm apparuit eam eſſe, quam omnes ſecundam a ſuâ quiſque judicaſſent. Hæc eſt Polycleti, proxima ab eâ Phidiæ, tertia Ctesilai, quarta Cydonis, quinta Phradmonis.

Phidias, præter Jovem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè Minervam Athenis, quæ eſt in Par-

thenone adſtans. Ex ære verò præter Amazonem ſuprà dictam, Minervam tam eximiæ pulcritudinis, ut formæ cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum, & aliam Minervam, quam Romæ Æmilius Paulus ad ædem Fortunæ hujuſque diei dedicavit. Ideo duo signa, quæ Catulus in eâdem æde poſuit palliata: & alterum coloſſicon nudum: primuſque artem toreuticen aperuiſſe atque demonſtraſſe meritò judicatur.

Polycletus Sicyonius Ageladæ diſcipulus Diadumenum fecit molliter juvenem, centum talentis nobilitatum: idem & Doryphorum viriliter puerum. Fecit & quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut a lege quadam: ſoluſque hominum artem ipſe feciſſe, artis opere judicatur. Fecit & deſtringentem, & nudum talo inceſſentem. Duoſque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Aſtragalizontes: & ſunt in Titi imperatoris atrio: quo opere nullum abſolutius plerique judicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: Herculem, qui Romæ: alexetera, arma ſumentem: Artemona, qui Periphoretos appellatus eſt. Hic conſummaſſe hanc ſcientiam judicatur, & toreuticen sic erudiſſe, ut Phidias aperuiſſe. Proprium ejuſdem, ut uno crure insiſterent signa, excogitaſſe: quadrata

tamen ea eſſe tradit Varro, & pæne ad unum exemplum.

Myronem Eleutheris natum, & ipſum Ageladæ diſcipulum, bucula maximè nobilitavit, celebratis verſibus laudata: quando alieno plerique ingenio magis, quàm ſuo, commendantur. Fecit & canem, & diſcobolon, & Perſea, & Priſtas, & Satyrum admirantem tibias, & Minervam: Delphicos pentathlos pancratiaſtas: Herculem etiam, qui eſt apud Circum maximum in æde Pompeii Magni. Feciſſe & cicadæ monumentum ac locuſtæ carminibus ſuis Erinna ſignificat. Fecit & Apollinem, quem a triumviro Antonio ſublatum reſtituit Epheſiis divus Auguſtus, admonitus in quiete. Primus hic multipliceaſſe varietatem videtur, numeroſior in arte, quàm Polycletus, & in ſymmetriâ diligentior: & ipſe tamen corporum tenus curioſus, animi ſenſus non expreſſiſſe, capillum quoque & pubem non emendatiùs feciſſe, quàm rudis antiquitas inſtituiſſet.

Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italiâ, pancratiaſte Delphis poſito. Eumdem vicit & Leontinus, qui fecit ſtadiodromon Aſtylon, qui Olympiæ oſtenditur: & Libyn puerum tenentem tabellam, eodem loco, & mala ferentem nudum. Syracuſis autem claudicantem: cujus ulceris dolo-

tem ſentire etiam ſpectantes videntur. Item Apollinem, ſerpentemque ejus ſagittis confici: citharœdum, qui Dicæus appellatus eſt, quoniam cùm Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum a fugiente conditum, ſinu ejus celatum eſſet. Hic primus nervos & venas expreſsit, capillumque diligentiùs.

Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor; cujus ſigna ad ædem Fortunæ hujuſque diei ſeptem nuda, & ſenis unum, laudata ſunt. Hic ſuprà dicto facie quoque indiſcretâ ſimilis fuiſſe traditur: Rhegini autem diſcipulus & filius ſororis fuiſſe Soſtratus.

Lyſippum Sicyonium, Duris negat, Tullius fuiſſe diſcipulum adfirmat, ſed primò ærarium fabrum, audendi rationem cœpiſſe pictoris Eupompi reſponſo. Eum enim interrogatum, quem ſequeretur antecedentium, dixiſſe demonſtratâ hominum multitudine, « Naturam ipſam imitandam eſſe, non artificem ». Plurima ex omnibus ſigna fecit, ut diximus, fecundiſſimæ artis, interque deſtringentem ſe, quem Marcus Agrippa ante Thermas ſuas dicavit, mirè gratum Tiberio principi: qui non quivit temperare ſibi in eo, quamquam imperioſus ſui inter initia principatûs, tranſtulitque in cubiculum, alio ibi ſigno ſubſtituto: cùm quidem tanta po-

puli Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxumenon flagitaverit, princepſque, quamquam adamatum, repoſuerit. Nobilitatur Lysippus & temulentâ tibicinâ, & canibus ac venatione. In primis verò quadrigâ cum Sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, a pueritiâ ejus orſus. Quam ſtatuam inaurari jussit Nero princeps, delectatus admodum illâ. Dein cùm pretio periſſet gratia artis, detractum eſt aurum: pretiosiorque talis exiſtimatur, etiam cicatricibus operis atque conciſuris, in quibus aurum hæſerat, remanentibus. Idem fecit Hephæſtionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto adſcribunt, cùm is centum propè annis antè fuerit. Idem Alexandri venationem, quæ Delphis ſacrata eſt: Athenis Satyrum: turmam Alexandri, in quâ amicorum ejus imagines ſummâ omnium similitudine expressit. Has Metellus, Macedoniâ ſubactâ, tranſtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimùm traditur contuliſſe, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quàm antiqui: corpora graciliora, siccioraque, per quæ proceritas signorum major videretur. Non habet Latinum nomen ſymmetria, quam diligentissimè cuſtodivit, novâ intactâque ratione quadratas veterum

ſtaturas permutando : vulgóque dicebat, » ab illis factos, quales eſſent, homines : » a ſe, quales viderentur eſſe ». Propriæ hujus videntur eſſe argutiæ operum, cuſtoditæ in minimis quoque rebus.

Filios & diſcipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum, & Bedam, ſed ante omnes Euthycratem : quamquam is conſtantiam patris potiùs æmulatus, quàm elegantiam, auſtero maluit genere, quàm jucundo, placere. Itaque optimè expreſſit Herculem Delphis, & Alexandrum, Theſpin venatorem, & Theſpiadas : prœlium equeſtre : ſimulacrum Trophonii ad oraculum : quadrigas Medeæ complures : equum cum fiſcinis : canes venantium.

Hujus porro diſcipulus fuit Tiſicrates, & ipſe Sicyonius, ſed Lyſippi ſectæ propior, ut vix diſcernantur complura ſigna : ceu ſenex Thebanus, Demetrius rex, Peuceſtes Alexandri Magni ſervator, dignus tantâ gloriâ.

Artifices, qui compoſitis voluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant, & Telephanem Phoceum, ignotum aliàs, quoniam in Theſſaliâ habitaverit, ubi latuerint opera ejus : alioqui ſuffragiis ipſorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant ejus Lariſſam, & Spintharum pentathlon, & Apollinem. Alii non hanc ignobilitatis fuiſſe cauſam, ſed quo-

niam ſe regum Xerxis atque Darii officinis dediderit, exiſtimant.

Praxiteles quoque marmore felicior: ideo & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proſerpinæ raptum: item Cataguſam, & Liberum patrem, & Ebrietatem, nobilemque unà Satyrum, quem Græci periboeton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem fuere, Veneremque, quæ cum ipſâ æde incendio cremata eſt Claudii principatu, marmoreæ illi ſuæ per terras inclytæ parem. Item Stephuſam, Spilumenen, Oenophorum: Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas, quos a Xerxe Perſarum rege captos victâ Perside Atheniensibus remiſit Magnus Alexander. Fecit & puberem Apollinem ſubrepenti lacertæ cominus ſagittâ insidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo signa ejus diverſos adfectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuiſſe, deprehenduntque in eâ amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis.

Habet & simulacrum benignitas ejus. Calamidis enim quadrigæ aurigam ſuum impoſuit, ne melior in equorum effigie defeciſſe in homine crederetur. Ipſe Calamis & alias quadrigas bigaſque fecit, equis ſemper sine æmulo expressis. Sed

ne videatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius eſt nobilior.

Alcamenes Phidiæ diſcipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui vocatur Encrinomenos. At Polycleti diſcipulus Ariſtides quadrigas, bigaſque. Iphicratis Leæna laudatur: ſcortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Ariſtogitoni, consilia eorum de tyrannicidio, uſque ad mortem excruciata a tyrannis, non prodidit. Quamobrem Athenienſes & honorem habere ei volentes, nec tamen ſcortum celebraſſe, animal nominis ejus fecere: atque ut intelligeretur cauſa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt.

Bryaxis Æſculapium & Seleucum fecit, Bedas, adorantem. Batton, Apollinem, & Junonem, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo.

Ctesilaus vulneratum deficientem, in quo possit intelligi, quantùm reſtet animæ: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumque in hac arte eſt, quòd nobiles viros nobiliores fecit. Cephiſſodotus Minervam mirabilem in portu Atheniensium, & aram ad templum Jovis Servatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur in Didymæo, Æginetică æris temperaturâ. Cervumque

unà ita veſtigiis ſuſpendit, ut linum ſubter pedes trahatur, alterno morſu digitis calceque retinentibus ſolum, ita vertebrato dente utriſque in partibus, ut a repulſu per vices reſiliat. Idem & Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum, & Philippum patrem ejus fecit.

Deſilaus Doryphoron, & Amazonem vulneratam. Demetrius Lyſimachen, quæ ſacerdos Minervæ fuit annis ſexaginta quatuor. Idem & Minervam quæ Muſica appellatur, quoniam dracones in Gorgone ejus ad ictus citharæ tinnitu reſonant. Idem equitem Simonem, qui primus de equitatu ſcripsit. Dædalus & ipſe inter fictores laudatus, pueros duos deſtringentes ſe fecit. Dinomenes Proteſilaum, & Pythodemum luctatorem.

Euphranoris Alexander Paris eſt: in quo laudatur, quod omnia ſimul intelligantur, judex dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Hujus eſt Minerva Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium a Quinto Lutatio Catulo dicata: & ſimulacrum Boni Eventûs, dextrâ pateram, ſiniſtrâ ſpicam ac papaver tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes ſuſtinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigaſque, & Cliduchon eximiâ formâ: & Virtutem, & Græciam, utraſque coloſſeas: mulierem

D v

admirantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis. Eutychydes Eurotam, in quo artem ipſo amne liquidiorem plurimi dixere.

Hegiæ Minerva Pyrrhuſque rex laudatur: & Celetizontes pueri, & Caſtor & Pollux ante ædem Jovis Tonantis, Hegesiæ. In Pario coloniâ Hercules Isidori.

Eleuthereus Lycius Myronis diſcipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum ſufflantem languidos ignes, & Argonautas. Leochares aquilam, ſentientem quid rapiat in Ganymede, & cui ferat, parcentem unguibus etiam per veſtem: puerum Autolycon pancratio victorem, propter quem Xenophon Symposion ſcripsit: Jovemque illum Tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciſcus Lagonem puerum ſubdolæ ac fucatæ vernilitatis. Lycus & ipſe puerum ſuffitorem.

Menæchmi vitulus genu premitur, replicatâ cervice: ipſeque Menæchmus ſcripsit de ſuâ arte.

Naucydes Mercurio, & Diſcobolo, & immolante arietem cenſetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Niceratus Æſculapium, & Hygiam, qui ſunt in Concordiæ templo Romæ.

Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Polycles Hermaphroditum nobi-

lem fecit. Pyrrhus Hygiam, & Minervam: Phœnix Lyſippi diſcipulus, Epitherſen.

Stipax Cyprius uno celebratur ſigno, Splanchnopte. Periclis Olympii vernula hic fuit; exta torrens, ignem oris pleni ſpiritu accendens. Silanion Apollodorum fudit, fictorem & ipſum, ſed inter cunctos diligentissimum artis, & inimicum ſui judicem, crebrò perfecta ſigna frangentem, dum ſatiari cupiditate artis non quit, & ideo inſanum cognominatum. Hoc in eo expreſſit, nec hominem ex ære fecit, ſed iracundiam: Achillem nobilem. Item Epiſtaten exercentem athletas: Strongylion, Amazonem, quam ab excellentiâ crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circumlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippenſis cognomine ſuo illuſtravit.

Theodorus, qui labyrinthum fecit Sami, ipſe ſe ex ære fudit, præter ſimilitudinem mirabilem famâ magnæ ſubtilitatis celebratus. Dextrâ limam tenet, lævâ tribus digitis quadrigulam tenuit, tranſlatam Præneſte, tantæ parvitatis, ut totam eam curruмque & aurigam integeret alis ſimul facta muſca.

Xenocrates Tiſicratis diſcipulus: aut, ut alii, Euthycratis, vicit utroſque copiâ ſignorum, & de ſuâ arte compoſuit volumina.

Plures artifices fecere Attali & Eumenis adversùs Gallos prœlia: Isigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit volumina de ſuâ arte. Boethi, quamquam argento melioris, infans eximiè anſerem ſtrangulat. Atque ex omnibus, quæ retuli clarissima quæque jam ſunt dicata a Veſpasiano principe in templo Pacis, aliiſque ejus operibus, violentiâ Neronis in Urbem convecta, & in ſellariis domûs aureæ diſposita.

Præterea ſunt æqualitate celebrati artifices; ſed nullis operum ſuorum præcipui. Ariſton, qui & argentum cælare ſolitus eſt: Calliades, Ctesias, Cantharus Sicyonius, Dionyſodorus Critiæ diſcipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus, argenti cælatores: Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus: iidem pictores nobilissimi. Item ex cælatoribus, Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiæ diſcipulus.

Nunc percenſebo eos, qui ejuſdem generis opera fecerunt, ut Apollodorus, Androbulus, Aſclepiodorus, Alevas, philoſophos: Apellas & adorantes feminas: Antigonus & Perixyomenon, tyrannicidaſque ſuprà dictos: Antimachus, Athenodorus feminas nobiles: Ariſtodemus & luctatores, bigaſque cum aurigâ, philoſophos, anus, Seleucum regem. Habet

gratiam ſuam hujus quoque Doryphorus.

Cephiſſodoti duo fuere: prioris eſt Mercurius, Liberum patrem in infantiâ nutriens. Fecit & concionantem manu elatâ: perſona in incerto eſt. Sequens philoſophos fecit. Colotes qui cum Phidiâ Jovem Olympium fecerat, philoſophos. Item Cleon, & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcoſthenes & comœdos, & athletas.

Dahippus Paralyomenon. Daiphron, & Democritus, & Dæmon, philoſophos.

Epigonus omnia fere prædicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectæ infante miſerabiliter blandiente. Eubolidis, digitis computans.

Micon athletis ſpectatur: Menogenes, quadrigis.

Nec minùs Niceratus omnia, quæ ceteri, adgreſſus, repræſentavit Alcibiadem, lampadeque accensâ matrem ejus Demaraten ſacrificantem.

Tisicratis bigæ Piſton mulierem impoſuit. Idemque fecit Martem & Mercurium, qui ſunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat ſæviorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne ſubdito, & primus eum expertus cruciatum juſtiore ſævitiâ. In hoc a ſimulacris deûm hominumque devocaverat humanissimam ar-

tem. Ideone tot conditores ejus elaboraverant, ut ex eâ tormenta fierent? Itaque unâ de causâ ſervantur opera ejus, ut quiſquis illa videat, oderit manus.

Sthenis Cererem, Jovem, Minervam fecit, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flentes matronas, & adorantes, ſacrificanteſque. Simon canem & ſagittarium fecit. Stratonicus cælator ille philoſophos: Scopas utraque.

Athletas autem, & armatos, & venatores, ſacrificanteſque, Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyſon, Leon, Menodorus, Myiagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idem picturâ clarissimus, ut dicemus: Patrocles, Polis, Poſidonius, qui & argentum cælavit nobiliter, natione Epheſius, Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomneſtus, Timarchides, Timon, Tiſias, Thraſon.

Ex omnibus autem maximè cognomine inſignis eſt Callimachus, ſemper calumniator ſui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos appellatus, memorabili exemplo adhibendi curæ modum. Hujus ſunt ſaltantes Lacænæ, emendatum opus, ſed in quo gratiam omnem diligentia abſtulerit. Hunc quidam & pictorem fuiſſe tradunt. Non ære captus, nec arte, unam ſolummodo Zenonis ſtatuam Cypriâ

in expeditione non vendidit Cato, ſed quia philoſophi erat, ut obiter hoc quoque noſcatur tam inane exemplum.

In mentione ſtatuarum eſt & una non prætereunda, quamquam auctoris incerti, juxta Roſtra, Herculis tunicati, Oetæ habitu, Romæ, torvâ facie, ſentienteque ſuprema in tunicâ. In hac tres ſunt tituli: L. Luculli imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicaſſe: tertius, T. Septimium Sabinum ædilem curulem ex privato in publicum reſtituiſſe. Tot certaminum tantæque dignationis ſimulacrum id fuit.

XX. 9. Nunc revertemur ad differentias æris & mixturas. In Cyprio coronarium tenuatur in laminas taurorumque felle tinctum, ſpeciem auri in coronis hiſtrionum præbet. Idemque in uncias additis auri ſcrupulis ſenis, prætenui pyropi bracteâ igneſcit. Regulare & in aliis fit metallis: itemque caldarium. Differentia, quòd caldarium funditur tantùm, malleis fragile, quibus regulare obſequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium eſt. Sed & in ceteris metallis, curâ diſtat a caldario. Omne enim purgatis diligentiùs igni vitiis, excoctiſque, regulare eſt. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ, provinciiſque. Sed octonas plumbi libras addunt, & be-

ne recoquunt propter inopiam ligni. Quantùm ea res differentiæ adferat, in Galliâ maximè ſentitur, ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coćturâ nigrum atque fragile conficitur. Præterea ſemel recoquunt: quod ſæpius feciſſe, bonitati plurimùm confert. Id quoque notaſſe non ab re eſt, æs omne frigore magno meliùs fundi.

Sequens temperatura ſtatuaria eſt*, eademque tabularis, hoc modo: maſſa proflatur in primis: mox in proflatum additur tertia portio æris collećtanei, hoc eſt, ex uſu coempti. Peculiare in eo condimentum adtritu domiti, & conſuetudine nitoris veluti manſuefaćti. Miſcentur & plumbi argentarii pondo duodena ac ſelibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarii vicesima: maximéque ita colorem bibit, quem Græcanicum vocant. Novissima eſt, quæ vocatur ollaria, vaſe nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarii in centenas æris additis. Cyprio si addatur plumbum, colos purpuræ fit in ſtatuarum prætextis.

XXI. Æra exterſa rubiginem celeriùs trahunt, quàm neglećta, nisi oleo perungantur. Servari ea optimè in liquidâ pice

tradunt. Uſus æris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem tranſlatus eſt, tabulis æreis, in quibus publicæ conſtitutiones inciduntur.

XXII. 10. Metalla æris multis modis inſtruunt medicinam, utpote cùm ulcera omnia ibi ocissimè ſanentur. Maximè tamen prodeſt cadmia. Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minùs ponderoſa, ſed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera ſunt. Namque ut ipſe lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fuſuris neceſſarius, medicinæ inutilis: sic rurſus in fornacibus exsiſtit, aliamque nominis ſui originem recipit. Fit autem egeſtâ flammis atque flatu tenuissimâ parte materiæ, cameris lateribuſve fornacum pro quantitate levitatis applicatâ. Tenuissima eſt in ipſo fornacum ore, quà flammæ eructantur, appellata capnitis, exuſta, & nimiâ levitate similis favillæ. Interior optima, cameris dependens, & ab eo argumento botryitis cognominata: ponderosior hæc priore, levior ſecuturis. Duo ejus colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorumque medicamentis utilissima. Tertia eſt in lateribus fornacum, quæ propter gravitatem ad cameras pervenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & in ipsâ argumentum planitie, cruſta veriùs, quàm pumex,

intus varia, ad pſoras utilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt ex eâ duo alia genera: onychitis extrà pæne cærulea, intus onychis maculis similis. Oſtracitis tota nigra, & e ceteris ſordidissima, vulneribus maximè utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima, iterumque a medicis coquitur carbone puro, atque ubi in cinerem rediit, extinguitur vino amineo, quæ ad emplaſtra præparatur: quæ verò ad pſoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tuſam urunt, ac lavant in mortariis, poſtea siccant. Nymphodorus lapidem ipſum quàm gravissimum ſpississimumque urit prunâ, & exuſtum Chio vino reſtinguit, tunditque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aquâ pluviâ macerat, iterumque terit quod ſubsidit, donec ceruſſæ similis fiat, nullâ dentium offensâ. Eadem Iollæ actio: ſed quàm purissimum lapidem eligit.

XXIII. Cadmiæ effectus siccare, perſanare, siſtere fluxiones, pterygia & ſordes oculorum purgare, ſcabritiem extenuare, & quidquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipſum ad omnia eadem uritur: præterque, albugines oculorum & cicatrices. Ulcera quoque oculorum cum lacte ſanat, idque Ægyptii collyrii modo terunt in coticulis. Facit & vomitiones e melle ſumptum. Uritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum ſulphuris pari pondere,

circumlito ſpiramento, in caminis, donec vaſa ipſa percoquantur. Quidam & ſalem addunt, alii alumen pro ſulphure, alii nihil, ſed aceto tantùm aſpergunt. Uſtum teritur mortario Thebaico, aquâ pluviâ lavatur, iterumque adjectâ largiore teritur, & dum conſidat, relinquitur, hoc ſæpius, donec ad ſpeciem minii redeat. Tunc siccatum in Sole, in æreâ pyxide ſervatur.

XXIV. 11. Et ſcoria æris ſimili modo lavatur, minore effectu, quàm æs ipſum. Sed & æris flos medicinæ utilis eſt. Fit ære fuſo, & in alias fornaces tranſlato: ibi flatu crebriore excutiuntur velut milii ſquamæ, quas vocant florem. Cadunt autem, cùm panes æris aquâ refrigerantur rubentque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida, & sic adulteratur flos, ut ſquama veneat decuſſa vi clavis, in quos panes ærei ferruminantur. In Cypri maximè officinis omnia. Differentia hæc eſt, quòd ſquama excutitur ictibus iiſdem panibus: flos cadit ſponte.

XXV. Squamæ eſt alterum genus ſubtilius, ex ſummâ ſcilicet lanugine decuſſum, quod vocant ſtomoma. Atque hæc omnia medici (quod pace eorum dixiſſe liceat) ignorant, pars major & nomina: in tantum a conficiendis medicaminibus abſunt, quod eſſe proprium medicinæ ſolebat. Nunc quoties incidêre in libellos,

componere ex his volentes aliqua, hoc eſt, impendio miſerorum experiri commentaria, credunt Seplasiæ omnia fraudibus corrumpenti. Jam quidem facta emplaſtra & collyria mercantur: tabeſque mercium, aut fraus Seplasiæ sic exteritur. Et ſquama autem & flos uruntur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lavantur, ut ſuprà, ad eoſdem uſus: & ampliùs ad narium carnoſa vitia: itemque ſedis: & gravitates aurium, per fiſtulas in eas flatu impulſa: & uvas oris, farinâ admotâ. Tollit & tonsillas cum melle. Fit & ex candido ære ſquama longè Cypriâ inefficacior. Nec non urinâ pueri priùs macerant clavos, paneſque. Quidam verò excuſſam ſquamam terunt, & aquâ pluviâ lavant. Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulsi heminâ & illinunt cum polline.

XXVI. Æruginis quoque magnus uſus. Sed pluribus fit ea modis. Namque & lapidi, ex quo coquitur æs, deraditur: & ære candido perforato, atque in cadis ſuper acetum ſuſpenſo, æreo obturatis operculo: multò probatiore, quàm si hoc idem ſquamis fiat. Quidam vaſa ipſa candidi æris fictilibus condunt in aceto, raduntque x. die. Alii vinaceis contegunt, totidemque poſt dies radunt. Alii delimatam æris ſcobem aceto ſpargunt, verſantque ſpathis ſæpius die, donec abſumatur. Eam-

demque ſcobem alii terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ocissimè verò contingit coronariorum recisſamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maximè Rhodiam æruginem, alii pumice, aut gummi. Præcipuè autem fallit atramento ſutorio adulterata. Cetera enim dente deprehenduntur, ſtridentia in frendendo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quæ sincera eſt, ſuum colorem retinet: quæ mixta atramento, rubeſcit. Deprehenditur & papyro, gallâ priùs macerato: nigreſcit enim ſtatim ærugine illita. Deprehenditur & viſu, malignè virens. Sed sive sinceram sive adulteratam, aptissimum eſt siccatam in patinâ novâ uri & verſari, donec favilla fiat: poſtea teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus maſculum admiſcent. Lavatur autem ærugo, sicut cadmia. Vis ejus collyriis oculorum aptissima, delacrimationibus mordendo proficiens. Sed ablui neceſſarium penicillis calidis, donec rodere desinat.

XXVII. Hieracium vocatur collyrium, quod ita maximè conſtat: temperatur autem id Hammoniaci unciis quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti ſutorii, quod chalcanthum vocant, totidem: miſyos verò unâ, croci ſex. Hæc omnia trita

aceto Thaſio colliguntur in pilulas, excellentis remedii, contra initia glaucomatum & ſuffuſionum, contra caligines, & ſcabritias, & albugines, ac genarum vitia. Cruda autem ærugo vulnerariis emplaſtris miſcetur. Oris gingivarumque ulcerationem mirificè emendat, & labiorum ulcera cum oleo. Quòd si & cera addatur, purgat, & ad cicatricem perducit. Ærugo & callum fiſtularum erodit, vitiorumque quæ circa ſedem, sive per ſe, sive cum Hammoniaco illita, vel collyrii modo in fiſtulas adacta. Eademque cum reſinæ terebinthinæ tertiâ parte ſubacta, lepras tollit.

XXVIII. 12. Eſt & alterum genus æruginis, quam vocant ſcoleca: in Cyprio ære hoc, trito alumine & ſale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quàm acerrimo. Non fit hoc nisi æſtuosiſſimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem donec viride fiat, contrahatque ſe vermiculorum ſpecie, unde & nomen. Quod vitium ut emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miſcentur urinâ pueri impubis. Idem autem in medicamentis & ſanterna efficit, quâ diximus aurum ferruminari, uſuſque utriuſque, qui æruginis. Scolecia fit & per ſe, deraſa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus.

XXIX. Chalcitin vocant lapidem, ex

quo ipſum æs coquitur. Diſtat a cadmiâ, quòd illa ſuper terram ex ſubdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item quòd chalcitis friat ſe ſtatim, mollis naturâ, ut videatur lanugo concreta. Eſt & alia diſtinctio, quòd chalcitis tria genera continet, æris, & miſyos & ſoryos, de quibus ſingulis dicemus ſuis locis. Habet autem æris venas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili venarum diſcurſu, friabilis, nec lapidoſa. Putant & recentem utiliorem eſſe, quoniam inveterata ſory fiat. Vis ejus ad excreſcentia in ulceribus, ſanguinem ſiſtere, gingivas, uvam, tonsillas farinâ compeſcere. Vulvæ quoque vitiis in vellere imponitur. Cum ſucco verò porri verendorum additur emplaſtris. Maceratur autem in fictili ex aceto circumlito fimo diebus XL. & colorem croci trahit. Tunc admixto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, pſoricon dictum. Quod ſi duæ partes chalcitidis tertiâ cadmiæ temperentur, acrius hoc idem fiet: etiamnum vehementius, ſi aceto, quàm vino temperentur. Toſta verò efficacior fit ad eadem omnia.

XXX. Sory Ægyptium maximè laudatur, multùm ſuperato Cyprio, Hiſpaniensi, & Africo: quamquam oculorum quoque curationi quidam utilius Cyprium putant: ſed in quacumque natione optimum, cui

maximum virus in olfactu, tritúque pinguiter nigreſcens, & ſpongioſum. Stomacho res contraria in tantum, ut quibuſdam olfactu modò vomitiones moveat. Et Ægyptium quidem tale: alterius nationis contritum ſplendeſcit, ut miſy, & eſt lapidosius. Prodeſt autem & dentium dolori, si contineatur, atque colluat: & oris ulceribus gravibus, quæque ſerpunt. Uritur carbonibus, ut chalcitis.

XXXI. Miſy aliqui tradiderunt fieri exuſto lapide in ſcrobibus, flori ejus luteo miſcente ſe ligni pinei favillâ. Revera autem e ſupradicto fit lapide, concretum naturâ, diſcretumque, & optimum in Cypriorum officinis: cujus notæ ſunt friati aureæ ſcintillæ, & cùm teratur, arenoſa natura, sive terrea, chalcitidi similis. Hoc admiſcent, qui aurum purgant. Utilitas ejus infusi cum roſaceo auribus purulentis: & in lanâ impositi, capitis ulceribus. Extenuat etiam ſcabritias oculorum inveteratas. Præcipuè utile tonsillis, contraque anginas, & ſuppurata. Ratio, ut ſedecim drachmæ in heminâ aceti coquantur addito melle, donec lenteſcat. Sic ad ſupradicta utile eſt. Quoties opus sit molliri vim ejus, mel adſpergitur. Erodit & callum fiſtularum, ex aceto foventium: & collyriis additur. Siſtit & ſanguinem, ulceraque quæ ſerpant, quæve putreſcant.
Abſumit

Abſumit & excreſcentes carnes. Peculiariter virilitatis vitiis utile: & feminarum profluvium ſiſtit.

XXXII. Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento ſutorio. Appellant enim chalcanthum. Nec ullius æquè mira natura eſt. Fit in Hiſpaniæ puteis ſtagniſve, id genus aquæ habentibus. Decoquitur ea, admixtâ dulci pari menſurâ, & in piſcinas ligneas funditur. Immobilibus ſuper has tranſtris dependent reſtes lapillis extentæ, quibus adhæreſcens limus, vitreis acinis imaginem quamdam uvæ reddit. Exemptum ita ſiccatur diebus xxx. Color eſt cæruleus, perquam ſpectabili nitore, vitrumque eſſe creditur: diluendo fit atramentum tinguendis coriis. Fit & pluribus modis: genere terræ eo in ſcrobes cavato: quarum e lateribus deſtillantes hiberno gelu ſtirias, ſtalagmian vocant: neque eſt purius aliud. Sed ex eo candidum colorem ſentientem violam, lonchoton appellant. Fit & in ſaxorum catinis, pluviâ aquâ corrivato limo gelante. Fit & ſalis modo, flagrantiſſimo Sole admiſſas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentiâ, foſſile, aut factitium appellant hoc: pallidius, & quantùm colore, tantùm bonitate deterius. Probant maximè Cyprium in medicinæ uſu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum

melle. Purgat & caput dilutum, & naribus inſtillatum: item ſtomachum, cum melle aut aquâ mulsâ ſumptum. Medetur & oculorum ſcabritiei dolorive, & caligini, & oris ulceribus. Siſtit & ſanguinem narium: item hæmorrhoidum. Extrahit oſſa fracta cum ſemine hyoſcyami. Suſpendit epiphoras, penicillo fronti impoſitum. Efficax & in emplaſtris ad purganda ulcera, & excreſcentia ulcerum. Tollit & uvas, vel si decocto tangantur. Cum lini quoque ſemine ſuperponitur emplaſtris ad dolores tollendos: quodque ex eo candicat, in eo uſu præfertur violaceis, si gravitati aurium per fiſtulas inſpiretur. Vulnera etiam per ſe illitum ſanat, ſed tinguit cicatrices. Nuperque inventum, urſorum in arenâ & leonum ora inſpargere illo: tantaque eſt vis in adſtringendo, ut non queant mordere.

XXXIII. 13. Etiamnum in ærariis reperiuntur, quæ vocant pompholygem & ſpodon. Differentia, quòd pompholyx loturâ paratur; ſpodos illota eſt. Aliqui id quod sit candidum levissimumque, pompholygem dixere: & eſſe æris & cadmiæ favillam. Spodon nigriorem ponderosioremque eſſe, deraſam parietibus fornacum, mixtis ſcintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præſtat, & si tangatur linguâ, ſaporem horridum.

Convenit oculorum medicamentis, quibuſcumque vitiis occurrens, & ad omnia, quæ ſpodos: hoc ſolùm diſtat, quòd hujus elutior vis eſt. Additur & in emplaſtra, quibus lenis quæritur refrigeratio & ſiccatio. Utilior ad omnia quæ vino lota eſt.

XXXIV. Spodos Cypria optima. Fit autem liqueſcentibus cadmiâ, & ærario lapide. Leviſſimum hoc efflatur & ociùs, evolatque e fornacibus, & tectis adhæreſcit, a fuligine diſtans candore. Quod minùs candidum ex eo, immaturæ fornacis argumentum eſt: hoc quidam pompholygem vocant. Quod verò rubicundius ex iis invenitur, acriorem vim habet, exulceratque adeò, ut cùm lavatur, ſi oculos attingat, excæcet. Eſt & mellei coloris ſpodos, in quâ plurimùm æris intelligitur. Sed quodcumque genus lavando fit utilius: purgatur antè pennâ, dein craſſiore loturâ. Digitis ſcabritiem exterunt. Media vis ejus eſt, quæ vino lavatur. Eſt aliqua & in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum minùs apta putatur. Eadem efficacior ulceribus quæ manant, vel oris quæ madent, & omnibus medicamentis, quæ parantur contra gangrænas. Fit & in argenti fornacibus ſpodos, quam vocant lauriotin. Utiliſſima autem oculis adfirmatur, quæ fiat in

aurariis : nec in aliâ parte magis eſt vitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirenda eſſent metalla, viliſſimis rebus utilitates eaſdem excogitavit.

XXXV. Antiſpodon vocant cinerem fici arboris, vel caprifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleaſtri, vel cotonei mali, vel lentiſci. Item ex moris immaturis, id eſt, candidis, in Sole areſactis : vel e buxi comâ, vel pſeudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, ſimiliter pollere inventum eſt. Uruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur.

XXXVI. In ærariis officinis & pſegma fit, jam liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, flatuque accenſis : ac repentè vehementiori flatu exſpuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, eſſe ſtratum debet.

XXXVII. Facilè ab eâ diſcernitur, quam in iiſdem officinis diphrygem vocant Græci, ab eo quod bis torreatur. Cujus origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cujuſdam ſpecûs areſacto priùs, mox paulatim circumdatis ſarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fæce ſubſidente,

Differentiæ ſiquidem, quòd æs ipſum in catino defluit, ſcoria extra fornaces, flos ſupernatat, diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari: circa hunc æs fervere, ipſum verò non percoqui, niſi tranſlatum in alias fornaces, & eſſe nodum quemdam materiæ. Id quod ex cocto ſuperſit, diphryges vocari. Ratio ejus in medicinâ ſimilis ſuprà dictis: ſiccare, & excreſcentia conſumere, & perpurgare. Probatur linguâ, ut eam ſiccet tactu ſtatim, saporemque æris reddat.

XXXVIII. Unum etiamnum æris miraculum non omittemus. Servilia familia illuſtris in Faſtis, trientem æreum paſcit auro & argento, conſumentem utrumque. Origo atque natura ejus incomperta eſt mihi. Verba ipſa de eâ re Meſſalæ ſenis ponam. « Serviliorum familia habet trientem ſacrum, cui ſummâ cum curâ magnificentiâque ſacra quotannis faciunt: quem ferunt aliàs creviſſe, aliàs decreviſſe videri, & ex eo aut honorem aut deminutionem familiæ ſignificari ».

XXXIX. 14. Proximè indicari debent metalla ferri, optimo peſſimoque vitæ inſtrumento. Siquidem hoc tellurem ſcindimus, ſerimus arbuſta, ponimus pomaria, vites ſqualore deciſo annis omnibus cogimus juveneſcere. Hoc exſtruimus tecta,

cædimus ſaxa, omneſque ad alios uſus ferro utimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus ſolùm, ſed etiam missili volucrique, nunc tormentis excuſſo, nunc lacertis, nunc verò pennato: quam ſceleratissimam humani ingenii fraudem arbitror. Siquidem, ut ociùs mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennaſque ferro dedimus. Quamobrem culpa ejus non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum eſt poſſe innocens eſſe ferrum. In fœdere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porſena, nominatim comprehenſum invenimus, ne ferro nisi in agriculturâ uterentur. Et cum ſtilo ſcribere intutum, ut vetuſtissimi auctores prodiderunt. Magni Pompeii in tertio conſulatu, exſtat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis ullum telum eſſe in Urbe.

XL. Et tamen vita ipſa non defuit honorem mitiorem habere ferro quoque. Ariſtonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato residentem pœnitentiâ, æs, ferrumque miſcuit, ut rubigine ejus per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc signum exſtat Thebis hodierno die. Eſt in eâdem urbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum dei patientiâ inductus. Videmus & Romæ ſcyphos e fer-

ro dicatos in templo Martis Ultoris. Obſtitit eadem naturæ benignitas, exigentis a ferro ipſo pœnas rubigine: eâdemque providentiâ nihil in rebus mortalibus faciente, quàm quod infeſtissimum mortalitati.

XLI. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe inſulâ etiam Italiæ Ilvâ gignente: minimâque difficultate cognoſcuntur, ipſo colore terræ manifeſto. ſed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadociâ tantùm quæſtio eſt, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfuſa certo fluvio terra, neque aliter ferrum e fornacibus reddit.

Differentia ferri numeroſa. Prima in genere terræ cælive. Aliæ molle tantùm, plumboque vicinius ſubminiſtrant: aliæ fragile & æroſum, rotarumque usibus & clavis maximè fugiendum, cui prior ratio convenit. Aliud brevitate ſolâ placet, claviſque caligariis: aliud rubiginem celeriùs ſentit. Stricturæ vocantur hæ omnes, quod non in aliis metallis, a ſtringendâ acie vocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia eſt: nucleuſque quidem ferri excoquitur in his ad indurandam aciem: aliquæ modò ad denſandas incudes, malleorumve roſtra. Summa autem differentia in aquâ eſt, cui ſubinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitavit lo-

ca gloriâ ferri, ſicut Bilbilin in Hiſpaniâ & Turiaſſonem, Comum in Italiâ, cùm ferraria metalla in his locis non ſint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro eſt. Seres hoc cum veſtibus ſuis pellibuſque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex merâ acie temperantur: ceteris enim admiſcetur mollior complexus. In noſtro orbe aliubi vena bonitatem hanc præſtat, ut in Noricis: aliubi factura, ut Sulmone aqua, uti diximus. Quippe cùm in exacuendo oleares cotes, aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cùm excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrum, poſtea in ſpongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo reſtingui mos eſt, ne aquâ in fragilitatem durentur. A ferro ſanguis humanus ſe ulciſcitur. Contactum namque eo, celeriùs ſubinde rubiginem trahit.

XLII. De magnete lapide ſuo loco dicemus, concordiâque quam cum ferro habet. Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinetque longo tempore, aliud adprehendens ferrum, ut anulorum catena ſpectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum vivum, vulneraque tali aſperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabriâ naſcitur, non ille magnes verus caute continuâ, ſed ſparsâ bullatione, ita appellant: neſcio an vitro fundendo per-

inde utilis : nondum enim expertus eſt quiſquam : ferrum utique inficit eâdem vi. Magnete lapide Dinochares architectus Alexandriæ Arsinoes templum concamerare inchoaverat, ut in eo simulacrum ejus e ferro pendere in aere videretur. Intercessit mors & ipsius & Ptolemæi, qui id ſorori ſuæ juſſerat fieri.

XLIII. 15. Metallorum omnium vena ferri largissima eſt. Cantabriæ maritimæ parte, quam Oceanus adluit, mons præruptè altus, incredibile dictu, totus ex eâ materie eſt, ut in ambitu Oceani diximus. Ferrum accenſum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non eſt habile tundendo, neque antequam albeſcere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit æri simile. A rubigine vindicatur ceruſsâ, & gypſo, & liquidâ pice. Hæc eſt temperatura a Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et exſtare ferream catenam apud Euphratem amnem, in urbe quæ Zeugma appellatur, quâ Alexander Magnus ibi junxerat pontem, cujus anulos qui refecti ſunt, rubigine infeſtari, carentibus eâ prioribus.

XLIV. Medicina e ferro eſt & alia, quàm ſecandi. Namque circumſcribi circulos, terve circumlato mucrone, & adultis & infantibus prodeſt contra noxia medicamenta : & præfixiſſe in limine e fe-

pulcro evulſos clavos adversùs nocturnas lymphationes. Pungique leviter mucrone, quo percuſſus homo sit, contra dolores laterum pectorumque ſubitos, qui punctionem adferant. Quædam uſtione ſanantur: privatim verò canis rabidi morſus. Quippe etiam prævalente morbo, expaveſcenteſque potum, uſtâ plagâ illico liberantur. Calefit etiam ferro candente aqua, multis vitiis, privatim verò dyſentericis.

XLV. Eſt & rubigo ipſa in remediis; & sic Telephum proditur ſanaſſe Achilles, sive id æreâ, sive ferreâ cuſpide fecit. Ita certè pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clavis veteribus. Potentia ejus ligare, siccare, siſtere. Emendat alopecias illita. Utuntur & ad ſcabritias genarum, puſulaſque totius corporis, cum cerâ & oleo myrteo: ad ignes verò ſacros ex aceto: item ad ſcabiem, paronychia, in linteolis. Siſtit & feminarum profluvia impoſita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrhâ ſubacta, & condylomatis ex aceto prodeſt. Podagras quoque illita lenit.

XLVI. Squama quoque ferri in uſu eſt ex acie, aut mucronibus, maximè simili, ſed acriore vi, quàm rubigo: quamobrem & contra epiphoras oculorum adſumitur. Sanguinemque siſtit, cùm vulnera maxi-

mè ferro fiant. Siſtit & feminarum profluvia. Imponitur & contra lienum vitia. Hæmorrhoidas compeſcit, ulcerumque ſerpentia. Et genis prodeſt, farinæ modo adſperſa pauliſper. Præcipua tamen commendatio ejus in hygremplaſtro ad purganda vulnera fiſtulaſque, & omne callum erodendum, & raſis oſſibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: picis oboli ſex, Cimoliæ cretæ drachmæ duæ: æris tuſi drachmæ duæ: ſquamæ ferreæ, totidem: ceræ, ſex: olei ſextarius. His adjicitur, cùm ſunt repurganda vulnera aut replenda, ceratum.

XLVII. 16. Sequitur natura plumbi. Cujus duo genera, nigrum, atque candidum. Pretioſiſſimum candidum, a Græcis appellatum caſſiteron, fabuloſéque narratum in inſulas Atlantici maris peti, vitilibuſque navigiis circumſutis corio advehi. Nunc certum eſt, in Luſitaniâ gigni, & in Gallæciâ: ſummâ tellure arenoſâ, & coloris nigri: pondere tantùm ea deprehenditur. Interveniunt & minuti calculi, maximè torrentibus ſiccatis. Lavant eas arenas metallici, & quod ſubſedit, coquunt in fornacibus. Invenitur & in aurariis metallis, quæ alutia vocant: aquâ immiſsâ eluente calculos nigros paulum candore variatos, quibus eadem gravitas quæ auro: & ideo in calathis, in quibus au-

rum colligitur, remanent cum eo: poſtea caminis ſeparantur, conflatique in album plumbum reſolvuntur. Non fit in Gallæciâ nigrum, cùm vicina Cantabria nigro tantùm abundet: nec ex albo argentum, cùm fiat ex nigro. Jungi inter ſe plumbum nigrum sine albo non poteſt, nec hoc ei sine oleo. Ac ne album quidem ſecum sine nigro. Album habuit auctoritatem & Iliacis temporibus, teſte Homero, caſſiteron ab illo dictum.

Plumbi nigri origo duplex eſt: aut enim ſuâ provenit venâ, nec quidquam aliud ex ſe parit: aut cum argento naſcitur, mixtiſque venis conflatur. Ejus qui primus fluit in fornacibus liquor, ſtannum appellatur: qui ſecundus, argentum: quod remansit in fornacibus, galena, quæ eſt tertia portio additæ venæ. Hæc rurſus conflata, dat nigrum plumbum deductis partibus non duabus.

XLVIII. 17. Stannum illitum æneis vaſis, ſaporem gratiorem facit, & compeſcit æruginis virus: mirumque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatiſſima, ut diximus, Brundisii temperabantur, donec argenteis uti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur ſtannum additâ æris candidi tertiâ portione in plumbum album. Fit & alio modo: mixtis albi plumbi nigrique libris. Hoc nunc aliqui argentarium

appellant. Iidem & tertiarium vocant, in quo duæ nigri portiones ſunt, & tertia albi. Pretium ejus in libras, x. x. Hoc fiſtulæ ſolidantur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentarium vocant: & eo quæ volunt incoquunt. Pretia hujus faciunt in pondo c. lx. x. Albo per ſe sincero pretia ſunt x. x. nigro, ſeptem. Albi natura plus aridi habet: contráque, nigri tota humida eſt. Ideo album nulli rei sine mixturâ utile eſt. Neque argentum ex eo plumbatur, quoniam prius liqueſcit argentum. Confirmant, quòd si minùs albo nigri quàm ſatis sit, miſceatur, erodi ab eo argentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum invento, ita ut vix diſcerni possit ab argento, eaque incoctilia vocant. Deinde & argentum incoquere simili modo cœpere equorum maximè ornamentis, jumentorum jugis, in Alesiâ oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & eſſeda, & vehicula, & petorita exornare: similique modo ad aurea quoque, non modò argentea ſtaticula inanis luxuria pervenit: quæque in ſcyphis cerni prodigium erat, hæc in vehiculis adteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in chartâ eſt, ut liquefactum pondere videatur, non calore, rupiſſe. India neque æs neque plumbum habet, gemmiſque ſuis ac margaritis hæc permutat.

XLIX. Nigro plumbo ad fiſtulas laminaſque utimur, laboriosiùs in Hiſpaniâ eruto, totaſque per Gallias: ſed in Britanniâ ſummo terræ corio adeò largè, ut lex ultro dicatur, « ne plus certo modo fiat ». Nigri generibus hæc ſunt nomina: Ovetanum, Caprarienſe, Oleaſtrenſe. Nec differentia ulla ſcoriæ, modò ſit excocta diligenter. Mirumque in his ſolis metallis, quòd derelicta fertiliùs reviveſcunt. Hoc videtur facere laxatis ſpiramentis ad ſatietatem infuſus aer, æquè ut feminas quaſdam fecundiores facere abortus. Nuper id compertum in Bæticâ Santarensi metallo, quod locari ſolitum X. CC. M. annuis, poſtquam obliteratum erat, CCLV. locatum eſt. Simili modo Antonianum in eâdem provinciâ pari locatione pervenit ad pondo CCCC. vectigalis. Aquâ additâ non liqueſcere vaſa e plumbo conſtat: eadem, ſi in aquâ calculus æreuſve quadrans addatur, peruri.

L. 18. In medicinâ per ſe plumbi uſus eſt cicatrices reprimere: adalligatiſque lumborum & renum parti laminis frigidiore naturâ inhibere impetus Veneris. Viſaque in quiete Venerea ſponte naturæ erumpentia uſque in morbi genus, his laminis Calvus orator cohibuiſſe traditur, viresque corporis ſtudiorum labori cuſtodiſſe. Nero (quoniam ita diis placuit) prin-

ceps, laminâ pectori impoſitâ ſub eâ cantica exclamans, alendis vocibus demonſtravit rationem. Coquitur ad medicinæ uſus, patinis fictilibus, ſubſtrato ſulphuris minuto, laminis impoſitis tenuibus, opertiſque ſulphure & ferro mixtis. Cùm coquitur, munienda in eo opere foramina ſpiritûs convenit: alioqui plumbi fornacium halitus noxius ſentitur, & peſtilens, & canibus ociſſimè: omnium verò metallorum, muſcis & culicibus: quamobrem non ſunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo ſcobem plumbi limâ quæsitam ſulphuri miſcent: alii ceruſſam potiùs, quàm ſulphur. Fit & lotura plurimi uſûs in medicinâ, cùm ſe ipſo teritur in mortariis plumbeis additâ aquâ cæleſti, donec craſſeſcat. Poſtea ſupernatans aqua tollitur ſpongiis: quod crassissimum fuit, siccatum dividitur in paſtillos. Quidam limatum plumbum ſic terunt: quidam etiam plumbaginem admiſcent: alii verò acetum, alii vinum, alii adipem, alii roſam. Quidam in mortario lapideo, & maximè Thebaico, plumbeo piſtillo terere malunt: candidiuſque fit ita medicamentum. Id autem quod uſtum eſt plumbum, lavatur, & teritur, ut cadmia. Poteſt adſtringere, siſtere, contrahere cicatrices. Uſus enim ex eodem, & in oculorum medicamentis, & maximè contra procidentiam

eorum, & inanitatem ulcerum, excreſcentiave, rimaſque ſedis, aut hæmorrhoidas, aut condylomata. Ad hæc maximè lotura plumbi facit: cinis autem uſti ad ulcera ſerpentia, aut ſordida: eademque, quæ chartis, ratio profectûs. Uritur autem in patinis per laminas minutas cum ſulphure, verſatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alii limatam ſcobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui ceruſſam miſcent pari menſurâ, aut hordeum, teruntque, ut in crudo dictum eſt, & præferunt sic tritum plumbum ſpodio Cyprio.

LI. Scoria quoque plumbi in uſu eſt, optimaque, quæ ad luteum maximè colorem accedit, sine plumbi reliquiis, aut ſulphuris ſpecie, & terrâ carens. Lavatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in vas purum, idque ſæpius, uſque dum ſubsidat, quod utilissimum eſt: eoſdemque effectus habet, quos plumbum, ſed acriores. Mirari ſuccurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorumque fœditate intentatâ tot modis.

LII. Fit & ſpodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. La-

vatur in linteis raris aquâ cæleſti, ſeparaturque terrenum transfuſione, cribratumque teritur. Quidam pulverem pennis detergere malunt, ac terere in vino odorato.

LIII. Eſt & molybdæna, quam alio loco galenam vocavimus, vena argenti plumbique communis. Melior hæc, quantò magis aurei coloris, quantóque minùs plumboſa, friabilis, & modicè gravis. Cocta cum oleo, jocineris colorem trahit. Adhæreſcit & auri & argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. Laudatiſſima quæ in Zephyrio fiat. Probantur minimè terrenæ, miniméque lapidoſæ: coquuntur lavanturque ſcoriæ modo. Uſus in liparas, ad lenienda refrigerandaque ulcera: emplaſtriſque, quæ non alligantur: ſed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus molliſſimiſque partibus. Compoſitio ejus eſt libris tribus, & ceræ librâ unâ, olei tribus heminis, quod in ſenili corpore cum fracibus additur. Temperatur & cum ſpumâ argenti, & ſcoriâ plumbi, ad dyſenteriam, & teneſmum, fovendo calida.

LIV. Pſimmythium quoque, hoc eſt, ceruſſam, plumbariæ dant officinæ. Laudatiſſimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuiſſimis ſuper vas aceti aſperrimi impoſitis, atque ita deſtillantibus. Quod ex eo cecidit in ipſum acetum, are-

factum molitur & cribratur, iterumque aceto mixto in paſtillos dividitur, & in Sole ſiccatur æſtate. Fit & alio modo: addito in urceos aceti plumbo, obturatos per dies decem, deraſoque ceu ſitu, ac rurſus rejecto, donec deficiat materia. Quod deraſum eſt, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, miſceturque rudiculis donec rubeſcat, & ſimile ſandaracæ fiat. Dein lavatur dulci aquâ, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur ſimiliter poſtea, & in paſtillos dividitur. Vis ejus eadem, quæ ſuprà dictis: levissima tantùm ex omnibus: præterque ad candorem feminarum adhibetur. Eſt autem letalis potus, ſicut ſpumæ argenti. Poſtea ceruſſa ipſa si coquatur, rufeſcit.

LV. Sandaracæ quoque propemodum dicta natura eſt. Invenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis: melior quò magis rufa, quóque magis virus redolens, ac pura, friabiliſque. Valet purgare, siſtere, excalfacere, perrodere. Summa ejus dos ſeptica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle ſumpta. Suſpirioſis tussientibuſque jucundè medetur, cum resinâ terebinthinâ in cibo ſumpta. Suffita quoque cum cedro, ipſo nidore iiſdem medetur.

LVI. Et arrenicum ex eâdem eſt mate-

riâ. Quod optimum, coloris etiam in auro excellentis : quod verò pallidius aut ſandaracæ ſimile eſt, deterius exiſtimatur. Eſt & tertium genus, quo miſcetur aureus color ſandaracæ. Utraque hæc ſquamoſa. Illud verò siccum, purumque, gracili venarum diſcurſu fissile. Vis eadem quæ ſuprà, ſed acrior. Itaque & cauſticis additur, & psilothris. Tollit & pterygia digitorum, carneſque narium, & condylomata, & quidquid excreſcit. Torretur, ut validiùs prosit, in novâ teſtâ, donec mutet colorem.

LIBER XXXV.

De picturâ & coloribus.

I. Metallorum, quibus opes conſtant, naſcentiumque in eis natura indicata propemodum eſt: ita connexis rebus ut immenſa medicinæ silva, officinarumque tenebræ, & moroſa cælandi, fingendique, ac tinguendi ſubtilitas simul dicerentur. Reſtant terræ ipsius lapidumque genera, vel numerosiore ſerie, plurimis singula a Græcis præcipuè voluminibus tractata. Nos in iis brevitatem ſequemur utilem inſtituto: hoc modo nihil neceſſarium aut naturale omittentes.

1. Primúmque dicemus quæ reſtant de picturâ, arte quondam nobili, tunc cùm expeteretur a regibus populiſque, & illos nobilitante, quos eſſet dignata poſteris tradere: nunc verò in totum marmoribus pulſa, jam quidem & auro: nec tantùm ut parietes toti operiantur, verùm & interraſo marmore, vermiculatiſque ad effigies rerum & animalium cruſtis. Non placent jam abaci, nec ſpatia montis in cubi-

culo delitentia : cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudii principatu inventum: Neronis verò, maculas quæ non eſſent, in cruſtis inſerendo, unitatem variare, ut ovatus eſſet Numidicus, ut purpurâ diſtingueretur Synnadicus, qualiter illos naſci optarent deliciæ. Montium hæc ſubſidia deficientium : nec ceſſat luxuria id agere, ut quàm plurimùm incendiis perdat.

II. 2. Imaginum quidem picturâ quàm maximè ſimiles in ævum propagabantur figuræ : quod in totum exolevit. Æreì ponuntur clypei, argenteæ facies ſurdo figurarum diſcrimine, ſtatuarum capita permutantur, vulgatis jam pridem ſalibus etiam carminum. Adeò materiam malunt conſpici omnes, quàm ſe noſci. Et inter hæc pinacothecas veteribus tabulis conſuunt, alienaſque effigies colunt, ipsi honorem non niſi in pretio ducentes, ut frangat heres, furiſque detrahat laqueus. Itaque nullius effigie vivente, imagines pecuniæ, non ſuas, relinquunt. Iidem palæſtras athletarum imaginibus, & ceromata ſua exornant, & vultus Epicuri per cubicula geſtant, ac circumferunt ſecum. Natali ejus vicesimâ Lunâ ſacrificant, feriaſque omni menſe cuſtodiunt, quas icadas vocant, ii maximè qui ſe ne viventes quidem noſci volunt. Ita eſt profectò : artes deſidia perdidit : & quoniam animorum imagines

non ſunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud majores in atriis hæc erant quæ ſpectarentur, non signa externorum artificum, nec æra, aut marmora: expressi cerâ vultus singulis diſponebantur armariis, ut eſſent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera: ſemperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ ejus, qui umquam fuerat, populus. Stemmata verò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum. Aliæ foris & circa limina domitarum gentium imagines erant, adfixis hoſtium ſpoliis, quæ nec emptori refigere liceret: triumphabantque etiam dominis mutatis ipſæ domus: & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Exſtat Meſſalæ oratoris indignatio, quâ prohibuit inferi genti ſuæ Lævinorum alienam imaginem. Similis cauſa Meſſalæ ſeni expreſſit volumina illa, quæ de Familiis condidit, cùm Scipionis Pomponiani transiſſet atrium, vidiſſetque adoptione teſtamentariâ Salutiones, (hoc enim fuerat cognomen,) Africanorum dedecore irrepentes Scipionum nomini. Sed pace Meſſalarum dixiſſe liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multòque honeſtius, quàm mereri, ne quis ſuas expeteret.

Non eſt prætereundum & novitium inventum. Siquidem non ſolùm ex auro argentove, aut certè ex ære in Bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in locis iiſdem loquuntur: quinimmo etiam quæ non ſunt, finguntur, pariuntque deſideria non traditos vultus, ſicut in Homero evenit. Quò majus (ut equidem arbitror) nullum eſt felicitatis ſpecimen, quàm ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit aliquis. Aſinii Pollionis hoc Romæ inventum, qui primus Bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui Bibliothecas magno certamine inſtituêre, non facilè dixerim. Imaginum amore flagraſſe quoſdam teſtes ſunt & Atticus ille Ciceronis edito de his volumine, & Marcus Varro benigniſſimo invento, inſertis voluminum ſuorum fecunditati, non nominibus tantùm ſeptingentorum illuſtrium, ſed & aliquo modo imaginibus, non paſſus intercidere figuras, aut vetuſtatem ævi contra homines valere, inventor muneris etiam diis invidioſi, quando immortalitatem non ſolùm dedit, verùm etiam in omnes terras miſit, ut præſentes eſſe ubique, & credi poſſent.

III. 3. Et hoc quidem alienis ille præſtitit. Suorum verò clypeos in ſacro vel

publico privatim dicare primus inſtituit (ut reperio) Appius Claudius, qui conſul cum Servilio fuit anno Urbis CCLIX. Poſuit enim in Bellonæ æde majores ſuos, placuitque in excelſo ſpectari, & titulos honorum legi. Decora res, utique ſi liberorum parvulis imaginibus ceu nidum aliquem ſobolis pariter oſtendat: quales clypeos nemo non gaudens favenſque aſpicit.

IV. Poſt eum M. Æmilius, collega in conſulatu Quinti Lutatii, non in baſilicâ modò Æmiliâ, verùm & domi ſuæ poſuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Trojam pugnatum, continebantur imagines: unde & nomen habuere clypeorum: non ut perverſa grammaticorum ſubtilitas voluit, a cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in ſcuto cujuſque, qui fuerit uſus illo. Pœni ex auro factitavere & clypeos, & imagines, ſecumque in caſtris tulere. Certè captis eis talem Aſdrubalis invenit Marcius, Scipionum in Hiſpaniâ ultor: iſque clypeus ſupra fores Capitolinæ ædis uſque ad incendium primum fuit. Majorum quidem noſtrorum tanta ſecuritas in eâ re adnotatur, ut L. Manlio, Q. Fulvio coſſ. anno Urbis DLXXV. M. Aufidius tutelæ Capitolii redemptor, docuerit patres argenteos eſſe clypeos, qui pro æreis per aliquot jam luſtra adsignabantur.

V. De

V. De picturæ initiis incerta, nec inſtituti operis quæſtio eſt. Ægyptii ſex millibus annorum apud ipſos inventam, priuſquam in Græciam transiret, adfirmant, vanâ prædicatione, ut palam eſt. Græci autem alii Sicyone, alii apud Corinthios repertam, omnes umbrâ hominis lineis circumductâ. Itaque talem primam fuiſſe: ſecundam singulis coloribus, & monochromaton dictam, poſtquam operosior inventa erat: duratque talis etiam nunc. Inventam linearem dicunt a Philocle Ægyptio, vel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius, & Telephanes Sicyonius, sine ullo etiamnum hi colore, jam tamen ſpargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent, adſcribère inſtitutum. Primus invenit eas colorare, teſtâ (ut ferunt) tritâ, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuiſſe, quem tradit Cornelius Nepos ſecutum in Italiam Demaratum, Tarquinii Priſci Romani regis patrem, fugientem a Corintho injurias Cypſeli tyranni, mox docebimus.

VI. Jam enim abſoluta erat pictura etiam in Italiâ. Exſtant certè hodieque antiquiores Urbe picturæ Ardeæ in ædibus ſacris, quibus equidem nullas æquè demiror tam longo ævo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter Lanuvii, ubi Atalante, & Helena, cominus pictæ ſunt nu-

dæ ab eodem artifice, utraque excellentiſſimâ formâ, ſed altera ut virgo: ne ruinis quidem templi concuſſæ. Caius princeps eas tollere conatus eſt, libidine accenſus, si tectorii natura permisiſſet. Durant & Cære, antiquiores ipſæ. Fatebiturque, quiſquis eas diligenter æſtimaverit, nullam artium celeriùs conſummatam, cùm Iliacis temporibus non fuiſſe eam appareat.

VII. 4. Apud Romanos quoque honos maturè huic arti contigit. Siquidem cognomina ex eâ Pictorum traxerunt Fabii clarissimæ gentis, princepſque ejus, cognominis ipſe, ædem Salutis pinxit anno Urbis conditæ CCCCL. quæ pictura duravit ad noſtram memoriam, æde Claudii principatu exuſtâ. Proximè celebrata eſt, in Foro Boario æde Herculis, Pacuvii poetæ pictura. Ennii ſorore genitus hic fuit: clarioremque eam artem Romæ fecit gloria ſcenæ. Poſtea non eſt ſpectata honeſtis manibus: nisi fortè quis Turpilium equitem Romanum noſtræ ætatis e Venetiâ velit referre, hodieque puleris ejus operibus Veronæ exſtantibus. Lævâ is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Parvis gloriabatur tabellis extinctus nuper in longâ ſenectâ, Antiſtius Labeo prætorius, etiam proconſulatu provinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in riſu & contumeliâ erat. Fuit & principum

virorum non omittendum de picturâ celebre conſilium. Qu. Pedius, nepos Qu. Pedii conſularis triumphaliſque, a Cæſare dictatore coheredis Auguſto dati, cùm naturâ mutus eſſet, eum Meſſala orator, ex cujus familiâ pueri avia erat, picturam docendum cenſuit, idque etiam divus Auguſtus comprobavit. Puer magni profectûs in eâ arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increvit (ut exiſtimo) a M. Valerio Max. Meſſalâ, cùm princeps tabulam picturæ prœlii, quo Carthaginienſes & Hieronem in Siciliâ devicerat, propoſuit in latere Curiæ Hoſtiliæ, anno ab Urbe conditâ CCCCXC. Fecit hoc idem & L. Scipio, tabulamque victoriæ ſuæ Aſiaticæ in Capitolio poſuit: idque ægre tuliſſe fratrem Africanum tradunt, haud immeritò quando filius ejus in illo prœlio captus fuerat. Non diſſimilem offenſionem & Æmiliani ſubiit Lucius Hoſtilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, ſitum ejus oppugnationeſque depictas proponendo in Foro, & ipſe adsiſtens populo ſpectanti ſingula enarrando: quâ comitate proximis comitiis conſulatum adeptus eſt. Habuit & ſcena ludis Claudii Pulcri magnam admirationem picturæ, cùm ad tegularum ſimilitudinem corvi decepti imagine advolarent.

VIII. Tabulis autem externis auctorita-

tem Romæ publicè fecit primus omnium Lucius Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Namque cùm in prædâ vendendâ rex Attalus diſtraxiſſet & x. $\overline{VI}$. emiſſet tabulam Ariſtidis, Liberum patrem, pretium miratus, ſuſpicatuſque aliquid in eâ virtutis, quod ipſe neſciret, revocavit tabulam, Attalo multum querente, & in Cereris delubro poſuit: quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde video & in Foro poſitas vulgò. Hinc enim ille Craſſi oratoris lepos agentis ſub Veteribus, cùm teſtis compellatus inſtaret: « Dic ergo, » Craſſe, qualem me reris » ? « Talem », inquit, oſtendens in tabulâ pictum inficetiſſimè Gallum exſerentem linguam. In Foro fuit & illa paſtoris ſenis cum baculo, de quâ Teutonorum legatus reſpondit, interrogatus, « quanti eum æſtimaret », « ſibi » donari nolle talem vivum, verumque ».

IX. Sed præcipuam auctoritatem fecit publicè tabulis Cæſar dictator, Ajace & Medeâ ante Veneris Genetricis ædem dicatis. Poſt eum M. Agrippa vir ruſticitati propior quàm deliciis. Exſtat certè ejus oratio magnifica, & maximo civium digna, de tabulis omnibus ſigniſque publicandis: quod fieri ſatius fuiſſet, quàm in villarum exſilia pelli. Verùm eadem illa torvitas tabulas duas Ajacis & Veneris

mercata eſt a Cyzicenis x. iii. In Thermarum quoque calidiſſimâ parte marmoribus incluſerat parvas tabellas, paulo antè cùm reficerentur, ſublatas.

X. Super omnes divus Auguſtus in Foro ſuo celeberrimâ in parte poſuit tabulas duas, quæ belli faciem pictam habent & triumphum. Idem Caſtores ac Victoriam poſuit, & quas dicemus ſub artificum mentione in templo Cæſaris patris. Idem in Curiâ quoque, quam in Comitio conſecrabat, duas tabulas impressit parieti. Nemeam ſedentem ſupra leonem, palmigeram ipſam, adſtante cum baculo ſene, cujus ſupra caput tabula bigæ dependet. Nicias ſcripsit ſe inuſſiſſe: tali enim uſus eſt verbo. Alterius tabulæ admiratio eſt, puberem filium ſeni patri ſimilem eſſe, ſalvâ ætatis differentiâ, ſupervolante aquilâ draconem complexâ. Philochares hoc ſuum opus eſſe teſtatus eſt: immensâ, vel unam si quis tantùm hanc tabulam æſtimet, potentiâ artis, cùm propter Philocharem, ignobilissimos alioqui Glaucionem filiumque ejus Ariſtippum, ſenatus populuſque Romanus tot ſæculis ſpectet. Poſuit & Tiberius Cæſar minimè comis imperator, in templo ipsius Auguſti, quas mox indicabimus.

XI. 5. Hactenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis

primi pinxiſſent, diximus, cùm de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ vocaverint, qui deinde, & quæ invenerint, & quibus temporibus dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, cauſa inſtituti operis prior eſt. Tandem ſe ars ipſa diſtinxit, & invenit lumen atque umbras, differentiâ colorum alternâ vice ſeſe excitante. Deinde adjectus eſt ſplendor, alius hic quàm lumen: quem quia inter hoc & umbram eſſet, appellaverunt tonon: commiſſuras verò colorum & tranſitus, harmogen.

XII. 6. Sunt autem colores auſteri, aut floridi. Utrumque naturâ, aut mixturâ evenit. Floridi ſunt, quos dominus pingenti præſtat, minium, Armenium, cinnabaris, chryſocolla, Indicum, purpuriſſum. Ceteri auſteri. Ex omnibus alii naſcuntur, alii fiunt. Naſcuntur Sinopis, rubrica, Parætonium, Melinum, Eretria, auripigmentum. Ceteri finguntur, primúmque quos in metallis diximus. Præterea e vilioribus, ochra, ceruſſa uſta, ſandaraca, ſandyx, Syricum, atramentum.

XIII. Sinopis inventa eſt primùm in Ponto: nomen a Sinope urbe. Naſcitur & in Ægypto, Balearibus, Africâ: ſed optima in Lemno, & in Cappadociâ, effoſſa e ſpeluncis. Quæ ſaxis adhæsit, excellit.

Glebis ſuus colos, extrà maculoſus. Hacque usi ſunt veteres ad ſplendorem. Species Sinopidis tres, rubra: & minùs rubens, & inter has media. Pretium optimæ in libras, x. II. Uſus ad penicillum, aut si lignum colorare libeat. Ejus, quæ ex Africâ venit, octoni aſſes: cicerculum appellant. Quæ magis ceteris rubet, utilior abacis. Idem pretium ejus, quæ preſſior vocatur, & eſt maximè fuſca. Uſus ejus ad baſes abacorum. In medicinâ verò blandus, emplaſtriſque & malagmatis, sive siccâ compoſitione ejus, sive liquidâ, facilis: contra ulcera in humore sita, veluti oris, ſedis. Alvum ſiſtit infuſa: feminarum profluvia, pota denarii pondere. Eadem aduſta siccat ſcabritias oculorum, e vino maximè.

XIV. Rubricæ genus in eâ voluere intelligi quidam ſecundæ auctoritatis: palmam enim Lemniæ dabant. Minio proxima hæc eſt, multùm antiquis celebrata, cum inſulâ, in quâ naſcitur. Nec nisi signata venumdabatur: unde & ſphragidem appellavere. Hac minium ſublinunt adulterantque. In medicinâ, præclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circumlita. Ægilopas manare prohibet. Sanguinem rejicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienum renumque vitia, & purgationes fe-

minarum. Item & contra venena, & ſerpentium ictus terreſtrium marinorùmque, omnibus ideo antidotis familiaris.

XV. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris utiliſſima Ægyptia & Africana, quoniam maximè ſorbentur picturis.

XVI. Naſcitur autem & in ferrariis metallis ochra: ex eâ fit exuſtâ rubrica, in ollis novis luto circumlitis. Quò magis arſit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica ſiccat, ideoque & emplaſtris convenit, igni etiam ſacro.

XVII. Sinopidis Ponticæ ſelibrâ, ſilis lucidi libris x. & Melini Græcienſis duabus mixtis tritiſque unà, per dies XII. leucophorum fit, hoc eſt, glutinum auri, cùm inducitur ligno.

XVIII. Parætonion nomen loci habet ex Ægypto: ſpumam maris eſſe dicunt ſolidatam cum limo: & ideo conchæ minutæ inveniuntur in eo. Fit & in Cretâ inſulâ, atque Cyrenis. Adulteratur Romæ cretâ Cimoliâ decoctâ, conſpiſſatâque. Pretium optimo in pondo ſex, x. I. E candidis coloribus pinguiſſimum, & tectoriis tenaciſſimum, propter lævorem.

XIX. Melinum candidum & ipſum eſt, optimum in Melo inſulâ. In Samo quoque naſcitur: ſed eo non utuntur pictores propter nimiam pinguitudinem. Adcubantes effodiunt ibi inter ſaxa venas ſcru-

tantes. In medicinâ eumdem uſum habet, quem Eretria creta. Præterea linguam tactu ſiccat. Pilos detrahit & mitigat. Pretium in libras ſeſtertii ſinguli. Eſt & color tertius e candidis, ceruſſæ, cujus rationem in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per ſe in Theodoti fundo inventa Smyrnæ, quâ veteres ad navium picturas utebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit, ut diximus.

XX. Uſta caſu reperta incendio Piræei, ceruſsâ in orcis crematâ. Hac primus uſus eſt Nicias ſuprà dictus. Optima nunc Aſiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretium ejus in libras, x. vi. Fit & Romæ cremato ſile marmoroſo, & reſtincto aceto. Sine uſtâ non fiunt umbræ.

XXI. Eretria terræ ſuæ habet nomen. Hac Nicomachus, & Parrhaſius uſi. Refrigerat, emollitque. Explet vulnera, ſi coquatur, ad ſiccanda utilis: præcipua & capitis doloribus, & ad deprehendenda pura. Subeſſe enim ea intelligunt, ſi ex aquâ illita non areſcat.

XXII. Sandaracam & ochram Juba tradit in inſulâ Rubri maris Topazo naſci: inde nunc pervehuntur ad nos. Sandaraca quomodo fieret, diximus. Fit & adulterina ex ceruſsâ in fornace coctâ. Color eſſe debet flammeus. Pretium in libras, aſſes quini.

XXIII. Hæc si torreatur, æquâ parte rubricâ admixtâ, ſandycem facit. Quamquam animadverto Virgilium exiſtimaſſe herbam id eſſe, illo verſu:

Sponte ſuâ ſandyx paſcentes veſtiet agnos.

Pretium in libras, dimidium ejus, quod ſandaracæ. Nec ſunt alii duo colores majoris ponderis.

XXIV. Inter factitios eſt & Syricum, quo minium ſublini diximus. Fit autem Sinopide & ſandyce mixtis.

XXV. Atramentum quoque inter factitios erit, quamquam eſt & terra geminæ originis. Aut enim ſalſuginis modo emanat, aut terra ipſa ſulphurei coloris ad hoc probatur. Inventi ſunt pictores, qui e ſepulcris carbones infectos effoderent. Importuna hæc omnia ac novitia. Fit enim e fuligine pluribus modis, resinâ vel pice exuſtis. Propter quòd officinas etiam ædificavere, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit e tedis. Adulteratur fornacum balinearumque fuligine, quo ad volumina ſcribenda utuntur. Sunt qui & vini fæcem ſiccatam excoquant: adfirmantque, si ex bono vino fæx fuerit, Indici ſpeciem id atramentum præbere. Polygnotus & Micon celeberrimi pictores Athenis, e vinaceis fecere: tryginon appellant. Apelles commentus eſt

ex ebore combuſto facere, quod elephantinum vocavit. Adportatur & Indicum, inexploratæ adhuc inventionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhæreſcit æreis cortinis. Fit & e tedis ligno combuſto, tritiſque in mortario carbonibus. Mira in hoc ſepiarum natura: ſed ex his non fit. Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admixto. Quod autem aceto liquefactum eſt, ægre eluitur.

XXVI. E reliquis coloribus, quos a dominis dari diximus, propter magnitudinem pretii, ante omnes eſt purpuriſſum e cretâ argentariâ: cum purpuris pariter tinguitur, bibitque eum colorem celeriùs lanis. Præcipuum eſt primum, fervente aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum, egeſto eo, additâ cretâ in jus idem. Et quoties id factum eſt, levatur bonitas pro numero, dilutiore ſanie. Quare Puteolanum potiùs laudatur, quàm Tyrium, aut Gætulicum, vel Laconicum, unde pretiosissimæ purpuræ. Cauſa eſt, quòd hyſgino maximè inficitur, rubiamque cogitur ſorbere. Vilissimum a Canuſio. Pretium huic a singulis denariis in libras, ad triginta. Pingentes ſandyce ſublitâ, mox ovo inducentes purpuriſſum, fulgorem minii faciunt. Si purpuram facere malunt, cæruleum ſublinunt, mox purpuriſſum ex ovo inducunt.

XXVII. Ab hoc maxima auctoritas Indico. Ex Indiâ venit, arundinum ſpumæ adhæreſcente limo: cùm teritur, nigrum: at in diluendo mixturam purpuræ cæruleique mirabilem reddit. Alterum genus ejus eſt in purpurariis officinis innatans cortinis: & eſt purpuræ ſpuma. Qui adulterant, vero Indico tinguunt ſtercora columbina: aut cretam Selinuſiam: vel anulariam vitro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod ſincerum eſt, flammam excellentis purpuræ: & dum fumat, odorem maris. Ob id quidam e ſcopulis id colligi putant. Pretium Indico, x. x. in libras. In medicinâ Indicum rigores & impetus ſedat, ſiccatque ulcera.

XXVIII. Armenia mittit, quod ejus nomine appellatur. Lapis eſt hic quoque chryſocollæ modo infectus: optimuſque eſt, qui maximè vicinus eſt, communicato colore cum cæruleo. Solebant libræ ejus tricenis nummis taxari. Inventa per Hiſpanias arena eſt, ſimilem curam recipiens. Itaque ad denarios ſenos vilitas rediit. Diſtat a cæruleo candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorem. Uſum in medicinâ ad pilos tantùm alendos habet, maximéque in palpebris.

XXIX. Sunt etiamnum novitii duo colores, & viliſſimi. Viride quod Appianum vocatur, & chryſocollam mentitur, ceu

parum multa ſint mendacia ejus. Fit & ex cretâ viridi, æſtimatum ſeſtertiis in libras.

XXX. Anulare quod vocant, candidum eſt, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipſum ex cretâ, admixtis vitreis gemmis ex vulgi anulis, unde & anulare dictum.

XXXI. 7. Ex omnibus coloribus cretulam amant, udoque illini recuſant, purpuriſſum, Indicum, cæruleum, Melinum, auripigmentum, Appianum, ceruſſa. Ceræ tinguuntur iiſdem coloribus ad eas picturas, quæ inuruntur, alieno parietibus genere, ſed claſſibus familiari, jam verò & onerariis navibus: quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Juvatque pugnaturos ad mortem, aut certè cædem, ſpecioſè vehi. Quâ contemplatione tot colorum, tantâ varietate, ſubit antiquitatem mirari.

XXXII. Quatuor coloribus ſolis immortalia illa opera fecere: ex albis Melino, ex ſilaceis Attico, ex rubris Sinopide Ponticâ, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cùm tabulæ eorum ſingulæ oppidorum venirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrantibus, & Indiâ conferente fluminum ſuorum limum, & draconum & elephantorum ſaniem, nulla nobilis pictura eſt. Omnia ergo meliora tunc fuere, cùm minor copia. Ita eſt, quo-

niam, ut ſuprà diximus, rerum, non animi, pretiis excubatur.

XXXIII. Et noſtræ ætatis inſaniam in picturâ non omittam. Nero princeps juſſerat coloſſeum ſe pingi CXX. pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cùm peracta eſſet in Maianis hortis, accenſa fulmine cum optimâ hortorum parte conflagravit. Libertus ejus cùm daret Antii munus gladiatorium, publicas porticus inveſtivit picturâ, ut conſtat, gladiatorum, miniſtrorumque omnium veris imaginibus redditis. Hic multis jam ſæculis ſummus animus in picturâ. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta a C. Terentio Lucano. Is avo ſuo, a quo adoptatus fuerat, triginta paria in Forò per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ poſuit.

XXXIV. 8. Nunc celebres in eâ arte quàm maximâ brevitate percurram: neque enim inſtituti operis eſt ampla exſecutio. Itaque quoſdam velut in tranſcurſu, & in aliorum mentione obiter nominaſſe ſatis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipſa conveniet attingi, sive exſtant, sive intercidêre. Non conſtat sibi in hac parte Græcorum diligentia, multas poſt Olympiadas celebrando pictores, quàm ſtatuarios, ac toreutas: primumque Olympiade nonagesimâ, cùm & Phidiam ipſum

initio pictorem fuiſſe tradatur, Olympiumque Athenis ab eo pictum: præterea in confeſſo sit, octogesimâ tertiâ fuiſſe Panænum fratrem ejus, qui clypeum intus pinxit, Elide, Minervæ, quam fecerat Colotes Phidiæ diſcipulus, & in faciendo Jove Olympio adjutor. Quid quod in confeſſo perinde eſt, Bularchi pictoris tabulam, in quâ erat Magnetum prœlium, a Candaule rege Lydiæ Heraclidarum noviſſimo, qui & Myrsilus vocitatus eſt, repenſam auro? Tanta jam dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit neceſſe eſt: duo enim de vicesimâ Olympiade interiit Candaules: aut (ut quidam tradunt) eodem anno, quo Romulus, nisi fallor, manifeſtâ jam tum claritate artis adeò non abſolutæ. Quod si recipi neceſſe eſt, simul apparet multò vetuſtiora principia eſſe, eoſque qui monochromata pinxerint, (quorum ætas non traditur) aliquanto antè fuiſſe, Hygiemonem, Diniam, Charmadam, & qui primus in picturâ marem feminamque diſcrevit, Eumarum Athenienſem, figuras omnes imitari auſum: quique inventa ejus excoluit, Cimonem Cleonæum. Hic catagrapha invenit, hoc eſt, obliquas imagines: & variè formare vultus, reſpicientes, ſuſpicienteſque, & deſpicientes. Articulis etiam membra diſtinxit. Venas pro-

tulit: præterque in veſte & rugas, & ſinus invenit. Panænus quidem frater Phidiæ, etiam prœlium Athenienſium adverſùm Perſas apud Marathona factum pinxit. Adeò jam colorum uſus increbruerat, ut in eo prœlio iconicos duces pinxiſſe tradatur, Athenienſium Miltiadem, Callimachum, Cynegirum: Barbarorum Datim, Artaphernem.

XXXV. 9. Quinimmo certamen picturæ etiam florente eo inſtitutum eſt Corinthi ac Delphis: primuſque omnium certavit cum Timagorâ Chalcidenſe, ſuperatus ab eo Pythiis, quod & ipsius Timagoræ carmine vetuſto apparet, chronicorum errore non dubio. Alii quoque poſt hos clari fuere ante nonagesimam Olympiadem, sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucidâ veſte pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimúmque picturæ primus contulit. Siquidem inſtituit os adaperire, dentes oſtendere, vultum ab antiquo rigore variare. Hujus eſt tabula in porticu Pompeii, quæ ante Curiam ejus fuerat: in quâ dubitatur, aſcendentem cum clypeo pinxerit, an deſcendentem. Hic Delphis ædem pinxit: hic & Athenis porticum, quæ Pœcile vocatur, gratuitò, cùm partem ejus Micon mercede pingeret: unde major huic auctoritas. Siquidem Amphictyones, quod

eſt publicum Græciæ concilium, hoſpitia ei gratuita decrevere. Fuit & alius Micon, qui minoris cognomine diſtinguitur: cujus filia Timarete & ipſa pinxit.

XXXVI. Nonageſimâ autem Olympiade fuere Aglaophon, Cephiſſodorus, Phryllus, Evenor pater Parrhasii, & præceptor maximi pictoris, de quo ſuis annis dicemus: omnes hi jam illuſtres, non tamen, in quibus hærere expositio debeat, feſtinans ad lumina artis: in quibus primus refulsit Apollodorus Atheniensis nonageſimâ tertiâ Olympiade. Hic primus ſpecies exprimere inſtituit, primuſque gloriam penicillo jure contulit. Ejus eſt ſacerdos adorans, & Ajax fulmine incenſus, qui Pergami ſpectatur hodie: neque ante eum tabula ullius oſtenditur, quæ teneat oculos.

Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intravit, Olympiadis nonageſimæ quintæ anno quarto, audentemque jam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, a quibuſdam falsò in octogeſimâ nonâ Olympiade positus, cùm fuiſſe neceſſe eſt Demophilum Himeræum, & Neſeam Thasium; quoniam utrius eorum diſcipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus ſuprà dictus verſus fecit, « Artem » ipsis ablatam Zeuxin ferre ſecum ». Opes

quoque tantas adquisivit, ut in oſtentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorum teſſeris inſertum nomen ſuum oſtentaret. Poſtea donare opera ſua inſtituit, quòd ea nullo ſatis digno pretio permutari poſſe diceret, ſicuti Alcmenam Agrigentinis, Pana Archelao. Fecit & Penelopen, in quâ pinxiſſe mores videtur: & athletam. Adeóque sibi in illo placuit, ut verſum ſubſcriberet, celebrem ex eo, « Inviſurum aliquem faciliùs, quàm imi» taturum ». Magnificus eſt Jupiter ejus in throno, adſtantibus diis; & Hercules infans dracones ſtrangulans, Alcmenâ matre coram pavente & Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus, articuliſque: alioqui tantus diligentiâ, ut Agrigentinis facturus tabulam, quam in templo Junonis Laciniæ publicè dicarent, inſpexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit, ut quod in quâque laudatissimum eſſet, pictura redderet. Pinxit & monochromata ex albo.

9. Æquales ejus & æmuli fuere Timanthes, Androcydes, Eupompus, Parrhasius. Deſcendiſſe hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cùm ille detuliſſet uvas pictas tanto ſucceſſu, ut in ſcenam aves advolarent, ipſe detuliſſe linteum pictum, ita veritate repræſentatâ, ut Zeuxis, alitum judicio tumens, flagitaret tan-

dem remoto linteo oſtendi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipſe volucres fefelliſſet, Parrhasius autem ſe artificem.

Fertur & poſtea Zeuxis pinxiſſe puerum uvas ferentem, ad quas cùm advolaſſet avis, eâdem ingenuitate processit iratus, operi, & dixit. « Uvas meliùs pinxi, » quàm puerum: nam si & hoc conſum» maſſem, avis timere debuerat ». Fecit & figlina opera, quæ ſola in Ambraciâ relicta ſunt, cùm inde Muſas Fulvius Nobilior Romam transferret. Zeuxidis manu Romæ Helena eſt in Philippi porticibus: & in Concordiæ delubro Marſyas religatus.

Parrhasius Ephesi natus, & ipſe multa conſtituit. Primus ſymmetriam picturæ dedit, primus argutias vultûs, elegantiam capilli, venuſtatem oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Hæc eſt in picturâ ſumma ſublimitas. Corpora enim pingere & media rerum, eſt quidem magni operis: ſed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere & desinentis picturæ modum includere, rarum in ſucceſſu artis invenitur. Ambire enim debet ſe extremitas ipſa, & sic desinere, ut promittat alia poſt ſe: oſtendatque etiam quæ occultat. Hanc eì gloriam conceſſere Antigonus, & Xenocrates, qui de Picturis ſcripſere: prædi-

cantes quoque, non ſolùm confitentes. Alia multa graphidis veſtigia exſtant in tabulis ac membranis ejus, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen videtur, sibi comparatus, in mediis corporibus exprimendis. Pinxit demon Atheniensium, argumento quoque ingenioſo. Volebat namque varium, iracundum, injuſtum, inconſtantem: eumdem exorabilem, clementem, miſericordem, excelſum, gloriosſum, humilem, ferocem, fugacemque, & omnia pariter oſtendere. Idem pinxit Theſea, qui Romæ in Capitolio fuit: & Navarchum thoracatum. Et in unâ tabulâ, quæ eſt Rhodi, Meleagrum, Herculem, Perſea. Hæc ibi ter fulmine ambuſta, neque obliterata, hoc ipſo miraculum auget. Pinxit & Archigallum: quam picturam amavit Tiberius princeps: atque, ut auctor eſt Decius Eculeo, LX. ſeſtertiis æſtimatam, cubiculo ſuo inclusit. Pinxit & Creſſam nutricem, infantemque, in manibus ejus: & Philiſcum: & Liberum patrem adſtante Virtute: & pueros duos, in quibus ſpectatur securitas, & ætatis simplicitas: item ſacerdotem adſtante puero cum acerrâ & coronâ. Sunt & duæ picturæ ejus nobilissimæ: hoplitites in certamine ita decurrens, ut ſudare videatur: alter arma deponens, ut anhelare ſentiatur. Laudantur & Æneas,

Caſtorque ac Pollux in eâdem tabulâ: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Ulyſſes. Fecundus artifex, ſed quo nemo inſolentiùs & arrogantiùs ſit uſus gloriâ artis. Namque & cognomina uſurpavit, Abrodiætum ſe appellando, aliiſque verbis principem artis, & eam ab ſe conſummatam. Super omnia Apollinis ſe radice ortum: & Herculem, qui eſt Lindi, talem a ſe pictum, qualem ſæpe in quiete vidiſſet. Ergo magnis ſuffragiis ſuperatus a Timanthe Sami, in Ajace armorumque judicio, herois nomine ſe moleſtè ferre dicebat, quòd iterum ab indigno victus eſſet. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis joci ſe reficiens.

Nam Timanthi vel plurimùm adfuit ingenii. Ejus enim eſt Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, quâ ſtante ad aras peritura, cùm mæſtos pinxiſſet omnes, præcipuè patruum, & triſtitiæ omnem imaginem conſumpsiſſet, patris ipsius vultum velavit, quem dignè non poterat oſtendere. Sunt & alia ingenii ejus exemplaria, veluti Cyclops dormiens in parvulâ tabellâ: cujus & sic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit juxtà Satyros, thyrſo pollicem ejus metientes. Atque in unius hujus operibus intelligitur plus ſemper, quàm pingitur: & cùm ars ſumma ſit, ingenium tamen ultra artem eſt. Pinxit & Heroa ab-

ſolutiſſimi operis, artem ipſam complexus viros pingendi: quod opus nunc Romæ in templo Pacis eſt.

Euxenidas hac ætate docuit Ariſtidem præclarum artificem: Eupompus Pamphilum Apellis præceptorem. Eſt Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius auctoritas tanta fuit, ut diviſerit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere: Helladicum, & quod Asiaticum appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diviſo Helladico tria facta ſunt: Ionicum, Sicyonium, Atticum.

Pamphili, cognatio & prœlium ad Phliuntem, ac victoria Atheniensium: item Ulyſſes in rate. Ipſe Macedo natione, ſed primus in picturâ omnibus literis eruditus, præcipuè arithmetice & geometrice, sine quibus negabat artem perfici poſſe. Docuit neminem minoris talento annuo: quam mercedem ei Apelles & Melanthius dedêre. Et hujus auctoritate effectum eſt Sicyone primùm, deinde & in totâ Græciâ, ut pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc eſt, picturam in buxo docerentur, recipereturque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui exercerent, mox ut honeſti: perpetuo interdicto ne ſervitia docerentur. Ideo neque in hac, neque in toreutice, ullius qui ſervierit opera celebrantur.

Clari etiam CVII. Olympiade exſtitere Echion, & Therimacus. Echionis ſunt nobiles picturæ, Liber pater, item Tragœdia & Comœdia: Semiramis ex ancillâ regnum adipiſcens, anus lampadas præferens, & nova nupta verecundiâ notabilis.

Verùm omnes priùs genitos futuroſque poſtea ſuperavit Apelles Cous, Olympiade CXII. Picturæ plura ſolus propè, quàm ceteri omnes, contulit, voluminibus etiam editis, quæ doctrinam eam continent. Præcipua ejus in arte venuſtas fuit: cùm eâdem ætate maximi pictores eſſent, quorum opera cùm admiraretur, collaudatis omnibus. « Deeſſe iis unam Vene» rem » dicebat, quam Græci Charita vocant: « cetera omnia contigiſſe: ſed hac » ſoli ſibi neminem parem ». Et aliam gloriam uſurpavit, cùm Protogenis opus immensi laboris ac curæ ſupra modum anxiæ miraretur. Dixit enim, « Omnia ſibi « cum illo paria eſſe, aut illi meliora: » ſed uno ſe præſtare, quòd manum ille » de tabulâ non ſciret tollere »: memorabili præcepto, « Nocere ſæpe nimiam di» ligentiam ». Fuit autem non minoris ſimplicitatis, quàm artis. Melanthio de diſpoſitione cedebat, Aſclepiodoro de menſuris, hoc eſt, quanto quid a quo diſtare deberet.

Scitum eſt inter Protogenem & eum

quod accidit. Ille Rhodi vivebat: quò cùm Apelles adnavigaſſet, avidus cognoſcendi opera ejus, famâ tantùm ſibi cogniti, continuò officinam petit. Aberat ipſe, ſed tabulam amplæ magnitudinis in machinâ aptatam picturæ, anus una cuſtodiebat. Hæc Protogenem foris eſſe reſpondit, interrogavitque, « a quo quæsitum diceret ». « Ab hoc », inquit Apelles: arreptoque penicillo lineam ex colore duxit ſummæ tenuitatis per tabulam. Reverſo Protogeni, quæ geſta erant, anus indicavit. Ferunt artificem protinus contemplatum ſubtilitatem, dixiſſe « Apellem veniſſe: non » enim cadere in alium tam abſolutum » opus ». Ipſumque alio colore tenuiorem lineam in illâ ipsâ duxiſſe, præcepiſſeque abeuntem, « si rediſſet ille, oſtenderet, ad» jiceretque hunc eſſe quem quæreret »: atque ita evenit. Revertitur enim Apelles, ſed vinci erubeſcens, tertio colore lineas ſecuit, nullum relinquens ampliùs ſubtilitati locum. At Protogenes victum ſe confeſſus, in portum devolavit, hoſpitem quærens. Placuitque sic eam tabulam poſteris tradi, omnium quidem, ſed artificum præcipuo miraculo. Conſumptam eam priore incendio domûs Cæſaris in Palatio audio: ſpectatam olim tanto ſpatio nihil aliud continentem, quàm lineas viſum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem,

lem, & eo ipſo allicientem, omnique opere nobiliorem.

Apelli fuit alioqui perpetua conſuetudo, numquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in proverbium venit. Idem perfecta opera proponebat in pergulâ tranſeuntibus, atque poſt ipſam tabulam latens, vitia quæ notarentur auſcultabat, vulgum diligentiorem judicem, quàm ſe præferens. Feruntque a ſutore reprehenſum, quòd in crepidis unâ pauciores intus feciſſet anſas: eodem poſtero die, ſuperbo emendatione priſtinæ admonitionis, cavillante circa crus, indignatum proſpexiſſe, denuntiantem, « ne ſupra cre- » pidam judicaret », quod & ipſum in proverbium venit. Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti: nam, ut diximus, ab alio pingi ſe, vetuerat edicto. Sed & in officinâ imperitè multa diſſerenti ſilentium comiter ſuadebat, « rideri eum dicens a pueris qui » colores tererent ». Tantum erat auctoritati juris in regem, alioqui iracundum: quamquam Alexander honorem ei clariſſimo perhibuit exemplo. Namque cùm dilectam ſibi ex pallacis ſuis præcipuè, nomine Campaſpen, nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle juſſiſſet, eum-

que, dum paret, captum amore ſenſiſſet; dono eam dedit: magnus animo, major imperio ſui: nec minor hoc facto, quàm victoriâ aliquâ. Quippe ſe vicit, nec torum tantùm ſuum, ſed etiam affectum donavit artifici: ne dilectæ quidem reſpectu motus, ut quæ modò regis fuiſſet, modò pictoris eſſet. Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant.

Apelles & in æmulis benignus. Protogeni dignationem primus Rhodi conſtituit. Sordebat ſuis, ut plerumque domeſtica: percunctantique « quanti liceret opera effecta », parvum neſcio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis popoſcit: famamque diſperſit, « ſe emere, ut pro ſuis venderet ». Ea res concitavit Rhodios ad intelligendum artificem: nec niſi augentibus pretium, ceſſit.

Imaginem adeò ſimilitudinis indiſcretæ pinxit, ut (incredibile dictu) Apion grammaticus ſcriptum reliquerit, quemdam ex facie hominum addivinantem (quos metopoſcopos vocant) ex iis dixiſſe aut futuræ mortis annos, aut præteritæ. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo: quo regnante, Alexandriam vi tempeſtatis expulſus, ſubornato fraude æmulorum plano regio, invitatus ad cenam venit: indignantique Ptolemæo, & vocatores ſuos oſtendenti, ut diceret a

Digitized by Google

quo eorum invitatus eſſet, arrepto carbone extincto e foculo, imaginem in pariete delineavit, adgnoſcente vultum plani rege, ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, priùs excogitatâ ratione vitia condendi: obliquam namque fecit, ut quod corpori deerat, picturæ potiùs deeſſe videretur: tantúmque eam partem e facie oſtendit, quam totam poterat oſtendere. Sunt inter opera ejus & exſpirantium imagines. Quæ autem nobiliſsima sint, non eſt facile dictu.

Venerem exeuntem e mari divus Auguſtus dicavit in delubro patris Cæſaris, quæ Anadyomene vocatur, versibus Græcis tali opere, dum laudatur, victo, ſed illuſtrato. Hujus inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verùm ipſa injuria ceſsit in gloriam artificis. Conſenuit hæc tabula carie: aliamque pro eâ Nero principatu ſubſtituit ſuo, Dorothei manu. Apelles inchoaverat aliam Venerem Cois, ſuperaturus etiam ſuam illam priorem. Invidit mors peractâ parte: nec qui ſuccederet operi ad ſcripta lineamenta inventus eſt. Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem, in templo Epheſiæ Dianæ, viginti talentis auri. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam eſſe. Legentes meminerint omnia ea

quatuor coloribus facta. Immane tabulæ pretium, accepit aureos menſurâ, non numero.

Pinxit & Megabyzi, ſacerdotis Dianæ Epheſiæ, pompam: Clitum equo ad bellum feſtinantem: galeam poſcenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare ſupervacuum eſt. Mirantur ejus Abronem Samii, & Menandrum regem Cariæ Rhodii. Item Ancæum: Alexandriæ Gorgoſthenem tragœdum: Romæ Caſtorem & Pollucem, cum Victoriâ & Alexandro Magno: item belli imaginem, reſtrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas utraſque tabulas divus Auguſtus in Fori ſui partibus celeberrimis dicaverat ſimplicitate moderatâ. Divus Claudius pluris exiſtimavit, utriſque excisâ facie Alexandri, divi Auguſti imaginem ſubdere. Ejuſdem arbitrantur manu eſſe & in Antoniæ templo Herculem averſum: ut, quod eſt difficillimum, faciem ejus oſtendat veriùs picturà, quàm promittat. Pinxit & heroa nudum: eâque picturâ naturam ipſam provocavit.

Eſt & equus ejus, ſive fuit, pictus in certamine: quod judicium ad mutas quadrupedes provocavit ab hominibus. Namque ambitu æmulos prævalere ſentiens, ſingulorum picturas inductis equis oſten-

dit: Apellis tantùm equo adhinnivere, idque & poſtea ſemper illius experimentum artis oſtentatur. Fecit & Neoptolemum, ex equo adversùs Perſas, Archelaum cum uxore & filiâ, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus ejus operibus eumdem regem ſedentem in equo: Dianam ſacrificantium virginum choro mixtam: quibus viciſſe Homeri verſus videtur idipſum deſcribentis. Pinxit & quæ pingi non poſſunt, tonitrua, fulgura, fulgetraque: Bronten, Aſtrapen, Ceraunobolian appellant.

Inventa ejus & ceteris profuere in arte. Unum imitari nemo potuit, quòd abſoluta opera atramento illinebat ita tenui, ut idipſum repercuſſu claritates colorum excitaret, cuſtodiretque a pulvere & ſordibus, ad manum intuenti demum appareret. Sed & tum ratione magnâ: ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem ſpecularem intuentibus e longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus auſteritatem occultè daret.

Æqualis ejus fuit Ariſtides Thebanus. Is omnium primus animum pinxit, & ſenſus hominis expressit, quæ vocant Græci ethe: item perturbationes: durior paulo in coloribus. Hujus pictura eſt, oppido capto ad matris, morientis e vulnere,

mammam adrepens infans : intelligiturque ſentire mater & timere, ne emortuo lacte ſanguinem lambat. Quam tabulam Alexander Magnus tranſtulerat Pellam in patriam ſuam. Idem pinxit prœlium cum Perſis, centum homines eâ tabulâ complexus, pactuſque in ſingulos mnas denas a tyranno Elatensium Mnaſone. Pinxit & currentes quadrigas, & ſupplicantem pæne cum voce : & venatores cum capturâ : & Leontionem pictorem : & Anapavomenen, propter fratris amorem. Item Liberum patrem, & Ariadnen, ſpectatos Romæ in æde Cereris : tragœdum, & puerum, in Apollinis : cujus tabulæ gratia interiit pictoris inſcitiâ, cui tergendam eam mandaverat M. Junius prætor ſub die ludorum Apollinarium. Spectata eſt & in æde Fidei in Capitolio imago ſenis cum lyrâ puerum docentis. Pinxit & ægrum ſine fine laudatum. Quâ in arte tantùm valuit, ut Attalus rex unam tabulam ejus centum talentis emiſſe tradatur.

Simul, ut dictum eſt, & Protogenes floruit. Patria ei Caunus, gentis Rhodiis ſubjectæ. Summa paupertas initio, artiſque ſumma intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant conſtare. Quidam & naves pinxiſſe uſque ad annum quinquagesimum : argumentum eſſe, quòd cùm Athenis celeberrimo loco Mi-

nervæ delubri propylæon pingeret, ubi fecit nobilem Paralum, & Hammoniada, quam quidam Nauſicaam vocant, adjecerit parvulas naves longas in iis, quæ pictores parerga appellant: ut adpareret a quibus initiis ad arcem oſtentationis opera ſua perveniſſent. Palmam habet tabularum ejus Ialyſus, qui eſt Romæ, dicatus in templo Pacis: quem cùm pingeret, traditur madidis lupinis vixiſſe, quoniam ſimul famem ſuſtinerent & ſitim, ne ſenſus nimiâ dulcedine obſtrueret. Huic picturæ quater colorem induxit, ſubſidia injuriæ & vetuſtatis, ut decedente ſuperiore inferior ſuccederet. Eſt in eâ canis mirè factus, ut quem pariter caſus pinxerit. Non judicabat ſe exprimere in eo ſpumam anhelantis, cùm in reliquâ omni parte (quod difficillimum erat) ſibi ipſe ſatis feciſſet. Diſplicebat autem ars ipſa, nec minui poterat, & videbatur nimia, ac longiùs a veritate diſcedere, ſpumaque illa pingi, non ex ore naſci; anxio animi cruciatu, cùm in picturâ verum eſſe, non veriſimile vellet: abſterſerat ſæpius, mutaveratque penicillum, nullo modo ſibi adprobans. Poſtremò iratus arti, quòd intelligeretur, ſpongiam eam impegit inviſo loco tabulæ, & illa repoſuit ablatos colores, qualiter cura optaverat: fecitque in picturâ fortuna naturam. Hoc exemplo,

ejus ſimilis & Nealcem ſucceſſus in ſpumâ equi, ſimiliter ſpongiâ impactâ, ſecutus dicitur, cùm pingeret poppyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monſtravit, & fortuna. Propter hunc Ialyſum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cum ab eâ parte ſolâ poſſet Rhodum capere, non incendit: parcentemque picturæ fugit occaſio victoriæ. Erat tunc Protogenes in ſuburbano hortulo ſuo, hoc eſt, Demetrii caſtris. Neque interpellatus prœliis inchoata opera intermiſit omnino: niſi adcitus a rege interrogatuſque, « Quâ fi» duciâ extra muros ageret », reſpondit, « Scire ſe cum Rhodiis illi bellum eſſe, » non cum artibus ». Diſpoſuit ergo rex in tutelam ejus ſtationes, gaudens quòd poſſet manus ſervare, quibus jam pepercerat: & ne ſæpius avocaret, ultro ad eum venit hoſtis, relictiſque victoriæ ſuæ votis, inter arma & murorum ictus ſpectavit artificem. Sequiturque tabulam illius temporis hæc fama, quòd eam Protogenes ſub gladio pinxerit. Satyrus hic eſt, quem Anapavomenon vocant, ne quid deſit temporis ejus ſecuritati, tenentem tibias. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Philiſcum tragœdiarum ſcriptorem meditantem, & athletam, & Antigonum regem, & imaginem matris Ariſtotelis philoſophi; qui ei ſuadebat ut Alexandri Magni

opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hæc potiùs eum tulere. Noviſſimè pinxit Alexandrum, ac Pana: fecit & ſigna ex ære, ut diximus.

Eâdem ætate fuit Aſclepiodorus, quem in ſymmetriâ mirabatur Apelles. Huic Mnaſon tyrannus pro duodecim diis dedit in ſingulos mnas tricenas: idemque Theomneſto in ſingulos heroas mnas vicenas.

His adnumerari debet Nicomachus, Ariſtodemi filius ac diſcipulus. Pinxit hic raptum Proſerpinæ, quæ tabula fuit in Capitolio in Minervæ delubro ſuper ædiculam Juventatis. Et in eodem Capitolio alia, quam Plancus imperator poſuerat, victoria quadrigam in ſublime rapiens. Hic primus Ulyſſi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, deûmque matrem in leone ſedentem: item nobiles Bacchas adreptantibus Satyris: Scyllamque, quæ nunc eſt Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in eâ arte velocior. Tradunt namque conduxiſſe pingendum ab Ariſtrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Teleſti poetæ, monumentum, præfinito die, intra quem perageretur: nec multò antè veniſſe, tyranno in pœnam accenſo: pauciſque diebus abſolviſſe, celeritate & arte mirâ. Diſcipulos habuit Ariſtidem fratrem,

& Ariſtoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cujus tabula nullis poſtferenda, Caſſandro regi picta, continuit Alexandri prœlium cum Dario. Idem pinxit laſciviam; in quâ tres Sileni comeſſantur. Hic celeritatem præceptoris ſecutus, breviores etiamnum quaſdam picturæ compendiarias invenit.

Adnumeratur his & Nicophanes elegans & concinnus, ita ut venuſtate ei pauci comparentur. Cothurnus ei & gravitas artis. Multùm a Zeuxide & Apelle abeſt Apellis diſcipulus Perſeus, ad quem de hac arte ſcripsit. Hujus fuerat ætatis Ariſtides Thebani diſcipulus. Fuerunt & filii, Niceros, & Ariſton, cujus eſt Satyrus cum ſcypho coronatus. Diſcipuli, Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus.

XXXVII. Namque ſubtexi par eſt minoris picturæ celebres in penicillo, e quibus fuit Pyreicus, arte paucis poſtferendus: proposito, neſcio an deſtruxerit ſe: quoniam humilia quidem ſecutus, humilitatis tamen ſummam adeptus eſt gloriam. Tonſtrinas, ſutrinaſque pinxit, & aſellos, & obſonia, ac similia: ob hoc cognominatus Rhyparographos, in iis conſummatæ voluptatis. Quippe eæ pluris veniere, quàm maximæ multorum. E diverſo Mæniana, inquit Varro omnia operiebat Serapionis tabula ſub Veteribus. Hic

ſcenas optimè pinxit, ſed hominem pingere non potuit. Contrà Dionysius nihil aliud, quàm homines pinxit, ob id Anthropographos cognominatus. Parva & Callicles fecit: item Calates comicis tabellis: utraque Antiphilus. Nam & Heſionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minervâ, quì ſunt in Scholâ in Octaviæ porticibus: & in Philippi, Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emiſſo expaveſcentem: in Pompeiâ verò Cadmum, & Europen. Idem jocoso nomine Gryllum deridiculi habitûs pinxit. Unde hoc genus picturæ grylli vocantur. Ipſe in Ægypto natus didicit a Cteſidemo.

Decet non sileri & Ardeatis templi pictorem; præſertim civitate donatum ibi, & carmine, quod eſt in ipsâ picturâ his versibus:

Dignis digna loco picturis condecoravit,
Reginæ Junonis ſupremi conjugis templum
Marcus Ludius Helotas Ætoliâ oriundus,
Quem nunc & poſt ſemper ob artem hanc Ardea laudat.

Eaque ſunt ſcripta antiquis literis Latinis: non fraudando & Ludio, divi Auguſti ætate, qui primus inſtituit amœniſſimam parietum picturam, villas & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles

piſcinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optaret, varias ibi obambulantium ſpecies, aut navigantium, terrâque villas adeuntium aſellis aut vehiculis. Jam piſcantes, aucupanteſque, aut venantes, aut etiam vindemiantes ſunt in ejus exemplaribus: nobiles, paluſtri acceſſu villæ, ſuccollatis ſponsione mulieribus, labantes trepidiſque feruntur: plurimæ præterea tales argutiæ facetissimi ſalis. Idemque ſubdialibus maritimas urbes pingere inſtituit, blandissimo aſpectu, minimoque impendio.

Sed nulla gloria artificum eſt, niſi eorum qui tabulas pinxere: eóque venerabilior antiquitatis prudentia adparet. Non enim parietes excolebant dominis tantùm, nec domos uno in loco manſuras, quæ ex incendiis rapi non poſſent. Caſulâ Protogenes contentus erat in hortulo ſuo. Nulla in Apellis tectoriis pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnium eorum ars urbibus excubabat: pictorque res communis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber paulo ante divum Auguſtum: niſi flagitio insigni corrupiſſet artem, ſemper alicujus feminæ amore flagrans, & ob id deas pingens, ſed dilectarum imagine. Itaque in picturâ ejus ſcorta numerabantur. Fuit & nuper gravis ac ſeverus, idemque floridus, humilis rei pictor Amulius. Hujus erat Minerva, ſpe-

ſtantem ſpectans, quacumque aſpiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum gravitate, quòd ſemper togatus, quamquam in machinis. Carcer ejus artis domus aurea fuit: & ideo non exſtant exempla alia magnopere. Poſt eum fuere in auctoritate Cornelius Pinus, & Accius Priſcus, qui Honoris & Virtutis ædes imperatori Veſpaſiano Auguſto reſtituenti pinxerunt: ſed Priſcus antiquis ſimilior.

XXXVIII. 11. Non eſt omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in triumviratu quodam loco deductus a magiſtratibus in nemoroſum hoſpitium, minaciter cum iis poſtero die expoſtulavit, ſomnum ademptum ſibi volucrum concentu. At illi draconem in longiſsimâ membranâ depictum circumdedere loco: eoque terrore aves tum ſiluiſſe narrantur, & poſtea cognitum eſt ita poſſe compeſci.

XXXIX. Ceris pingere, ac picturam inurere qui primus excogitaverit, non conſtat. Quidam Ariſtidis inventum putant, poſtea conſummatum a Praxitele. Sed aliquantò vetuſtiores encauſticæ picturæ exſtitere, ut Polygnoti, & Nicanoris, & Arceſilai Pariorum. Lyſippus quoque Æginæ picturæ ſuæ inſcripsit ἐνέκαυσεν, quod profectò non feciſſet, niſi encauſticâ inventâ.

XL. Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxiſſe tantùm encauſta, ſed etiam docuiſſe traditur Pauſian Sicyonium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit, ejuſdemque primò diſcipulus. Pinxit & ipſe penicillo parietes Thebis, cùm reficerentur quondam a Polygnoto picti: multúmque comparatione ſuperatus exiſtimabatur, quoniam non ſuo genere certaſſet. Idem & lacunaria primus pingere inſtituit: nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Parvas pingebat tabellas, maximéque pueros. Hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturæ ratio eſſet illa. Quamobrem arti daturus & celeritatis famam, abſolvit uno die tabellam, quæ vocata eſt Hemereſios, puero picto. Amavit in juventâ Glyceram municipem ſuam, inventricem coronarum, certandoque imitatione ejus, ad numerosiſſimam florum varietatem perduxit artem illam. Poſtremò pinxit ipſam ſedentem cum coronâ, quæ e nobiliſſimis tabula appellata eſt Stephaneplocos, ab aliis Stephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas ſuſtentaverat paupertatem. Hujus tabulæ exemplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit Dionyſiis Athenis.

Pauſias autem fecit & grandes tabulas, ſicut ſpectatam in Pompeii porticibus boum

immolationem. Eam enim picturam primus invenit, quam poſtea imitati ſunt multi, æquavit nemo. Ante omnia cùm longitudinem bovis oſtendere vellet, adverſum eum pinxit, non tranſverſum: & abundè intelligitur amplitudo. Dein cùm omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque condant nigro: hic totum bovem atri coloris fecit, umbræque corpus ex ipſo dedit, magnâ prorſus arte in æquo exſtantia oſtendens, & in confracto ſolida omnia. Sicyone & hic vitam egit, diuque fuit illa patria picturæ. Tabulas inde e publico omnes propter æs alienum civitatis addictas, Scauri ædilitas Romam tranſtulit.

Poſt eum eminuit longè ante omnes Euphranor Iſthmius, Olympiade centesimâ quartâ, idem qui inter fictores dictus eſt a nobis. Fecit & coloſſos: & marmora, ac ſcyphos ſcalpsit: docilis ac laborioſus ante omnes, & in quocumque genere excellens, ac sibi æqualis. Hic primus videtur expressiſſe dignitates heroum, & uſurpaſſe ſymmetriam. Sed fuit univerſitate corporum exilior, capitibus articuliſque grandior. Volumina quoque compoſuit de ſymmetriâ & coloribus. Opera ejus ſunt, equeſtre prœlium, duodecim dii, Theſeus, in quo dixit, « eumdem » apud Parrhasium roſâ paſtum eſſe, ſuum

» verò carne ». Nobiles ejus tabulæ Epheſi, Ulyſſes ſimulatâ veſaniâ bovem cum equo jungens : & palliati cogitantes : dux gladium condens.

Eodem tempore fuit & Cydias, cujus tabulam Argonautas H-S. CXLIV. Hortenſius Orator mercatus eſt, eique ædem fecit in Tuſculano ſuo.

Euphranoris autem diſcipulus fuit Antidotus. Hujus eſt clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicenque inter pauca laudatus.

Ipſe diligentior, quàm numeroſior, & in coloribus ſeverior, maximè inclaruit diſcipulo Niciâ Atheniensi, qui diligentiſſimè mulieres pinxit. Lumen & umbras cuſtodivit, atque ut eminerent e tabulis picturæ, maximè curavit. Opera ejus, Nemea advecta ex Asiâ Romam a Silano, quam in Curiâ diximus poſitam : item Liber pater in æde Concordiæ : Hyacinthus, quem Cæſar Auguſtus delectatus eo ſecum deportavit Alexandriâ captâ : & ob id Tiberius Cæſar in templo ejus dicavit hanc tabulam : & Diana. Epheſi verò eſt Megabyzi ſacerdotis Epheſiæ Dianæ ſepulcrum : Athenis Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis ſexaginta, potiúſque patriæ ſuæ donavit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus ſunt Calypſo, & Io, &

Andromeda: Alexander quoque in Pompeii porticibus præcellens, & Calypſo ſedens. Huic quidem adſcribuntur quadrupedes. Proſperrimè canes expreſſit. Hic eſt Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus, quæ maximè opera ſua probaret in marmoribus: « Quibus Nicias » manum admoviſſet »: tantùm circumlitioni ejus tribuebat. Non ſatis diſcernitur, alium eodem nomine, an hunc eumdem quidam faciant Olympiade centeſimâ duodecimâ.

Niciæ comparatur, & aliquantò præfertur Athenion Maronites, Glaucionis Corinthii diſcipulus, & auſterior colore, & in auſteritate jucundior, ut in ipsâ pictûrâ eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine Phylarchum; & Athenis frequentiam, quam vocavere ſyngenicon. Item Achillem virginis habitu occultatum, Ulyſſe deprehendente. Et in unâ tabulâ insigni, quâque maximè inclaruit, agaſonem cum equo. Quòd nisi in juventâ obiiſſet, nemo ei compararetur.

Eſt nomen & Heraclidi Macedoni. Initio naves pinxit: captoque rege Perſeo Athenas commigravit, ubi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idemque philoſophus, magnæ in utrâque ſcientiâ auctoritatis. Itaque cùm L. Paulus devicto Perſeo petiſſet ab Athenienſibus, ut ſibi

quàm probatiſſimum philoſophum mitterent ad erudiendos liberos, itemque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienſes Metrodorum elegerunt, profeſſi eumdem in utroque deſiderio præſtantiſſimum: quod ita Paulus quoque judicavit.

Timomachus Byzantius Cæſaris dictatoris ætate Ajacem, & Medeam pinxit, ab eo in Veneris Genetricis æde poſitas, octoginta talentis venumdatas. Talentum Atticum x. vi. m. taxat M. Varro. Timomachi æquè laudantur Oreſtes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum ſtantem, alterum ſedentem. Præcipuè tamen ars ei faviſſe in Gorgone viſa eſt.

Pauſiæ filius & diſcipulus Ariſtolaus e ſeveriſſimis pictoribus fuit: cujus ſunt, Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theſeus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes ejuſdem Pauſiæ diſcipulus placeat diligentiâ, quam intelligant ſoli artifices, aliàs durus in coloribus, & ſile multus. Nam Socrates jure omnibus placet; taleſque ſunt ejus, cum Æſculapio filiæ, Hygia, Ægle, Panacea, Iaſo; & piger, qui appellatur Ocnos, ſpartum torquens, quod aſellus adrodit.

Hactenus indicatis in genere utroque proceribus, non ſilebuntur & primis pro-

ximi. Ariſtoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatus, ac pulcrâ aliàs domo ſplendeſcente, ipsiuſque pueri ore: item lanificio, in quo properant omnium mulierum penſa: Ptolemæo venante. Sed nobilissimo Satyro cum pelle pantherinâ, quem Apoſcopevonta appellant. Ariſtophon Ancæo vulnerato ab apro, cum ſociâ doloris Aſtypale: numeroſâque tabulâ, in quâ ſunt Priamus, Helena, Credulitas, Ulyſſes, Deiphobus, Dolus. Androbius pinxit Scyllin ancoras præcidentem Persicæ classis. Artemon Danaen, mirantibus eam prædonibus: reginam Stratonicen, Herculem & Deianiram: nobilissimas autem, quæ ſunt in Octaviæ operibus: Herculem ab Oetâ monte Doridos exutâ mortalitate conſenſu deorum in cælum euntem: Laomedontis circa Herculem & Neptunum hiſtoriam. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympia citra pulveris tactum (quod vocant aconiti) vicit. Cœnus, ſtemmata.

Ctesilochus Apellis diſcipulus petulanti picturâ innotuit, Jove Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiſcente inter obſtetricia dearum. Cleon, Cadmo: Ctesidemus, Oechaliæ expugnatione, & Laodamiâ. Clesides, reginæ Stratonices injuriâ. Nullo enim honore ex-

ceptus ab eâ, pinxit voluptantem cum piſcatore, quem reginam amare ſermo erat: eamque tabulam in portu Epheſi propoſuit: ipſe velis raptus eſt. Regina tolli vetuit, utriuſque ſimilitudine mirè expreſsâ. Cratinus comœdos Athenis in Pompeo pinxit.

Eutychidis bigam regit Victoria. Eudorus ſcenâ ſpectatur: idem & ex ære ſigna fecit.

Hippias, Neptuno & Victoriâ. Habron Amicitiam & Concordiam pinxit, & deorum ſimulacra.

Leontiſcus, Aratum victorem cum tropæo: pſaltriam. Leon, Sappho.

Nicearchus, Venerem inter Gratias & Cupidines: Herculem triſtem inſaniæ pœnitentiâ. Nealces Venerem, ingenioſus & ſollers in arte. Siquidem cùm prœlium navale Ægyptiorum & Perſarum pinxiſſet, quod in Nilo, cujus aqua eſt mari ſimilis, factum volebat intelligi, argumento declaravit, quod arte non poterat. Aſellum enim in litore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei.

Oenias, ſyngenicon.

Philiſcus, officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion, Scyllam.

Simonides, Agatharchum, & Mnemoſynen. Simus, juvenem requieſcentem: officinam fullonis Quinquatrus celebrantem: idemque Nemesin egregiam.

Theodorus & inungentem : idem ab Oreſte matrem & Ægiſthum interfici : bellumque Iliacum pluribus tabulis : quod eſt Romæ in Philippi porticibus : & Caſſandram, quæ eſt in Concordiæ delubro. Leontium Epicuri cogitantem : Demetrium regem. Theon, Oreſtis inſaniam, Thamyram citharœdum. Tauriſcus, diſcobolum, Clytæmneſtram, Paniſcum, Polynicen regnum repetentem, & Capanea.

Non omittetur inter hos insigne exemplum. Namque Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipſe profecit, ut celebrem etiam diſcipulum reliquerit Pasiam, fratrem Æginetæ fictoris. Illud verò perquam rarum ac memoriâ dignum, etiam ſuprema opera artificum imperfectaſque tabulas, sicut Irin Ariſtidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeam Timomachi, & quam diximus Venerem Apellis, in majori admiratione eſſe, quàm perfecta. Quippe in iis lineamenta reliqua, ipſæque cogitationes artificum ſpectantur : atque in lenocinio commendationis dolor eſt : manus, cùm id agerent, extinctæ desiderantur.

Sunt etiam nunc non ignobiles quidem, in tranſcurſu tamen dicendi : Ariſtonides, Anaxander, Ariſtobulus Syrus, Arcesilaus Tisicratis filius, Corybas Nicomachi diſcipulus, Carmanides Euphranoris, Dio-

nyſiodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege vixit, Euthymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus Philomachi ſtatuarii diſcipulus, Mnesitheus Sicyonius, Mnasitimus Ariſtonidæ filius & diſcipulus, Neſſus Habronis filius, Polemon Alexandrinus, Theodorus Samius, & Stadieus, Nicoſthenis diſcipuli; Xenon Neoclis diſcipulus Sicyonius.

Pinxere & mulieres, Timarete Miconis filia, Dianam in tabulâ, quæ Ephesi eſt in antiquissimis picturæ. Irene Cratini pictoris filia & diſcipula, puellam quæ eſt Eleusine: Calypſo, ſenem & præſtigiatorem Theodorum: Alciſthene, ſaltatorem: Ariſtarete Nearchi filia, & diſcipula, Æſculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo, Marci Varronis juventâ, Romæ & penicillo pinxit, & ceſtro in ebore, imagines mulierum maximè, & Neapoli anum in grandi tabulâ: ſuam quoque imaginem ad ſpeculum. Nec ullius velocior in picturâ manus fuit: artis verò tantùm, ut multùm manipretio antecederet celeberrimos eâdem ætate imaginum pictores, Sopolin & Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de quâ hoc ſolum memoratur, diſcipulum ejus fuiſſe Autobulum.

XLI. Encauſto pingendi duo fuiſſe antiquitus genera conſtat, cerâ, & in ebo-

re, ceſtro, id eſt, viriculo, donec claſſes pingi cœpere. Hoc tertium adcessit, reſolutis igni ceris penicillo utendi, quæ pictura in navibus nec Sole, nec ſale, ventiſque corrumpitur.

Pingunt & veſtes in Ægypto inter pauca mirabili genere, candida vela poſtquam adtrivere illinentes non coloribus, ſed colorem ſorbentibus medicamentis. Hoc cùm fecere, non adparet in velis: ſed in cortinam pigmenti ferventis merſa, poſt momentum extrahuntur picta. Mirumque, cùm sit unus in cortinâ colos, ex illo alius atque alius fit in veſte], accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec poſtea ablui poteſt: ita cortina non dubiè confuſura colores, si pictos acciperet, digerit ex uno, pingitque dum coquit. Et aduſtæ veſtes firmiores fiunt, quàm si non urerentur.

XLIII. 12. De picturâ ſatis ſuperque: contexuiſſe his & plaſticen conveniat. Ejuſdem opere terræ fingere ex argillâ similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus invenit Corinthi, filiæ operâ: quæ capta amore juvenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie ejus ad lucernam in pariete lineis circumſcripsit: quibus pater ejus impreſsâ argillâ typum fecit, & cum ceteris fictilibus induratum igni propoſuit: eumque ſervatum in Nympheo, donec Corinthum Mummius everteret,

tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plaſticen inveniſſe Rhœcum & Theodorum tradant, multò ante Bacchiadas Corintho pulſos. Demaratum verò ex eâdem urbe profugum, qui in Etruriâ Tarquinium Priſcum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrammum: ab iis Italiæ traditam plaſticen. Dibutadis inventum eſt, rubricam addere, aut ex rubrâ cretâ fingere. Primuſque perſonas tegularum extremis imbricibus impoſuit, quæ inter initia proſtypa vocavit. Poſtea idem ectypa fecit. Hinc & faſtigia templorum orta: propter hunc plaſtæ appellati.

XLIV. Hominis autem imaginem gypſo e facie ipsâ primus omnium expressit, ceràque in eam formam gypsi infusâ emendare inſtituit Lysiſtratus Sicyonius, frater Lysippi, de quo diximus. Hic & similitudinem reddere inſtituit: ante eum, quàm pulcherrimas facere ſtudebant. Idem & de signis effigiem exprimere invenit. Crevitque res in tantum, ut nulla signa, ſtatuæve, sine argillâ fierent. Quo adparet antiquiorem hanc fuiſſe ſcientiam, quàm fundendi æris.

XLV. Plaſtæ laudatissimi fuere Damophilus & Gorgaſus, iidemque pictores: qui Cereris ædem Romæ ad Circum maximum utroque genere artis ſuæ excoluerunt,

runt, versibus inſcriptis Græcè, quibus significarunt a dextrâ opera Damophili eſſe, ab lævâ Gorgasi. Ante hanc ædem Tuſcanica omnia in ædibus fuiſſe, auctor eſt M. Varro. Ex hac cùm reficeretur, cruſtas parietum excisas tabulis marginatis incluſas eſſe: item signa ex faſtigiis diſperſa. Fecit & Chalcoſthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officinâ ejus Ceramicos appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, a quo facta poma & uvas, item piſces, quos aſpectu diſcernere a veris vix poſſes. Idem magnificat Arcesilaum, Lucii Luculli familiarem, cujus proplaſmata pluris venire solita artificibus ipsis, quàm aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genetricem in Foro Cæſaris, & priuſquam abſolveretur, feſtinatione dedicandi positam. Deinde eidem a Lucullo H-S. LX. signum Felicitatis locatum, cui mors utriuſque inviderit. Octavio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar a gypſo factum talento. Laudat & Pasitelem, qui « plaſticen matrem cælaturæ, & ſtatuariæ, ſculpturæque » dixit: & cùm eſſet in omnibus his ſummus, nihil umquam fecit, antequam finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, & maximè Etruriæ: adcitum a Fregellis, cui locaret Tarquinius Priſcus effigiem Jovis in Capitolio dican-

dam. Fictilem eum fuiſſe, & ideo miniari ſolitum: fictiles in faſtigio templi ejus quadrigas, de quibus ſæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieque materiæ nomen in Urbe retinet. Hæ enim tum effigies deûm erant laudatissimæ. Nec pœnitet nos illorum, qui tales deos coluere. Aurum enim & argentum ne diis quidem conficiebant.

XLVI. Durant etiam nunc pleriſque in locis talia simulacra. Faſtigia quidem templorum etiam in Urbe crebra, & municipiis, mirâ cælaturâ, & arte ævique firmitate ſanctiora auro, certè innocentiora. In ſacris quidem etiam inter has opes hodie, non murrhinis cryſtalliniſve, ſed fictilibus prolibatur simpuviis. Inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æſtimet: etiam ut omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia ejus, quæ adhuc diximus: vel adsiduitate ſatiant figlinarum opera, imbricibus, doliis ad vina excogitatis, ad aquas tubulis, ad balineas mammatis, ad tecta coctilibus laterculis frontatiſque: ob quæ Numa rex ſeptimum collegium figulorum inſtituit. Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus ſoliis condi maluere: sicut M. Varro, Pythagoreo modo, in myrti & oleæ atque populi nigræ foliis. Major quoque pars

hominum terrenis utitur vaſis. Samia etiamnum in eſculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Arretium in Italiâ: & calycum tantùm, Surrentum, Aſta, Pollentia: in Hiſpaniâ Saguntum, in Aſiâ Pergamum. Habent & Tralles opera ſua, Mutina in Italiâ: quoniam & ſic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terraſque ultro citroque portantur, inſignibus rotæ officinis. Erythris in templo hodieque oſtenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem conſecratæ, diſcipuli magiſtrique certamine, uter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Adrianis firmitas: nonnullis circa hoc quoque ſeveritatis exemplis. Q. Coponium invenimus ambitûs damnatum, quia vini amphoram dediſſet dono ei, cui ſuffragii latio erat. Atque ut luxu quoque aliqua contingat auctoritas figlinis, tripatinum, inquit Feneſtella, appellabatur ſumma cenarum lautitia. Una erat murænarum, altera luporum, tertia myxonis piſcis, inclinatis jam ſcilicet moribus, ut tamen eos præferre Græciæ etiam philoſophis poſſimus. Siquidem in Ariſtotelis heredum auctione LXX. patinas veniſſe traditur. Nam nos cùm unam Æſopi tragœdiarum hiſtrionis in naturâ avium diceremus ſeſtertiis centum ſtetiſſe, non dubito indignatos legentes. At hercules, Vitellius in principatu ſuo $\overline{X}$. H-S.

condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris conſtent, quàm murrhina. Propter hanc Mucianus altero conſulatu ſuo, in conquiſitione, exprobravit patinarum paludes Vitellii memoriæ: non illâ fœdiore, cujus veneno Aſprenati reo Caſſius Severus accuſator objiciebat, interiſſe cxxx. convivas. Nobilitantur iis oppida quoque, ut Rhegium, & Cumæ. Samiâ teſtâ Matris deûm ſacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputare, nec aliter citra perniciem, M. Cælio credamus: qui linguam ſic amputandam objecit gravi probro, tamquam & ipſe jam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitavit ars? fractis etiam teſtis utendo ſic, ut firmiùs durent tuſis calce additâ, quæ vocant Signina. Quo genere etiam pavimenta excogitavit.

XLVII. 13. Verùm & ipſius terræ ſunt alia commenta. Quis enim ſatis miretur peſſimam ejus partem, ideoque pulverem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus: merſumque protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiorem quotidie, utique ſi Cumano miſceatur cæmento?

Eadem eſt terræ natura & in Cyzicenâ regione: ſed ibi non pulvis, verùm ipſa

Digitized by Google

terra qualibet magnitudine exciſa, & demerſa in mare, lapidea extrahitur. Hoc idem circa Caſſandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci, intra octo menſes terram lapideſcere. Ab Oropo quidem Aulida uſque quidquid terræ adtingitur mari mutatur in ſaxa. Non multùm a pulvere Puteolano diſtat e Nilo arena tenuiſſimâ ſui parte, non ad ſuſtinenda maria fluctuſque frangendos, ſed ad debellanda corpora palæſtræ ſtudiis. Inde certè Patrobio, Neronis principis liberto, advehebatur. Quin & Leonnato, & Cratero, ac Meleagro Alexandri Magni ducibus ſabulum hoc portari cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte non ſum dicturus, non hercules magis, quàm de terræ uſu in ceromatis, quibus exercendo juventus noſtra corpora, vires animorum perdidit.

XLVIII. 14. Quid? non & in Africâ Hiſpaniâque ex terrâ parietes, quos appellant formaceos, quoniam in formâ circumdatis utrimque duabus tabulis inferciuntur veriùs, quàm inſtruuntur, ævis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omnique cæmento firmiores? Spectat etiam nunc ſpeculas Annibalis Hiſpania, terrenaſque turres jugis montium impoſitas. Hinc & ceſpitum natura, caſtrorum vallis adcommodata, contra fluminum

impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis exſtrui, quis ignorat?

XLIX. Lateres non ſunt e ſabuloſo, neque arenoſo, multóque minùs calculoſo ducendi ſolo, ſed e cretoſo & albicante, aut ex rubricâ: vel si jam ex ſabuloſo, e maſculo certè. Finguntur optimè vere: nam ſolſtitio rimosi fiunt. Ædificiis non nisi bimos probant. Quin & intritam ipſam eorum, priùs quàm fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: Lydion, quo utimur, longum ſeſquipede, latum pede: alterum tetradoron, tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum vocabant, & ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo a quatuor & quinque palmis, prout ſunt, nominantur. Eadem eſt latitudo. Minore in privatis operibus, majore in publicis utuntur in Græciâ. Pitanæ in Asiâ, & in ulteriore Hiſpaniâ, civitatibus Maxiluâ & Callento, fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aquâ. Sunt enim e terrâ pumicosâ, cùm ſubigi poteſt, utilissimâ. Græci, præterquam ubi e silice fieri poterat ſtructura, parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant. De eo & publica opera & regias domos ſtruxere: murum Athenis, qui ad montem Hymettum ſpectat: Patris, ædes Jovis & Her-

culis, quamvis lapideas columnas & epiſtylia circumdarent: domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœsi, quam gerusian fecere: Halicarnassi, Mauſoli: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem exciſum lateritiis parietibus opus tectorium, propter excellentiam picturæ, ligneis formis incluſum, Romam deportavere in ædilitate, ad Comitium exornandum, Muræna & Varro. Cùm opus per ſe mirum eſſet, tranſlatum tamen magis mirabantur. In Italiâ quoque lateritius murus Arretii & Mevaniæ eſt. Romæ non fiunt talia ædificia, quia ſeſquipedalis paries non plus quàm unam contignationem tolerat. Cautumque eſt, ne communis crassior fiat, nec intergerivorum ratio patitur.

L. 15. Hæc sint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus vel maximè mira natura eſt ſulphuris, quo plurima domantur. Naſcitur in inſulis Æoliis inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimum in Melo inſulâ. In Italiâ quoque invenitur, in Neapolitano Campanoque agro, collibus qui vocantur Leucogæi. Ibi e cuniculis effoſſum, perficitur igni. Genera quatuor: vivum, quod Græci apyron vocant, naſcitur ſolidum, hoc eſt, glebâ: quo ſolùm ex omnibus generibus medici utuntur: cetera

enim liquore conſtant, & conficiuntur oleo incocta. Vivum effoditur, tranſlucetque, & viret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantùm officinis familiare. Tertio quoque generi unus tantùm eſt uſus ad ſuffiendas lanas, quoniam candorem tantùm mollitiemque confert. Egula vocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maximè conficienda. Ceterò tanta vis eſt, ut morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit & Anaxilaus eo, candens in calyce vini prunâque ſubditâ circumferens, exardeſcentis repercuſſu pallorem dirum velut defunctorum offundente conviviis. Natura ejus calfacit, concoquit: ſed & diſcutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplaſtris malagmatiſque miſcetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mirè prodeſt impositum. Aufert & lichenas a facie cum terebinthi resinâ, & lepras. Harpacticon vocatur a celeritate avellendi: avelli enim ſubinde debet. Prodeſt & ſuſpiriosis linctum. Purulenta quoque extussientibus: & contra ſcorpionum ictus. Vitiligines vivum nitro mixtum, atque ex aceto tritum & illitum tollit: item lendes in palpebris, aceto ſandaracato admixto. Habet & in religionibus locum, ad expiandas ſuffitu domos. Sentitur vis ejus & in aquis ferventibus. Neque alia res faciliùs accenditur: quo adparet ignium

vim magnam etiam ei ineſſe. Fulmina & fulgura quoque ſulphuris odorem habent: ac lux ipſa eorum ſulphurea eſt.

LI. Et bituminis vicina eſt natura, alibi limus, alibi terra: limus e Judææ lacu, ut diximus, emergens: terra in Syriâ circa Sidonem oppidum maritimum. Spiſſantur hæc utraque, & in denſitatem coeunt. Eſt verò liquidum bitumen, ſicut Zacynthium, & quod a Babylone invehitur. Ibi quidem & candidum gignitur. Liquidum eſt & Apolloniaticum: quæ omnia Græci piſſaſphalton appellant, ex argumento picis & bituminis. Gignitur etiam pingue, liquoriſque oleacei, in Siciliâ Agragantino fonte inficiens rivum. Incolæ id arundinum paniculis colligunt, citiſſimè ſic adhæreſcens. Utuntur eo ad lucernarum lumina olei vice: item ad ſcabiem jumentorum. Sunt qui & naphtham, de quâ in ſecundo diximus volumine, bituminis generi adſcribant. Verùm ardens ejus vis ignium naturæ cognata, procul ab omni uſu abeſt.

Bituminis probatio, ut quàm maximè ſplendeat, ſitque ponderoſum ac grave: læve autem modicè, quoniam adulteratur pice. Vis quæ ſulphuris: ſiſtit, diſcutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accenſum. Ad ſuffuſiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur: item

ad lepras, lichenas, pruritusque corporum. Illinitur & podagris. Omnia autem ejus genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medentur simul cum nitro illita. Tussim veterem & anhelitus cum vino potum emendat. Dyſentericis etiam datur eodem modo, ſiſtitque alvum. Cum aceto verò potum diſcutit concretum ſanguinem, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum farinâ hordeaceâ impositum, emplaſtrum peculiare facit ſui nominis. Sanguinem ſiſtit. Vulnera colligat. Glutinat nervos. Utuntur etiam ad quartanas bituminis drachmâ, & hedyoſmi pari pondere cum myrrhæ obolo ſubacti. Comitiales morbos uſtum deprehendit. Vulvarum ſtrangulationes olfactum diſcutit cum vino & caſtoreo. Procidentes ſuffitu reprimit. Purgationes feminarum in vino potum elicit. In reliquo uſu æramentis illinitur, firmatque ea contra ignes. Diximus & tingui ſolitas ex eo ſtatuas, & illini. Calcis quoque uſum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet & ferrariis fabrorum officinis tinguendo ferro, clavorumque capitibus, & multis aliis usibus.

LII. Nec minor, aut ab eo dissimilis eſt aluminis opera, quod intelligitur ſalſugo terræ. Plura & ejus genera. In Cy-

pro candidum, & nigrum, exiguâ coloris differentiâ, cùm sit usûs magna: quoniam inficiendis claro colore lanis, candidum liquidumque utiliſsimum eſt: contráque fuſcis aut obſcuris, nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aquâ limoque, hoc eſt, terræ exſudantis naturâ. Corrivatum hieme, æſtivis Solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidius fit. Gignitur autem in Hiſpaniâ, Ægypto, Armeniâ, Macedoniâ, Ponto, Africâ; inſulis Sardiniâ, Melo, Liparâ, Strongyle. Laudatiſsimum in Ægypto, proximum in Melo. Hujus quoque duæ ſpecies, liquidum, ſpiſſumque. Liquidi probatio, ut sit limpidum, lacteumque, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon vocant. An sit adulteratum, deprehenditur ſucco Punici mali. Sincerum enim mixturâ eâ nigreſcit. Alterum genus eſt pallidi & ſcabri, & quod inficiatur gallâ. Ideoque hoc vocant paraphoron. Vis liquidi aluminis adſtringere, indurare, rodere. Melle admixto ſanat oris ulcera, papulas, pruritusque. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertiâ aluminis. Virus alarum ſudoreſque ſedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendumque per urinam ſanguinem. Emendat & ſcabiem nitro ac melanthio admixtis.

Concreti aluminis unum genus ſchiſton appellant Græci, in capillamenta quædam caneſcentia dehiſcens. Unde quidam trichitin potiùs appellavere. Hoc fit e lapide, ex quo & chalcitin vocant: ut sit ſudor quidam ejus lapidis in ſpumam coagulatus. Hoc genus aluminis minùs siſtit humorem inutilem corporis. Sed auribus magnopere prodeſt infuſum, vel illitum, vel oris ulceribus, dentibuſque, si ſaliva cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inſeritur aptè, verendiſque utriuſque ſexûs. Coquitur in patinis, donec liquari desinat.

Interioris eſt alterum generis, quod ſtrongylen vocant. Duæ ejus ſpecies, fungoſum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicoſum, & foraminum fiſtulis ſpongiæ simile, rotundumque naturâ, candido propius: cum quadam pinguitudine, sine arenis, friabile, nec inficiens nigritiâ. Hoc coquitur per ſe carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod Melinum vocant ab inſulâ Melo, ut diximus. Nulli vis major neque adſtringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullum ſpiſsius. Oculorum ſcabritias extenuat: combuſtum utilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoque siſtit in totum, foris illitum. Vulsis pilis

ex aceto illitum, renaſcentem mollit lanuginem. Summa omnium generum vis in adſtringendo: unde nomen Græcis. Ob id oculorum vitiis aptiſsima ſunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium ulcera. Putreſcentia ulcerum compeſcit cum adipe, & hydropicorum eruptiones ſiccat. Et aurium vitia cum ſucco Punici mali: & unguium ſcabritias, cicatricumque duritias, & pterygia, ac perniones. Phagedænas ulcerum ex aceto, aut cum gallâ, pari pondere crematâ: lepras cum ſucco olerum: cum ſalis verò duabus partibus, vitia quæ ſerpunt: lendes & alia capillorum animalia, permixtum aquæ. Sic & ambuſtis prodeſt, & furfuribus corporum cum ſero picis. Infunditur & dyſentericis. Uvam quoque in ore comprimit, ac tonsillas. Ad omnia, quæ in ceteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo advectum. Nam ad reliquos uſus vitæ in coriis laniſque perficiendis, quanti ſit momenti ſignificatum eſt.

LIII. 16. Ab his pæne omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus. Samiæ duæ ſunt, quæ collyrium, & quæ aſter appellantur. Prioris laus, ut recens ſit & lenissima, linguæque glutinoſa. Altera gleboſior, candida. Utraque uritur, ac lavatur. Sunt qui præferant prio-

rem. Proſunt ſanguinem exſpuentibus. Emplaſtriſque quæ ſiccandi cauſâ componuntur, oculorum quoque medicamentis miſcentur.

LIV. Eretria totidem differentias habet. Namque & alba eſt, & cinerea, quæ præfertur in medicinâ. Probatur mollitie: & quòd si ære perducatur, violaceum reddit colorem. Vis & ratio ejus in medendo dicta eſt inter pigmenta.

LV. Lavatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfuſa aquâ ſiccataque Solibus, iterum ex aquâ trita ac reposita, donec considat, & digeri possit in paſtillos. Coquitur in calycibus crebrò concussis.

LVI. Eſt in medicaminibus & Chia terra candicans, effectûs ejuſdem, qui Samiæ. Uſus ad mulierum maximè cutem. Idem & Selinusiæ. Lactei coloris hæc, & aquâ dilui celerrima. Eâdemque lacte dilutâ, & tectoriorum albaria interpolantur. Pnigitis Eretriæ simillima eſt, grandioribus tantùm glebis, & glutinoſa: cui effectus idem qui Cimoliæ, infirmior tamen. Bitumini simillima eſt ampelitis. Experimentum ejus, si ceræ modo accepto oleo liqueſcat, & si nigricans colos maneat toſtæ. Uſus ad molliendum diſcutiendumque. Ad hæc medicamentis additur, præcipuéque in calliblepharis, & inficiendis capillis.

LVII. Cretæ plura genera. Ex iis Cimoliæ duo ad medicos pertinentia, candidum, & ad purpuriſſum inclinans. Vis utrique ad diſcutiendos tumores, & ſiſtendas fluxiones aceto adſumpto. Panos quoque & parotidas cohibet: & lichenas illita, puſulaſque. Si verò aphronitrum & cyprus adjiciatur & acetum, & pedum tumores: ita ut in Sole curatio hæc fiat, & poſt ſex horas aquâ ſalsâ abluatur. Teſtium tumoribus Cypro & cerâ additâ prodeſt. Et refrigerandi quoque natura cretæ eſt: ſudoreſque immodicos siſtit illita. Atque ita papulas cohibet ex vino adſumpta in balineis. Laudatur maximè Theſſalica. Naſcitur & in Lyciâ circa Bubonem. Eſt & alius Cimoliæ uſus in veſtibus. Nam Sarda, quæ adfertur e Sardiniâ, candidis tantùm adſumitur, inutilis versicoloribus: & eſt vilissima omnium Cimoliæ generum: pretiosior Umbrica, & quam vocant ſaxum. Proprietas ſaxi, quòd creſcit in macerando: atque pòndere emitur; illa, menſurâ. Umbrica non nisi poliendis veſtibus adſumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem adtingere, cùm lex Metilia exſtet fullonibus dicta, quam C. Flaminius, L. Æmilius cenſores dedêre ad populum ferendam. Adeò omnia majoribus curæ fuere. Ergo ordo hic eſt. Primùm abluitur ve-

ſtis Sardâ, dein ſulphure ſuffitur: mox deſquamatur Cimoliâ, quæ eſt coloris veri. Fucatus enim deprehenditur, nigreſcitque, & funditur ſulphure. Veros autem & pretioſos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contriſtatos ſulphure. Candidis veſtibus ſaxum utilius a ſulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimoliâ Tymphaico utitur gypſo.

LVIII. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argento reddens. Eſt & vilissima, quâ Circum præducere ad victoriæ notam, pedeſque venalium trans mare advectorum denotare inſtituerunt majores. Talemque Publium Lucilium mimicæ ſcenæ conditorem, & aſtrologiæ conſobrinum ejus Manilium Antiochum, item grammaticæ Staberium Erotem, eâdem nave advectos vidêre proavi.

18. Sed quid hos refero aliquo literarum honore commendatos. Talem in cataſtâ vidêre Chryſogonum Sullæ, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeii, Augenque Demetrii, quamquam & ipſa Pompeii credita eſt: Hipparchum M. Antonii, Menam & Menecratem Sex. Pompeii, alioſque deinceps, quos enumerare jam non eſt, e ſanguine Quiritium & proſcriptionum licentiâ ditatos. Hoc eſt insigne venalitiis gregibus, opprobriumque inſolentis fortunæ:

quod & nos adeò potiri rerum vidimus, ut prætoria quoque ornamenta decerni a ſenatu, jubente Agrippinâ Cl. Cæſaris, viderimus libertis: tantúmque non cum laureatis faſcibus remitti illò, unde cretatis pedibus adveniſſent.

LIX. 19. Præterea ſunt genera terræ proprietatis ſuæ, de quibus jam diximus: ſed & hoc loco reddenda natura. Ex Galatâ inſulâ, & circa Clupeam Africæ ſcorpiones necat: Balearis & Ebuſitana ſerpentes.

LIBER XXXVI.

Lapidum natura.

I. 1. Lapidum natura reſtat, hoc eſt; præcipua morum inſania, etiam ut gemmæ cum ſuccinis, atque cryſtallinis, murrhiniſque ſileantur. Omnia namque, quæ uſque ad hoc volumen tractavimus, hominum cauſâ genita videri poſſunt. Montes natura ſibi fecerat ad quaſdam compages telluris viſceribus denſandas, ſimul ad impetus fluminum domandos, fluctuſque frangendos, ac minimè quietas partes coercendas duriſſimâ ſui materiâ. Cædimus hos, trahimuſque, nullâ aliâ, quàm deliciarum, cauſâ, quos tranſcendiſſe quoque mirum fuit. In portento propè majores habuere Alpes ab Annibale exſuperatas, & poſtea a Cimbris: nunc ipſæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Evehimus ea, quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant: naveſque marmorum cauſâ fiunt, ac per fluctus, ſæviſſimam rerum naturæ

partem, huc illuc portantur juga, majore etiamnum veniâ, quàm cùm ad frigidos potus vas petitur in nubila, cæloque proximæ rupes cavantur, ut bibatur glacie. Secum quiſque cogitet, cùm pretia horum audiat, cùm vehi trahique moles videat, quàm sine his fuerit beatior vita: ad quàm multorum neces sit neceſſe iſta facere, veriùs pati mortales. Quos ob uſus, quaſve ad voluptates alias, niſi ut inter maculas lapidum jaceant? ceu verò non tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cujuſque gaudia hæc auferentibus.

II. 2. Ingens iſta reputantem ſubit etiam antiquitatis rubor. Exſtant cenſoriæ leges, glandia in cenis, gliresſque, & alia dictu minora adponi vetantes. Marmora invehi, & maria hujus rei causâ transiri, quæ vetaret, lex nulla lata eſt. Dicat fortassis aliquis: non enim invehebantur. Id quidem falsò. Trecentas LX. columnas M. Scauri ædilitate ad ſcenam theatri temporarii, & vix uno menſe futuri in uſu, viderunt portari silentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes voluptatibus. Idipſum cur? aut quâ magis viâ irrepunt vitia, quàm publicâ? Quo enim alio modo in privatos uſus illa venêre, ebora, aurum, gemmæ? aut quid omnino diis relinquimus? Verùm eſto, indulſerint publicis voluptatibus: etiamne tacuerunt ma-

ximas earum, atque adeò duodequadragenûm pedum, Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? nec clam illud occultéque factum eſt. Satiſdari ſibi damni infecti coegit redemptor cloacarum, cùm in Palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cavere utilius fuerat? Tacuere tantas moles in privatam domum trahi præter fictilia deorum faſtigia.

III. 3. Nec poteſt videri Scaurus rudi & hujus mali improvidæ civitati obrepſiſſe quodam vitii rudimento. Jam L. Craſſum oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamen nec plures ſex, aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in jurgiis ob id « Venerem Palatinam » appellaverat. Nimirum iſta omiſere, moribus victis : fruſtraque interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potiùs, quàm irritas, eſſe leges maluerunt. Hæc & quæ ſequentur, meliores eſſe nos probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed priùs, quàm de marmoribus dicamus, hominum in iis proferenda judicamus pretia. Antè igitur artifices percenſebimus.

IV. 4. Marmore ſcalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scylis, geniti in Cretâ inſulâ, etiamnum Medis imperantibus, priúſque quàm Cyrus in

Perſis regnare inciperet, hoc eſt, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem ſe contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorumdam ſimulacra publicè locaverant Sicyonii, quæ priùs quàm abſolverentur, artifices injuriam queſti abierunt in Ætolos. Protinus Sicyonem fames invaſit ac ſterilitas, mærorque dirus. Remedium petentibus, Apollo Pythius reſpondit, « Si Dipœnus & » Scylis deorum ſimulacra perfeciſſent ». Quod magnis mercedibus obſequiiſque impetratum eſt. Fuere autem ſimulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Minervæ, quod e cælo poſtea tactum eſt.

5. Cùm ii eſſent, jam fuerat in Chio inſulâ Malas ſculptor: dein filius ejus Micciades, ac deinde nepos Archermus, cujus filii Bupalus & Athenis clarissimi in eâ ſcientiâ fuere, Hipponactis poetæ ætate, quem certum eſt LX. Olympiade fuiſſe. Quòd ſi quis horum familiam ad proavum uſque retro agat, inveniet artis ejus originem cum Olympiadum origine cœpiſſe. Hipponacti notabilis fœditas vultûs erat: quamobrem imaginem ejus laſciviâ jocorum ii propoſuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum deſtrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compuliſſe: quod falſum eſt. Complura enim in finitimis in-

ſulis ſimulacra poſtea fecere, ſicut in Delo, quibus ſubjecerunt carmen, « Non viribus tantùm cenſeri Chium, ſed & operibus Archermi filiorum ». Oſtendunt & Iaſii Dianam manibus eorum factam. Et in ipsâ Chio narrata eſt operis eorum Dianæ facies in ſublimi poſita, cujus vultum intrantes triſtem, exeuntes hilaratum putant. Romæ ſigna eorum ſunt in Palatinâ æde, Apollinis in faſtigio, & in omnibus fere quæ divus Auguſtus fecit. Patris quoque eorum & Deli fuere opera, & in Lesbo inſulâ. Dipœni quidem Ambracia, Argos, Cleonæ operibus refertæ fuere. Omnes autem tantùm candido marmore uſi ſunt e Paro inſulâ, quem lapidem cœpere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut auctor eſt Varro, multis poſtea candidioribus repertis, nuper etiam in Lunenſium lapicidinis. Sed in Pariorum mirabile proditur, glebâ lapidis unius cuneis dividentium ſolutâ imaginem Sileni exſtitiſſe.

Non omittendum, hanc artem tantò vetuſtiorem fuiſſe, quàm picturam, aut ſtatuariam, quarum utraque cum Phidiâ cœpit, LXXXII. Olympiade, poſt annos circiter trecentos triginta duos. Et ipſum Phidiam tradunt ſcalpſiſſe marmora, Veneremque ejus eſſe Romæ in Octaviæ operibus eximiæ pulcritudinis. Alcamenem

Athenienſem (quod certum eſt) docuit in primis nobilem, cujus ſunt opera Athenis complura in ædibus ſacris, præclaraque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν Κήποις. Huic ſummam manum ipſe Phidias impoſuiſſe dicitur. Ejuſdem diſcipulus fuit Agoracritus Parius, & ætate gratus. Itaque e ſuis operibus pleraque nomini ejus donaſſe fertur. Certavere autem inter ſe ambo diſcipuli Venere faciendâ. Vicitque Alcamenes non opere, ſed civitatis ſuffragiis, contra peregrinum ſuo faventis. Quare Agoracritus eâ lege ſignum ſuum vendidiſſe traditur « Ne Athe- » nis eſſet, & appellaſſe Nemesin ». Id poſitum eſt Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus ſignis prætulit. Eſt & in Matris Magnæ delubro in eâdem civitate Agoracriti opus.

Phidiam clariſſimum eſſe per omnes gentes, quæ Jovis Olympii famam intelligunt, nemo dubitat: ſed ut meritò laudari ſciant, etiam qui opera ejus non viderunt, proferemus argumenta parva, & ingenii tantùm. Neque ad hoc Jovis Olympii pulcritudine utemur, non Minervæ Athenis factæ amplitudine, cùm ſit ea cubitorum viginti ſex; ebore hæc & auro conſtat: ſed ſcuto ejus, in quo Amazonum prœlium cælavit intumeſcente ambitu parmæ: ejuſdem concavâ parte deo-

rum & gigantum dimicationem: in ſoleis verò Lapitharum & Centaurorum: adeò momenta omnia capacia artis illi fuere. In baſi autem quod cælatum eſt, Pandoras geneſin appellavit: ibi dii ſunt xx. numero naſcentes, Victoriâ præcipuè mirabili. Periti mirantur & ſerpentem, ac ſub ipsâ cuſpide æream ſphingem. Hæc ſunt obiter dicta de artifice numquam ſatis laudato: ſimul ut noſcatur illam magnificentiam æqualem fuiſſe & in parvis.

Praxitelis ætatem inter ſtatuarios diximus, qui marmoris gloriâ ſuperavit etiam ſemet. Opera ejus ſunt Athenis in Ceramico: ſed ante omnia, & non ſolùm Praxitelis, verùm & in toto orbe terrarum, Venus, quam ut viderent multi, navigaverunt Gnidum. Duas fecerat, ſimulque vendebat, alteram velatâ ſpecie, quam ob id quidem prætulerunt, quorum conditio erat, Coi, cùm alteram etiam eodem pretio detuliſſet, ſeverum id ac pudicum arbitrantes: rejectam Gnidii emerunt, immensâ differentiâ famæ. Voluit etiam poſtea a Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs civitatis alienum, quod erat ingens, diſſoluturum ſe promittens. Omnia perpeti maluere, nec immeritò: illo enim ſigno Praxiteles nobilitavit Gnidum. Ædicula ejus tota aperitur, ut conſpici poſſit undique effigies deæ, favente ipsâ,

ipſâ, ut creditur facto. Nec minor ex quacumque parte admiratio eſt. Ferunt amore captum quemdam, cùm delituiſſet noctu, ſimulacro cohæſiſſe, ejuſque cupiditatis eſſe indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illuſtrium artificum: Liber pater Bryaxidis: & alter Scopæ, & Minerva: nec majus aliud Veneris Praxiteliæ ſpecimen, quàm quòd inter hæc ſola memoratur. Ejuſdem eſt & Cupido objectus a Cicerone Verri, ille propter quem Theſpiæ viſebantur, nunc in Octaviæ ſcholis positus. Ejuſdem & alter nudus in Pario coloniâ Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate, & injuriâ. Adamavit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris veſtigium reliquit. Romæ Praxitelis opera ſunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Servilii: Boni Eventûs, & Bonæ Fortunæ simulacra in Capitolio: item & Mænades, & quas Thyadas vocant, & Caryatidas; & Sileni, in Pollionis Asinii monumentis, & Apollo, & Neptunus.

Praxitelis filius Cephiſſodorus & artis heres fuit. Cujus laudatum eſt Pergami ſymplegma, signum nobile, digitis corpori veriùs, quàm marmori, impressis. Romæ ejus opera ſunt: Latona in Palatii delubro: Venus in Pollionis Asinii monumentis: & intra Octaviæ porticus in

Junonis æde Æſculapius, ac Diana.

Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem, & Pothon, & Phaethontem, qui Samothrace ſanctiſſimis cærimoniis coluntur. Item Apollinem Palatinum, Veſtam ſedentem laudatam in Servilianis hortis, duaſque chametæras circa eam, quarum pares in Aſinii monumentis ſunt, ubi & Canephoros ejuſdem. Sed in maximâ dignatione delubro Cn. Domitii in Circo Flaminio Neptunus ipſe, & Thetis, atque Achilles, Nereides ſupra delphinos & cete & hippocampos ſedentes. Item Tritones, choruſque Phorci, & priſtes, ac multa alia marina, omnia ejuſdem manûs, præclarum opus, etiam si totius vitæ fuiſſet. Nunc verò præter ſuprà dicta, quæque neſcimus, Mars eſt etiamnum ſedens coloſſeus ejuſdem, in templo Bruti Callaici apud Circum eumdem. Præterea Venus in eodem loco nuda Praxiteliam illam antecedens, & quemcumque alium locum nobilitatura.

Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorumque acervi omnes a contemplatione talium abducunt, quoniam otioſorum & in magno loci silentio apta admiratio talis eſt. Quâ de causâ ignoratur artifex ejus quoque Veneris, quam Veſpasianus imperator in operibus Pacis ſuæ dicavit, an-

tiquorum dignam famâ. Par hæſitatio eſt in templo Apollinis Soſiani, Nioben cum liberis morientem, Scopas an Praxiteles fecerit: item Janus pater in ſuo templo dicatus ab Auguſto, ex Ægypto advectus, utrius manûs ſit, jam quidem & auro occultatur. Similiter in Curiâ Octaviæ quæritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum adfirmatur, Alcibiadem eſſe principem formâ in eâ ætate.

Multa in eâdem ſcholâ ſine auctoribus placent. Satyri quatuor: ex quibus unus Liberum patrem pallâ velatum Veneris præfert, alter Liberam ſimiliter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius ſitim ſedat: duæque Auræ velificantes ſuâ veſte. Nec minor quæſtio eſt in Septis, Olympum & Pana, Chironemque cum Achille, qui fecerint: præſertim cùm capitali ſatiſdatione fama judicet dignos.

Scopas habuit æmulos eâdem ætate, Bryaxin, & Timotheum, & Leocharem, de quibus ſimul dicendum eſt, quoniam pariter cælavere, Mauſolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis centeſimæ anno ſecundo. Opus id ut eſſet inter ſeptem miracula, ii maximè artifices fecere. Patet ab auſtro & ſeptemtrione ſexagenos ternos pedes, brevius a frontibus, toto circuitu pedes quadringentos undecim: ad-

tollitur in altitudinem viginti quinque cubitis: cingitur columnis triginta ſex. Pteron vocavere. Ab oriente cælavit Scopas, a ſeptemtrione Bryaxis, a meridie Timotheus, ab occaſu Leochares. Priúſque quàm peragerent, regina Artemiſia, quæ mariti memoriæ id opus exſtrui juſſerat, obiit. Non tamen receſſerunt niſi abſoluto jam, id gloriæ ipſorum artiſque monumentum judicantes: hodieque certant manus. Adceſſit & quintus artifex. Namque ſupra pteron, pyramis altitudine inferiorem æquavit, vigintiquatuor gradibus in metæ cacumen ſe contrahens. In ſummo eſt quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hæc adjecta centum quadraginta pedum altitudine totum opus includit.

Timothei manu Diana Romæ eſt in Palatio, Apollinis delubro, cui ſigno caput repoſuit Aulanius Evander. In magnâ admiratione eſt & Hercules Meneſtrati: & Hecate Epheſi in templo Dianæ poſt ædem, in cujus contemplatione admonent æditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio eſt. Non poſtferuntur & Charites in propylæo Athenienſium, quas Socrates fecit, alius ille quàm pictor, idem ut aliqui putant. Nam Myronis illius, qui in ære laudatur, anus ebria eſt Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Aſinius, ut fuit acris vehementiæ, ſic quoque ſpectari mo-

numenta ſua voluit. In iis ſunt Centauri Nymphas gerentes Archesitæ, Theſpiades Cleomenis, Oceanus & Jupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Tauriſci, non cælatoris illius, ſed Tralliani. Jupiter hoſpitalis Pamphili Praxitelis diſcipuli. Zethus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculumque, ex eodem lapide, Rhodo advecta opera Apollonii & Tauriſci. Parentum ii certamen de ſe fecere: Menecratem videri professi, ſed eſſe naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur. Ad Octaviæ verò porticum Apollo Philiſci Rhodii in delubro ſuo. Item Latona & Diana, & Muſæ novem, & alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octaviæ verò porticus, in æde Junonis, ipſam deam Dionyſius, & Polycles aliam: Venerem eodem loco Philiſcus: cetera ſigna Praxiteles. Timarchidis filii Jovem, qui eſt in proximâ æde, fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod eſt alterum in terris ſymplegma nobile. Venerem lavantem ſeſe: Dædalum ſtantem Polycharmus. Ex honore apparet in magnâ auctoritate habitum Lyſiæ opus, quod in Palatio ſuper arcum divus Auguſtus honori Octavii patris ſui dicavit, in ædiculâ columnis ad-

ornatâ. Id eſt quadriga curruſque, & Apollo ac Diana ex uno lapide. In hortis Servilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris, Dercylidis pyctas, Amphiſtrati Calliſthenem hiſtoriarum ſcriptorem.

Nec multò plurium fama eſt, quorumdam claritati in operibus eximiis obſtante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari poſſunt, ſicut in Laocoonte, qui eſt in Titi imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & ſtatuariæ artis præponendum. Ex uno lapide eum & liberos draconumque mirabiles nexus de conſilii ſententiâ fecere ſummi artifices, Ageſander & Polydorus & Athenodorus Rhodii. Similiter Palatinas domos Cæſarum replevere probatissimis signis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippæ Pantheum decoravit Diogenes Atheniensis: & Caryatides in columnis templi ejus probantur inter pauca operum: sicut in faſtigio posita signa, ſed propter altitudinem loci minùs celebrata.

Inhonorus eſt, nec in templo ullo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humanâ ſacrificaverunt victimâ, humi ſtans, ante aditum porticûs ad Nationes. Sitæ

fuere & Theſpiades ad ædem Felicitatis, quarum unam adamavit eques Romanus Junius Piſciculus, ut tradit Varro: admiratur & Paſiteles, qui & quinque volumina ſcripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græciâ Italiæ orâ, & civitate Romanâ donatus cum iis oppidis, Jovem fecit eboreum in Metelli æde, quà Campus petitur. Accidit ei, cùm in navalibus, ubi feræ Africanæ erant, per caveam intuens leonem cælaret, ut ex aliâ caveâ panthera erumperet, non levi periculo diligentissimi artificis. Feciſſe opera complura dicitur: ſed quæ fecerit, nominatim non refertur.

Arcesilaum quoque magnificat Varro, cujus ſe marmoream habuiſſe leænam tradit, aligeroſque ludentes cum eâ Cupidines, quorum alii religatam tenerent, alii e cornu cogerent bibere, alii calcearent ſoccis, omnes ex uno lapide. Idem & à Coponio XIV. nationes, quæ ſunt circa Pompeii theatrum, factas auctor eſt.

Invenio & Canachum laudatum inter ſtatuarios, feciſſe marmorea. Nec Sauram atque Batrachum obliterari convenit, qui fecere templa Octaviæ porticibus incluſa, natione ipsi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuiſſe eos putant, ac ſuâ impensâ conſtruxiſſe, inſcriptionem ſperantes. Quâ negatâ, hoc tamen alio modo

uſurpaſſe. Sunt etiamnum in columnarum ſpiris inſcalpta nominum eorum argumenta, lacerta atque rana. In Jovis æde exſtitiſſe picturam, cultuſque reliquos omnes femineis argumentis conſtat. Etenim facta Junonis æde cùm inferrentur signa, permutaſſe geruli traduntur: & id religione cuſtoditum, velut ipsis diis ſedem ita partitis. Ergo & in Junonis æde cultus eſt, qui Jovis eſſe debuit.

Sunt & in parvis marmoreis famam conſecuti, Myrmecides, cujus quadrigam cum agitatore cooperuit alis muſca: & Callicrates, cujus formicarum pedes atque alia membra pervidere non eſt.

V. 6. Hæc sint dicta de marmorum ſcalptoribus, ſummâque claritate artificum: quo in tractatu ſubit mentem non fuiſſe tum auctoritatem maculoſo marmori. Fecere e Thasio Cycladum inſularum, æquè & e Lesbio: lividius hoc paulo. Versicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiam diligentissimus luxuriæ interpres, primus & rarò adtigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiæ causâ (nondum enim iſta intelligebantur) ſed quia firmiores aliter ſtatui non poterant. Sic eſt inchoatum Athenis templum Jovis Olympii, ex quo Sulla Capitolinis ædibus advexerat columnas. Fuit tamen inter lapi-

dem atque marmor differentia jam & apud Homerum. Dicit enim « marmoreo ſaxo percuſſum » : ſed hactenus. Regias quoque domos cùm laudatissimè præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantùm adornans. Primùm (ut arbitror) versicolores iſtas maculas Chiorum lapicidinæ oſtenderunt, cùm exſtruerent muros, faceto in id M. Ciceronis ſale : omnibus enim oſtentabant, ut magnificum. « Multò, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide feciſſetis ». Et hercules, non fuiſſet picturæ honos ullus, non modò tantus, in aliquâ marmorum auctoritate.

VI. Secandi marmor in cruſtas neſcio an Cariæ fuerit inventum. Antiquissima, quod equidem inveniam, Halicarnassi Mauſoli domus Proconnesio marmore exculta eſt, lateritiis parietibus. Is obiit Olympiadis C. anno ſecundo, Urbis Romæ anno CCCLXXV.

VII. Primum Romæ parietes cruſtâ marmoris operuiſſe totius domûs ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, præfectum fabrûm C. Cæſaris in Galliâ. Neque indignatio sit tali auctore inventâ re. Hic namque eſt Mamurra Catulli Veronensis carminibus proſciſſus, quem, ut res eſt, domus ipsius clariùs, quàm Catullus, dixit habere, quidquid ha-

I v

buiſſet Comata Gallia. Namque adjecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam nisi e marmore columnam habuiſſe, omnes ſolidas e Caryſtio aut Lunensi.

VIII. M. Lepidus Catuli in conſulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo poſuit magnâ reprehensione. Is fuit conſul anno Urbis DCLXXVI. Hoc primum invecti Numidici marmoris veſtigium invenio, non in columnis tamen, cruſtiſve: ut ſuprà Caryſtii: ſed in maſsâ ac vilissimo liminum uſu. Poſt hunc Lepidum ferme quadriennio L. Lucullus conſul fuit, qui nomen (ut adparet ex re) Luculleo marmori dedit, admodum delectatus illo: primuſque Romam invexit, atrum alioqui, cùm cetera maculis aut coloribus commendentur. Naſcitur autem in Chio inſulâ, ſolumque pæne horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primùm, ut arbitror, marmoreos parietes habuit ſcena M. Scauri, non facilè dixerim ſectos, an ſolidis glebis positos, sicuti eſt hodie Jovis Tonantis ædes in Capitolio. Nondum enim ſecti marmoris veſtigia invenio in Italiâ.

IX. Sed quiſquis primùm invenit ſecare, luxuriamque dividere, importuni ingenii fuit. Arenâ hoc fit, & ferro videtur fieri, ſerrâ in prætenui lineâ pre-

mente arenas, verſandoque, tractu ipſo ſecante. Æthiopica ad hæc maximè probatur. Nam id quoque adcessit, ut ad Æthiopas uſque peteretur, quod faceret marmora: immo verò in Indos, quò margaritas quoque peti ſeveris moribus indignum erat. Hæc proximè laudatur. Mollior tamen, quæ Æthiopica. Illa nullâ ſcabritie ſecat. Indica non æquè lævigat: ſed eâ combuſtâ polientes marmora fricare jubentur. Simile & Naxiæ vitium eſt, & Coptidi, quæ vocatur Ægyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus ſecandis. Poſtea reperta eſt arena non minùs probanda, ex quodam Adriatici maris vado, æſtu nudante, obſervatione non facili. Jam quidem quacumque arenâ ſecare e fluviis omnibus fraus artificum auſa eſt: quod diſpendium admodum pauci intelligunt. Craſſior enim arena laxioribus ſegmentis terit, & plus erodit marmoris, majuſque opus ſcabritia poliuræ relinquit. Ita ſectæ adtenuantur cruſtæ. Rurſuſque Thebaica polituris adcommodatur, & quæ fit e poro lapide, aut e pumice.

X. 7. Signis e marmore poliendis, gemmiſque etiam ſcalpendis, atque limandis, Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro inſulâ genitæ. Vicere poſtea ex Armeniâ vectæ.

XI. Marmorum genera & colores non

attinet dicere in tantâ notitiâ: nec facile eſt enumerare in tantâ multitudine. Quoto cuique enim loco non ſuum marmor invenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta ſunt in ambitu terrarum cum gentibus ſuis. Non omnia tamen in lapicidinis gignuntur, ſed multa & ſub terrâ ſparſa. Pretiosissimi quædam generis, sicuti Lacedæmonium viride, cunctiſque hilarius. Sic & Auguſteum, ac deinde Tiberianum, in Ægypto Auguſti ac Tiberii primùm principatu reperta. Differentiaque eorum eſt ab ophite, cùm sit illud ſerpentium maculis simile, unde & nomen accepit: quòd hæc maculas diverſo modo colligunt, Auguſteum undatim criſpum in vertices, Tiberianum ſparsâ, non convolutâ canitie.

Neque ex ophite columnæ, nisi parvæ admodum, inveniuntur. Duo ejus genera: molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores ſedare adalligati, & ſerpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari jubent candicantem. Contra ſerpentes autem a quibuſdam laudatur præcipuè ex his, quem tephriam appellant, a colore cineris. Vocatur & Memphites a loco, gemmantis naturæ. Hujus uſus conteri, & iis, quæ urenda sint aut ſecanda, ex aceto illini. Obſtupeſcit ita corpus, nec ſentit cruciatum.

Rubet porphyrites in eâdem Ægypto: ex eo candidis intervenientibus punctis Leptopſephos vocatur. Quantiſlibet molibus cædendis ſufficiunt lapicidinæ. Statuas ex eo Claudio Cæſari procurator ejus in Urbem ex Ægypto advexit Vitrasius Pollio, non admodum probatâ novitate. Nemo certè poſtea imitatus eſt. Invenit eadem Ægyptus in Æthiopiâ, quem vocant baſalten, ferrei coloris atque duritiæ. Unde & nomen ei dedit. Numquam hic major repertus eſt, quàm in templo Pacis ab imperatore Veſpaſiano Auguſto dicatus: argumento Nili, xvi. liberis circà ludentibus, per quos totidem cubita ſummi incrementi augentis ſe amnis intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant, Memnonis ſtatuæ dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis crepare dicunt.

XII. Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec uſquam aliubi, naſci putavere noſtri veteres: Sudines in Carmaniâ. Potoriis primùm vasis inde factis, dein pedibus lectorum ſelliſque: Nepos Cornelius tradit magno fuiſſe miraculo, cùm P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum oſtendiſſet: poſt quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidiſſe ſe. Variatum in hoc lapide poſtea eſt,

Namque pro miraculo inſigni, quatuor modicas in Theatro ſuo Cornelius Balbus poſuit. Nos ampliores triginta vidimus in cenatione, quam Calliſtus Cæſaris Claudii libertorum potentiâ notus ſibi exædificaverat.

8. Hunc aliqui lapidem alabaſtriten vocant, quem cavant ad vaſa unguentaria, quoniam optimè ſervare incorrupta dicitur. Idem exuſtus emplaſtris convenit. Naſcitur circa Thebas Ægyptias, & Damaſcum Syriæ. Hic ceteris candidior: probatiſſimus verò in Carmaniâ, mox in Indiâ: jam quidem & in Syriâ Aſiâque. Viliſſimus autem & ſine ullo nitore in Cappadociâ. Probantur quàm maximè mellei coloris, in vertices maculoſi, atque non tranſlucidi. Vitia in iis, corneus color aut candidus, & quidquid ſimile vitro eſt.

XIII. Paulum diſtare ab eo in unguentorum fide multi exiſtimant Lygdinos in Paro repertos: amplitudine, quâ lances crateraſque non excedant, antea ex Arabiâ tantùm advehi ſolitos, candoris eximii.

Magnus & duobus contrariæ inter ſe naturæ honos: Corallitico in Aſiâ reperto, menſuræ non ultra bina cubita, candore proximo ebori, & quadam ſimilitudine. E diverſo niger eſt Alabandicus terræ ſuæ nomine, quamquam & Mileti naſcens, ad purpuram tamen magis aſpe-

ctu declinante. Idemque liquatur igni, ac funditur ad uſum vitri.

Thebaicus interſtinctus aureis guttis, invenitur in Africæ parte Ægypto adſcriptæ, coticulis ad terenda collyria quadam utilitate naturali conveniens.

Circa Syenen verò Thebaidis Syenites, quem antè pyrrhopœcilon vocabant.

XIV. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliſcos vocantes, Solis numini ſacratos. Radiorum ejus argumentum in effigie eſt, & ita ſignificatur nomine Ægyptio.

Primus omnium id inſtituit Meſtres, qui in Solis urbe regnabat, ſomnio juſſus: hoc ipſum inſcriptum in eo: etenim ſcalpturæ illæ effigieſque, quas videmus, Ægyptiæ ſunt literæ.

Poſtea & alii regum in ſuprà dictâ urbe, Sochis quatuor numero, quadragenûm octonûm cubitorum longitudine: Ramiſes autem is, quo regnante Ilium captum eſt, quadraginta cubitorum. Idem digreſſus inde, ubi fuit Mnevidis regia, poſuit alium, longitudine undecentenis pedibus, per latera cubitis quatuor.

Opus id feciſſe dicuntur CXX. M. hominum. Ipſe rex, cùm ſubrecturus eſſet, vereretur que ne machinæ ponderi non ſufficerent, quò majus periculum curæ artificum denuntiaret, filium ſuum adalliga-

vit cacumini, ut ſalus ejus apud molientes prodeſſet & lapidi. Hac admiratione operis effectum eſt, ut cùm oppidum id expugnaret Cambyſes rex, ventumque eſſet incendio ad crepidines obeliſci, extingui ignem juberet molis reverentiâ, qui urbis nullam habuerat.

Sunt & alii duo, unus a Zmarre poſitus, alter a Raphio, sine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriæ ſtatuit unum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus. Exciderat eum Necthebis rex purum: majuſque opus in devehendo ſtatuendove multò fuit, quàm in excidendo. A Satyro architecto aliqui devectum tradunt rate: Callixenus a Phœnice, foſsâ perductâ uſque ad jacentem obeliſcum e Nilo; naveſque duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem menſuram ponderis oneratas, ita ut ſubirent obeliſcum pendentem extremitatibus ſuis in ripis utrimque: poſtea egeſtis laterculis adlevatas naves excepiſſe onus. Statutum autem in ſex talis e monte eodem, & artificem donatum talentis quinquaginta. Hic fuit in Arsinoeo poſitus ab rege ſuprà dicto, munus amoris in conjugem, eamdemque ſororem Arsinoen. Inde eum navalibus incommodum Maximus quidam præfectus Ægypti tranſtulit in forum, re-

ciſo cacumine, dum vult faſtigium addere auratum, quod poſtea omisit.

Et alii duo ſunt Alexandriæ ad portum, in Cæſaris templo, quos excidit Meſtres rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia adcessit difficultas mari Romam devehendi, ſpectatis admodum navibus. Divus Auguſtus priorem advexerat, miraculique gratiâ Puteolis navalibus perpetuis dicaverat: ſed incendio conſumpta eſt. Divus Claudius aliquot per annos adſervatam, quâ Caius Cæſar importaverat, omnibus quæ umquam in mari viſæ ſunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex pulvere exædificatis, perductam Oſtiam, portûs gratiâ mersit: alia ex hoc cura navium, quæ Tiberi ſubveherent. Quo experimento palam fit, non minùs aquarum huic amni eſſe, quàm Nilo.

Is autem obeliſcus, quem divus Auguſtus in Circo magno ſtatuit, exciſus eſt a rege Semneſerteo, quo regnante Pythagoras in Ægypto fuit, LXXXII. pedum, & dodrantis, præter basim ejuſdem lapidis: is verò, qui eſt in Campo Martio, novem pedibus minor, a Seſoſtride. Inſcripti ambo rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum philoſophiâ continent.

XV. 10. Ei, qui eſt in Campo, divus Auguſtus addidit mirabilem uſum, ad deprehendendas Solis umbras, dierumque ac

noctium ita magnitudines, ſtrato lapide ad magnitudinem obeliſci, cui par fieret umbra, brumæ confectæ die, ſextâ horâ; paulatimque per regulas (quæ ſunt ex ære incluſæ) ſingulis diebus decreſceret, ac rurſus augeſceret: digna cognitu res & ingenio fecundo. Manilius mathematicus apici auratam pilam addidit, cujus umbra vertice colligeretur in ſe ipsâ, aliàs enormiter jaculante apice, ratione (ut ferunt) a capite hominis intellectâ. Hæc obſervatio triginta jam fere annis non congruit, sive Solis ipsius diſſono curſu, & cæli aliquâ ratione mutato, sive universâ tellure a centro ſuo aliquid emotâ, ut deprehendi & in aliis locis accipio: sive Urbis tremoribus, ibi tantùm gnomone intorto, sive inundationibus Tiberis ſedimento molis facto: quamquam ad altitudinem impositi oneris in terram quoque dicantur acta fundamenta.

11. Tertius Romæ in Vaticano Caii & Neronis principum Circo, ex omnibus unus omnino factus eſt imitatione ejus, quem fecerat Seſoſtridis filius Nuncoreus. Ejuſdem remanet & alius centum cubitorum, quem poſt cæcitatem viſu reddito, ex oraculo Soli ſacravit.

XVI. 12. Dicantur obiter & pyramides in eâdem Ægypto, regum pecuniæ otioſa ac ſtulta oſtentatio. Quippe cùm fa-

ciendi eas cauſa a plerisque tradatur, ne pecuniam ſucceſſoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs eſſet otioſa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit: veſtigia complurium inchoatarum exſtant. Una eſt in Arsinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipſo dicemus. Totidem, ubi fuit Mœridis lacus, hoc eſt, foſſa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum implevere famâ, ſanè conſpicuæ undique adnavigantibus, sitæ ſunt in parte Africæ, monte ſaxeo ſterilique, inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, a Nilo minùs quatuor millia paſſuum, a Memphi VII. M. D. vico adposito, quem vocant Busirin, in quo ſunt adſueti ſcandere illas.

XVII. Ante has eſt ſphinx, vel magis narranda, quasi silveſtre numen adcolentium. Amasin regem putant in eâ conditum, & volunt inveƈtam videri. Eſt autem ſaxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monſtri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum CXLIII. eſt, altitudo a ventre ad ſummam apsidem in capite, LXII.

Pyramis amplissima ex Arabicis lapicidinis conſtat. Trecenta LX. hominum

millia annis XX. eam conſtruxiſſe produntur. Tres verò factæ annis LXXVIII. & menſibus IV. Qui de iis ſcripſerint, ſunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Ariſtagoras, Dionyſius, Artemidorus, Alexander polyhiſtor, Butorides, Antiſthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non conſtat a quibus factæ ſint, juſtiſſimo caſu obliteratis tantæ vanitatis auctoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in raphanos, & allium, ac cæpas, mille ſexcenta talenta erogata. Ampliſſima octo jugera obtinet ſoli, quatuor angulorum paribus intervallis, per ſeptingentos octoginta tres pedes ſingulorum laterum, altitudo a cacumine, pedes XV. s. Alterius intervalla ſingula per quatuor angulos pares, DCCXXXVII. comprehendunt. Tertia minor quidem prædictis, ſed multò ſpectatior, Æthiopicis lapidibus, adſurgit CCCLXIII. pedibus inter angulos. Veſtigia ædificationum nulla exſtant. Arena latè pura circùm, lentis ſimilitudine, qualis in majori parte Africæ. Quæſtionum ſumma eſt, quanam ratione in tantam altitudinem ſubvecta ſint cæmenta. Alii enim nitro ac ſale adaggeratis cum creſcente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alii lateribus e luto factis, in privatas domos diſtributis. Nilum enim non putant rigare potuiſſe, multò

humiliorem. In pyramide maximâ eſt intus puteus octoginta ſex cubitorum, flumen illo admiſſum arbitrantur. Menſuram altitudinis earum omniumque similium deprehendere invenit Thales Milesius, umbram metiendo, quâ horâ par eſſe corpori ſolet. Hæc ſunt pyramidum miracula: ſupremumque illud, ne quis regum opus, miretur minimam ex his, ſed laudatissimam, a Rhodope meretriculâ factam. Æſopi fabularum philoſophi conſerva quondam & contubernalis hæc fuit, majore miraculo tantas opes meretricio eſſe conquisitas quæſtu.

XVIII. Magnificatur & alia turris a rege facta in inſulâ Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quam conſtitiſſe octingentis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quod in eâ permiſerit Soſtrati Gnidii architecti ſtructuræ ipsius nomen inſcribi. Uſus ejus, nocturno navium curſu ignes oſtendere, ad prænuntianda vada, portûſque introitum: quales jam compluribus locis flagrant, ut Oſtiæ, ac Ravennæ. Periculum in continuatione ignium ne sidus exiſtimetur, quoniam e longinquo similis flammarum aſpectus eſt. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi feciſſe traditur.

XIX. 13. Dicamus & labyrinthos, vel

portentosissimum humani impendii opus, ſed non, ut exiſtimari poteſt, falſum.

Durat etiam nunc in Ægypto in Heracleopolite nomo, qui primus factus eſt ante annos, ut tradunt, ter mille ſexcentos, a Peteſucco rege, sive Tithoe. Quamquam Herodotus totum opus regum eſſe dicit, novissimique Pſammetichi. Cauſam faciendi variè interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuiſſe, Lyceas ſepulcrum Mœridis: plures Soli ſacrum id exſtructum, quod maximè creditur.

Hinc utique ſumpsiſſe Dædalum exemplar ejus labyrinthi, quem fecit in Cretâ, non eſt dubium, ſed centesimam tantùm portionem ejus imitatum, quæ itinerum ambages, occurſuſque, ac recurſus inexplicabiles continet: non (ut in pavimentis, puerorumve ludicris campeſtribus videmus) brevi laciniâ millia paſſuum plura ambulationis continentem: ſed crebris foribus inditis, ad fallendos occurſus, redeundumque in errores eoſdem. Secundus hic fuit ab Ægyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italiâ. Omnes lapide polito fornicibus tecti: Ægyptius (quod miror equidem) introitu, lapide e Pario columnis: reliquis e Syenite molibus compositis, quas diſſolvere ne ſæcula quidem possint: adjuvantibus Heracleopolitis, qui id opus inviſum mirè

infeſtavere. Poſitionem operis ejus ſingulaſque partes enarrare non eſt, cùm ſit in regiones diviſum, atque in præfecturas (quas vocavi nomos) ſedecim nominibus earum, totidem vaſtis domibus adtributis: præterea templa omnium Ægypti deorum contineat, ſuperque Nemeſes quindecim ædiculis incluſerit, pyramides complures quadragenarum ulnarum, ſenas radicum oras obtinentes. Fessi jam eundo perveniunt ad viarum illum inexplicabilem errorem. Quin & cenacula clivis excelſa, porticus quoque deſcenduntur nonagenis gradibus: intus columnæ de porphyrite lapide, deorum ſimulacra, regum ſtatuæ, monſtriferæ effigies. Quarumdam autem domorum talis eſt ſitus, ut adaperientibus fores, tonitruum intus terribile exsiſtat. Majore autem in parte tranſitus eſt per tenebras. Aliæ rurſus extra murum labyrinthi ædificiorum moles: itron appellant. Inde aliæ perfoſſis cuniculis ſubterraneæ domus. Fecit unus omnino pauca ibi Circummon ſpado Necthebis regis, ante Alexandrum Magnum annis quinquagenis. Id quoque traditur, fulsiſſe trabibus ſpinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis adſurgerent. De Ægyptio & Cretico labyrinthis, ſatis dictum eſt.

Lemnius ſimilis illis, columnis tantùm centum quinquaginta memorabilior fuit;

quarum in officinâ turbines ita librati pependerunt, ut puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Exſtantque adhuc reliquiæ ejus, cùm Cretici Italicique nulla veſtigia exſtent.

Namque & Italicum dici convenit, quem fecit sibi Porſena rex Etruriæ ſepulcri causâ, simul ut externorum regum vanitas quoque ab Italis ſuperetur. Sed cùm excedat omnia fabulositas, utemur ipsius M. Varronis in expositione ejus verbis: « Sepultus eſt, inquit, ſub urbe » Clusio: in quo loco monumentum re» liquit lapide quadrato quadratum: sin» gula latera pedum trecenûm, alta quin» quagenûm: inque basi quadratâ intus » labyrinthum inextricabilem: quo si quis » improperet sine glomere lini, exitum » invenire nequeat. Supra id quadratum » pyramides ſtant quinque, quatuor in an» gulis, in medio una: in imo latæ pe» dum quinûm ſeptuagenûm, altæ cen» tum quinquagenûm: ita faſtigatæ, ut in » ſummo orbis æneus & petaſus unus » omnibus sit impositus, ex quo pen» deant exapta catenis tintinnabula, quæ » vento agitata, longè ſonitus referant, » ut Dodonæ olim factum. Supra quem » orbem quatuor pyramides inſuper, sin» gulæ exſtant altæ pedum centenûm ».

Supra

Supra quas uno ſolo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adjicere. Fabulæ Etruſcæ tradunt eamdem fuiſſe, quàm totius operis: adeò veſana dementia quæſiſſe gloriam impendio nulli profuturo. Præterea fatigaſſe regni vires, ut tamen laus major artificis eſſet.

XX. Legitur & penſilis hortus, immo verò totum oppidum Ægyptiæ Thebæ, exercitus armatos ſubter educere ſolitis regibus, nullo oppidanorum ſentiente. Etiamnum hoc minùs mirum, quàm quòd flumine medium oppidum interfluente. Quæ si fuiſſent, non dubium eſt Homerum dicturum fuiſſe, cùm centum portas ibi prædicaret.

XXI. 14. Magnificentiæ vera admiratio exſtat templum Ephesiæ Dianæ ducentis viginti annis factum a totâ Asiâ. In ſolo id paluſtri fecere, ne terræ motus ſentiret, aut hiatus timeret. Rurſus ne in lubrico atque inſtabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea ſubſtravere carbonibus, dein velleribus lanæ. Univerſo templo longitudo eſt CCCCXXV. pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum viginti ſeptem a ſingulis regibus factæ, LX. pedum altitudine: ex iis XXXVI. cælatæ, una a Scopâ. Operi præfuit Cherſiphron architectus. Summa miracula, epiſtylia tantæ molis adtolli potuiſſe. Id con-

ſecutus eſt ille æronibus arenâ plenis, molli clivo ſuper capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, ut ſenſim opus in cubili ſederet. Difficillimè hoc contigit in limine ipſo quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec ſedit in cubili, anxio artifice, mortis deſtinatione ſupremâ. Tradunt in eâ cogitatione feſſum nocturno tempore in quiete vidiſſe præſentem deam, cui templum fiebat, hortantem ut viveret: ſe compoſuiſſe lapidem, atque ita poſtero die apparuit, & pondere ipſo correctus videbatur. Cetera ejus operis ornamenta plurium librorum inſtar obtinent, nihil ad ſpeciem naturæ pertinentia.

XXII. 15. Durat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum commiſſuris omnibus politi lapidis ſubjecit artifex, eboreum Jovem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Tranſlucet ergo pictura tenuiſsimis capillamentis, lenique adflatu ſimulacra refovente, præter ingenium artificis, ipſa materia, quamvis occulta, in pretio operis intelligitur.

XXIII. Eodem in oppido eſt lapis, fugitivus appellatus: Argonautæ eo pro ancorâ uſi, ibi reliquerant. Hunc e Prytaneo (ita vocatur locus) ſæpe profugum vinxere plumbo. Eâdem in urbe juxta portam, quæ Thracia vocatur, turres ſeptem

acceptas voces numeroſiore repercuſſu multiplicant: nomenque huic miraculo Echo eſt a Græcis datum. Hoc quidem naturâ locorum evenit, & plerumque convallium: ibi caſu accidit. Olympiæ autem arte, mirabili modo, in porticu, quam ob id heptaphonon appellant, quoniam ſepties eadem vox redditur. Cyzici & buleuteterion vocant ædificium amplum, ſine ferreo clavo, ita diſpoſitâ contignatione, ut eximantur trabes ſine fulturis, ac reponantur. Quod item Romæ in ponte Sublicio religioſum eſt; poſteaquam Coclite Horatio defendente ægre revulſus eſt.

XXIV. Verùm & ad Urbis noſtræ miracula tranſire conveniat, octingentorumque annorum dociles ſcrutari vires, & ſic quoque terrarum orbem victum oſtendere: quod accidiſſe toties pæne, quot referentur miracula, apparebit: univerſitate verò acervatâ, & in quemdam unum cumulum conjectâ, non alia magnitudo exſurgit, quàm ſi mundus alius quidam in uno loco narraretur.

Nam ut Circum maximum a Cæſare dictatore exſtructum longitudine ſtadiorum trium, latitudine unius, ſed cum ædificiis jugerum quaternûm, ad ſedem CCL. millium, inter magna opera dicamus: nonne inter magnifica baſilicam Pauli columnis e Phrygibus mirabilem, forumque di-

vi Auguſti, & templum Pacis Veſpasiani imperatoris Auguſti, pulcherrima operum, quæ umquam: Pantheon Jovi Ultori ab Agrippâ factum, cùm theatrum antè texerit Romæ Valerius Oſtiensis architectus ludis Libonis?

Pyramidas regum miramur, cùm ſolum tantùm foro exſtruendo H·S. millies Cæſar dictator emerit: & si quidem impenſæ movent captos avaritiâ animos, P. Clodius, quem Milo occidit, H-S. centies & quadragies octies domo emptâ habitaverit: quod equidem non ſecus, ac regum inſaniam, miror. Itaque & ipſum Milonem ſeſtertium ſeptingenties æris alieni debuiſſe, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc ſenes aggeris vaſtum ſpatium, & ſubſtructiones inſanas Capitolii mirabantur: præterea cloacas: operum omnium dictu maximum, ſuffoſsis montibus, atque (ut paulo antè retulimus) urbe pensili, ſubterque navigatâ.

A. M. Agrippâ in ædilitate poſt conſulatum, per meatus corrivati ſeptem amnes, curſuque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, inſuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro infuſi recipiunt fluctus, pugnantque diversi aquarum impetus intus: & tamen obnixa firmitas resiſtit. Trahuntur moles internæ

tantæ, non ſuccumbentibus causis operis: pulſant ruinæ ſponte præcipites, aut impactæ incendiis: quatitur ſolum terræ motibus: durant tamen a Tarquinio Priſco annis propè ſeptingentis inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eò magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus omiſſum eſt: cùm id opus Tarquinius Priſcus plebis manibus faceret, eſſetque labor incertum longior an periculosior, passim conſcitâ nece, Quiritibus tædium fugientibus, novum & inexcogitatum antè poſteaque remedium invenit ille rex, ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora ſpectanda civibus, simul & feris volucribuſque laceranda. Quamobrem pudor Rom. nominis proprius, qui ſæpe res perditas ſervavit in prœliis, tunc quoque ſubvenit: ſed illo tempore impoſuit, jam erubeſcens, cùm puderet vivos, tamquam puditurum eſſet extinctos. Amplitudinem cavis eam feciſſe proditur, ut vehem feni largè onuſtam tranſmitteret.

Parva ſunt cuncta, quæ diximus, & omnia uni comparanda miraculo, antequam nova adtingam. M. Lepido, Q. Catulo coſſ. ut conſtat inter diligentissimos auctores, domus pulcrior non fuit Romæ quàm Lepidi ipsius. At hercule intra annos XXXV. eadem centesimum locum non

obtinuit. Computet in hac æſtimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrimâ laudatiſſimâque certantes centum domos: poſteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profectò incendia puniunt luxum: nec tamen effici poteſt, ut mores aliquid ipſo homine mortalius intelligant.

Sed eas omnes duæ domus vicerunt. Bis vidimus urbem totam cingi domibus principum Caii & Neronis, & hujus quidem (ne quid deeſſet) aureâ. Nimirum ſic habitarunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphoſque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quàm ſellaria iſtorum.

Subit verò cogitatio, quota portio harum fuerint areæ illæ, quas invictis imperatoribus decernebant publicè ad ædificandas domos: ſummuſque illarum honos erat, sicut in P. Valerio Publicolâ, qui primus conſul fuit cum L. Bruto, poſt tot merita, & fratre ejus, qui bis in eodem magiſtratu Sabinos devicerat, adjici decreto, « ut domus eorum fores extrà aperi» rentur, & janua in publicum rejicere» tur ». Hoc erat clariſſimum inſigne inter triumphales quoque domos.

Non patiemur duos Caios, vel duos

Nerones, ne hac quidem gloriâ famæ frui: docebimuſque etiam inſaniam eorum victam privatis operibus M. Scauri, cujus neſcio an ædilitas maximè proſtraverit mores civiles, majuſque ſit Sullæ malum, tanta privigni potentia, quàm proſcriptio tot millium. Hic fecit in ædilitate ſuâ opus maximum omnium, quæ umquam fuere humanâ manu facta, non temporariâ morâ, verùm etiam æternitatis deſtinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem CCCLX. columnarum, in eâ civitate, quæ ſex Hymettias non tulerat sine probro civis amplissimi. Ima pars ſcenæ e marmore fuit: media e vitro, inaudito etiam poſtea genere luxuriæ: ſumma, e tabulis inauratis. Columnæ, ut diximus, imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas, ut indicavimus, fuerunt tria millia numero. Cavea ipſa cepit hominum LXXX. millia: cùm Pompeiani theatri toties multiplicatâ Urbe, tantóque majore populo, ſufficiat largè quadraginta millibus. Sed & reliquus apparatus, tantus Attalicâ veſte, tabulis pictis, ceteroque choragio fuit, ut in Tuſculanam villam reportatis quæ ſuperfluebant quotidiani usûs deliciis, incenſa villa ab iratis ſervis, concremaretur H-S. millies.

Aufert animum, & a deſtinato itinere

digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis, aliamque connecti majorem inſaniam e ligno. C. Curio, qui bello civili in Cæſarianis partibus obiit, funebri patris munere, cùm opibus apparatuque non poſſet ſuperare Scaurum, (unde enim illi vitricus Sulla, & Metella mater proſcriptionum ſectrix? unde M. Scaurus pater, toties princeps civitatis, & Marianis ſodalitiis rapinarum provincialium ſinus?) cùm jam ne ipſe quidem Scaurus comparari ſibi poſſet, quando hoc certè incendii illius præmium habuit, convectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo poſtea par eſſet inſaniæ illi. Ingenio ergo utendum fuit: operæ pretium eſt ſcire quid invenerit, & gaudere moribus noſtris, ac noſtro modo nos vocare majores. Theatra duo juxtà fecit ampliſſima e ligno, cardinum ſingulorum verſatili ſuſpenſa libramento, in quibus utriſque antemeridiano ludorum ſpectaculo edito inter ſeſe aversis, ne invicem obſtreperent ſcenæ: repentè circumactis ut contrà ſtarent, poſtremo jam die diſcedentibus tabulis, & cornibus in ſe coeuntibus faciebat amphitheatrum, & gladiatorum ſpectacula edebat, ipſum magis auctoratum populum Rom. circumferens. Quid enim miretur quiſque in hoc primum? inventorem, an inventum? artificem, an auctorem? auſum aliquem hoc

excogitare, an ſuſcipere? parere, an jubere? Super omnia erit populi furor, ſedere auſi tam infidâ inſtabilique ſede. En hic eſt ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, jura externis mittit, deorum quædam immortalium generi humano portio, in machinâ pendens, & ad periculum ſuum plaudens. Quæ vilitas animarum iſta? aut quæ querela de Cannis? quantùm mali potuit accidere? Hauriri urbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor eſt. Ecce populus Romanus univerſus velut duobus navigiis impoſitus, binis cardinibus ſuſtinetur, & ſe ipſum depugnantem ſpectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur in tribuniciis concionibus gratia, ut penſiles tribus faceret. Qualis hic in Roſtris? Quid non auſurus apud eos, quibus hoc perſuaſerit? Vera namque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris ejus depugnavit univerſus. Variavit hanc ſuam magnificentiam feſſis turbatiſque cardinibus, & amphitheatri formâ cuſtoditâ, noviſſimo die diverſis duabus per medium ſcenis athletas edidit, raptiſque e contrario repentè pulpitis eodem die victores e gladiatoribus ſuis produxit. Nec fuit rex Curio, aut gentium imperator, non opibus insignis, ut qui nihil in cenſu habuerit, præter diſcordiam principum.

Sed dicantur verâ æſtimatione invicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit. Is juſſus a ſenatu aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, ductus reficere, novam a nomine ſuo appellatam cuniculis per montes actis intra præturæ ſuæ tempus adduxit. Agrippa verò in ædilitate ſuâ, adjectâ Virgine aquâ, ceteris corrivatis atque emendatis, lacus ſeptingentos fecit: præterea ſalientes centum ſex: caſtella centum triginta, complura etiam cultu magnifica: operibus iis ſigna trecenta ærea aut marmorea impoſuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo ſpatio. Adjicit ipſe in ædilitatis ſuæ commemoratione, & ludos undeſexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centum ſeptuaginta, nunc Romæ ad infinitum auxere numerum.

Vicit antecedentes aquarum ductus noviſſimum impendium operis inchoati a Caio Cæſare, & peracti a Claudio. Quippe a lapide quadrageſimo ad eam excelſitatem, ut in omnes Urbis montes levarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes, & Anio novus. Erogatum in id opus ſeſtertium $\overline{\text{LV}}$. $\overline{\text{D}}$. Quod ſi quis diligentiùs æſtimaverit aquarum abundantiam in publico, balineis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis, villis, ſpatioque advenientis exſtructos arcus, montes perfoſſos, convalles æquatas, fatebitur ni-

hil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarum.

Ejuſdem Claudii inter maximè memoranda equidem duxerim, quamvis deſtitutum ſucceſſoris odio, montem perfoſſum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profectò impendio, & operarum multitudine per tot annos: cùm aut corrivatio aquarum, quà terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut silex cæderetur, omniaque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, nisi ab iis qui vidêre, neque humano ſermone enarrari poſſunt.

Nam portûs Oſtiensis opus prætereo: item vias inter montes exciſas: mare Tyrrhenum a Lucrino molibus ſeclufum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipſa marmora in lapicidinis creſcere auctor eſt Papirius Fabianus, naturæ rerum peritissimus: exemptores quoque adfirmant compleri ſponte illa montium ulcera. Quæ si vera ſunt, ſpes eſt numquam defuturam luxuriam.

XXV. 16. A marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut quâ in parte naturæ major improbitas? Dederat vocem ſaxis, ut diximus, reſpondentem homini, immo verò & obloquentem. Quid lapidis rigo-

re pigrius? Ecce ſenſus manuſque tribuit illi. Quid ferri duritiâ pugnacius? Sed cedit, & patitur mores: trahitur a magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane neſcio quid currit: atque ut propiùs venit, adsiſtit, tenetur, complexuque hæret. Sideritin ob id alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus eſt ab inventore (ut auctor eſt Nicander) in Idâ repertus. Namque & passim invenitur, ut in Hiſpaniâ quoque. Inveniſſe autem fertur, clavis crepidarum & baculi cuſpide hærentibus, cùm armenta paſceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonſtrat: Æthiopicum: e Magnesiâ Macedoniæ conterminâ, Bœbeida lacum petentibus dextrâ: tertium in Hyrietico Bœotiæ: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnesiâ Asiæ. Differentia prima, mas sit an femina: proxima in colore. Nam qui in Magnesiâ Macedonicâ reperiuntur, rufi nigrique ſunt. Bœotius verò rufi coloris plus habet, quàm nigri. Is qui in Troade invenitur, niger eſt & feminei ſexûs, ideoque sine viribus. Deterrimus autem in Magnesiâ Asiæ, candidus neque adtrahens ferrum, similiſque pumici. Compertum tantò meliores eſſe, quantò ſunt magis cærulei. Æthiopico laus ſumma datur, ponduſque argento rependitur. Invenitur

hic in Æthiopiæ Zimiri: ita vocatur regio arenoſa. Ibi & hæmatites magnes ſanguinei coloris, ſanguinemque reddens, si teratur, ſed & crocum. In adtrahendo ferro non eadem hæmatitæ natura, quæ magneti. Æthiopici argumentum eſt, quòd magnetem quoque alium ad ſe trahit. Omnes autem ii oculorum medicamentis proſunt, ad ſuam quiſque portionem: maximéque epiphoras ſiſtunt. Sanant & aduſta cremati tritique. Alius rurſus in eâdem Æthiopiâ non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, reſpuitque. De utrâque naturâ ſæpius diximus.

XXVI. Lapidem e Scyro inſulâ integrum fluctuare tradunt, eumdem comminutum mergi.

XXVII. 17. In Aſſo Troadis ſarcophagus lapis fiſſili venâ ſcinditur. Corpora defunctorum condita in eo, abſumi conſtat intra XL. diem, exceptis dentibus. Mucianus ſpecula quoque, & ſtrigiles, & veſtes, & calciamenta illata mortuis lapidea fieri, auctor eſt. Ejus generis & in Lyciâ ſaxa ſunt, & in Oriente, quæ viventibus quoque adalligata, erodunt corpora.

XXVIII. Mitior eſt autem ſervandis corporibus, nec abſumendis chernites, ebori ſimillimus, in quo Darium conditum ferunt: Parioque ſimilis candore & duritiâ, minùs tamen ponderoſus, qui porus vo-

catur. Theophraſtus auctor eſt & tranſlucidi lapidis in Ægypto, quem Chio similem ait : quod fortassis tunc fuerit, quoniam & ii desinunt, & novi reperiuntur. Assius guſtu ſalſus podagras lenit, pedibus in vaſe ex eo cavato inditis. Præterea omnia crurum vitia in iis lapicidinis ſanantur, cùm in metallis omnibus crura vitientur. Ejuſdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. Eſt autem similis pumici rufo. Admixtus æri Cyprio, mammarum vitia emendat : pici autem resinæve, ſtrumas & panos diſcutit. Prodeſt & phthisicis linctu. Cum melle vetera ulcera ad cicatricem perducit: excreſcentia erodit. Et ad beſtiarum morſus utilis. Repugnantia curationi, ac ſuppurata siccat. Fit & cataplaſma ex eo podagricis, mixto fabæ lomento.

XXIX. 18. Idem Theophraſtus & Mucianus eſſe aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophraſtus auctor eſt & ebur fossile, candido & nigro colore inveniri, & oſſa e terrâ naſci, invenirique lapides oſſeos. Palmati circa Mundam in Hiſpaniâ, ubi Cæſar dictator Pompeium vicit, reperiuntur; idque, quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum auctoritas venit in marmora, sicut Tænarius. Varro nigros ex Africâ firmiores eſſe tradit, quàm in Italiâ. E diverſo albos tornis duriores, quàm

Parios. Idem Lunenſem ſilicem ſerrâ ſecari: at Tuſculanum diſſilire igni. Sabinum fuſcum addito oleo etiam lucere. Item molas verſatiles Volſiniis inventas, aliquas & ſponte motas invenimus in prodigiis.

XXX. Nuſquam hic utilior, quàm in Italiâ, gignitur: lapiſque, non ſaxum, eſt. In quibuſdam verò provinciis omnino non invenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote lævigantur, ut procul intuentibus ophitæ videri poſſint. Neque eſt alius firmior: quando & lapidis natura, ut lignum, ſimiliter imbres Solesque aut hiemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui & Lunam non tolerent, & qui vetuſtate rubiginem trahant, coloremve candidum oleo mutent.

19. Molarem quidam pyriten vocant, quoniam ſit plurimus ignis illi: ſed eſt alius etiamnum pyrites ſimilitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ ſunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo. Coquuntur variè: ab aliis iterum tertióque in melle, donec conſumatur liquor: ab aliis prunâ priùs, dein melle, & poſtea lavantur, ut æs. Uſus eorum in medicinâ excalfacere, ſiccare, diſcutere, humorem extenuare, duritias nimias mollire. Utuntur & crudis tusiſque ad ſtrumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus unum

faciunt, plurimùm habens ignis, quos vivos appellamus, & ponderosissimi ſunt. Hi exploratoribus caſtrorum maximè neceſſarii, qui clavo vel altero lapide percussi, ſcintillas edunt: quæ exceptæ ſulphure aut fungis aridis, vel foliis, dicto celeriùs ignem trahunt.

XXXI. Oſtracitæ ſimilitudinem teſtæ habent. Uſus eorum pro pumice ad lævigandam cutem. Poti ſanguinem siſtunt: & illiti cum melle ulcera, doloreſque mammarum ſanant.

Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic veneficiis resiſtit omnibus, privatim magorum.

XXXII. Geoden ex argumento appellant, quoniam complexus eſt terram, oculorum medicamentis utilissimum: item mammarum ac teſtium vitiis.

XXXIII. Melitites lapis ſuccum remittit dulcem mellitumque. Tuſus & ceræ mixtus, eruptionibus pituitæ, maculiſque corporis medetur, & faucium exulcerationi. Epinyctidas tollit, & vulvarum dolores impositus velleri.

XXXIV. Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucollâ expelli mari, atque intra XII. ſtadia colligi. Niger eſt, planus, pumicoſus, non multùm a ligno differens, levis, fragilis: odore, si teratur, gravis. Fictilia ex eo

inſcripta non delentur. Cùm uritur, odorem ſulphureum reddit. Mirumque, accenditur aquâ, oleo reſtinguitur. Fugat ſerpentes ita, recreatque vulvæ ſtrangulationes. Deprehendit ſonticum morbum, & virginitatem ſuffitus. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur, ſtrumiſque ceræ permixtus. Hoc dicuntur uti magi in eâ, quam vocant axinomantiam: & peruri negant, si eventurum sit, quod aliquis optet.

XXXV. Spongiæ lapides inveniuntur in ſpongiis, & ſunt nativi. Quidam eos tecolithos vocant, quoniam vesicæ medentur: calculos rumpunt in vino poti.

XXXVI. Phrygius lapis gentis nomen habet. Eſt autem gleba pumicoſa. Uritur antè vino perfuſus, flaturque follibus, donec rubeſcat, ac rurſus dulci vino extinguitur, & hoc ternis vicibus, tinguendis veſtibus tantùm utilis.

XXXVII. 20. Schiſtos & hæmatites cognationem habent. Hæmatites invenitur in metallis: uſtus minii colorem imitatur: Uritur, ut Phrygius, ſed non reſtinguitur vino. Adulteratum ſchiſto hæmatiten diſcernunt venæ rubentes, & friabilis natura. Oculis cruore ſuffusis mirè convenit. Siſtit profluvium mulierum potus. Bibunt eum & qui ſanguinem rejecerunt, cum ſucco Punici mali. Et in vesicæ vi-

tiis efficax. Bibitur & in vino contra ſerpentium ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem eſt, quem ſchiſton appellant. Sed in iis commodior croco ſimilis, peculiariùs ſplendet. Proficit oculorum lacrimis in lacte muliebri: procidenteſque oculos præclarè cohibet. Hæc eſt ſententia eorum, qui nuperrimè ſcripſere.

XXXVIII. Sotacus e vetuſtiſsimis auctoribus quinque genera hæmatitarum tradit, præter magnetem. Principatum dat ex iis Æthiopico, oculorum medicamentis utiliſsimo, & iis quæ panchreſta appellant: item ambuſtis. Alterum androdamanta dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritiâ insignem, & inde nomen traxiſſe, præcipuéque in Africâ repertum. Trahere autem in ſe argentum, æs, ferrum. Experimentum ejus eſſe in cote ex lapide baſanite. Reddere enim ſuccum ſanguineum, & eſſe ad jocineris vitia præcipui remedii. Tertium genus Arabici facit, ſimili duritie, vix reddentis ſuccum ad cotem aquariam, aliquando croco ſimilem. Quarti generis elatiten vocari, quamdiu crudus ſit: coctum verò miltiten, utilem ambuſtis, ad omnia utiliorem rubricâ. Quinti generis ſchiſton, hæmorrhoidas reprimentem. In totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere a jejunis ſumendos, ad vitia ſan-

guinis. Idem auctor, ſchiſton alterius generis quàm hæmatiten tradit, quem vocant anthraciten. Naſci in Africâ nigrum, adtritum aquariis cotibus reddere ab eâ parte, quæ fuerit ab radice, nigrum colorem: ab alterâ, croci. Ipſum utilem eſſe oculorum medicamentis.

XXXIX. 21. Aetitæ lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, ſicut in decimo volumine diximus. Aiunt binos inveniri, marem & feminam. Nec ſine iis parere, quas diximus, aquilas: & ideo binos tantùm. Genera eorum quatuor. In Africâ naſcentem puſillum ac mollem, intra ſe & velut in alvo habentem argillam ſuavem, candidam: ipſum friabilem, quem feminei ſexûs putant. Marem autem, qui in Arabiâ naſcitur, durum, gallæ ſimilem, aut ſubrutilum, in alvo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro invenitur, colore illis in Africâ naſcentibus ſimilis, amplior tamen atque dilatatus: ceteris enim globoſa facies. Habet in alvo arenam jucundam & lapillos: ipſe tam mollis, ut etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiuſius appellatur, naſcens juxta Leucadem, ubi eſt mons Taphius, qui locatus eſt dextrâ navigantibus ad Leucadem. Invenitur in fluminibus candidus & rotundus. Huic eſt in alvo lapis, qui vo-

catur callimus, nec quidquam tenerius. Aetitæ omnes gravidis adalligati mulieribus, vel quadrupedibus, in pelliculis, ſacrificatorum animalium, continent partus, non, niſi parturiant, removendi: alioqui vulvæ excidium fit. Sed niſi parturientibus auferantur, omnino non pariunt.

XL. Eſt lapis Samius in eâdem inſulâ, ubi terram laudavimus, poliendo auro utilis. Utilis & in medicinâ oculorum ulceribus cum lacte, quo ſuprà dictum eſt modo, contra veteres lacrimationes. Prodeſt & contra vitia ſtomachi potus: vertigines ſedat: mentes commotas reſtituit. Quidam & morbis comitialibus utiliter dari putant, & ad urinæ difficultates. Acopis etiam miſcetur. Probatur gravitate & candore. Vulvas & partus contineri adalligato eo tradunt.

XLI. Arabus lapis ebori ſimilis, dentifriciis adcommodatur crematus. Privatim hæmorrhoidas ſanat cum lanugine linteorum, linteolis inſuper impoſitis.

XLII. Non prætermittenda eſt & pumicum natura. Appellantur quidem ita & eroſa ſaxa, in ædificiis, quæ muſea vocant, dependentia, ad imaginem ſpecûs arte reddendam: ſed & ii pumices, qui ſunt in uſu corporum lævigandorum feminis, jam quidem & viris, atque (ut ait Catullus) libris, laudatiſſimi ſunt in Melo, Niſyro,

& Æoliis inſulis. Probatio in candore minimoque pondere, & ut quàm maximè ſpongioſi aridique ſint, ac teri faciles, nec arenoſi in fricando. Vis eorum in medicinâ, extenuare, ſiccare, tertiâ uſtione, ita ut torreantur carbone puro, ac toties vino reſtinguantur albo. Lavantur deinde, ut cadmia, & ſiccati conduntur, quàm minimè uliginoſo loco. Uſus farinæ ejus oculorum maximè medicamentis: ulcera purgat eorum leniter, expletque cicatrices, & emendat. Quidam tertiâ uſtione refrigeratos potiùs, quàm reſtinctos, terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum verendorumque ulceribus. Utiliſſima fiunt ex his dentifricia. Theophraſtus auctor eſt potores in certamine bibendi præſumere farinam eam; ſed nisi immenſo potu impleantur, periclitari: tantamque refrigerandi naturam eſſe, ut muſta fervere desinant pumice addito.

XLIII. 22. Auctoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque, nec medicinalium tantùm, aut ad pigmenta pertinentium. Etesium lapidem in iis prætulere ceteris, mox & Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellavimus: aliqui pſaronium vocant. Tertium ex chalazio chryſiten. Medici autem & baſaniten. Hic enim lapis nihil ex ſeſe remittit. Ii autem

lapides, qui ſuccum reddunt, oculorum medicamentis utiles exiſtimantur: ideoque Æthiopici maximè ad ea probantur. Tænarium verò lapidem & Pœnicum, & hæmatiten iis medicamentis prodeſſe tradunt, quæ ex croco componantur: ex alio Tænario, qui niger eſt, & ex Pario lapide, non æquè medicis utilem: potiorem ex alabaſtrite Ægyptio, vel ex ophite albo. Eſt enim hoc genus ophitis, ex quo vaſa etiam & cados faciunt.

XLIV. In Siphno lapis eſt, qui cavatur, tornaturque in vaſa coquendis cibis utilia, vel ad eſculentorum uſus: quod in Comensi Italiæ lapide viridi accidere ſcimus. Sed in Siphnio ſingulare, quòd excalfactus oleo nigreſcit, dureſcitque, naturâ mollissimus. Tanta qualitatum differentia eſt. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua ſunt exempla. In Belgicâ provinciâ candidum lapidem ſerrâ, quâ lignum, faciliúſque etiam, ſecant, ad tegularum & imbricum vicem: vel ſi libeat, ad quæ vocant pavonacea tegendi genera: & hi quidem ſectiles ſunt.

XLV. Specularis verò (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multò naturâ finditur in quamlibet tenues cruſtas. Hiſpania hunc olim citerior tantùm dabat, nec tota, ſed intra centum millia paſſuum circa Segobricam urbem: jam & Cypros,

& Cappadocia, & Sicilia, & nuper inventum Africa: poſtferendos omnes tamen Hiſpaniæ, & Cappadociæ, mollissimis & amplissimæ magnitudinis, ſed obſcuris. Sunt & in Bononiensi Italiæ parte breves, maculosi, complexu silicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis, qui in Hiſpaniâ puteis effodiuntur profundâ altitudine. Necnon & ſaxo incluſus ſub terrâ invenitur, extrahiturque, aut exciditur. Sed majori parte fossili naturâ, abſolutus ſegmenti modo, numquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumant cryſtalli modo glaciari. Et in lapidem concreſcere manifeſtò apparet, quòd cùm feræ decidêre in puteos tales, medullæ in ossibus earum poſt unam hiemem in eamdem lapidis naturam figurantur. Invenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cùm sit mollitia nota, perpetiendi Soles rigoreſque: nec ſeneſcit, si modò injuriâ, non arsit, cùm hoc etiam in cæmentis multorum generum accidat. Invenere & alium uſum in ramentis quoque, Circum maximum ludis Circensibus ſternendi, ut sit in commendatione candor.

XLVI. Nerone principe in Cappadociâ repertus eſt lapis duritiâ marmoris, candidus atque tranſlucens, etiam quâ par-

te fulvæ inciderant venæ, ex argumento phengites appellatus. Hoc conſtruxerat ædem Fortunæ, quam Sejam appellant, a Servio rege ſacratam, aureâ domo complexus. Quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, alio quàm ſpecularium modo, tamquam inclusâ luce, non tranſmiſsâ.

In Arabiâ quoque eſſe lapidem vitri modo tranſlucidum, quo utuntur pro ſpecularibus, Juba auctor eſt.

XLVII. Nunc ad operarios lapides tranſiſſe conveniat, primúmque cotes ferro acuendo. Multa earum genera : Creticæ diu maximam laudem habuere : ſecundam Laconicæ ex Taygeto monte, utræque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus. Ex oleo & aquâ Ciliciæ pollent, ex aquâ Arsinoeticæ. Repertæ ſunt & in Italiâ aquâ trahentes aciem acerrimo effectu. Necnon & trans Alpes, quas paſſernices vocant. Quarta ratio eſt ſalivâ hominis proficientium, in tonſtrinarum officinis, inutilis fragili mollitiâ. Flaminitanæ ex Hiſpaniâ citeriore in eo genere præcipuè.

XLVIII. E reliquâ multitudine lapidum, tophus ædificiis inutilis eſt mortalitate mollitiæ. Quædam tamen loca non alium habent, sicut Carthago in Africâ. Exercetur

halitu

halitu maris, fricatur vento, & verberatur imbri. Sed curâ tuentur picando parietes, quoniam & tectorii calce roditur. Scitéque dictum eſt, « ad tecta eos pice, » ad vina calce uti », quoniam sic muſta condiunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati, & Albano. In Liguriâ quoque, Umbriâ & Venetiâ, albus lapis dentatâ ſerrâ ſecatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, ſub tecto dumtaxat. Aſpergine & gelu pruiniſque rumpuntur in teſtas: nec contra humores & auram maris robuſti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore diſſiliunt.

XLIX. Nigri silices optimi: quibuſdam in locis & rubentes. Nonnuſquam verò & albi, sicut in Tarquiniensi Anicianis lapicidinis circa lacum Volsinienſem. Et in Statoniensi ſunt, quibus ne ignis quidem nocet. Iidem & in monumentis ſcalpti, contra vetuſtatem quoque incorrupti permanent. Ex iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Eſt & viridis silex, vehementer igni resiſtens, ſed nuſquam copioſus: & ubi invenitur, lapis, non ſaxum, eſt. E reliquis pallidus in cæmento raró utilis. Globoſus, contra injurias fortis, ſed ad ſtructuram infidelis, nisi multâ ſuffrenatione devinctus. Nec certior fluviatilis, ſemper veluti madens.

L. Remedium eſt in lapide rubro, æſta-

te eum eximere, nec ante biennium eum inſerere tecto, domitum tempeſtatibus. Quæ ex eo læſa fuerint, in ſubterraneâ ſtructurâ aptantur utiliùs. Quæ reſtiterint, tutum eſt vel cælo committere.

LI. Græci e lapide duro, aut silice æquato conſtruunt veluti lateritios parietes. Cùm ita fecerint, iſodomon vocant genus ſtructuræ. At cùm inæquali crassitudine ſtructa ſunt, pſeudiſodomon. Tertium eſt emplecton, tantummodo frontibus politis: reliqua fortuitò collocant. Alternas coagmentationes fieri, ut commiſſuras antecedentium medii lapides obtineant, neceſſarium eſt in medio quoque pariete, si res patitur: si minùs, utique a lateribus. Medios parietes farcire fractis cæmentis, diamicton vocant. Reticulata ſtructura, quâ frequentissimè Romæ ſtruunt, rimis opportuna eſt. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum reſpondere oportet.

LII. 23. Et ciſternas arenæ puræ & aſperæ quinque partibus, calcis quàm vehementissimæ duabus conſtrui convenit, fragmentis silicis non excedentibus libras. Ita ferratis vectibus calcari ſolum, parieteſque similiter. Utilius geminas eſſe, ut in priore vitia considant aquæ, atque per colum in proximam tranſeat maximè pura aqua.

LIII. Calcem e vario lapide Cato cenſorius improbat. Ex albo melior. Quæ ex duro, ſtructuræ utilior: quæ ex fiſtuloſo, tectoriis. Ad utrumque damnatur ex silice. Utilior eadem ex effoſſo lapide, quàm ex ripis fluminum collecto. Utilior e molari, quia eſt quædam pinguior natura ejus. Mirum, aliquid, poſtquam arſerit, accendi aquis.

LIV. Arenæ tria genera. Fossitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluviatili aut marinæ, tertia. Si & teſtæ tuſæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non invenitur fossitia, nec trans maria.

LV. Ruinarum Urbis ea maximè cauſa, quòd furto calcis sine ferrumine ſuo cæmenta componuntur. Intrita quoque quò vetuſtior, eò melior. In antiquarum ædium legibus invenitur, « ne recentiore trimâ » uteretur redemptor ». Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdavere. Tectorium quidem, nisi ter arenato, & bis marmorato inductum eſt, non ſatis ſplendoris habet. Uliginoſa, & ubi ſalſugo vitiat, teſtaceo ſublini utilius. In Græciâ tectoriis etiam arenatum, quod inducturi ſunt, priùs in mortario ligneis vectibus ſubigunt. Experimentum marmorati eſt in ſubigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, ut macerata calx ceu gluti-

num hæreat. Macerari non niſi ex glebâ oportet. In Elide, ædes eſt Minervæ, in quâ frater Phidiæ Panænus tectorium induxit lacte & croco ſubactum, ut ferunt: ideoque ſi teratur in eâ hodieque ſaliva pollice, odorem croci ſaporemque reddit.

LVI. Columnæ in æde denſiùs poſitæ craſſiores videntur. Genera earum quatuor. Quæ ſextam partem altitudinis in craſſitudine imâ habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ ſeptimam, Tuſcanicæ. Corinthiis eadem ratio, quæ Ionicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem eſt altitudo, quæ colligitur craſſitudine imâ: ideoque graciliores videntur: Ionici enim capituli altitudo, tertia pars eſt craſſitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Epheſiæ Dianæ æde, de quâ priùs fuit ſermo, primùm columnis ſpiræ ſubditæ, & capitula addita. Placuitque altitudinis octava pars in craſſitudine, & ut ſpiræ haberent craſſitudinis dimidium, ſeptimæque partes detraherentur ſummarum craſſitudini. Præter has ſunt, quæ vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum intervallo.

LVII. 24. Calcis & in medicinâ magnus uſus. Eligitur recens, nec adſperſa aquis: urit, diſcutit, extrahit, incipienteſque ſerpere ulcerum impetus coercet. Aceto &

roſaceo temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe ſuillo, aut liquidâ resinâ ex melle medetur: eâdem compoſitione & ſtrumis.

LVIII. Maltha e calce fit recenti. Gleba vino reſtinguitur: mox tunditur cum adipe ſuillo & ficu, duplici liniamento: quæ res omnium tenacissima, & duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur antè.

LIX. Cognata calci res gypſum eſt. Plura ejus genera. Nam & e lapide coquitur, ut in Syriâ ac Thuriis: & e terrâ foditur, ut in Cypro, ac Perrhæbis: e ſummâ tellure & Tymphaicum eſt. Qui coquitur lapis, non diſſimilis alabaſtritæ eſſe debet, aut marmoroſo. In Syriâ durissimos ad id eligunt, coquuntque fimo bubulo, ut celeriùs urantur. Omnium autem optimum fieri compertum eſt e lapide ſpeculari, ſquamamve talem habente. Gypſo madido ſtatim utendum eſt, quoniam celerrimè coit: tamen rurſus tundi & in farinam reſolvi patitur. Uſus gypsi in albariis, sigillis ædificiorum & coronis gratiſſimus. Exemplum illuſtre, C. Proculeium Auguſti Cæſaris familiaritate ſubnixum in maximo ſtomachi dolore gypſo poto, conſciviſſe sibi mortem.

LX. 25. Pavimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratio-

ne, donec lithoſtrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Soſus, qui Pergami ſtravit quem vocant aſaroton œcon, quoniam purgamenta cenæ in pavimento, quæque verri ſolent, velut relicta, fecerat parvis e teſſerulis tinctiſque in varios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam umbrâ capitis infuſcans. Apricantur aliæ ſcabentes ſeſe in canthari labro.

LXI. Pavimenta credo primùm facta; quæ nunc vocamus barbarica, atque ſubtegulanea, in Italiâ fiſtucis pavita: hoc certè ex nomine ipſo intelligi poteſt. Romæ ſcalpturatum in Jovis Capitolini æde primum factum eſt poſt tertium Punicum bellum initum. Frequentata verò pavimenta ante Cimbricum magnâ gratiâ animorum, indicio eſt Lucilianus ille verſus:

Arte pavimento, atque emblemate vermiculato.

LXII. Subdialia Græci invenere, talibus domos contegentes tractu tepente: ſed fallax, ubicumque imbres gelant. Neceſſarium binas per diverſum coaſſationes ſubſterni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi novo tertiam partem teſtæ tuſæ addi: deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis miſceantur, pedali craſſitudine fiſtucari. Tunc nucleo craſſo ſex digitos induci, & ex teſſerâ grandi non

minùs altâ duos digitos ſtrui. Faſtigium verò ſervari in pedes denos ſeſcunciæ: ac diligenter cote deſpumare: querniſque axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putant: immo & filicem aut paleam ſubſterni meliùs eſſe, quò minor vis calcis perveniat. Neceſſarium & globoſum lapidem ſubjici. Similiter fiunt ſpicata teſtacea.

LXIII. Non negligendum eſt etiam nunc unum genus Græcanici. Solo fiſtucato injicitur rudus aut teſtaceum pavimentum: dein ſpiſsè calcatis carbonibus inducitur, ſabulo, calce, ac favillâ mixtis: materia craſſitudine ſemipedali ad regulam & libellam exigitur, & eſt forma terrena. Si verò cote politum eſt, nigri pavimenti viſum obtinet.

LXIV. Lithoſtrota acceptavere jam ſub Sullâ: parvulis certè cruſtis exſtat hodieque, quod in Fortunæ delubro Præneſte fecit. Pulſa deinde ex humo pavimenta in cameras tranſiere, e vitro: novitium & hoc inventum. Agrippa certè in Thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encauſto pinxit: in reliquis albaria adornavit: non dubiè vitreas facturus cameras, si priùs inventum id fuiſſet, aut a parietibus ſcenæ, ut diximus, Scauri, perveniſſet in cameras. Quamobrem & vitri natura indicanda eſt.

LXV. 26. Pars eſt Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Judææ, intra montis Carmeli radices paludem habens, quæ vocatur Cendevia. Ex eâ creditur naſci Belus amnis, quinque M. paſſuum ſpatio in mare perfluens, juxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, inſalubri potu, ſed cærimoniis ſacer, limoſus, vado profundus. Non niſi refuſo mari arenas fatetur: fluctibus enim volutatæ niteſcunt, detritis ſordibus. Tunc & marino creduntur adſtringi morſu, non priùs utiles. Quingentorum eſt paſſuum non ampliùs litoris ſpatium, idque tantum multa per ſæcula gignendo fuit vitro. Fama eſt, adpulsâ nave mercatorum nitri, cùm ſparſi per litus epulas pararent, nec eſſet cortinis adtollendis lapidum occaſio, glebas nitri e nave ſubdidiſſe. Quibus accenſis permixtâ arenâ litoris, tranſlucentes novi liquoris fluxiſſe rivos, & hanc fuiſſe originem vitri.

LXVI. Mox, ut eſt ingenioſa ſollertia, non fuit contenta nitrum miſcuiſſe: cœptus addi & magnes lapis: quoniam in ſe liquorem vitri quoque, ut ferrum, trahere creditur. Simili modo & calculi ſplendentes multifariam cœpti uri: deinde conchæ, & foſſiles arenæ. Auctores ſunt, in Indiâ e cryſtallo fractâ fieri, & ob id nullum comparari Indico. Levibus autem ari-

diſque lignis coquitur, addito Cyprio, ac nitro, maximè Ophirio. Continuis fornacibus, ut æs, liquatur, maſſæque fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta eſt quacumque, ut citra ullum ſenſum ad oſſa conſecet, quidquid adflaverit corporis. Ex maſſis rurſus funditur in officinis, tinguiturque. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur, Sidone quondam iis officinis nobili: ſiquidem etiam ſpecula excogitaverat. Hæc fuit antiqua ratio vitri. Jam verò & in Vulturno, mari Italiæ, arena alba naſcens, ſex M. paſſuum litore, inter Cumas atque Liternum, quæ mollissima eſt, pilâ molâque teritur. Dein miſcetur tribus partibus nitri pondere vel menſurâ, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit maſſa, quæ vocatur ammonitrum: atque hæc recoquitur, & fit vitrum purum, ac maſſa vitri candidi. Jam verò per Gallias Hiſpaniaſque ſimili modo arenæ temperantur. Ferunt, Tiberio principe, excogitato vitri temperamento, ut flexibile eſſet, totam officinam artificis ejus abolitam, ne æris, argenti, auri metallis pretia detraherentur: eaque fama crebrior diu, quàm certior fuit. Sed quid refert? Neronis principatu repertâ vitri arte, quæ modicos calyces duos, quos appellabant pterotos, H-S. ſex millibus venderet.

LXVII. In genere vitri & Obsidiana numerantur, ad ſimilitudinem lapidis, quem in Æthiopiâ invenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & tranſlucidi, craſſiore viſu, atque in ſpeculis parietum pro imagine umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: vidimuſque & ſolidas imagines divi Auguſti, capti materiæ hujus craſſitudine: dicavitque ipſe pro miraculo in templo Concordiæ Obsidianos quatuor elephantos. Remiſit & Tiberius Cæſar Heliopolitarum cærimoniis repertam ibi in hereditate ejus qui præfuerat Ægypto, Obsidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc vitri ſimilitudine interpolata. Xenocrates Obsidianum lapidem in Indiâ & in Samnio Italiæ, & ad Oceanum in Hiſpaniâ naſci tradit. Fit & tincturæ genere Obsidianum, ad eſcaria vaſa, & totum rubens vitrum, atque non tranſlucens, hæmatinon appellatum. Fit & album, & murrhinum, aut hyacinthos ſapphiroſque imitatum, & omnibus aliis coloribus. Nec eſt alia nunc materia ſequacior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos candido tranſlucentibus, quàm proximâ cryſtalli ſimilitudine. Uſus verò ad potandum argenti metalla & auri pepulit. Eſt autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor;

cùm additâ aquâ vitreæ pilæ Sole adverſo, in tantum excandeſcant, ut veſtes exurant. Fragmenta teporata adglutinantur tantùm: rurſus tota fundi non queunt, præterquam abrupta ſibimet. Tinguit ars, veluti cùm calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis verſicolores. Vitrum ſulphuri concoctum feruminatur in lapidem.

LXVIII. 27. At peractis omnibus, quæ conſtant ingenio, artem naturâ faciente, ſuccurrit mirari, nihil pæne non igne perfici. Ignis accipit arenas, ex quibus alibi vitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs ſolvuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide cæmenta in tectis ligantur. Alia ſæpius uri prodeſt. Eademque materia aliud gignit primis ignibus, aliud ſecundis, aliud tertiis. Quando ipſe carbo vires habere incipit reſtinctus, atque interiiſſe creditus, majoris fit virtutis. Immenſa & improba rerum naturæ portio: & in quâ dubium sit plura abſumat, an pariat.

LXIX. Eſt & ipsis ignibus medica vis. Peſtilentiæ, quæ Solis obſcuratione contrahitur, ignis ſuffitu multiformiter auxiliari certum eſt. Empedocles & Hippocrates id demonſtravere diversis locis. Ad

convulſa viſcera, aut contuſa, ut M. Varro: ipsis enim verbis ejus utar: « Lix ciniseſt, inquit, foci. Inde enim cinis lixivius potus medetur: ut licet videre gladiatores cùm deluſerunt, hac juvari potione ». Quin & carbunculum genus morbi, quo duos conſulares nuper abſumptos indicavimus, querneus carbo tritus cum melle ſanat. Adeò in rebus damnatis quoque, ac jam nullis, ſunt aliqua remedia, ut in carbone ecce & cinere.

LXX. Non præteribo & unum foci exemplum, Romanis literis clarum. Tarquinio Priſco regnante tradunt repentè in foco ejus comparuiſſe genitale e cinere maſculini ſexûs, eamque, quæ inſederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocriſiam captivam, conſurrexiſſe gravidam. Ita Servium Tullium natum, qui regno ſucceſſit. Inde & in regiâ cubanti puero caput arſiſſe viſum, creditumque Laris familiaris filium. Ob id Compitalia & ludos Laribus primum inſtituiſſe.

LIBER XXXVII.

Gemmæ.

I. Ut nihil inſtituto operi deſit, gemmæ ſuperſunt, & in arctum coacta rerum naturæ majeſtas, multis nullâ ſui parte mirabilior. Tantùm tribuunt varietati, coloribus, materiæ, decori, violari etiam ſignis gemmas nefas ducentes. Aliquas verò extra pretia ulla, taxationemque humanarum opum arbitrantes, ut pleriſque ad ſummam abſolutamque rerum naturæ contemplationem ſatis ſit una aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initiis in tantum admiratio hæc exarſerit, diximus quadamtenus in mentione auri anulorumque. Fabulæ primordium a rupe Caucaſeâ tradunt: Promethei vinculorum interpretatione fatali: primumque ſaxi hujus fragmentum incluſum ferro, ac digito circumdatum, hoc fuiſſe anulum, & hoc gemmam.

II. 1. His initiis cœpit auctoritas in tantum amorem elata, ut Polycrati Samio, ſevero inſularum ac litorum tyranno, fe-

licitatis ſuæ, quam nimiam fatebatur etiam ipſe, ſatis piamenti in unius gemmæ voluntario damno videretur, ſi cum fortunæ volubilitate paria faceret: planéque ab invidiâ ejus abundè ſe redimi putaret, si hoc unum doluiſſet. Adsiduo ergo gaudio laſſus, profectus navigio in altum, anulum mersit. At illum piſcis eximiâ magnitudine regi natus, eſcæ vice raptum, ut faceret oſtentum, in culinam domini rurſus Fortunæ insidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuiſſe conſtat: oſtenduntque Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Auguſti dono incluſam, & novissimum propè locum, tot prælatis, obtinentem.

III. Poſt hunc anulum regia fama eſt gemmæ Pyrrhi illius, qui adversùs Romanos bellum gessit. Namque habuiſſe traditur achaten, in quâ novem Muſæ & Apollo citharam tenens ſpectarentur, non arte, ſed ſponte naturæ ita diſcurrentibus maculis, ut Musis quoque singulis redderentur insignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas exſtat apud auctores: præterquam Iſmeniam choraulem, multis fulgentibuſque uti ſolitum, comitante fabulâ vanitatem ejus, indicante in Cypro rege aureos denarios c. pro ſmaragdo, in quo fuerat ſculpta Amymone, jussiſſe numerari: & cùm duo

relati eſſent, imminuto pretio, malè hercules curatum, dixiſſe: multùm enim detractum gemmæ dignitati. Hic videtur inſtituiſſe, ut omnes musicæ artis hac quoque oſtentatione cenſerentur, veluti Dionyſodorus æqualis ejus & æmulus, ut sic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuiſſe traditur, ſed nullâ peritiâ electas: ſorte quadam his exemplis initio voluminis oblatis adversùs iſtos, qui sibi hanc oſtentationem adrogant, ut palam sit eos tibicinum gloriâ tumere.

IV. Polycratis gemma, quæ demonſtratur, illibata intactaque eſt. Iſmeniæ ætate multos poſt annos, apparet ſcalpi etiam ſmaragdos ſolitos. Confirmat hanc eamdem opinionem edictum Alexandri Magni quo vetuit in gemmâ ſe ab alio ſcalpi, quàm a Pyrgotele, non dubiè clarissimo artis ejus. Poſt eum Apollonides & Cronius in gloriâ fuere: quique divi Auguſti imaginem similem expressit, quâ poſtea principes signant, Dioſcorides. Sulla dictator traditione Jugurthæ ſemper signavit. Eſt apud auctores, & Intercatienſem illum, cujus patrem Scipio Æmilianus ex provocatione interfecerat, pugnæ ejus effigie signaſſe: vulgato Stilonis Præconini ſale, « quidnam fuiſſe acturum eum, si Sci» pio a patre ejus interemptus eſſet ». Di-

vus Auguſtus inter initia Sphinge signavit. Duas in matris anulis, indiſcretæ similitudinis, invenerat. Alterâ per bella civilia, abſente eo, amici signavere epiſtolas & edicta, quæ ratio temporum nomine ejus reddi poſtulabat, non infaceto lepôre accipientium, « ænigmata adferre eam » ſphingem ». Quinetiam Mæcenatis rana, per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Auguſtus poſtea ad evitanda convicia ſphingis, Alexandri Magni imagine signavit.

V. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactyliothecam, primus omnium habuit Romæ privignus Sullæ Scaurus. Diuque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro aliique ejuſdem ætatis auctores confirmant, multùm prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæſar dictator ſex dactyliothecas in æde Veneris Genetricis conſecravit: Marcellus, Octaviâ genitus, in Palatinâ Apollinis cellâ unam.

VI. 2. Victoria tamen illa Pompeii primùm ad margaritas gemmaſque mores inclinavit: sicut L. Scipionis, & Cn. Manlii ad cælatum argentum, &veſtes Attalicas, & triclinia ærata: sicut L. Mummii, ad Corinthia & tabulas pictas. Id uti planiùs noſcatur, verba ex ipsis Pom-

peii triumphorum actis ſubjiciam. Ergo tertio triumpho, quem de piratis, Aſiâ, Ponto, gentibuſque & regibus in ſeptimo operis hujus volumine indicatis, M. Piſone, M. Meſſalâ conſulibus, pridie Kalend. Octob. die natalis ſui egit, tranſtulit alveum cum teſſeris luſorium e gemmis duabus latum pedes tres, longum pedes quatuor: (& ne quis de eâ re dubitet, nullâ gemmarum magnitudine hodie propè ad hanc amplitudinem accedente, in eâ fuit Luna aurea pondo XXX.) lectos tricliniares tres: vaſa ex auro & gemmis abacorum novem: ſigna aurea tria, Minervæ, Martis, & Apollinis: coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum cervis & leonibus, & pomis omnis generis, circumdatâ vite aureâ: muſeum ex margaritis, in cujus faſtigio horologium erat; ut & imago Cn. Pompeii e margaritis: illa regio honore grata, illius probi oris venerandique per cunctas gentes, illa, inquam, ex margaritis, ſeveritate victâ, & veriore luxuriâ, quàm triumpho. Profectò inter molles viros duraſſet cognomen Magni, ſi primâ victoriâ ſic triumphaſſes. E margaritis, Magne, tam prodigâ re, & feminis repertâ, quam gerere te fas non ſit, hinc fieri tuos vultus? ſic te pretioſum videri? Nonne illa ſimilior tui eſt imago, quam Pyrenæi jugis

impoſuiſti? Grave profectò fœdumque probrum erat, ni verius iræ deorum oſtentum credi oporteret, claréque intelligi poſſet, jam tum illud caput, Orientis opibus ſine reliquo corpore oſtentatum. Cetera triumphi ejuſdem quàm virilia! Reipublicæ & quæſtoribus, qui oram maris defendiſſent datum mille talentûm: militibus ſingulis ſena millia ſeſtertiûm. Tolerabiliorem tamen fecit cauſam Caii principis, qui ſuper omnia muliebria, ſocculos induebat e margaritis: & Neronis principis, qui ſceptra perſonis hiſtrionum, & cubilia amatoria unionibus conſtruebat. Quinimmo etiam jus videmur perdidiſſe corripiendi gemmata potoria, & varia ſupellectilis genera, anulos tranſeuntes. Quæ enim non luxuria innocentior exiſtimari poſſit?

VII. Eadem victoria primùm in Urbem murrhina invexit: primuſque Pompeius lapides & pocula ex eo triumpho Capitolino Jovi dicavit: quæ protinus ad hominum uſum tranſiere, abacis etiam eſcariiſque vaſis inde expetitis. Excreſcitque in dies ejus rei luxus, murrhino LXX. talentis empto, capaci planè ad ſextarios tres calyce. Potavit ex eo ante hos annos conſularis, ob amorem abroſo ejus margine, ùt tamen injuria illa pretium augeret: neque eſt hodie murrhini alterius

præſtantior indicatura. Idem in reliquis generis ejus quantùm voraverit, licet exiſtimare ex multitudine, quæ tanta fuit, ut auferente liberis ejus Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim hortis exposita occuparent: quod a populo impleri canente ſe, dum Pompeiano prælu-dit, etiam Neroni ſatis erat. Vidi tunc adnumerari unius ſcyphi fracta membra, quæ in dolorem, credo, ſæculi, invidiamque fortunæ, tamquam Alexandri Magni corpus, in conditorio ſervari, ut oſtentarentur, placebat. T. Petronius conſularis moriturus, invidiâ Neronis principis, ut menſam ejus exheredaret, trullam murrhinam trecentis talentis emptam fregit. Sed Nero, ut par erat principem, vicit omnes, c. talentis capidem unam parando. Memoranda res tanti imperatorem patremque patriæ bibiſſe.

VIII. Oriens murrhina mittit. Inveniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maximè Parthici regni: præcipua tamen in Carmaniâ. Humorem putant ſub terrâ calore denſari. Amplitudine nuſquam parvos excedunt abacos: crassitudine rarò, quantâ dictum eſt vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitorque veriùs, quàm ſplendor. Sed in pretio varietas colorum ſubinde circumagentibus ſe maculis in purpuram candoremque, & tertium ex utro-

que, igneſcente, veluti per transitum coloris, purpurâ, aut rubeſcente lacteo. Sunt qui maximè in iis laudent extremitates, & quoſdam colorum repercuſſus, quales in cæleſti arcu ſpectantur. His maculæ pingues placent: tranſlucere quidquam, aut pallere, vitium eſt. Item ſales, verrucæque non eminentes, ſed ut in corpore etiam plerumque ſeſſiles. Aliqua & in odore commendatio eſt.

IX. Contraria huic cauſa cryſtallum facit, gelu vehementiore concreto. Non aliubi certè reperitur, quàm ubi maximè hibernæ nives rigent: glaciemque eſſe certum eſt: unde & nomen Græci dedêre. Oriens & hanc mittit, quoniam Indicæ nulla præfertur. Naſcitur & in Aſiâ, vilissima circa Alabanda, & Orthosiam, finitimiſque montibus, item in Cypro: ſed laudata in Europæ Alpium jugis. Juba auctor eſt, & in quadam inſulâ Rubri maris ante Arabiam sitâ naſci, quæ Necron vocetur, & in eâ, quæ juxtà gemmam topazion ferat, cubitalemque effoſſam a Pythagorâ Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Lusitaniâ naſci perquam mirandi ponderis Ammaensibus jugis, depressis ad libramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asiâ & Cypro excitari. Non enim inveniri in terreno, nec

niſi inter cautes creditum fuerat. Similius verò eſt, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus ſæpe deportari. Sudines verò negat niſi ad meridiem ſpectantibus locis naſci: quod certum eſt: non enim reperitur in aquoſis, quamquam in regione prægelidâ, vel ſi ad vada uſque glacientur amnes. Cæleſti humore, parvâque nive id fieri neceſſe eſt: ideo caloris impatiens, non niſi frigido potui addicitur. Quare ſexangulis naſcatur lateribus, non facilè ratio inveniri poteſt: eò magis quòd neque mucronis eadem ſpecies eſt, & ita abſolutus eſt laterum lævor, ut nullâ id arte poſſit æquari.

X. Magnitudo ampliſſima adhuc viſa nobis erat, quam in Capitolio Livia Auguſta dicaverat, librarum circiter quinquaginta. Xenocrates auctor eſt, vas amphorale viſum: & aliqui, ex Indiâ cryſtallum ſextariorum quatuor. Nos liquidò adfirmare poſſumus, in cautibus Alpium naſci, atque adeò inviis, ut plerumque fune pendentes eam extrahant. Peritis ſigna & indicia nota ſunt. Infeſtantur plurimis vitiis: ſcabro ferrumine, maculoſâ nube, occultâ aliquâ vomicâ, præduro fragilique centro: item ſale appellato. Eſt & rufa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimæ ſimile. Hoc artifices cælaturâ occultant. Quæ verò ſine vitio ſunt, pura eſſe ma-

lunt, acenteta appellantes, nec ſpumæ colore, ſed limpidæ aquæ. Poſtremò auctoritas in pondere eſt. Invenio medicos, quæ ſunt urenda corporum, non aliter utiliùs id fieri putare, quàm cryſtallinâ pilâ adversis poſitâ Solis radiis. Alius hic furor, H-S. CL. M. trullam unam non ante multos annos mercatam a matre familias, nec divite. Idem Nero amiſſarum rerum nuntio accepto, duos calyces cryſtallinos in ſupremâ irâ fregit illiſos. Hæc fuit ratio ſæculum ſuum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta ſarciri nullo modo queunt. Mirè ad ſimilitudinem adceſſere vitrea, ſed prodigii modo, ut ſuum pretium auxerint cryſtalli, non diminuerint.

XI. Proximum locum in deliciis, feminarum tamen adhuc tantùm, ſuccina obtinent: eamdemque omnia hæc, quam gemmæ, auctoritatem, ſanè majorem aliquibus de cauſis cryſtallina & murrhina, rigidi potûs utraque. In ſuccinis cauſam ne deliciæ quidem adhuc excogitaverunt. Occaſio eſt vanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modò æquè perpetiantur me de ortu eorum, cùm hoc quoque interſit vitæ, ſcire poſteros quidquid illi prodidere mirandum. Phaethontis fulmine icti ſorores fletu mutatas in arbores populos, lacrimis electrum omnibus annis fundere

juxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus ſit Elector, plurimi poetæ dixere, primique ut arbitror, Æſchylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod eſſe falſum, Italiæ teſtimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas inſulas in mari Adriatico eſſe dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Quâ appellatione nullas umquam ibi fuiſſe, certum eſt: nec verò ullas ibi adpoſitas eſſe, in quas quidquam curſu Padi devehi poſſit. Nam quod Æſchylus in Iberiâ, hoc eſt, in Hiſpaniâ, Eridanum eſſe dixit, eumdemque appellari Rhodanum, Euripides rurſus, & Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem veniam facit ignorati ſuccini, in tantâ orbis ignorantiâ. Modeſtiores, ſed æquè falſum prodidere, in extremis Adriatici ſinûs rupibus inviis arbores ſtare, quæ Canis ortu hanc effunderent gummim. Theophraſtus in Liguriâ effodi dixit. Chares verò Phaethontem in Æthiopiâ Hammonis obiiſſe, ob id delubrum ibi eſſe atque oraculum, electrumque gigni. Philemon foſſile eſſe, & in Scythiâ erui duobus locis: candidum atque cerei coloris, quod vocaretur electrum: in alio loco fulvum, quod appellaretur ſubalternicum. Demoſtratus lyncurion id vocat, & fieri ex uri-

nâ lyncum beſtiarum, e maribus fulvum & igneum, e feminis languidius atque candidum. Alii dixere langurium, & eſſe in Italiâ beſtias langurias. Zenothemis langas vocat eaſdem, & circa Padum iis vitam adsignat. Sudines arborem quæ gignat in Liguriâ. In eâdem ſententiâ & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britanniâ petris effluere, quas electridas vocat. Pytheas Guttonibus, Germaniæ genti, adcoli æſtuarium Oceani, Mentonomon nomine, ſpatio ſtadiorum ſex millium: ab hoc diei navigatione inſulam abeſſe Abalum: illuc vere fluctibus advehi, & eſſe concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximiſque Teutonis vendere. Huic & Timæus credidit, ſed inſulam Basiliam vocavit. Philemon ait flammam ab electro reddi. Nicias Solis radiorum ſuccum intelligi voluit. Hos circa occaſum credit vehementiores in terram actos, pinguem ſudorem in eâ parte Oceani relinquere, deinde æſtatibus in Germanorum litora ejici. Et in Ægypto naſci simili modo, & vocari Sacal: item in Indiâ, gratiuſque thure eſſe Indis. In Syriâ quoque feminas verticillos inde facere: & vocare harpaga, quia folia & paleas, veſtiumque fimbrias rapiat. Theochreſtus Oceano id exæſtuante ad Pyrenæi promontoria ejici: quod & Xenocrates

tes credidit, qui de iis nuperrimè ſcripſit. Vivit adhuc Aſarubas, qui tradidit juxta Atlanticum mare eſſe lacum Cephiſiada, quem Mauri vocant Electrum. Hunc Sole excalfactum e limo dare electrum fluitans. Mnaſeas Africæ locum Sicyonem appellat, & Crathin amnem in Oceanum effluentem e lacu, in quo aves, quas Meleagridas & penelopas vocat: & vere ibi naſci, ratione eâdem, quâ ſuprà dictum eſt de Electride lacu. Theomenes, juxta Syrtim magnam hortum Heſperidum eſſe, ex quo in ſtagnum cadat, colligi verò a virginibus Heſperidum. Cteſias Indis flumen eſſe Hypobarum, quo vocabulo ſignificetur omnia in ſe ferre bona: fluere a Septemtrione in exortivum Oceanum juxta montem silveſtrem, arboribus electrum ferentibus. Arbores eas siptachoras vocari, quâ appellatione ſignificetur prædulcis ſuavitas. Mithridates in Germaniæ litoribus eſſe inſulam, vocarique eam Oſerictam, cedri genere silvoſam: inde defluere in petras. Xenocrates non ſuccinum tantùm in Italiâ, verùm etiam thyon vocari, a Scythis verò ſacrium, quoniam & ibi naſcatur. Alios putare in Numidiâ gigni. Super omnes eſt Sophocles tragicus poeta, quod equidem miror tantâ gravitate cothurni, & præterea vitæ famâ, aliàs principe loco genitus Athenis, rebus

geſtis, exercitu ducto. Hic ultra Indiam fieri dixit e lacrimis Meleagridum avium Meleagrum deflentium. Quod & crediſſe eum, vel ſperaſſe aliis perſuaderi poſſe, quis non miretur? quamve pueritiam tam imperitam poſſe reperiri, quæ avium ploratus annuos credat, lacrimaſve tam grandes, aveſque e Græciâ, ubi Meleager periit, ploratum iſſe in Indos? Quid ergo? non multa æquè fabuloſa produnt poetæ? Sed hoc eâ in re, quæ quotidie inveniatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, feriò quemquam dixiſſe, ſumma hominum contemptio eſt, & intoleranda mendaciorum impunitas.

3. Certum eſt gigni in inſulis Septemtrionalis Oceani, & a Germanis appellari gleſſum: itaque & a noſtris unam inſularum ob id Gleſſariam appellatam, Germanico Cæſare ibi claſſibus rem gerente, Auſtraviam a barbaris dictam. Naſcitur autem defluente medullâ pinei generis arboribus, ut gummi in ceraſis, reſinâ pinis. Erumpit humoris abundantia: denſatur rigore vel tepore autumnali. Cùm intumeſcens æſtus rapuit ex inſulis, certè in litora expellitur, ita volubile, ut pendere videatur, atque conſidere in vado. Arboris ſuccum eſſe priſci noſtri credidere, ob id ſuccinum appellantes. Pineæ autem arboris eſſe indicio eſt pineus in

adtritu odor, & quòd accenſum tedæ modo ac nidore flagret. Adfirmatur a Germanis ideo maximè adpetitam provinciam: & inde Veneti primùm, quos Græci Enetos vocabant, famam rei fecere proximæ Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado verò adnexæ fabulæ videtur cauſa, hodieque Tranſpadanorum agreſtibus feminis, monilium vice ſuccina geſtantibus, maximè decoris gratiâ, ſed & medicinæ: quando tonsillis creditur reſiſtere, & faucium vitiis, vario genere aquarum juxtà infeſtante guttura ac vicinas carnes. Sexcentis fere M. paſſ. a Carnunto Pannoniæ abeſt litus id Germaniæ, ex quo invehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, miſſus ad id comparandum a Juliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & litora peragravit, tantâ copiâ invectâ, ut retia arcendis feris podium protegentia ſuccino nodarentur: arma verò, & libitina, totuſque unius diei apparatus eſſet e ſuccino. Maximum pondus is glebæ adtulit XIII. librarum. Naſci & in Indiâ certum eſt. Archelaus, qui regnavit in Cappadociâ, illinc pineo cortice inhærente tradit advehi rude, polirique adipe ſuis lactentis incoctum. Liquidum primò deſtillare, argumento ſunt quædam intus tranſlucentia, ut formicæ, aut

culices, lacertæque, quas adhæſiſſe muſteo non eſt dubium, & incluſas indureſcenti.

XII. Genera ejus plura. Candida odoris præſtantiſſimi. Sed nec his, nec cereis pretium. Fulvis major auctoritas. Ex iis etiamnum amplior tranſlucentibus, præterquam ſi nimio ardore flagrent: imaginemque igneam ineſſe, non ignem, placet. Summa laus Falernis a vini colore dictis, molli fulgore perſpicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verùm hoc quoque notum fieri oportet, quocumque libeat, tingui, hœdorum ſevo, & anchuſæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Ceterùm adtritu digitorum acceptâ caloris animâ trahunt in ſe paleas ac folia arida, quæ levia ſunt; ut magnes lapis, ferrum. Ramenta quoque ſuccini oleo addita flagrant dilucidiùs diutiúſque, quàm lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, ut hominis quamvis parva effigies, vivorum hominum vigentiumque pretia ſuperet, prorſus ut caſtigatio una non ſit ſatis. In Corinthiis æs placet auro argentoque mixtum, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & cryſtallinorum diximus gratiam: uniones, quòd capite circumferuntur, gemmæ digitis: in omnibus denique aliis vitiis oſtentatio aut uſus placet: in ſuccinis

deliciarum tantùm conſcientia. Domitius Nero in ceteris vitæ ſuæ portentis, capillos quoque conjugis ſuæ Poppææ in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine ſuccinos appellando. Et quoniam nullis vitiis deſunt pretioſa nomina, ex eo tertius quidam hic colos cœpit expeti à matronis. Uſus tamen ſuccinorum invenitur aliquis in medicinâ : ſed non ob hoc feminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodeſt. Calliſtratus & cuicumque ætati contra lymphationes prodeſſe tradit, & urinæ difficultatibus potum, adalligatumque. Hic & differentiam novam adtulit appellando chryſelectrum, quaſi coloris aurei, & matutinò gratiſſimi aſpectûs, rapaciſſimum ignium, & si juxtà fuerint, celerrimè ardeſcens. Hoc collo adalligatum, mederi febribus & morbis : tritum cum melle ac roſaceo, aurium vitiis : & si cum melle Attico conteratur, oculorum quoque obſcuritatibus. Stomachi etiam vitiis vel per ſe farina ejus ſumpta, vel cum maſtiche ex aquâ pota. Succina etiam gemmis, quæ ſunt tranſlucidæ, adulterandis magnum habent locum, maximè amethyſtis, cùm omni, ut diximus, colore tinguantur.

XIII. De lyncurio proximè dici cogit auctorum pertinacia. Quippe etiam, si non electrum id eſſet, lyncurium tamen gem-

mam eſſe contendunt. Fieri autem ex urinâ quidem lyncis, ſed egeſtam terrâ protinus beſtiâ operiente eam, quoniam invideat hominum uſui. Eſſe autem qualem in igneis ſuccinis, colorem, ſcalpique. Nec folia tantùm aut ſtramenta ad ſe rapere, ſed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophraſtus credit. Ego falſum id totum arbitror, nec viſum in ævo noſtro gemmam ullam eâ appellatione, & quod de medicinâ simul proditur, calculos vesicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiam.

XIV. Nunc gemmarum confeſſa genera dicemus, a laudatissimis orsi. Nec verò id ſolum agemus, ſed ad majorem utilitatem vitæ obiter coarguetur magorum infanda vanitas, quando illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his blandâ ſpecie prodigia tranſgressi.

XV. 4. Maximum in rebus humanis, non ſolùm inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus & iis admodum paucis cognitus, auri modo in metallis repertus, perquam raro: comes auri, nec nisi in auro naſci videbatur. Veteres eum in Æthiopum tantùm metallis inveniri exiſtimavere, inter delubrum Mercurii, atque inſulam Meroen: dixeruntque non ampliorem cucumis ſemine, aut co-

lore diſſimilem inveniri. Nunc genera ejus ſex noſcuntur: Indici, non in auro naſcentis, ſed quadam cryſtalli cognatione. Siquidem & colore tranſlucido non differt, & laterum ſexangulo lævore turbinatus in mucronem: aut duabus contrariis partibus, ut si duo turbines latissimis ſuis partibus jungantur: magnitudine verò etiam avellanæ nuclei. Similis eſt huic quidem Arabicus, minor tantùm, ſimiliter & naſcens: ceteris pallor argenti, & in auro non niſi excellentissimo, natales. Incudibus hi deprehenduntur, ita reſpuentes ictum, ut ferrum utrimque diſſultet, incudeſque etiam ipſæ diſſiliant. Quippe duritia inenarrabilis eſt, ſimulque ignium victrix natura, & numquam incaleſcens. Unde & nomen indomita vis Græcâ interpretatione accepit. Unum ex iis vocant cenchron, quod eſt milii magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum: & hic eſt cucumis ſemini par. Poſt hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in aerium colorem, ſed in medicinâ, ut dicemus, efficacissimus. Poſt hunc eſt ſiderites ferrei ſplendoris, pondere ante ceteros, ſed naturâ diſſimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari poteſt: quod & Cyprio evenit: breviterque, ut degeneres, nominis tantùm auctoritatem

habent. Idque, quod totis voluminibus his docere & mandare conati ſumus, de diſcordiâ rerum concordiâque, quam antipathiam ac ſympathiam appellavere Græci, non aliter clariùs intelligi poteſt. Siquidem illa invicta vis duarum violentisſimarum naturæ rerum ferri igniſque contemptrix, hircino rumpitur ſanguine, neque aliter quàm recenti calidoque macerata, & ſic quoque multis ictibus: tunc etiam, præterquam eximias, incudes malleoſque frangens. Cujus hoc ingenio inventum? quove caſu repertum? aut quæ fuit conjectura experiendi rem immensi ſecreti, & in fœdissimo animalium? Numinum profectò muneris talis inventio omnis eſt. Nec quærenda in ullâ parte naturæ ratio, ſed voluntas. Et cùm feliciter rumpere contigit, in tam parvas frangitur cruſtas, ut cerni vix possint. Expetuntur a ſcalptoribus, ferroque includuntur, nullam non duritiam ex facili cavantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, ut juxtà positus ferrum non patiatur abſtrahi: aut ſi admotus magnes adprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metuſque vanos expellit a mente: & ob id quidam eunaciten vocavere. Metrodorus Scepsius, in eâdem Germaniâ & Basiliâ inſulâ naſci, in

quâ & ſuccinum, quod equidem legerim, ſolus dicit : & præfert Arabicis : quod falſum eſſe quis dubitet?

XVI. Proximum apud nos Indicis Arabiciſque margaritis pretium eſt, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

5. Tertia auctoritas ſmaragdis perhibetur pluribus de cauſis. Nullius coloris aſpectus jucundior eſt. Nam herbas quoque virentes frondeſque avidè ſpectamus : ſmaragdos verò tantò libentiùs, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea ſoli gemmarum contuitu oculos implent, nec ſatiant. Quin & ab intentione aliâ obſcurata, aſpectu ſmaragdi recreatur acies. Scalpentibuſque gemmas non alia gratior oculorum refectio eſt : ita viridi lenitate laſſitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur viſu, inficientes circa ſe repercuſſum aera : non Sole mutati, non umbrâ, non lucernis, ſemperque ſenſim radiantes, & viſum admittentes, ad craſſitudinem ſui facilitate tranſlucidâ : quod etiam in aquis nos juvat. Iidem plerumque & concavi, ut viſum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcitur, ſcalpi vetitis. Quamquam Scythicorum Ægyptiorumque duritia tanta eſt, ut nequeant vulnerari. Quorum verò corpus extenſum eſt, eâdem,

quâ ſpecula, ratione ſupini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas ſpectabat ſmaragdo.

XVII. Genera eorum duodecim: nobiliſſimi Scythici, ab eâ gente, in quâ reperiuntur, appellati. Nullis major auſteritas, nec minùs vitii. Et quantùm ſmaragdi a gemmis diſtant, tantùm Scythici a ceteris ſmaragdis. Proximam laudem habent, sicut & ſedem, Bactriani, quos in commiſſuris ſaxorum colligere dicuntur Eteſiis flantibus. Tunc enim, tellure terſâ, nitent, quia iis ventis maximè arenæ moventur. Sed hos minores multò Scythicis eſſe tradunt. Tertium locum Ægyptii habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus, ex cautibus. Reliqua genera in metallis ærariis inveniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprii obtinent: doſque eorum eſt nec in colore liquido, nec diluto, verùm ex humido pingui, quáque perſpicitur, imitante tranſlucidum maris: pariterque tranſlucentem colorem expellit, & aciem reficit. Ferunt in eâ inſulâ tumulo reguli Hermiæ, juxta cetarias, marmoreo leoni fuiſſe inditos oculos ex ſmaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi refugerent thynni, diu mirantibus novitatem piſcatoribus, donec mutavere oculis gemmas.

XVIII. Sed & vitia demonſtrari opor-

tet in tam proclivi erratu. Sunt quidem omnium eadem. Quædam tamen nationum peculiaria, ſicut in homine. Ergo Cyprii variè glauci, magiſque ac minùs in eodem ſmaragdo aliis partibus tenorem illum Scythicæ auſteritatis non ſemper cuſtodiunt. Ab hoc quibuſdam intercurrit umbra, ſurduſque fit colos, qui improbatur, etiam dilutior. Hinc genera diſtinguuntur. Sunt aliqui obſcuri, quos vocant cæcos: alii denſi, nec e liquido tranſlucidi: quidam variâ nubeculâ improbati. Aliud eſt hoc, quàm umbra, de quâ diximus. Nubecula enim albicantis eſt vitium, cùm viridis non pertranſit aſpectus, ſed aut intus occurrit, aut excipit in fine viſum candor. Hæc coloris vitia: illa corporis, capillamentum, ſal, plumbago. Ab iis Æthiopici laudantur a Copto dierum trium itinere, ut auctor eſt Juba, alacriter virides, ſed non facilè puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermeos, & Perſicos: illos extumeſcentes: Perſicos verò non tranſlucidos, ſed jucundi tenoris, viſum implere, quem non admittant, felium pantherarumque oculis ſimiles: namque & illos radiare, nec perſpici. Eoſdem in Sole hebetari: in umbrâ refulgere, & longiùs, quàm ceteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quòd fellis colorem, aut æris habet.

In Sole dilucidi quidem ac liquidi, ſed non virides. Hæc vitia & Atticis maximè ſentiuntur, in argentariis metallis repertis, in loco qui Thoricos vocatur, ſemper minùs pingues, & e longinquo ſpecioſiores. Frequens & iis plumbago, hoc eſt, ut in ſolo plumbei videantur. Illud peculiare, quod quidam ex iis ſeneſcunt, paulatim viriditate evanidâ, & Sole læduntur. Poſt hos Medici plurimùm varietatis habent, interdum & e ſapphiro. Ii ſunt fluctuoſi, ac rerum imagines complexi, ut verbi gratiâ papaverum, aut avium, pinnarumque vel capillorum, aut ſimilium. Qui non omnino virides naſcuntur, vino & oleo meliores fiunt, neque eſt aliorum magnitudo amplior.

Calchedonii neſcio an in totum exoleverint, poſtquam metalla æris ibi defecerunt: & ſemper tamen viles fuere minimique. Iidem fragiles, ſed colore incerti, & virentium in caudis pavonum columbarumque collo plumis ſimiles, ad inclinationem magis aut minùs lucidi, venoſi quidem ſquamoſique. Peculiare erat in his vitium ſarcion appellatum: hoc eſt, quædam gemmæ caro. Mons juxta Calchedonem, in quo legebantur, Smaragdites vocatus eſt. Juba eſt auctor, ſmaragdum, quem cholan vocant, in Arabiâ ædificiorum ornamentis includi, & lapi-

dem quem alabaſtriten Ægyptii vocant. Complures verò e proximo, Laconicos in Taygeto monte erui, Medicis similes, & alios in Siciliâ.

XIX. Inſeritur ſmaragdis & quæ vocatur tanos, e Perſis veniens gemma, ingratè viridis, atque intus ſordida. Item chalcoſmaragdos e Cypro, turbida æreis venis. Theophraſtus tradit in Ægyptiorum commentariis reperiri, regi eorum a rege Babylonio miſſum ſmaragdum munere IV. cubitorum longitudine, & trium latitudine. Et fuiſſe apud eos in Jovis delubro obeliſcum e IV. ſmaragdis, XL. cubitorum longitudine, latitudine verò in parte quatuor, in parte duorum. Se autem ſcribente, eſſe in Tyro Herculis templo ſtantem pilam e ſmaragdo, niſi potiùs pſeudoſmaragdus ſit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inventum ex dimidiâ parte ſmaragdum, ex dimidiâ iaſpidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Pliſtonices, paulo antè ſcriptum reliquit, eſſe etiamnunc in labyrintho Ægypti coloſſeum Serapin e ſmaragdo novem cubitorum.

XX. Eamdem multis naturam aut certè ſimilem habere berylli videntur. India eos gignit, raró alibi repertos. Poliuntur omnes ſexangulâ figurâ artificum ingeniis, quoniam hebeſcunt, ni color ſurdus repercuſſu angulorum excitetur. Aliter enim

politi non habent fulgorem eumdem. Probatiſſimi ſunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur chryſoberylli, & ſunt paulo pallidiores, ſed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic eſt pallidius, & a quibuſdam proprii generis exiſtimatur, vocaturque chryſopraſus. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto, quos aeroides vocant. Poſt eos autem cerini: ac deinde oleagini, hoc eſt, colore olei. Poſtremi cryſtallis fere ſimiles. Hi capillamenta habent, ſordeſque: alioqui evanidi: quæ ſunt omnium vitia. Indi mirè gaudent longitudine eorum, ſoloſque gemmarum eſſe prædicant, qui carere auro malint: ob id perforatos elephantorum ſetis religant. Aliis convenit non oportere perforari, quorum sit abſoluta bonitas, umbilicis tantùm ex auro capita comprehendentibus. Ideo cylindros ex iis facere malunt, quàm gemmas, quoniam eſt ſumma commendatio in longitudine. Quidam & anguloſos putant ſtatim naſci, & perforatos gratiores fieri medullâ candoris exemptâ, additoque auro repercuſsâ, aut omnino caſtigatâ, cauſâ perſpicuitatis, craſſitudine. Vitia, præter jam dicta, eadem fere, quæ in ſmaragdis, & pterygia. In noſtro orbe aliquando circa Pontum inveniri putantur. Indi & alias quidem gemmas cry-

ſtallum tinguendo adulterare repererunt, ſed præcipuè beryllos.

XXI. Plurimùm ab iis differunt opali, ſmaragdis tamen cedentes. India ſola & horum eſt mater. Atque in pretioſiſſimarum gemmarum gloriâ compoſiti, maximè inenarrabilem difficultatem dederunt. Eſt enim in iis carbunculi tenuior ignis, eſt amethyſti fulgens purpura, eſt ſmaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili mixturâ lucentia. Alii ſummo fulgoris augmento, colores pigmentorum æquavere: alii ſulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accenſi. Magnitudo nucem avellanam æquat, inſigni apud nos hiſtoriâ. Siquidem exſtat hodieque hujus generis gemma, propter quam ab Antonio proſcriptus Nonius ſenator eſt, filius Strumæ Nonii ejus, quem Q. Catullus poeta in ſellâ curuli viſum indignè tulit, avuſque Servilii Noniani, quem conſulem vidimus: ille proſcriptus fugiens, hunc e fortunis ſuis omnibus anulum abſtulit ſecum, quem certum eſt ſeſtertiûm viginti millibus æſtimatum. Sed mira Antonii feritas atque luxuria, propter gemmam proſcribentis: nec minor Nonii contumacia, proſcriptionem ſuam amantis, cùm etiam feræ abroſas partes corporis relinquant, propter quas ſe periclitari ſciant.

XXII. Vitia opali, si color in florem

herbæ, quæ vocatur heliotropium, exeat, aut cryſtallum, aut grandinem: ſi ſal interveniat aut ſcabritia, aut puncta oculis occurſantia: nulloſque magis India ſimilitudine indiſcretâ vitro adulterat. Experimentum in Sole tantùm. Falsis enim contra radios libratis, digito ac pollice, unus atque idem tranſlucet colos in ſe conſumptus. Veri fulgor ſubinde variat, & plus huc illucque ſpargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellavere pæderota. Sunt & qui privatum genus ejus faciunt, ſangenonque ab Indis vocari dicunt. Tradunt naſci & in Ægypto, & in Arabiâ, & viliſſimum in Ponto: item in Galatiâ, ac Thaſo, & Cypro. Quippe opali gratiam habet: ſed molliùs nitet, rarò non ſcaber. Summa coloris ex aere & purpurâ conſtat: viriditas ſmaragdi deeſt. Conſtatque melior ille, cujus fulgor vini colore fuſcatur, quàm qui diluitur aquâ.

XXIII. Hactenus de principatu convenit, mulierum maximè ſenatuſconſulto. Minùs certa ſunt, de quibus & viri judicant. Singulorum enim libido ſingulis pretia facit, & præcipuè regum. Claudius Cæſar ſmaragdos induebat, & ſardonychas. Primus autem Romanorum ſardonyche uſus eſt prior Africanus, ut in hiſtoriâ

tradit Demoſtratus, & inde Romanis hanc gemmam fuiſſe celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum.

Sardonyches olim, ut ex nomine ipſo apparet, intelligebantur candore in ſardâ, hoc eſt, velut carnibus ungue hominis impoſito, & utroque tranſlucido. Tales eſſe Indicas tradunt, Iſmenias, Demoſtratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes, quæ non tranſluceant, cæcas appellantes, quæ nunc nomen abſtulere. Nullo Sardarum veſtigio Arabicæ ſunt: cœperuntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigrâ, aut cæruleum imitante, & ungue minium, creditum candido pingui, nec ſine quadam ſpe purpuræ candore in minium tranſeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis ſcribit: tantæ aliàs magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Etenim conſtat ibi torrentibus detegi. Et placuiſſe in noſtro orbe initio, quoniam ſolæ propè gemmarum ſcalptæ ceram non auferrent. Perſuasimus deinde & Indis, ut ipsi quoque iis gauderent. Utiturque perforatis utique vulgus, tantùm in collo. Et hoc eſt nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli prælucido atque non gracili, neque in receſſu gemmæ, aut in dejectu renidente, ſed in ipsis umbonibus nitente, præterea ſubſtra-

to nigerrimo colore. Et hoc in Indicis cereum aut corneum invenitur, etiam circuli albi: quædam in iis cæleſtis arcûs anhelatio eſt. Superficies verò locuſtarum maris cruſtis rubentior. Jam melleæ, aut fæculentæ, (hoc enim nomen eſt vitio) improbantur: & si zona alba fundat ſe, non colligat. Simili modo, si ex alio colore in ſe admittat aliquid enormiter. Nihil enim in ſuâ ſede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ, ceterò probandæ, ſed pallidâ zonâ.

XXIV. Exponenda eſt & onychis ipsius natura, propter nominis ſocietatem: hoc in gemmam transiit a lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemmâ eſſe candorem unguis humani similitudine: item chryſolithi colorem, ſardæ, & iaſpidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, intervenientibus quarumdam & obliquis venis. Sotacus & Arabicam tradit: ſed eam a ceteris diſtare, quòd Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis singulis, pluribuſve, aliter quàm in ſardonyche Indicâ. Illic enim momentum eſſe, hîc circulum. Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. Satyrus carnoſas eſſe Indicas, parte carbunculi, parte chryſolithi, & amethyſti, totumque id genus abdicat.

Veram autem onychem plurimas variaſque cum lacteis zonis habere venas, omnium in tranſitu colore inenarrabili, & in unum redeunte concentum, ſuavitate gratâ. Nec ſardæ natura differenda eſt, dividuæ ex eodem nomine: obiterque ardentium gemmarum indicanda.

XXV. 7. Principatum habent carbunculi, a ſimilitudine ignium appellati, cùm ipſi non ſentiant ignes ob id a quibuſdam acauſti vocati. Horum genera, Indici, & Garamantici, quos & Carchedonios vocant, propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adjiciunt Æthiopicos & Alabandicos, in Orthoſiâ caute naſcentes, ſed qui perficiantur Alabandis. Præterea in omni genere maſculi appellati acriùs, at feminæ languidiùs refulgentes. In maſculis quoque obſervant liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quoſdam ex alio lucidos, ac magis ceteris in Sole flagrantes. Optimos verò amethyſtizontas, hoc eſt, quorum extremus igniculus in amethyſti violam exeat: proximos illis, quos vocant ſititas, innato fulgore radiantes. Inveniri autem ubicumque, maximè Solis repercuſſu. Satyrus Indicos non eſſe claros dicit, ac plerumque ſordidos ac ſemper fulgoris horridi; Æthiopicos pingues, lucemque non emittentes, aut fundentes, ſed convoluto igne flagrare,

Calliſtratus fulgorem carbunculi debere candidum eſſe poſiti, extremo viſu nubilantem: si adtollatur, exardeſcentem: ob id a pleriſque hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidiùs ac lividiùs ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multò minores eſſe: Indicos etiam in ſextarii unius menſuram cavari. Archelaus, Carchedonios nigrioris aſpectûs eſſe, ſed igne, vel Sole, & inclinatione acriùs, quàm ceteros, excitari. Eoſdem umbrante tecto purpureos videri, ſub cælo flammeos, contra radios Solis & ſcintillare: ceras ſignantibus his liqueſcere, quamvis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores eſſe, & e diverſo inclinatione hebetari ſcripſere: etiamnum in Carchedoniis maribus ſtellas intus ardere, feminas fulgorem univerſum fundere extra ſe. Alabandicos ceteris nigriores eſſe ſcabroſque. Naſcuntur & in Thraciâ coloris ejuſdem, ignem minimè ſentientes. Theophraſtus auctor eſt, & in Orchomeno Arcadiæ inveniri, & in Chio. Illos nigriores, e quibus & ſpecula fieri. Eſſe & Trœzenios varios intervenientibus maculis albis: item Corinthios, & pallidiores, & candidos. Maſſiliâ quoque importari Bocchus, & in Oliſiponenſi erui ſcripſit, magno labore, ob argillam Sole aduſtis ſaltibus.

XXVI. Nec eſt aliud difficilius, quàm diſcernere hæc genera: tanta eſt in eis occaſio artis, ſubditis per quæ tranſlucere cogantur. Aiunt ab Æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus niteſcere, totidem menſibus durante fulgore. Adulterantur vitro ſimillimè, ſed cote deprehenduntur, ſicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia, & fragilis: & centroſâ ſcobe deprehenduntur, & pondere, quod minus eſt vitreis: aliquando & puſtulis argenti modo relucentibus.

XXVII. Eſt & anthracitis appellata in Theſprotiâ foſſilis, carbonibus ſimilis. Falſum arbitror, quod & in Liguriâ naſci tradiderunt, niſi fortè tunc naſcebantur. Eſſe in iis & præcinctæ candidâ venâ traduntur: harum igneus color, ut ſuperiorum eſt: peculiare quidem, quòd jactatæ in ignem velut intermortuæ extinguuntur, contrà aquis perfuſæ exardeſcunt.

XXVIII. Cognata eſt huic ſandareſus; quam aliqui Garamantiten vocant: naſcitur in Indiâ, loco ejuſdem nominis. Gignitur & in Arabiâ ad meridiem verſâ. Commendatio ſumma, quòd velut in tranſlucido ignis obtentus, celanteſque ſe tranſfulgent aureæ guttæ, ſemper in corpore, numquam in cute. Accedit religio narrata, a ſiderum cognatione, ab inſpectori-

bus, quoniam fere ſtellarum Hyadum & numero & diſpoſitione ſtellantur, ob id Chaldæis in cærimoniis habitæ. Et hìc mares auſteritas diſtinguit, quodam vigore adpoſita tinguens. Indicæ quidem etiam hebetare viſus dicuntur. Blandior feminis flamma: alliciens magis, quàm accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidoque chryſolitho illas ſimiles dicant. Iſmenias verò negat poliri ſandareſon, propter teneritatem, & ob id in magno errore ſunt, qui ſandaricas vocent. Inter omnes conſtat, quantùm numero ſtellarum accedat, tantùm & pretio accedere. Adfert errorem aliquando ſimilitudo nominis, ſandaſel, quod Nicander ſandareſeon vocat, alii ſandareſon. Quidam verò hanc ſandaſtron, illam ſandareſum: in Indiâ naſcentem illam quoque, & loci nomen cuſtodientem: mali colore, aut olei viridis, omnibus improbatam.

XXIX. Ex eodem genere ardentium, lychnis appellata a lucernarum accenſu, tamen præcipuæ gratiæ. Naſcitur circa Orthosiam, totâque Cariâ, ac vicinis locis: ſed probatissima in Indis, quam quidam remiſſiorem carbunculum eſſe dixerunt. Secunda bonitate ſimilis eſt Ionia, appellata a prælatis floribus. Et inter has invenio differentiam: unam quæ purpurâ radiat: alteram quæ cocco: a Sole ex-

calfactas, aut digitorum adtritu, paleas, & chartarum folia ad ſe rapere.

XXX. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quamquam multò vilior prædictis. Naſcitur apud Naſamonas in montibus, ut incolæ putant, imbre divino. Invenitur ad repercuſſum Lunæ, maximè plenæ. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus & in Ægypto circa Thebas naſci tradit, fragiles, venoſas, morientibus carbonibus ſimiles. Potoria vaſa, & ex hoc lapide, & ex lychnite factitata invenio. Omnia autem hæc genera ſcalpturæ contumaciter reſiſtunt, partemque ceræ in ſigno tenent.

XXXI. E diverſo ad hoc ſarda utiliſſima, quæ nomen cum ſardonyche communicavit. Ipſa gemma vulgaris, & primùm Sardibus reperta, ſed laudatiſſima circa Babyloniam, cùm lapicidinæ quædam aperirentur, hærens in ſaxo cordis modo. Hoc metallum apud Perſas defeciſſe traditur. Sed inveniuntur compluribus aliis locis, ſicut in Paro, & Aſſo. In Indiâ trium generum: rubrum, & quod dionium vocant a magnitudine: tertium quod argenteis bracteis ſublinitur. Indicæ perlucent: craſſiores ſunt Arabicæ. Inveniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum, quæ bracteâ aureâ ſublinuntur. Et in his autem mares excitatiùs ful-

gent: feminæ pigriores ſunt, & crassiùs nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos uſu frequentior. Hac certè apud Menandrum & Philemonem fabulæ ſuperbiunt. Nec ulla eſt tranſlucentium, quæ tardiùs ſuffuſo humore hebetetur, oleoque magis, quàm alio liquore. Damnantur ex iis melleæ, & validiùs teſtaceæ.

XXXII. 8. Egregia etiamnunc topazio gloria eſt, ſuo virenti genere, & cùm reperta eſt, prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ inſulâ, quæ Cytis vocatur: in quâ Trogodytæ prædones, diutiùs famè & tempeſtate pressi, cùm herbas radiceſque effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai ſententia eſt. Juba Topazon inſulam in Rubro mari a continente diei navigatione abeſſe tradit, nebuloſam, & ideo quæsitam ſæpe navigantibus, ex eâ causâ nomen accepiſſe. Topazin enim Trogodytarum linguâ significationem habere quærendi. Ex hac primùm importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater ſequentis Ptolemæi, a Philemone præfecto regis, ac mirè placuiſſe, & inde factam ſtatuam Arsinoæ Ptolemæi Philadelphi uxori quatuor cubitorum, ſacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi auctores & circa Thebaidis Alabaſtrum oppidum naſci dicunt: & duo ejus genera faciunt, praſoidem atque chryſopteron,

ron, ſimilem chryſopraſo. Ejus enim tota ſimilitudo ad porri ſuccum dirigitur. Eſt autem amplissima gemmarum. Eadem ſola nobilium limam ſentit: ceteræ Naxio & cotibus poliuntur. Hæc & uſu adteritur.

XXXIII. Comitatur eam ſimilitudine propior, quàm auctoritate, callais, e viridi pallens. Naſcitur poſt averſa Indiæ, apud incolas Caucasi montis Phycaros, apud Sacas & Dahas, amplitudine conſpicua, ſed fiſtuloſa ac ſordium plena. Sincerior multò præſtantiorque in Carmaniâ. Utrobique autem in rupibus inviis & gelidis, oculi figurâ extuberans, leviterque adhærens, nec ut adgnata petris, ſed ut adpoſita. Quamobrem ſcandere ad eam pigritiâ pedum equeſtres populos tædet, ſimul & periculum terret. Ergo fundis e longinquo inceſſunt, & cum toto muſco excutiunt. Hoc vectigal, hoc eſt geſtamen in cervice ac digitis gratissimum. Hic cenſus, hæc gloria a pueritiâ dejectorum numerum prædicantium, in quo varia fortuna. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi inſectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis. Secturâ formantur, aliàs fragiles. Optimus color ſmaragdi: ut tamen apparet, ex alieno eſt quòd placeant. Incluſæ decorantur auro, aurumque nullæ magis decent. Quæ ſunt earum pulcriores, oleo, unguento, & me-

ro colorem deperdunt. Viliores conſtantiùs repræſentant : neque eſt imitabilior alia mendacio vitri. Sunt qui in Arabiâ inveniri eas dicant in nidis avium, quas melancoryphos vocant.

XXXIV. Viridantium & alia plura ſunt genera. Vilioris eſt turbæ praſius: cujus alterum genus ſanguineis punctis abhorret: tertium eſt virgulis tribus diſtinctum candidis. Præfertur his chryſopraſius, porri ſuccum & ipſa referens, ſed hæc paulum declinans a topazio in aurum. Huic & amplitudo ea eſt, ut cymbia etiam ex eâ fiant: cylindri quidem celerrimè.

XXXV. India & has generat, & Nilion, fulgore hebeti ac brevi, & cùm intueare, fallaci. Sudines dicit & in Syvero Atticæ flumine naſci. Eſt autem color fumidæ topazii, aut aliquando melleæ. Juba in Æthiopiâ gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum vocamus, & inde nomen trahere.

XXXVI. Non tranſlucet molochites, ſpiſſiùs virens, & craſſiùs quàm ſmaragdus, a colore malvæ nomine accepto, reddendis laudata ſignis, & infantium cuſtodiâ quadam, innato contra pericula ipſorum medicamine. Naſcitur in Arabiâ.

XXXVII. Viret, & ſæpe tranſlucet iaſpis, etiam ſi victa a multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt

eam gentes : ſmaragdo similem Indi : Cypros duram glaucoque pingui : Perſæ aeri similem : ob id vocatur aerizuſa. Talis & Caſpia eſt : cærulea, circa Thermodoontem amnem : in Phrygiâ, purpurea : in Cappadociâ, ex purpurâ cærulea, atque non refulgens. Amiſos Indicæ similem mittit, Calchedon turbidam. Sed minùs refert nationes, quàm bonitates, diſtinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quidquam habet : ſecunda, quæ roſæ : tertia, quæ ſmaragdi. Singulis autem Græci nomina ex argumento dedêre. Quarta apud eos vocatur Borea, cælo autumnali matutino similis : & hæc erit illa, quæ vocatur aerizuſa. Similis eſt & Sardæ, imitata & violas. Non minùs multæ ſpecies reliquæ, ſed omnes in vitio cæruleæ, aut cryſtallo similes, aut myxis. Item terebinthizuſa, improprio (ut arbitror) cognomine, velut e multis ejuſdem generis compoſita gemmis. Quamobrem præſtantiores fundâ clauduntur patentes, nec præterquam margines auro amplectente. Vitium eſt & brevis in iis nitor, & longè ſplendens, & ſal, & omnia quæ in ceteris. Et vitro adulterantur : quod manifeſtum fit, cùm extrà fulgorem ſpargunt, atque non in ſe continent. Nec diverſæ, quas ſphragidas vocant, publico gemmarum dominio iis tantùm dato, quoniam optimè ſignent.

9. Totus verò Oriens pro amuletis traditur geſtare eam, quæ ex iis ſmaragdo ſimilis eſt, & per tranſverſum lineâ albâ mediâ præcingitur, & grammatias vocatur: quæ pluribus, polygrammos. Licet obiter vanitatem magicam hîc quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem eſſe prodiderunt. Eſt & onychipuncta, quæ iaſponyx vocatur: & nubem complexa, & nives in ſummitate. Eſt & ſtellata rutilis punctis: eſt & ſalem imitata: & veluti fumo infecta, quæ capnias vocatur. Magnitudinem iaſpidis quindecim unciarum vidimus: formatamque inde effigiem Neronis thoracatam.

XXXVIII. Reddetur & per ſe cyanos, adcommodatâ gratiâ paulo antè nominato colore cæruleo. Optima Scythica, dein Cypria, poſtremò Ægyptia. Adulteratur maximè tincturâ, idque in gloriâ regis Ægypti adſcribitur, qui primus eam tinxit. Dividitur autem & hæc in mares feminaſque. Ineſt ei aliquando & aureus pulvis, non qualis in ſapphirinis.

XXXIX. In ſapphiris enim aurum punctis collucet cæruleis. Sapphirorum, quæ cum purpurâ, optimæ apud Medos: nuſquam tamen perlucidæ. Præterea inutiles ſcalpturæ, intervenientibus cryſtallinis centris. Quæ ſunt ex iis cyanei coloris, mares exiſtimantur.

XL. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis deſcendentibus. Principatum amethyſti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petræa vocatur, & in Armeniâ minore, & in Ægypto, & in Galatiâ reperiuntur: ſordidissimæ autem vilissimæque, in Thaſo & Cypro. Cauſam nominis adferunt, quòd uſque ad vini colorem non accedunt: priùs quàm enim deguſtent, in violam desinit fulgor. Aliqua siquidem in illis purpura, non ex toto in igneum, ſed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, ſcalpturis faciles: Indicæ abſolutum felicis purpuræ colorem habent: ad hancque tinguentium officinæ dirigunt vota. Fundunt autem eum aſpectu leniter blandum: neque in oculos, ut carbunculi, vibrant. Alterum earum genus deſcendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi ſacon vocant, talemque gemmam ſacondion. Dilutior eadem & ſapenos vocatur. Eadem & Pharanitis in contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam cryſtalli deſcendit, albicante purpuræ defectu. Hoc & minimè probatur, quando præcellens debet eſſe in ſuſpectu, velut ex carbunculo refulgens quidam in purpurâ leviter roſeus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas vocari, alii

anterotas, multi Veneris gemmam, quod maximè videtur decere & ſpecies & colos. Eas gemmas magorum vanitas resiſtere ebrietati promittit, & inde appellatas. Præterea si Lunæ nomen aut Solis inſeratur in iis, atque ita ſuſpendantur collo e capillis cynocephali, vel plumis hirundinis, resiſtere veneficiis. Jam quoque adeſſe reges adituris. Grandinem avertere, & locuſtas, precatione additâ, quam demonſtrant. Nam ſmaragdis quoque similia promiſere, si aquilæ ſcalperentur, aut ſcarabæi : quæ quidem ſcripsiſſe eos non sine contemptu & irriſu generis humani arbitror.

XLI. Multum ab eâ diſtat hyacinthos, tamen e vicino deſcendens. Differentia hæc, quòd ille emicans in amethyſto fulgor violaceus, dilutus eſt in hyacintho. Primo quoque aſpectu gratus, evaneſcit antequam ſatiet, adeóque non implet oculos, ut pæne non adtingat, marceſcens celeriùs nominis ſui flore.

XLII. Hyacinthos Æthiopia mittit, & chryſolithos, aureo fulgore tranſlucentes. Præferuntur iis Indicæ, & si variæ non sint, Tibaranæ. Deterrimæ autem Arabicæ, quoniam turbidæ ſunt & variæ, & fulgentes interpellatæ nubilo macularum, etiam quæ limpidæ contigere, veluti ſcobe ſuâ refertæ. Optimæ verò ſunt, quæ

in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Fundâ includuntur perſpicuæ. Ceteris ſubjicitur aurichalcum.

XLIII. Jam etiam expertes gemmarum uſu, appellantur aliqui & chryſelectri, in colorem electri declinantes, matutino tantùm aſpectu jucundi. Ponticas deprehendit levitas. Quædam in iis duræ ſunt ruſæque, quædam molles & ſordidæ. Bocchus auctor eſt, & in Hiſpaniâ repertas, quo in loco cryſtallum dicit ad libramentum aquæ puteis depressis erutam, chryſolithon XII. pondo a ſe viſam.

XLIV. Fiunt & leucochrysi, interveniente candidâ venâ. Sunt in hoc genere capniæ. Sunt & vitreis similes, veluti troco refulgentes. Vitrei verò ut viſu diſcerni non possint, tactus deprehendit, tepidior in vitreis.

XLV. In eodem genere ſunt melichrysi, qui veluti per aurum sincero melle tranſlucent. Has India mittit, quamquam in duritiâ fragiles. In eâdem & xanthi, plebeia ibi gemma.

XLVI. Candidarum dux eſt pæderos: quamquam poteſt quæri, an in colore numerari debeat, toties jactati per alienas pulcritudines nominis: adeò decoris prærogativa in vocabulo facta eſt. Eſt & ſuum genus exſpectatione tantâ dignum. Coeunt intus tranſlucida cryſtallus, viridis ſuo mo-

do aer, ſimulque purpura, & quidam vini ac croci nitor, ſemper extremus in viſu: ſed purpurâ coronatus, & his pariter omnibus. Nec gemmarum ulla eſt liquidior, captis jucundâ vanitate oculis. Laudatiſſima eſt in Indis, apud quos ſagenon vocatur. Proxima apud Ægyptios, ubi Tenites. Tertia in Arabiâ, verùm ſcabra. Molliùs radiat Pontica & Aſiatica. Ipſæ verò molliores ſunt Galatica, & Thracia, & Cypria. Vitia earum languor, aut alienis turbari coloribus, & quæ ceterarum.

XLVII. Proxima candicantium eſt Aſteria, principatum habens proprietate naturæ, quòd incluſam lucem pupillæ modo quamdam continet, ac transfundit cum inclinatione, velut intus ambulantem ex alio atque alio loco reddens, eademque contraria Soli regerens candicantes radios, unde nomen invenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmaniâ nata.

XLVIII. Similiter candida eſt, quæ vocatur aſtrios, cryſtallo propinqua, in Indiâ naſcens, & in Pallenes litoribus: intus a centro ceu ſtella lucet fulgore Lunæ plenæ. Quidam cauſam nominis reddunt, quòd aſtris oppoſita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Carmaniâ gigni, nullique obnoxiam vitio. Cerauniam enim vocari, quæ ſit deterior. Peſſimam lucernarum lumini ſimilem.

XLIX. Celebrant & aſtroiten, miraſque laudes ejus in magicis artibus Zoroaſtrem ceciniſſe, qui circa eas diligentes ſunt, produnt.

L. Aſtrobolon Sudines dicit oculis piſcium similem eſſe, & radiare candido, in Sole.

LI. Eſt inter candidas & quæ ceraunia vocatur, fulgorem siderum rapiens. Ipſa cryſtallina, ſplendoris cærulei, in Carmaniâ naſcens. Albam eſſe Zenothemis fatetur, ſed habere intus ſtellam concurſantem. Fieri & ceraunias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere ſtellam eam, quæ poſt totidem menſes relangueſcat. Sotacus & alia duo genera fecit cerauniæ, nigræ rubentiſque, ac similes eas eſſe ſecuribus: iis, quæ nigræ ſunt & rotundæ, urbes expugnari & claſſes, eaſque betulos vocari: quæ verò longæ ſunt, ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum magis quæsitam, quoniam non aliubi inveniatur, quàm in loco fulmine icto.

LII. Proximum cerauniæ nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam inſulâ Rubri maris, quæ diſtat a Berenice urbe ſexaginta millia paſſ. ceterâ ſui parte cryſtallus. Itaque quidam radicem cryſtalli eſſe dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam ſub tecto

N v

percuſſa Sole, ſpecies & colores arcûs cæleſtis in proximos parietes ejaculatur, ſubinde mutans, magnâque varietate admirationem ſui augens. Sexangulam eſſe, ut cryſtallum, conſtat. Sed eſſe aliquas ſcabris lateribus, & angulis inæqualibus dicunt, in Sole aperto projectas, radios in ſe cadentes diſcutere: aliquas verò ante ſe projecto nitore adjacentia illuſtrare. Colores verò non nisi ex opaco reddunt; nec ut ipſæ habeant, ſed ut repercuſſu parietum elidant: optimaque, quæ maximos arcus facit, ſimillimoſque cæleſtibus. Eſt & alia iris, ceterò ſimilis, at prædura: quam Horus crematam tuſamque ad ichneumonum morſus remedio eſſe, naſci autem in Perſide tradit.

LIII. Similis eſt aſpectu, ſed non ejuſdem effectûs, quæ vocatur zeros, albâ nigrâque maculâ in tranſverſum diſtinguente cryſtallum.

LIV. Expoſitis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

10. Achates in magnâ fuit auctoritate, nunc in nullâ. Reperta primùm in Siciliâ juxta flumen ejuſdem nominis: poſtea plurimis locis, excedens amplitudine, varietatibus numeroſa. Multa & cognomina ejus. Vocatur enim iaſpachates, cerachates, ſardachates, hæmachates, leucachates, den-

drachates, velut arbuſculâ insignis: autachates, cùm uritur, myrrham redolens: coralloachates guttis aureis ſapphiri modo ſparſa, qualis copiosissima in Cretâ, ſacra appellata. Putant eam contra araneorum & ſcorpionum ictus prodeſſe. Quod in Siculis utique crediderim, quoniam primùm ejus provinciæ adflatu ſcorpionum peſtis extinguitur. Et in Indiâ inventæ contra eadem pollent, & aliis magnis miraculis. Reddunt enim ſpecies fluminum, nemorum, & jumentorum, etiam eſſeda, & ſtaticula, & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectaſſe etiam prodeſt oculis. Sitim quoque ſedant in os additæ. Phrygiæ viridia non habent. Thebis Ægyptiis repertæ carent rubentibus venis & albis. Et hæ quoque contra ſcorpiones validæ. Eadem auctoritas & Cypriis eſt. Sunt qui maximè probent vitream perſpicuitatem in his. Reperiuntur & in Thraciâ, & circa Oetam, & in Parnaſſo, & in Lesbo, ac Meſſene, similes limitum floribus, & in Rhodo. Aliæ apud magos differentiæ. Leoninæ pelli similes, potentiam habere contra ſcorpiones dicuntur. In Persis verò ſuffitu earum tempeſtates averti, & præterea fulmina. Argumentum eſſe, si in ferventes cortinas additæ refrigerent: ſed ut prosint, leoninis jubis alligandas: nam hyænæ pelli simile abomi-

nantur, diſcordialem domibus. Eam verò, quæ unius coloris ſit, invictam athletis eſſe. Argumentum ejus, quòd in ollâ plenâ olei coƈta cum pigmentis, & intra duas horas ſubfervefaƈta, unum colorem ex omnibus faciat minii. Acopos nitro ſimilis eſt, pumicoſa, aureis guttis ſtellata. Cum hac oleum ſubfervefaƈtum perunƈtis laſſitudinem (ſi credamus) ſolvit. Alabaſtrites naſcitur in Alabaſtro Ægypti, & in Syriæ Damaſco, candore interſtinƈto variis coloribus. Hæc cremata cum foſſili ſale ac trita, gravitates oris & dentium extenuare dicitur. Aleƈtorias vocant in ventriculis gallinaceorum inventas, cryſtallinâ ſpecie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotonienſem uſum in certaminibus, invictum fuiſſe videri volunt. Androdamas argenti nitorem habet, ut adamas, quadrata, ſemperque teſſellis ſimilis. Magi putant nomen impoſitum ab eo, quòd impetus hominum, & iracundias domet. Eadem ſit, an alia, argyrodamas, auƈtores non explicant. Antipathes nigra non tranſlucet. Experimentum ejus ſi coquatur in laƈte: facit enim hoc myrrhæ ſimile immiſſa. Eam contra effaſcinationes auxiliari magi volunt. Arabica ebori ſimillima eſt, & hoc videretur, niſi abnueret duritia. Putant contra dolores nervorum prodeſſe habentibus. Aromatites & ipſa in Arabiâ tra-

ditur gigni, ſed & in Ægypto circa Philas, ubique lapidoſa, & myrrhæ coloris, & odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbeſtos in Arcadiæ montibus naſcitur, coloris ferrei. Aſpilatin Democritus in Arabiâ gigni tradit, ignei coloris. Eam oportere cameli pilo ſplenicis alligari: invenirique in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetrâ naſci argentei coloris, radiantem, contra lymphatum habendam. Atizoen in Indiâ & in Perſide ac Idâ monte naſci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris jucundi, neceſſariam magis regem conſtituentibus. Augites multis alia videtur eſſe, quàm quæ callais. Aphidnane alio nomine appellatur chryſocolla, in Indiæ parte, ubi formicæ eruunt aurum, in quâ invenitur auro ſimilis quadratâ figurâ: adfirmaturque natura ejus, quæ magnetis: niſi quòd trahere quoque aurum traditur. Aphrodisiace ex candido rufa eſt. Apſyctos ſeptenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderoſa, diſtinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodeſſe contra frigora. Ægyptillam Iachus intelligit, per alvum ſardâ, nigrâque venis tranſeuntibus: vulgus autem in nigrâ radice cæruleam facit.

LV. Balanitæ duo genera habent, ſub-

virides, & Corinthii æris similitudine. Illa Copto, hæc ex Troglodyticâ veniens, medias ſecante flammeâ venâ. Batrachitas mittit & Coptos: unam ranæ similem colore: alteram ebeni: tertiam rubentis e nigro. Baptes, mollis, alioquin odore excellens. Beli oculus albicans pupillam cingit nigram, e medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter ſpeciem ſacratissimo Aſſyriorum deo dicatur. Aliam autem quam Belum vocant, in Arbelis naſci, Democritus tradit, nucis juglandis magnitudine, vitreâ ſpecie. Baroptenus, sive barippe, nigra, ſanguineis & albis nodis: aliis ſacra dicitur, velut portentoſa. Botryites alia nigra eſt, alia pinea, incipienti uvæ similis. Zoroaſtres a crinibus mulierum Boſtrychiten vocat. Bucardia bubulo cordi similis, Babylone tantùm naſcitur. Bronte e capitibus teſtudinum tonitribus cadit: putantque eâ reſtingui fulmine ictum, si credimus. Bolœ inveniuntur glebæ similitudine.

LVI. Cadmitis eadem eſſet, quam Oſtracitin vocant: nisi quòd hanc cæruleæ interdum cingunt bullæ. Callais ſapphirum imitatur, candidior, & litoroſo mari similis. Capnitis quibuſdam videtur ſuum genus habere, plurimis ſpiris fumida, ut ſuo loco diximus. Cappadocia in Phrygiâ naſcitur, ebori similis. Callaicam vo-

cant e turbido callaino. Ferunt plures ſimul inveniri conjunctas. Catochitis Corſicæ lapis eſt, ceteris major: mirabilis, ſi vera traduntur, impoſitam manum veluti gummi retinens. Catopyritis e Cappadociâ provenit. Cepitis, ſive cepolatitis, candida eſt, venarum nodis coeuntibus, candore imaginem regerens. Ceramitis, teſtæ colorem habet. Cinædiæ inveniuntur in cerebro piſcis ejuſdem nominis, candidæ & oblongæ, eventuque mirandæ, si modò eſt fides præſagire eas habitum maris, nubilo colore aut tranquillitate. Ceritis ceræ ſimilis eſt: circos accipitri: corſoides canitiei hominis: coralloachates corallo aureis guttis diſtinctæ. Corallis minio ſimilis gignitur in Indiâ & Syene. Craterites inter chryſolithum & electrum colorem habet, prædura naturæ. Crocallis ceraſum repræſentat. Cytis circa Copton naſcitur candida, & videtur intus habere petram, quæ ſentiatur etiam ſtrepitu. Chalcophonos nigra eſt, ſed illiſa æris tinnitum reddit, tragœdis, ut ſuadent, geſtanda. Chelidoniæ duorum ſunt generum: hirundinum colore: & alterâ parte purpureæ nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus eſt Indicæ teſtudinis, vel portentoſiſſima magorum mendaciis. Melle enim collutam, & linguæ impoſitam futurorum ſcientiam præſtare

promittunt: quintadecimâ Lunâ, & ſilente, totâ die: decreſcente verò, ante Solis ortum: ceteris diebus, a primâ in ſextam horam. Sunt & chelonitides teſtudinum ſimiles, ex quibus ad tempeſtates ſedandas multa vaticinantur. Eâ verò, quæ ſit aureis guttis, cum ſcarabæo decoctâ, & dejectâ in aquam ferventem, tempeſtates moveri. Chloritis herbacei coloris eſt, quam dicunt magi inveniri in motacillæ avis ventre, congenitam ei: ferroque includi jubent, ad quædam prodigioſa moris ſui. Choaſpitis a flumine dicta eſt viridis, fulgoris aurei. Chryſolampis in Æthiopiâ naſcitur, pallida die, & in nocte ignea. Chryſopis aurum videtur eſſe. Ceponides in Æolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, naſcuntur, multis coloribus tranſlucentes, aliàs vitreæ, aliàs cryſtallinæ, aliàs iaſpideæ. Sed & ſordidis tantus eſt nitor, ut imagines reddant, ceu ſpecula.

LVII. Daphniam Zoroaſtres morbis comitialibus demonſtrat. Diadochos beryllo ſimilis eſt. Diphyes duplex, candida ac nigra, mas ac femina, genitale utriuſque ſexûs diſtinguente lineâ. Dionysias nigra ac dura mixtis rubentibus maculis: ex aquâ trita ſaporem vini facit, & ebrietati reſiſtere putatur. Dracontites, sive dracontia, e cerebro fit draconum: ſed niſi

viventibus abſciſo numquam gemmeſcit, invidiâ animalis mori ſe ſentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus qui viſam eam gemmam ſibi apud regem ſcripsit, bigis vehi quærentes tradit: & viſo dracone ſpargere ſomnifica medicamenta, atque ita præcidere. Eſſe autem candore tranſlucido, nec poſtea poliri, aut artem admittere.

LVIII. Encardia cognominatur & ariſte: una, in quâ nigra effigies cordis eminet: altera eodem nomine, viridi colore, cordis ſpeciem repræſentat: tertia cor nigrum oſtendit, reliquâ ſui parte candida. Enorchis candida eſt, diviſaque fragmentis teſtium effigiem repræſentat. Exebenum Zoroaſtres ſpecioſam & candidam tradit, quâ aurifices aurum poliunt. Eriſtalis cùm ſit candida, ad inclinationes rubeſcere videtur. Erotylos, eadem amphicome, & hieromnemon, a Democrito laudatur in argumentis divinationum. Eumeces in Bactris naſcitur, silici similis: ſed capiti ſupposita viſa nocturna oraculi modo reddit. Eumithren Beli gemmam, ſanctiſsimi deorum sibi, Aſſyrii appellant, porracei coloris, ſuperſtitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneum, minii, mali. Euneos nucleo olivæ similis eſt, ſtriata concharum modo, non adeò candida. Eurotias ſitu

videtur operire nigritiam. Euſebes ex eo lapide eſt, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta ſedes, ex quâ dii facilè ſurgebant. Epimelas fit, cùm candidâ gemmâ supernè nigricat colos.

LIX. Galaxiam aliqui galactiten vocant, ſimilem proximè dictis, ſed intercurrentibus ſanguineis aut candidis venis. Galactitis ex Nilo, colore lactis eſt. Eamdem dicunt leucogæam, & leucographiam appellant, & ſynophiten, tritam lactis ſucco ac ſapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fecunditatem : infantium quoque alligata collo ſalivam facere dicitur, in ore autem liqueſcere. Eamdem memoriam adimere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui ſmaragdum albis venis circumligatum galactiten vocent. Gallaica argyrodamanti ſimilis eſt, paulo ſordidior : inveniuntur autem binæ vel ternæ. Gaſidanem Medi mittunt, coloris orobini, veluti floribus ſparſam. Naſcitur & in Arbelis. Hæc quoque gemma concipere dicitur, & intra ſe partum fateri concuſſa, concipere autem trimeſtri ſpatio. Gloſſopetra linguæ ſimilis humanæ non in terrâ naſci dicitur, ſed deficiente Lunâ cælo decidere, memoriæ quoque neceſſaria. Quod ne credamus, promiſſi quoque vanitas facit : ventos enim eâ comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud eſt, quàm co-

rallium: nominis cauſa, quòd in duritiam lapidis mutatur. Emollit maria. Fulminibus & typhoni reſiſtere adfirmant. Goniæam eâdem vanitate inimicorum pœnas efficere promittunt.

LX. Heliotropium naſcitur in Æthiopiâ, Africâ, Cypro, porracei coloris, ſanguineis venis diſtincta. Cauſa nominis, quoniam dejecta in vas aquæ, fulgorem Solis accendit ſanguineo repercuſſu, maximè Æthiopica. Eadem extra aquam ſpeculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus, ſubeuntem Lunam oſtendens. Magorum impudentiæ vel manifeſtissimum hoc quoque exemplum eſt, quoniam admixtâ herbâ heliotropio, quibuſdam quoque additis præcantationibus, gerentem conſpici negent. Hephæſtitis quoque ſpeculi naturam habet in reddendis imaginibus, quamquam rutilans. Experimentum eſt, si ferventem aquam addita ſtatim refrigeret: aut si in Sole addita aridam materiam accendat. Naſcitur in Coryco. Hermuredion, ex argumento viriditatis in candidâ gemmâ vel nigrâ, & aliquando pallidâ, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parvâ magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptavit. Reperitur in Troglodyticâ regione. Hieracitis alternat milvinis nigriſque veluti plumis. Hammitis ovis piſcium similis

eſt, & alia velut nitro compoſita, prædura alioqui. Hammonis cornu inter ſacratiſſimas Æthiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens, promittitur prædivina ſomnia repræſentare. Hormiſion inter gratiſſimas aſpicitur, ex igneo colore radians auro, portante ſecum in extremitatibus candidam lucem. Hyæniæ, ex oculis hyænæ, & ob id invaſæ, inveniri dicuntur: &, ſi credimus, linguæ hominis ſubditæ futura præcinere. Hæmatites in Æthiopiâ quidem principalis, ſed & in Arabiâ & Africâ invenitur, ſanguineo colore, non omittenda promiſſis ad coarguendas barbarorum inſidias. Zachalias Babylonius in his libris quos ſcripſit ad regem Mithridatem, humana gemmis adtribuit fata: hanc non contentus oculorum & jocinerum medicinâ decoraſſe, a rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus judiciiſque interpoſuit: in prœliis etiam ex eâ ungi ſalutare pronuntiavit. Eſt & alia ejuſdem generis, quæ vocatur menui ab Indis, xanthos appellata Græcis, e fulvo candicans.

LXI. Idæi dactyli in Cretâ, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias aliti lurido ſimilis, ideo exiſtimatur ſalubris contra regios morbos. Eſt & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi ſimilis, latior prioribus, pæne ſine

pondere, venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis diſcurrentibus. Jovis gemma candida eſt, non ponderoſa, tenera. Indica gentium ſuarum habet nomen, ſubrufo colore, in adtritu ſudorem purpureum manat. Alia eodem nomine candida, pulvereo aſpectu. Ion apud Indos violacea eſt, ſed raró, ut ſaturo colore luceat.

LXII. Lepidotis ſquamas piſcium variis coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomen habens: invenitur & in Indiâ. Leucophthalmos rutila aliàs, oculi ſpeciem candidam, nigramque continet. Leucopœcilos candorem lineis ex auro diſtinguit. Libanochrus thuris ſimilitudinem oſtendit, ſed ſuccum mellis. Limoniatis eadem videtur, quæ ſmaragdus. De lipare hoc tantùm traditur, ſuffitâ eâ omnes beſtias evocari. Lysimachos Rhodio marmori ſimilis eſt aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in anguſtias coeunte, ut inutilia exterantur. Leucochryſos ſicut cryſtallus albicat.

LXIII. Memnonia qualis ſit, non traditur. Medea nigra eſt, a Medeâ illa fabuloſè inventa: habet venas aurei coloris: ſudorem reddit croci, ſaporem autem vini. Meconites papaver exprimit. Mithrax a Perſis accepta eſt, & Rubri maris montibus: multicolor, contra Solem variè re-

fulgens. Morochites porracea, lacte ſudat. Morio in Indiâ, quæ nigerrimo colore tranſlucet, vocatur Pramnion: in quâ miſcetur & carbunculi colos, Alexandrinum: ubi ſardæ, Cyprium. Naſcitur, & in Tyro, & in Galatiâ. Xenocrates & ſub Alpibus naſci tradit. Hæ ſunt gemmæ, quæ ad ectypas ſcalpturas aptantur. Myrrhites myrrhæ colorem habet, facie minima gemma: odorem adtrita, etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias ſimiles verrucis. Myrſinites melleum colorem habet, myrti odorem. Meſoleucos eſt, mediam gemmam candidâ diſtinguente lineâ. Meſomelas, nigrâ venâ quemlibet colorem ſecante per medium.

LXIV. Naſamonitis eſt ſanguinea, nigris venis. Nebritis Libero patri ſacra, nomen traxit a nebridum ejus ſimilitudine. Sunt & aliæ nigræ generis ejuſdem. Nympharena urbis & gentis Perſicæ nomen habet, ſimilis hippopotami dentibus.

LXV. Olca barbari nominis, e nigro fulvoque, & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam vocant, ſicut ceraunia & brontia, cadere cum imbribus & fulminibus dicitur: eumdemque effectum habere, quem brontia, narratur. Præterea in aras additâ eâ, libamenta non amburi. Oritis globoſâ ſpecie, a quibuſdam & ſideritis vocatur, ignem non ſentiens.

Oſtracias, ſive Oſtracitis, eſt teſtaceâ durior: altera achatæ ſimilis, niſi quòd achates politurâ pingueſcit: duriori tanta ineſt vis, ut aliæ gemmæ ſcalpantur fragmentis ejus. Oſtracitidi oſtrea nomen & ſimilitudinem dedêre. Ophicardelon barbari vocant, nigrum colorem binis lineis albis includentibus. De Obſidiano lapide diximus ſuperiore libro. Inveniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non ſolùm in Æthiopiâ Indiâque, ſed etiam in Samnio, ut aliqui putant, & in litoribus Hiſpaniensis Oceani.

LXVI. Panchrus fere ex omnibus coloribus conſtat. Pangonius non longior digito, ne cryſtallus videatur, numero plurium angulorum cavet. Paneros qualis ſit, a Metrodoro non dicitur: ſed carmen Timaridis reginæ in eâdem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei fecunditatem. Quidam hanc panſebaſton vocant. Ponticarum plura ſunt genera. Eſt ſtellata nunc ſanguineis, nunc auratis guttis, quæ inter ſacras habetur. Alia pro ſtellis ejuſdem coloris lineas habet, alia montium convalliumque effigies. Phloginos, quem & chryſiten vocant, ochræ Atticæ adſimulata, invenitur in Ægypto. Phœnicitis ex balani ſimilitudine appellatur. Phycitis, algæ. Perileucos, fit ab orâ gemmæ ad radicem uſque can-

dido deſcendente. Pæantides, quas quidam gemonidas vocant, prægnantes fieri & parere dicuntur, medérique parturientibus. Nam tales in Macedoniâ juxta monumentum Tiresiæ inveniuntur, ſpecie aquæ glaciatæ.

LXVII. Solis gemma candida eſt, & ad ſpeciem ſideris in orbem fulgentes ſpargit radios. Sagdam Chaldæi adhæreſcentem navibus inveniunt, praſini coloris. Samothracia inſula ejuſdem nominis gemmam dat nigram, ac sine pondere, ligno similem. Sauritin in ventre viridis lacerti arundine diſſecti tradunt inveniri. Sarcitis bubulas carnes repræſentat. Selenitis ex candido tranſlucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies singulos, creſcentis minuentiſque numeris: naſcitur in Arabiâ. Sideritis ferro similis, litigio illata diſcordias facit: quæque naſcitur in Æthiopiâ Sideropœcilos, ex eâ fit, variantibus guttis. Spongitis ſpongiæ nomen repræſentat. Synodontitis e cerebro piſcium eſt, qui ſynodontes vocantur. Syrtides in litore Syrtium, jam quidem & in Lucaniâ inveniuntur, e melleo colore croco refulgentes: intus autem ſtellas continent languidas. Syringitis ſtipulæ internodio similis, perpetuâ fiſtulâ cavatur.

LXVIII. Trichrus ex Africâ nigra eſt; ſed

ſed tres ſuccos reddit, a radice nitrum, medio ſanguinem, ſummo ochram. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus ſpectatur. Telicardios colore cordis. Perſas, apud quos gignitur, magnopere delectat: muchulam appellant. Thracia trium generum eſt, viridis, aut pallidior, tertia ſanguineis guttis. Tephritis novæ Lunæ ſpeciem habet curvatæ in cornua, quamvis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleus videtur: neque eſt ei gemmæ honos, ſed ungentium calculos frangit pellitque.

LXIX. Veneris crinis nigerrimi nitoris continet ſpeciem rufi crinis. Veientana Italica gemma eſt, Veiis reperta, nigram materiam diſtinguente limite albo.

LXX. Zanthenem in Mediâ naſci Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in vino palmeo, & croco, ceræ modo lenteſcere, odore magnæ ſuavitatis. Zmilampis in Euphrate naſcitur, Proconneſio marmori ſimilis, medio colore glauco. Zoraniſceos in Indo flumine naſcitur: magorum gemma eſſe narratur: neque aliud amplius de eâ.

LXXI. 11. Eſt etiamnum alia diſtinctio, quam equidem fecerim, ſubinde variatâ expoſitione. Siquidem a membris corporum habent nomina: hepatitis a jocinere: ſteatitis ſingulorum animalium adipe

numeroſa. Adadunephros, ejuſdem oculus, ac digitus dei: & hic colitur a Syris. Triophthalmos cum onyche naſcitur, tres hominis oculos ſimul exprimens.

LXXII. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echitis viperæ, ſcorpitis ſcorpionis aut colore, aut effigie, ſcaritis ſcari piſcis, triglitis mulli, ægophthalmos caprino oculo: item alia ſuillo: & a gruis collo geranitis, hieracitis accipitris. Aetitis a colore aquilæ candicante caudâ. Myrmecitis innatam repentis formicæ effigiem habet, ſcarabæorum cantharias. Lycophthalmos quatuor eſt colorum, ex rutilo ſanguinea: in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia ſimilis. Taos pavoni eſt ſimilis, item aſpidi quam vocari chelidoniam invenio.

LXXIII. Arenarum ſimilitudo eſt in hammochryſo, velut auro arenis mixto. Cenchritis milii granis velut ſparſis. Dryitis e truncis arborum: hæc & ligni modo ardet. Ciſſitis in candido perlucet ederæ foliis, quæ totam tenent. Narciſſitis venis & odore diſtincta. Cyamea nigra eſt, ſed fracta ex ſe fabæ ſimilitudinem parit. Pyren ab olivæ nucleo dicta eſt: huic aliquando ineſſe piſcium ſpinæ videntur. Chalazias grandinum & candorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Nar-

rant etiam in ignem additæ manere ſuum frigus: Pyritis nigra quidem, ſed adtritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Aſtrapiæ in nigro aut cyaneo, diſcurrunt e medio fulminis radii. In phlogitide intus ardere quædam videtur flamma, quæ non exeat. In anthracitide ſcintillæ diſcurrere aliquando videntur. Enhydros ſemper rotunditatis abſolutæ, in candore eſt lævis, ſed ad motum fluctuat intus in eâ veluti in ovis liquor. Polytrichos in viridi capillatur, ſed defluvia comarum facere dicitur. Sunt & a leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellavit chryſolithum aureus, chryſopraſum herbaceus, melleus melichrota: quamvis plura ejus genera ſint. Melichloros eſt geminus, parte flavus, partemelleus: Crocia, croci: Polia, canitiem quamdam ſparti indicat: eamdem duriorem, nigra ſpartopolios. Rhoditis a roſâ eſt. Melitis, mali coloris. Chalcitis, æris. Sycitis, fici. Ratio nominum non eſt in Borſycite, in nigro ramosâ, candidis aut ſanguineis frondibus: nec gemite, velut in petrâ candidis manibus inter ſe complexis. Ananchitide in hydromantiâ dicunt evocari imagines deorum: Synochitide umbras inferorum evocatas teneri: Dendritide albâ defoſsâ ſub arbore, quæ cædatur, ſecuris aciem non

hebetari. Et ſunt multò plures, magiſque monſtrificæ, quibus barbari dedêre nomina, confessi lapides eſſe. Nobis ſatis erit in his coarguiſſe dira mendacia.

LXXIV. 12. Gemmæ naſcuntur & repentè novæ, ac sine nominibus: ut Lampſaci in metallis aurariis una inventa, quæ propter pulcritudinem Alexandro regi miſſa fuit, ut auctor eſt Theophraſtus. Cochlides quoque nunc vulgatissimæ, fiunt veriùs, quàm naſcuntur: in Arabiâ repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt ſeptenis diebus noctibuſque sine intermissione: ita omni terreno, vitioſoque decuſſo, purgatam puramque glebam, artificum ingenio variè diſtribui in venas, ductuſque macularum, quàm maximè vendibili ratione ſectantium: quondamque tantæ magnitudinis fecere, ut equis regum in Oriente frontalia, atque pro phaleris pensilia facerent. Et aliàs omnes gemmæ mellis decoctu niteſcunt, præcipuè Corsici: in omni alio uſu acrimoniam abhorrentes. Quæ variæ ſunt, & ad novitatem accedere calliditate ingeniorum contigit, ut nomen usitatum non habeant, phyſes appellant, velùt ipsius naturæ admirationem in iis venditantes, cùm finis nominum non sit, quæ perſequi non equidem cogito, innumera ex Græcâ vanitate conficta. Indicatis nobi-

libus gemmis, etiam plebeiis rariorum generum, dictu dignas diſtinxiſſe ſatis erat. Illud modò meminiſſe conveniet, increſcentibus variè maculis ac verrucis, linearumque interveniente multiplici ductu & colore, mutata ſæpius nomina in eâdem plerumque materiâ.

LXXV. Nunc communiter ad omnium gemmarum obſervationem pertinentia dicemus, opiniones ſecuti auctorum. Cavæ aut extuberantes viliores videntur æqualibus. Figura oblonga maximè probatur: deinde quæ vocatur lenticula: poſtea cycloides & rotunda: angulosis autem minima gratia. Veras a falsis diſcernendi magna difficultas: quippe cùm inventum sit, ex veris gemmis in alterius generis falſas traducere. Sardonyches e ternis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi ars non possit: aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio, ſumptis omnibus in ſuo genere probatissimis. Quinimmo etiam exſtant commentarii auctorum, quos non equidem demonſtrarim, quibus modis ex cryſtallo tinguantur ſmaragdi, aliæque tranſlucentes, ſardonyx e ſardâ, item ceteræ ex aliis. Neque eſt ulla fraus vitæ lucrosior.

LXXVI. 13. Nos contrà rationem deprehendendi falſas demonſtrabimus, (quando etiam luxuriam adversùs fraudes mu-

niri decet:) præter illa, quæ in principalibus quibuſque generibus privatim diximus. Tranſlucentes matutinò probari cenſent: aut si neceſſe eſt, in quartam horam, poſtea vetant. Experimenta pluribus modis conſtant. Primùm pondere, si graviores ſentiuntur: poſt hæc, corpore. Fictitiis puſulæ in profundo apparent, ſcabritia in cute, in capillamento fulgoris inconſtantia, & priùs quàm ad oculos perveniat, desinens nitor. Decussi fragmenti paulum, quod in laminâ ferreâ teratur, efficacissimum experimento excuſant mangones gemmarum. Recuſant similiter & limæ probationem. Obsidianæ fragmenta veras gemmas non ſcarificant. Fictitiæ, ſcarificationes candicantium fugiunt. Tantaque differentia eſt, ut aliæ ferro ſcalpi non possint, aliæ non nisi retuſo, verùm omnes adamante. Plurimùm verò in his terebrarum proficit fervor. Gemmiferi amnes ſunt Acesines, & Ganges: terrarum autem omnium maximè India.

LXXVII. Et jam peractis omnibus naturæ operibus, diſcrimen quoddam rerum ipſarum atque terrarum facere conveniat. Ergo in toto orbe & quacumque cæli convexitas vergit, pulcherrima eſt omnium, rebuſque meritò principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parenſque mundi

altera, viris, feminis, ducibus, militibus, ſervitiis, artium præſtantiâ, ingeniorum claritatibus, jam situ ac ſalubritate cæli atque temperie, acceſſu cunctarum gentium facili, litoribus portuosis, benigno ventorum adflatu, (etenim contingit procurrentis positio in partem utilissimam, & inter ortus occaſuſque mediam) aquarum copiâ, nemorum ſalubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentiâ, ſoli fertilitate, pabuli ubertate. Quidquid eſt, quo carere vita non debeat, nuſquam eſt præſtantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, veſtes, juvenci. Ne equos quidem in trigariis præferri ullos vernaculis animadverto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis cessit: & iis nunc in ſe gravida pro omni dote varios ſuccos, & frugum pomorumque ſapores fundit. Ab eâ, exceptis Indiæ fabulosis, proximè quidem duxerim Hiſpaniam, quacumque ambitur mari.

NOTÆ

IN LIBRUM XXXIII.

Præf. 1. *Parietum digitorumque pigmenta.* Inaurabantur parietes, digitique gemmis nitebant.

2. *Haberetque nonniſi quod ſecum eſt.* Bene Mſſ. Reg. 2. & 3.

3. *Auri etiam ſanies.* Chryſocolla illa Plinii, ut & priſcorum, differt multum a noſtrâ chryſocollâ, *le Borax.* Pliniana, ſpecies eſt ſpati viridis, *le Spath verd*, quod in auri, æris, aliorumque metallorum fodinis reperitur. Vide Cl. Hill, *Traité des Pierres de Théophraſte*, pag. 100.

4. *O prodiga ingenia.* Mſ. Reg. 3. & editio princeps.

5. *Et aurum argentumque cælando carius fecimus.* Mſ. Reg. 3. & editio princeps.

6. *Libidines celebraverunt, ac per obſcenitates bibêre.* Ita Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Huc autem ſpectat Juvenalis, Satyr. II, 95.

Vitreo bibit ille Priapo.

Cap. I. 1. *Abdicari auri ſacra fames.* Mſ. Reg. 3. & editio princeps.

2. *Proſciſſum eſt conviciis.* Mſ. Reg. 3.

3. *Homero credi.* Homer. Iliad. η.′ vers. 472.

4. *Centum boum.* Homer. Iliad. ζ.′ vers. 234.

5. *Multa legum antiquarum.* Multatio, pœnave. Quâ de re Feſtus. *Ovibus duabus multabantur apud antiquos in minoribus criminibus, in majoribus autem, bubus : nec extra hunc numerum excedebat multatio.*

6. *Midæ quidem anulum.* Vel Plinius, vel ejus librarii erravere. Gygæ eſt anulus, ut videre eſt apud Platonem, & Ciceronem, de Officiis, III, 38.

7. *Quarum in more ferreum.* Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps. Fruſtra in recentioribus emendatum, *quarum mere ferreum.*

8. *In prætextæ annis.* Ante annum quintumdecimum. Anno enim quartodecimo completo, bulla ſuſpendebatur Laribus.

9. *Ungulum vocabant.* Ungulus, Oſcorum linguâ, anulus; ut docet Feſtus ex Pacuvio.

10. *Æquâ fortunâ triumphantis.* Bene Mſ. Reg. 3. Mox quoque editio princeps, & *ſervi coronam.*

11. *Ante tertium conſulatum.* Marius fuit tertiùm conſul anno Urbis conditæ DCLI.

12. *Nec Iliacis temporibus.* Multò ante Iliaca tempora, Hebræi anulos habuere, ut videre eſt in Geneſi XXXVIII, 18. & 25. In picturis quoque Herculanenſibus anulum habet Theſeus. Vide *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I. Tab. V. & Tom. III. Tab. XIV. not. 6.

13. *Conditas arcis.* Homer. Odyſſ. *θ.'* vers. 424.

14. *Vaſa aurea.* Homer. Ibid. vers. 443. & 447.

15. *Non anulis.* Poſtea enim ſortes anulo obſignatæ; ut videre eſt apud Suetonium in Tiber. Cap. 63.

16. *Lævis manibus, latentibuſque.* In lævâ anulum habet Theſeus, ſed non latet.

17. *Apud eumdem Homerum.* Homer. Iliad. *ρ.'* vers. 52.

18. *M. Craſſum.* Bene Mſ. Reg, 5. Perperam hæc nomina omiſit eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione.

19. *Duo millia auri rapuiſſe.* In Mſſ. Reg. *reperiſſe.* Rectè emendatum, *rapuiſſe.* Malè emendavit eruditus Harduinus, *periſſe.* Duo millia pondo auri ſunt Gallicæ monetæ libræ 1,890,000.

20. *Suo & Pompeii ſecundo conſulatu.* Malè Mſſ. Reg. 3. editio princeps, & eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione, *tertio conſulatu.* Id contigit Craſſi & Pompeii ſecundo conſulatu anno Urbis conditæ DCLXXXXIX.

21. *Statim exſpiraſſe.* Hauſto, quod ſub gemmâ erat, veneno.

22. *Cn. Fulvium.* Ita libri ſcripti & editi. Meliùs tamen Livius in fine Libri IX. *Cn. filium.* Annius enim fuit familiæ nomen, non prænomen.

23. *Diebus faſtis.* Faſti dies dicebantur, quibus ſine piaculo prætoribus licebat tria verba fari, *do*, *dico*, *addico.* Nefaſti verò, quibus non licebat fari. Vide Ovidium, Faſt. Libr. 1.

24. *Anulos ab eo abjectos.* In publico luctu deponebantur, abjiciebanturve, anuli. Vide & Livium in fine Libr. IX.

25. *Adjectum hoc quoque.* Hoc quoque adjectum in antiquiſſimis Annalibus & phaleram poſitam eſſe; unde poſtea ab aliis adjectum eſt equitum nomen, quòd phalera eorum eſſet inſigne.

26. *P. Sempronio, P. Sulpicio conſulibus.* Bene Mſ. Reg. 2. P. Sulpicius Saverrio & P. Sempronius Sophus conſules fuere anno Urbis conditæ CCCCL. Malè eruditus Harduinus in alte-

râ ſuâ editione, *P. Sempronio longo, L. Sulpicio.*

27. *Ducentis quatuor annis.* Capitolina ædes dedicata fuerat ab Horatio Pulvillo iterum conſule, anno Urbis conditæ CCXLVII. Ergo ab Horatio Pulvillo ad P. Sempronium & P. Sulpicium conſules interjecti ſunt anni CCIV. Malè itaque Mſſ. Reg. editio princeps & eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione, *CCCIV. annis.* Obſerva autem Flavium in ſuâ Inſcriptione ſecutum eſſe calculos Varronianos. Contrà verò Plinius ſequitur Verrianos calculos, cùm mox numerat annum CCCCXLIX.

28. *Ita CCCCXLIX. a conditâ Urbe.* Bene Mſſ. Reg. conſentientibus & Faſtis. In editione principe aliiſque *CCCCXLVIII.* quas immeritò ſequitur Harduinus in alterâ ſuâ editione.

29. *In ferreo conſenuerint.* Mſſ. Reg. & ed. pr.

30. *De vitâ ſuâ ſcripsit.* Mſſ. Reg. & editio princeps, *ſcribit.* De Scauri vitâ ſatis dixi ad Tacitum, Vit. Agric. Cap. 1.

31. *Literis contenta Solis.* Viget adhuc mos ille Conſtantinopoli, & in toto Oriente. Non cælatis figuris, ſed literis ſignant.

32. *Media dicuntur uſæ.* Bene Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

33. *Ab anulis ſenatum.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps & Cl. Durand.

CAP. II. 1. *Anno Urbis conditæ DCCLXXV.* Verrianos calculos & hìc ſequitur Plinius; ut jam monui paulo ſuprà.

2. *C. Sulpicius Galba.* Imperatoris hic frater fuit, & ædilis. Vide Suetonium in Galbâ, Cap. 3. Ejus officium erat popinas ganeaſque inhibere, pœnaſque ab iis qui eas exercerent exigere.

3. *Seſtertia* cccc. Sunt Gallicæ monetæ libræ 77, 812.

4. *Lege theatrali in XIV ordinibus.* De hac lege & in quatuordecim ordinibus ſedendi jure multa dixi ad Tacitum, Annal. XV, 32.

5. *Inſtituêre Gracci.* Ita Mſſ. Reg. & nummi veteres.

6. *Quis primùm donatus ſit.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

7. *Equidem quis primus donaverit.* Mſſ. Voſſ. & Reg. 3. In Mſ. Reg. 2. & editione principe legitur quoque, *equidem.*

8. *A. Poſtumius dictator.* Dictator fuit anno Urbis conditæ CCCXXIII.

CAP. III. 1. *Et in ſecreto margaritarum ſacculi.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps. Fruſtra eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione emendavit, *& inſerta margaritarum pondera.* In ſecreto, id eſt in ſecretioribus ædibus dormitoriiſque.

2. *In collo dominarum aureo.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

3. *Inter ſtolam plebemque.* Matronæ ſtolâ in pedes demiſsâ utebantur. Brevior plebeiarum feminarum amictus. Libertinæ, altiùs quoque ſuccinctæ, pedes circulis aureis nitentes oſtentabant, mediumque quemdam, ac veluti equeſtrem, feminarum ordinem faciebant.

4. *Pædagogiis id damus.* Pædagogia, pueri ſunt unguentarii. Aureo ſuo cultu, minùs ad balineas publicas, quàm ad principum domos pertinere videbantur.

5. *Inſolens his.* Mſſ. Reg. Dalecamp. & editio princeps. Fruſtra emendatum in recentioribus editionibus, *in ſolis his.*

6. *Quibus admiſſionem.* Admiſſiones illas nos quoque dicimus *les Entrées.*

7. *Magnâ criminum occaſione.* Tum adverſùs eos, qui imaginem principis Claudii, non dato jure, ferrent, tum, vel dato jure, qui ferrent ſine debitâ principi reverentiâ. In recenſendis his criminibus frequens eſt Tacitus.

8. *Æqualiter publicando principem.* Dato omnibus jure ferendi imaginem principis, eumque adeundi.

9. *Ante Pyrrhum regem devictum.* Anno Urbis conditæ CCCCLXXIX.

10. *CX. M. aſſium fuit.* Cùm librales tunc eſſent aſſes, centum decem millia aſſium efficiebant Gallicæ noſtræ monetæ libras 57,750.

11. *Q. Ogulnio, C. Fabio coſſ.* Bene Mſſ. Reg. Malè eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione, *C. Fabio conſule.*

12. *Placuit denarium.* Denarius fuit Gallicæ noſtræ monetæ aſſium $15\frac{1}{2}$. & paulo amplius. Valor ille denarii Romani pro decem libris æris in multis antiquis denariis expreſſus eſt notâ X.

13. *Quinarium.* Quinarius fuit Gallicæ noſtræ monetæ aſſium $7\frac{3}{4}$. & paulo ampliùs. Nota V. vel Q. in quinariis vulgò ſignata.

14. *Seſtertium.* Seſtertius fuit Gallicæ monetæ aſſium $3\frac{3}{4}$ & paulo ampliùs. Ejus nota IIS.

15. *Bello Punico primo.* Quod cœpit anno Urbis conditæ CCCCXC.

16. *Sextantario pondere.* Tunc ergo as non fuit librale, ſeu duodecim unciarum: ſed tantùm fuit ſextantarium, ſeu duarum unciarum. Inde manifeſtum eſt factas fuiſſe a republicâ quinque partes lucri, diſſolutumque æs alienum.

17. *Janus geminus*. Janus bifrons. Tales adhuc multi exſtant nummi æreï.

18. *Annibale urgente Marcum Minucium*. Vide Livium XXII, 18. & 24. Malè in editione principe omiſſa nomina *Marcum Minucium*; quod ſecutus eſt eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione.

19. *Aſſes unciales facti*. Tunc in libra æris fuere duodecim aſſes. As ille uncialis valuit Gallicæ monetæ aſſem $1\frac{1}{2}$. & paulo ampliùs. Ex ſextantariis aſſes cùm facti eſſent unciales, reſpublica dimidium lucrata eſt.

20. *In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro decem aſſibus datus*. Cùm denarius valeret aſſes ſedecim, dabatur tamen militibus in ſtipendio pro decem aſſibus: unde milites lucrabantur ſex aſſes. Poſtea ſub initiis Tiberii Principis, non denarius, ſed deni aſſes Pannonicis legionibus dati ſunt. Tumultuatæ ſunt illæ legiones, quod in diurno ſtipendio ſenis aſſibus fraudarentur. Quâ de re ſatis dixi ad Tacitum, Annal. I, 17.

21. *Lege Papiriâ*. Ita Mſſ. Reg. Voſſ. & editio princeps. Malè eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione, *lege Papirianâ*. Papirius ille creditur fuiſſe Papirius Turdus, qui tribunatum plebis geſſit anno Urbis conditæ DLXXXVI.

22. *Notæ argenti bigæ atque quadrigæ*. Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Plurimi nummi familiarum Romanarum notati bigis atque quadrigis adhuc exſtant.

23. *Livius Druſus*. Tribunus fuit plebis anno Urbis conditæ DCXXIX. Alius fuit tribunus quoque plebis anno U. C. DCLXIII.

24. *Lege Clodiâ.* Eſt Clodius Pulcher, tribunus plebis, qui Ciceronem in exſilium egit anno U. C. DCXCVI. Victoriati ita dicti a Victoriæ signo. Idem autem valor fuit, ac quinarii; eademque nota Q.

25. *Poſt annum LXII. percuſſus eſt.* Percuſſus eſt aureus nummus anno U. C. DXLVII.

26. *Scripulum valeret ſeſtertiis vicenis.* In librâ Romanâ erant ſcripula 288. Scripulum valebat ſeſtertios vicenos, Gallicæ noſtræ monetæ libras 3, cum aſsibus $17\frac{3}{4}$. & paulo ampliùs. Tales adhuc exſtant aurei nummuli, qui notam habent XX. qua ſignificantur ſeſtertii viceni. In Mſſ. Reg. & editione principe, *ſeſtertius vicenus:* unde fortè legendum, *ſeſtertios vicenos.* Sic & Varro accuſativo uſus eſt.

27. *Quod efficit ... ſeſtertios DCCCC.* Ita libri omnes ſcripti & editi. Unde explicat eruditus Harduinus rempublicam in ſingulas auri libras ſeſtertios DCCCC, quales erant anno DXLVII. eſſe lucratam.

28. *Placuit X. XL. ſignari.* Placuit denarios quadragenos ſignari in ſingulis auri libris. Denarius ille valuit Gallicæ noſtræ monetæ libras 23. cum aſsibus aliquot.

29. *Minutiſsimè Nero ad XLV.* Id eſt quadragenos quinos denarios. Tunc denarius ille aureus valuit Gallicæ noſtræ monetæ libras 21.

30. *Nec paulatim exarſit.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 3.

31. *Plumboque in os addito.* Cùm Gracchi caput auro eſſet rependendum, plumbum in ejus os addidit Septimuleius, ita ut caput pependerit libras $17\frac{3}{4}$. ἑπτακαίδεκα λίτρας καὶ διμοι-

pov. Plutarch. In Gracch. pag. 842. Itaque Opimio rependendum fuit caput Gallicæ noſtræ monetæ libris 16,685. Sic parricidio ſuo Septimuleius rempublicam etiam circumſcripsit; id eſt, fraude decepit.

32. *Aureis uſum vaſis*. Bene Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

33. *XII. M. pondo annua*. Optimè hunc locum eruditus Gronovius ex Appiano & Livio reſtituit. Argenti duodecim millia pondo ſunt Gallicæ noſtræ monetæ libræ 784,350.

34. *XXXIV. M. invenerat*. Auri XXXIV. millia pondo ſunt Gallicæ monetæ libræ 32,130,000.

35. *Quinquaginta millia talentorum*. Sunt talenta Ægyptia, quæ efficiunt Gallicæ noſtræ monetæ libras 2,614,500.

36. *Terram virginem nactus*. Terram intactam, & nondum effoſſam. Talem terram virginem nuper reperere Hiſpani in Americâ. Campos leucarum 14. auriferos in Americâ, provinciâ *Sonora*, invenerunt anno 1771.

37. *In Suanorum gente*. De Suanis vide ſuprà Libr. VI. ſect. 4.

38. *Velleribus aureis inclyto regno*. Hoc eſt vellus aureum fabulis celebratum in Colchide, *la Mingrelie*.

39. *Columnæ atque paraſtaticæ*. Adhuc ex Orientis uſu, Conſtantinopoli ſolium Imperatoris Turcici columnas habet aureas; hujuſque ſolii pedes nitent ſmaragdis. Paraſtaticæ autem ſunt pilæ quadratæ, *des pilaſtres*.

40. *Seſoſtri Ægypti rege*. Mſſ. Reg. & ed. pr.

41. *Argenteis haſtis*. Bene Mſ. Dalecamp. & eruditus Gronovius.

42. *Scenâ argenteâ.* Scena illa, *la Décoration du Théâtre*, quæ tota fuit argentea.

43. *Pondo CXXIV. M.* Ita quidem emendavit Cl. Durand. Quod nimium eſt. At Mſſ. & editi libri habent tantùm, *pondo CXXIV.* Quod quoque minimum eſt. Fortè ſcripſerat Plinius, *pondo M. CXXIV.* Certè aliquid portentoſum exhibuit inſanus Caligula.

44. *VII. M. pondo habere.* Ita adhuc Cl. Durand. Peſſimè certè ſcripti & editi libri, *VII. pondo.* Immo Mſ. Reg. 2. *VI. pondo.* At librarii, ut paſſim occurrit in Mſſ. Plinii codicibus, omiſere milleſimi aut centenarii numeri notas. Crediderim tamen Plinium non ſcripſiſſe *VII. M. pondo*, *ſed VII. C. pondo.* Jam multò antè legati Philippi regis, de victoriâ gratulantes, in æde Jovis Capitolini *centum pondo coronam auream* poſuerant, ut videre eſt apud Livium XXXVI, 35. *Legati* quoque *ab rege Attalo coronam auream CCXLVI. pondo in Capitolio poſuere*, teſte eodem Livio, XXXII, 27.

43. *IX. C. quam Gallia Comata.* Cl. Durand, *IX. M.*

44. *Aureæ domûs ambientis urbem.* Tanta erat aureæ domûs, quam Nero exſtruxit amplitudo, ut urbs potiùs, quàm domus videretur. De hac domo diſſerui ad Tacitum, Annal. XV, 42.

45. *L. Aurelio coſſ.* Anno U. C. DXCVII.

46. *XVI. M. DCCCX.* Àuri pondo XVI. M. DCCCX. ſunt Gallicæ monetæ libræ 15,885,450.

47. *Argenti XXII. M. LXX.* Argenti pondo XXII. M. LXX. ſunt Gallicæ monetæ libræ 1,442,550.

48. *In numerato $\overline{LXII}$. LXXXV. M. CCCC.* In

numeratâ pecuniâ ſexagies bis centena octoginta quinque millia ſeſtertiûm, & quadringenti, efficiunt Gallicæ monetæ libras 1,222,896.

49. *L. Marcio coſſ.* Anno Urbis conditæ DCLXIII.

50. *Auri pondo* $\overline{XVI}$. *XX. M. DCCCXXIX.* Auri pondo ſedecies centena viginti millia octingenta viginti novem ſunt Gallicæ monetæ libræ 1,512,783,405.

51. *Civili bello ſuo.* Mſſ. Reg. Id contigit anno Urbis conditæ DCCV.

52. *Laterum aureorum XV. M.* Mſſ. Reg. 2. & 3. Quod fuerit laterum illorum aureorum, *des Lingots d'or*, pondus, quæ magnitudo incompertum.

53. *Argenteorum XXXV. M.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

54. *H-S.* $\overline{CCCC}$. Quadringenties centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 7, 782,010. Cùm aliàs locupletior non fuerit reſpublica, aureorum argenteorum laterum pondus æquavit circiter 2,000,000,000. Qua de re plura dixi ad Tacitum, Annal. XIII, 29.

55. *Perſeo rege victo.* Mſſ. Reg. & editio princeps. Perſeus ab Æmilio Paulo victus eſt anno DLXXXV.

56. *H-S.* $\overline{MM}$. $\overline{CCC}$. Bis millies trecenties centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 44, 746, 557.

57. *Cenſurâ L. Mummii.* Anno Urbis conditæ DCXII.

58. *De Catulo.* Qui capitolium dedicavit, ut dictum eſt ſuprà Libr. XIX. ſect. 6.

59. *Septimo volumine.* Libr. VII. ſect. 57.

60. *Cedat per utrumque plumbo.* Hæc incogitanter ſcripsit Plinius. Aurum nec pondere nec facilitate materiæ plumbo cedit. Pes cubicus auri pendet libras 1326. Plumbi verò, libras 828. De facilitate materiæ ſatis compertum eſt, & mox dicetur. Immo ipſe Plinius paulo infrà ait nihil auro laxiùs dilatari.

61. *In ſeptingenas & quinquagenas.* Noſtri bracteárii inauratores adhuc exercitatiores unam auri unciam in 2750. bracteas ſpargunt; & si in longitudinem extendant, filum argenteum inaurant longum pedes 1,440,000.

62. *Auri parvulas maſſas.* Maſſæ illæ, *l'Or en paillettes*, *la Poudre d'or.* Detecto novo terrarum orbe non parvulæ tantùm, ſed magnæ reperiuntur maſſæ. Teſte Franciſco Oviedo, in Hiſpaniolâ, *l'Iſle S. Domingue*, reperta maſſa auri 3600. *Reales* ponderantem. Recenter Hiſpani in provinciâ *Cinaloa*, fodinâque Yecorato, auri maſſam invenere octo libras Hiſpanicas ponderantem & ampliùs.

63. *Agrippinam Claudii principis.* Agrippinam uxorem Claudii principis. Illam non paludamento, ſed chlamyde auratâ, indutam dixit Tacitus, Annal. XII, 56.

64. *Sine aliâ materiâ.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

65. *Attalicis verò.* De iis dictum ſuprà Libr. VIII. ſect. 74.

66. *Suo loco docebimus.* Infrà Libr. XXXV. ſect. 17.

67. *Ut dicemus.* Infrà ſect. 32. & 41.

68. *Exarenatur.* Deſquamatur, tolluntur que arenæ.

69. *Vim habet, qualem.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

Cap. IV. 1. *A formicis.* Vide ſuprà Libr. XI. ſect. 36.

2. *Apud Scythas gryphis.* De gryphis jam dictum ſuprà Libr. VII. ſect. 2. Et formicæ & dracones fodiendo terram aurum fortè monſtrarunt; tunc id crevit in fabulam antiquis ſcriptoribus, Herodoto maximè, celebratam.

3. *Segullum tollunt.* Segullum illud nos dicimus *la Manne.* At Hiſpanis manet antiquum nomen *Seguillo.* Plinianam auri effodiendi rationem adhuc ſequimur.

4. *Conjectura capitur.* Quantùm ſit auri conjicitur & æſtimatur.

5. *Gummi inventum eſt.* Ita quidem ſcripti & editi libri. At, ut opinor, vocula excidit, & legendum: *Si gummi inventum eſt.* Gummi illud eſt ipſa telluris concretæ cruſta, metalli nuntia.

6. *Talutatium.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. & Voſſ. In Mſ. Reg. 5. *alutationem.* In recentioribus editionibus, *alutatium.*

7. *Puteis foditur.* Rotundi putei, *les Puits*, a Romanis effoſſi viſuntur adhuc in multis Hiſpaniæ locis, ut *Riotento*, &c. Vide Cl. Bowles, *Introduction à l'Hiſtoire naturelle d'Eſpagne*, pag. 37.

8. *Atque Thebaico.* Thebaico lapide, de quo infrà Libr. XXXVI. ſect. 13. Tale marmor auro ſcintillans videre eſt in regiis ædibus Luparæ, *le Louvre.*

9. *Pilis cuditur.* Bene Mſ. Reg. 3.

10. *Ex taſconio.* Manet adhuc Hiſpanis nomen *taſco*, expurgatio. Nobis, *le Creuſet.*

11. *Alia flatum.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

12. *Eadem menſura vigiliarum eſt.* Quantum tempus inſumitur cavandis montibus, tanta eſt menſura vigiliarum. Semper enim ibi nox; numquam dies.

13. *Arrugias.* Manet quoque id nomen Hiſpanis, apud quos *arrugia* dicitur fodina metallica profundiſſima.

14. *Vapor & fumus.* Aceti igniſque vapor & fumus.

15. *Lineas itineri producunt.* Lineis ſignant quid in rupe cædendum, quâ parte corrivandi torrentes. Nulla ſunt hominis veſtigia, cùm e funinibus pendeat.

16. *Manus trahunt.* Ita hunc locum deſperatiſſimum emendavit eruditus Harduinus: nec infeliciter. Mallem tamen *manu trahunt.* Nam cùm per funes eundum ſit, & plenis ſportis graves aſcendant, manibus ſuperiora funium apprehendunt, & ſe ſuaque onera trahunt. In Mſſ. Reg. & editione principe, *manes.*

17. *Agangas vocant.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

18. *Jam promovit Hiſpania.* Hiſpania propiùs mari puteos ſuos foſſaſque & canales admovit.

19. *In priore genere.* Cùm per puteos aurum quæritur, ut dictum eſt paulo ſuprà.

20. *Palacas Hiſpani vocant, alii palacurnas.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 3.

21. *Vicena millia pondo.* Auri vicena millia pondo efficiunt Gallicæ monetæ libr. 18,900,000.

22. *Interdicto patrum diximus.* Suprà Libr. III, ſect. 24.

22. *Iſtimulorum aurifodinæ.* Iſtimuli, vicus fuit prope Vercellas, *Verceil dans le Piémont.* Ibi aurifodinæ, quas memorat & Strabo Libr. V. pag. 218.

23. *Ex auripigmento* Auripigmentum, *l'Orpin*, *l'Orpiment*, *l'Arſenic jaune.*

24. *Libræ* X. IV. *permutarentur.* Auripigmenti libræ permutabantur denariis quatuor, Gallicæ noſtræ monetæ libris 3. cum assibus aliquot.

25. *Vario pondere*, *alibi nonâ.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

26. *Albucrarenſe.* Ita Mſ. Reg. 2. & editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *Albicratenſe* Ditiſſimæ Galliarum aurifodinæ fuerunt in Tarbellis, *le Béarn*; ut videre eſt apud Strabonem, Libr. IV. pag. 490. Mihi videtur ibi fuiſſe aurum Albucrarenſe. Fuere quoque aurifodinæ, in Cemmeno monte, ubi confluunt Iſara & Rhodanus, *l'Iſere* & *le Rhône.* Vide & Strabonem, Libr. III. pag. 146. & Libr. IV. pag. 128.

27. *Electrum vocatur.* Tale electrum videre eſt in multis nummis, ac maximè Carthaginienſibus.

28. *Homero teſte.* Odyſſ. δ'. vers. 73.

29. *Geminâ ratione.* Cæleſtibus nempe arcubus & igneo ſtridore.

30. *Holoſphyraton.* Id eſt, plenum ac ſolidum, ὁλοσφύρατον.

31. *Significavimus.* Suprà Libr. V. ſect. 20.

32. *Antonii Parthicis rebus.* Anno Urbis conditæ DCCXVIII.

33. *Triplici miſeos.* Miſy, *le Miſy*, lapis eſt vitriolicus.

34. *Schiſton vocant.* Schiſtus lapis, *le Schiſte.*

35. *Lomento.* Lomentum farina eſt fabacea.

Cap. V. 1. *Chryſocolla.* Chryſocolla, *le Verd de montagne*, quæ non confundenda eſt cum noſtrâ chryſocollâ, *le Borax.*

2. *Puteis, quos diximus.* Suprà ſect. 21.

3. *Quàm vena putris.* Rectè dictum. Eſt enim æris metallum, quod reſolvitur, & veluti putreſcit.

4. *Quam lutum appellant.* Herba illa lutum eſt luteola herba ſalicis folio, C. B. *la Gaude.*

5. *Scytanum.* In Mſ. Reg. 5. *Schytanum.*

6. *Servatur in lomentum.* In pulverem.

7. *Colorem in herbâ ſegetis.* Talem colorem egregiè reddit orobitis Sinenſis; ut videre eſt in picturâ quæ penes me eſt. Hunc colorem dicimus, *le Verd d'Emeraude.*

8. *Arenam Circi chryſocollâ ſterni.* Juxta Cl. Targioni Tozzetti, *Viaggi*, Tom. II. pag. 439. illa chryſocolla eſt, *le Talc couleur d'or.*

9. *Denariis VII.* Denarius, ut jam ſæpe dixi eſt, Gallicæ aſſium ferme 16.

10. *Paratonio.* Parætonium, *le Blanc d'Egypte, le Blanc gras & fin*, ita dictum a Parætonio urbe portuque Marmaricæ, ubi reperiebatur. Vide & infrà Libr. XXXV. ſect. 12.

11. *Aceſin vocant.* Id eſt, medicinalem; ab ἄκεσις, curatio. Non eſt orobitis, quæ tinctoria eſt, ut dictum ſuperiore ſectione.

12. *Adglutinando auro.* Loco Chryſocollæ adglutinando auro nunc adhibetur borax, *le Borax*; & priſcorum chryſocollâ meliùs adglutinat.

13. *Ad ſupradicta additis.* Ad ſupradicta, id eſt, ad æruginem Cypriam, urinamque pueri impubis, & nitrum, *le Natron.*

Cap. VI. 1. *Quæ ſequens inſania.* Argentum eſt altera poſt aurum inſania.

2. *Nullâque ſui ſpe naſcitur.* Nunc novimus argentum nativum, *l'Argent vierge*, *l'Argent natif.*

3. *Terra eſt alia rufa.* Hæc terra rufa, *la Mine d'argent rouge.* Cinerea, *la Mine d'argent griſe.*

4. *Galenam vocant.* Galena nomen retinet, *la Galène.*

5. *Unde metalla Græci.* Nempe quòd μετ' ἄλλων, cum aliis; vel μετ' ἄλλα, poſt alia, reperiuntur.

6. *Bebulo appellatur.* Cùm Annibal uxorem duxiſſet Caſtulone, nunc *Cazlona*, haud procul urbe *Linares*, videntur ibi fuiſſe Annibalis putei. Quàm multi verò ibi fuerint aperti vide apud Cl. Bowles, *Introduction à l'Hiſtoire naturelle d'Eſpagne*, pag. 411.

7. *CCC. pondo.* Argenti CCC. pondo ſunt Gallicæ noſtræ monetæ libræ 19,608. Ergo in annum puteus ille Bebulo ſubminiſtrabat Gallicæ noſtræ monetæ libras 7,156,920.

8. *Aquitani ſtantes.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus editionibus emendatum, *Accitani.* Cur Aquitani non eſſent operati in Hiſpanicis fodinis, cùm hodieque fodinas minii, quæ ſunt in vico *Almaden*, operentur Germani?

9. *Crudaria appellatur.* Crudaria, *la Veine crue.*

10. *Odor ex argenti fodinis inimicus.* Verè quidem ob arſenicum, *l'Arſenic.*

11. *Cujus vomica.* Vomit liquorem æternum. Liquorem illum non eſſe æternum, ſed & ipſum

ſum gelaſcere & malleo extendi nuper docuere Petropolitana experimenta.

12. *Argentum vivum.* Nobis quoque *le Vif-argent*, *le Mercure.*

13. *Alutis injectis.* Ita emendavit Pintianus. Emendationi favent Mſſ. Reg. 5. *ita vitiis abjectis.* Paulo audacior Harduini emendatio, *veſtibus injectis.* Aluta autem illa, ſeu talutia, de quibus jam ſuprà dictum ſect. 21. ſunt auri ſordes.

14. *Sublitum bracteis.* Bracteis aureis.

15. *Suo dicemus loco.* Infrà ſect. 41.

16. *Stimmi appellant.* Stimmi, ſtibiumve, *l'Antimoine.*

17. *Platyophthalmon.* Ita dictum, quòd dilatet oculos, πλατυόφθαλμον. Arabibus nunc dicitur *al Ka-hol.* Feminæ adhuc eo pingunt oculos: qui mos antiquiſſimus eſt, teſte Jeremiâ IV, 30. Cl. Shaw vidit pulverem illum ſtibii & lævem arundinem quâ utebantur priſci, ut inter pupillam oculi & palpebras ſtibium inducerent, & ſic oculos dilatarent, reperta in ſepulcris deſerti, quod Arabes vocant *Sakara.* Shaw, *Voyages*, Tom. I. pag. 382.

18. *Vocant helcyſma.* Scoriam argenti Græci vocant τὸ ἕλκυσμα ab ἕλκω, traho, quòd ſcoria argenti ita lenta ſit, ut inſtar viſci trahatur.

19. *Molybdæna, de quâ dicemus.* Infrà Libr. XXXIV. ſect. 53.

20. *Quæ vocant liparas.* Vide ſuprà Libr. XXIII. ſect. 81.

21. *Spuma argenti.* Spuma illa argenti, *la Litharge.* Fit ea ſpuma ex ſolo plumbo quod cum

aliis metallis, ac præcipuè cum argento, ad faciliorem fuſionem purificationemque miſcetur. Fervente mixturâ, plumbum violentiâ ignis extenuatum levitatem acquirit, argento ſupernatat, & fit ſpuma.

22. *Lythrida.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 3.

23. *Donec purgentur.* Donec triticum & hordeum diſrumpantur ac dehiſcant, & ita calyce ſuo purgentur. Vide Dioſcorid. V, 102.

24. *Lanam non denigret.* Mſ. Reg. 3. & editio princeps.

25. *Myrtoque.* Myrteo oleo.

Cap. VII. 1. *Minium quoque.* Minium, *le Cinabre.*

2. *cccxlix. annum.* Bene emendavit Hermolaus Barbarus. Malè Mſſ. Reg. editio princeps, & eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione, *ccxlix.*

3. *Homero teſte.* Iliad. Ϛ'. vers. 637.

4. *Milton vocant.* Milton Græcorum non eſt minium, *le Cinabre*; ſed eſt ochra rubra, *l'Ochre rouge.* Vide Cl. Hill, *Traité de Théophraſte ſur les pierres*, pag. 177.

5. *Minium quidam, cinnabari.* Ita vocabant, quia minium ejuſdem eſt coloris, ac cinnabari.

6. *Indico cinnabaris nomine.* Cinnabaris Indica non eſt, ut fabulati ſunt priſci, ſanies draconis a ſerpente eliſi, ſed concreta reſina arboris Indicæ, quæ a Cluſio appellatur draco arbor. Illa cinnabaris Indica, *le Sang-dragon.* Vide adhuc infrà Libr. XXXV. ſect. 32.

7. *Ut diximus.* Suprà Libr. VIII. ſect. 12.

8. *Medicamentiſque utiliſſima.* Et nos utimur cinnabari Indicâ, cùm inter præſtantiſſima ſit

remedia, quæ extrinſecus & intus adſtringant.

9. *Venenum eſſe paulo mox docebimus.* Infrà ſect. 41. Nos quoque minio naturali raró utimur inter remedia, quòd nonnumquam partes vitriolicas vel arſenicales contineat.

10 *Idcirco transiere.* Mſſ. Reg. 2. & 3.

11. *Suis locis dicam.* Infrà Libr. XXXV. ſect. 13. & 14.

12. *Nummi quinquaginta.* Gallicæ monetæ libræ ſunt 9.

13. *Celeberrimum ex Siſaponensi regione.* Extat adhuc in Bæticâ, *l'Andalousie*, fodina illa minii, & dicitur *la Mine de cinabre d'Almaden*; cujus deſcriptionem curiosissimam edidit Cl. Bowles, pag. 39. & ſeqq. De eâ quoque diligenter ſcripſerat Cl. de Jussieu, *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1719.

14. *Romam defertur.* Mſſ. Reg. 2. & 3.

15. *H-S. LXX.* Seſtertii ſeptuaginta ſunt Gallicæ monetæ libræ 13.

16. *Præda ſocietati.* Societati publicanorum, *les Fermiers, la Compagnie.*

17. *Argentum vivum appellavimus.* Suprà ſect. 32.

18. *Naturales illas arenas.* Minii Siſaponensis, Cilbianive.

19. *Suo loco dicemus.* Infrà Libr. XXXV. ſect. 24.

20. *Si non sit aurum.* Si desit aurum, probatur ferreâ laminâ candente.

21. *Setis inducatur.* Setas illas dicimus, *le Pinceau, la Broſſe.* Idem autem docet Vitruvius, VII, 9. Tales repertæ ſunt ceratæ picturæ in Herculanensibus picturis. At cùm inconſultè ignis fuiſſet picturis illis admotus, evanuere.

22. *Marmora niteſcunt.* Marmorea ſigna; ut habet Vitruvius, loc. cit.

23. *Candelis ſubigatur.* Candelæ illæ videntur fuiſſe cylindri cerei, ut ſunt candelæ noſtræ cereæ, *les Bougies.* Vidimus ſuprà Libr. XIII. ſect. 27. repertos eſſe Numæ libros candelis vinctos.

24. *Minium in voluminibus.* Minium illud passim occurrit in vetuſtiſſimis codicibus Mſſ. Minii adhuc multus Conſtantinopoli uſus in epiſtolis, libris, ſepulcris.

Cap. VIII. 1. *Ex ſecundario.* Ex ſecundario minio, de quo dictum paulò ſuprà.

2. *Hydrargyrum in vicem argenti vivi.* Minia duo diſtinguit Plinius. Alterum, quod reperitur in argentariis metallis, & optimum. Alterum, & in omnibus fere argentariis & plumbariis invenitur, ſed multò inferius. Diſtinguit quoque argentum vivum & hydrargyrum. Illud reperitur in argenti fodinis, purum, sine mixturâ, & fluidum, *le Mercure vierge.* Hoc autem fit ex minio in pulverem redacto, & ignis vi ſeparatur, *le Mercure factice.* De utroque vide Cl. Hill, loc. cit. pag. 196.

3. *Venenum eſſe conveniat.* Hydrargyrum quidem diu inter venena habitum. Nunc nobis in præſtantiſſima & vulgatiſſima remedia cessit. Immo in Oriente feminas Græcas, ut pingueſcant, hydrargyrum haurire nos docuit Cl. Galland, *Voyage Mſ. du Levant.*

4. *Viliorem excogitavit materiam.* Liquorem ovi candidum, ut dictum ſuprà ſect. 32.

5. *Lapis, quem coticulam appellant.* Coticula, sive lapis Lydius, *la Pierre de touche.*

6. *Quod a Sole fuit.* Pars quæ fuit obverſa Soli, & eſt durior.

CAP. IX. 1. *Specula fieri.* Tale ſpeculum videre eſt in picturis Herculanenſibus. *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. III. Tab. XXVI.

2. *Tertiæ æris.* Tertia pars æris.

3. *Vicatim tota ſtatuas.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 3. In editione principe aliiſque, *totas.*

CAP. X. 1. *Seſtertium* $\overline{MM}$. Bis millies centena millia ſeſtertiûm efficiunt Gallicæ monetæ libras 38,910,050.

2. *Marcio Cenſorino coſſ.* Anno Urbis conditæ DCCXLVI.

3. *H-S.* $\overline{DC}$. Sexcenties centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 11,673,015.

4. *H-S.* $\overline{XI}$. Undecies centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 213,984.

5. *Pythii Bithyni.* Non Bithynum, ſed Lydum dicit Herodotus VII, 27. & 28. ubi mira de ejus opibus.

6. *In delectu ſenectuti ſuæ.* Mſſ. Reg. 2. & 3.

7. *Q. Marcio coſſ.* Anno Urbis conditæ DLXVIII.

8. *Sextantes æris.* Duas uncias æris, id eſt, Gallicæ noſtræ monetæ aſſem $1\frac{1}{2}$. Is eſt Menenius Agrippa, qui anno CCLXI. pacem inter plebem & patricios conciliavit.

CAP. XI. 1. *Anaglypta.* Anaglypta, vel ἀνάγλυφα, *des Ciſelures.*

2. *Et menſas repoſitoriis.* In hac luxûs inſaniâ Romani tabernas menſis adoptaverant, & menſas repoſitoriis imponebant. De his repoſitoriis multa habet Petronius in Satyric.

3. *Quatuor millia* CCCLXXX. *pondo*. Ita Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

4. X. VII. *dedit*. Denarii ſeptem ſunt Gallicæ monetæ libræ 5.

5. *In tribunatu plebis*, X. Argenti decem mille pondo.

6. *Paternâque gente pellitum*. Dignitatis inſigne erat veſtis pellita, *la Fourure*.

7. *Furit vita*. Perperam Mſſ. Reg. *fuerit*, vel *fuerat*: recentiores editiones, *furuit*. Meliùs *furit*.

8. *Quinis millibus ſeſtertiûm*. Gallicæ monetæ libris 972.

9. *Seſtertiis* C. Seſtertia centum ſunt Gallicæ monetæ libræ 19,453.

10. *Seſtertiûm* VI. *millibus*. Gallicæ monetæ libris 1,167.

Cap. XIII. 1. H-S. XII. *æſtimatis*. Duodecim ſeſtertiis, Gallicæ monetæ libris 2,334.

2. *Duæ unciæ* X. *venierunt*. Ita Mſſ. Reg. 2. &, 3. In Mſ. Voſſ. & editione principe, *duæ unciæ* XX. *venierunt*. Seſtertia decem ſunt Gallicæ monetæ libræ 1945. Duas autem uncias intellige pedis Romani uncias duas, vel, ut vulgò loquimur, duos pollices. Nempe diameter emblematis fuit duarum unciarum. Ulyſſes & Diomedes Palladium ſubripientes ſæpe occurrunt in antiquis gemmis.

3. *Magiriſcia*. Ita appellatos a μάγειρος, coquus.

4. *Sil propriè limus*. Sil, *l'Ochre jaune*.

5. *Atticum vocatur*. Cl. Hill, pag. 192. vult ſil Atticum Romanorum eſſe *le Cinabre factice*; quod a cinnabari noſtro factitio prorſus diver-

ſum eſt. At hîc apud Plinium, ut apud Vitruvium VII, 14. Sil Atticum eſt, *l'Ochre Attique.*

10. *x. 11.* Denarii bini ſunt Gallicæ noſtræ monetæ libra 1. cum aſſibus 11.

11. *Eſt preſſum.* Sil preſſum, *l'Ochre d'un jaune brun.*

12. *H-S. bini.* Seſtertii bini ſunt Gallicæ monetæ aſſes 7 $\frac{3}{4}$.

13. *Dupondiis verò detractis.* Dupondiis, id eſt, aſſibus duobus detractis ſil Gallicum, *l'Ochre de Berri*, veniit ferme aſſibus 6. Gallicæ noſtræ monetæ.

14. *Ad abacos.* Abaci illi, *les Compartimens.*

15. *Quod nunc omittunt.* Bene editio princeps. In Mſſ. Reg. *ommittunt.* Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *obmutuit.*

CAP. XIII. 1. *Cæruleum arena eſt.* Cæruleum illud, *le Verd azur.*

2. *In ſuâ coquitur herbâ.* Herba illa ſanè eſt glaſtum ſeu iſatis, *le Paſtel*, de quâ dictum ſuprà Libr. XXII. ſect. 2.

3. *Quæ chryſocollæ.* De eâ dictum ſuprà ſect. 26.

4. *Vocatur lomentum.* Cærulei illius ita loti & triti partes tenuiſſimæ ſunt; & hoc eſt, *l'Azur raffiné.*

5. *Pretium ejus x. xi.* Denarii undecim ſunt Gallicæ monetæ libræ 8. cum aſſibus 11. Nota denarii abeſt a Mſſ. Reg. & editione principe; at eſt ſupplenda. Malè recentiores editiones, x. 1.

6. *Vocant cyanon.* Bene emendavit Cl. Durand. In Mſſ. Reg. *Cyllon.* In recentioribus editionibus *cœlon.*

7. *Cretam Eretriam.* Eretria dicta ab urbe Eretriâ, in Eubœâ.

8. *A totâ ſeplaſiâ.* Seplaſia forum fuit Capuæ, in quo unguentarii negotiabantur. Seplaſia verò, de quâ nunc agitur, fuit Romæ, nomine a Capuanâ ducto. Apud Cl. Gori, Inſcript. antiq. Tom. I. pag. 398. EVTYCHI. SEPLASIAR. NEGOTIANTIS. id eſt Seplaſiarii negotiantis, *Négociant droguiſte.*

IN LIBRUM XXXIV.

CAP. I. 1. *Ut diximus.* Suprà Libr. XXXIII. ſect. 13. & 48.

2. *Vocant cadmiam.* Lapis ille ærosus, *la Calamine, la Cadmie fossile.*

CAP. II. 1. *Quod eſt Cordubenſe.* Prope Cordubam ſunt montes *Sierra-Morena.* Ibi duæ fodinæ æris; altera cærulei, altera viridis.

2. *In ſeſtertiis dupondiariiſque.* Ita ſcripti & editi libri. Fueruntne ſeſtertii ærei: nullos certè novimus niſi argenteos. At, ut opinor, per ſeſtertios hìc intelligendi ſunt quadruſſes, qui idem valebant ac ſeſtertii. Quadrussis enim & ſeſtertius valent Gallicæ noſtræ monetæ aſſes 3, cum denariis 11. Dupondiarius aut dupondius valet ferme monetæ noſtræ aſſes 2.

3. *Proſcriptum eſſe ab Antonio.* Mſ. Torrent. In editione principe, *proſcriptum eum eſſe.*

4. *Olympiadis CLVIII. anno tertio.* Malè Mſſ. Reg. editio princeps, & eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione, CLVI. Annus Urbis conditæ DCVIII. quo capta eſt Corinthus incidit in annum tertium Olympiadis CLVIII.

5. *Nullo munditiarum deſpectu.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps. Fruſtra emendatum *reſpectu.*

CAP. III. 1. *Tribunorum militarium ſalariis.* Ex Appiano II. Bell. Civil. pag. 491. conjicitur annua tribunorum militarium ſalaria fuiſſe denariorum MCCCCLX. Gallicæ monetæ librarum 1,128.

2. *Seſtertiis quinquaginta.* Quinquaginta ſeſtertiorum millia ſunt Gallicæ monetæ libræ 9726.

3. *Navalem triumphum egit.* Anno Urbis conditæ DLXXXVI.

4. *Porticum duplicem.* Duplici columnarum ordine inſtructam.

5. *Syracuſanâ ſuperficie.* Syracuſano ære.

CAP. IV. 1. *Romanum fuerit inventum.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

CAP. V. 1. *Lupercorum habitu.* Lupercorum habitus fuit caprina pellis; ceterò erant nudi.

2. *Quo deditus eſt.* Mancinus, improbato a ſenatu fœdere, quod cum Numantinis percuſſerat, nudus vinctiſque poſt tergum manibus, iis deditus eſt.

3. *Celetas tantùm.* Statuas equeſtres, ita dictas a κέλης, equus.

4. *Nonniſi a divo Auguſto ſejuges.* Longè antè, anno Urbis conditæ DLXVI. *Sejuges in Capitolio aurati a P. Cornelio poſiti;* ut docet Livius, XXXVIII, 35.

5. *P. Minucio.* Suprà Libr. XVIII. ſect. 4. dictus eſt. L. Minucius. Sic quoque appellatur ab aliis ſcriptoribus. Vide Livium IV, 12.

6. *Unciariâ ſtipe.* Stips unciaria æquabat ferme Gallicæ noſtræ monetæ aſſem 1.

Cap. VI. 1. *Q. Marcii Tremuli.* Anno Urbis conditæ cccCXLVIII. de Hernicis triumphavit Q. Marcius Tremulus.

2. *Cn. Octavium.* C. Popilius Antiochum regem olim circumſcripſerat, ut habet Livius XLV, 12. Cn. Octavius ad nepotem Antiochi regis poſtea miſſus eſt, & Laodiceæ eſt interfectus; ideoque ei a Senatu poſita ſtatua, ut videre eſt apud Ciceronem, Philippic. IX, 4. Num quoque Cn. Octavius Antiochum circumſcripsit? An duo diſtincta temporibus conjunxit Plinius?

3. *Bello Samniti.* Anno Urbis conditæ ccccxi.

4. *ccclx. ſtatuêre.* Hinc manifeſtum eſt annum Græcorum fuiſſe dierum 360, & menſes dierum 30. Tertio quoque anno quindecim dies intercalabant; ut videre eſt apud Herodotum II, 4.

5. *Gratidiano tribus, ut diximus.* Suprà Libr. XXXIII. ſect. 46.

6. *Annius fetialis.* Penes fetiales erat jus belli, paciſque faciendæ, & fœderis feriundi.

7. *C. Popilio II. coſſ.* Anno Urbis conditæ dxcvi.

8. *Qui Thurinos.* Thurii, vel Thurini, olim fuere dicti Sybaritæ, quorum urbs Sybaris a Crotoniatis everſa.

Cap. VII. 1. *Trecentorum quinquaginta quinque dierum.* Ita & bene Mſ. Reg. 3. & eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione. Temporibus enim Numæ annus fuit tantùm dierum ccclv. In Mſſ. Reg. 2. 5. & editione principe, *ccclxv. dierum.* Sed hoc ex recentiore uſu a librariis repositum, quòd annum noverant eſſe

dierum CCCLXV. Sic quoque Romæ figurabantur Jani, cùm Romæ annus decem diebus crevit. Vide Macrobium, Saturnal. I, 9. Antiquitus cùm annus eſſet tantùm dierum CCCLV. ita in Jani manu figurati mihi videntur ejus digiti, ut tres poſtremi curvati exprimerent dies CCC; elatus index, dies L. curvatus pollex, dies V. Hæc digitorum figura naturalis eſt: alia quævis contorta.

2. *Per ſignificationem anni.* Ita quidem Mſſ. Reg. & editio princeps. Redundare tamen hæc mihi videntur, ut & viſum erudito Torrentio; & aberant ab ejus antiquiſſimo Mſ. codice.

3. *Plaſticen Græci vocant.* Plaſtice, *l'Art de modeler en argile.*

4. *Temporario theatro.* Et vix per unum menſem duraturo; de quo plura vide infrà Libr. XXXVI. ſect. 2.

5. *Multa & Luculli.* Lucius & Marcus, fratres. Ille, Mithridatico bello; Macedonico hic triumpho nobilis.

6. *DCX. opera.* Ita Mſ. Reg. 5. Sic quoque additum in margine Mſſ. Reg. 2. & 3. Editio princeps, & Mſſ. Reg. 2. & 3. *M. D. opera.*

7. *A Vitellianis incenſum.* Anno Urbis conditæ DCCCXXII.

8. *Quingentis talentis factus.* Gallicæ noſtræ monetæ libris 2,284,375.

9. *CCC. talentis.* Gallicæ monetæ libris 1,370,625.

10. *Ære mirabiliorem.* Ergo non in operis tantùm pulcritudine, ſed & in ipsâ æris mixturâ fuit mirabilis ille Apollo Tuſcanicus.

11. *A Latiari Jove.* Corruptè Mſſ. Reg. &

editio princeps, *a latere Jovis*. In recentioribus editionibus, *a Latiario Jove*. Meliùs fuit emendandum, *Latiari*. *Latiarem* dixit Lactantius, de Falsâ religione I, 21. Hic eſt de quo Lucanus I, 198.

Et residens celsâ Latialis Jupiter Albâ.

In Albano monte erat collocatus. Huc olim XLVII. civitates Latinorum conveniebant, ut cum Romanis communia ſacra Jovi facerent. Unde dictæ Latinæ feriæ.

12. *H-S. CCCC. manipretio*. Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Perperam eruditus Harduinus numeris lineam ſuperpoſuit, $\overline{CCCC}$. quod immanem ſummam efficit. Nam H-S. $\overline{CCCC}$. id eſt quadringenties centena millia ſeſtertiûm efficiunt Gallicæ monetæ libras 7,782,010. Sed H-S. CCCC. id eſt quadringenta millia ſeſtertiûm efficiunt tantùm Gallicæ noſtræ monetæ libras 77,812. Quod quoque minimum eſt manipretium pro tantâ ſtatuæ amplitudine per annos decem facta. Opinor ergo nihil mutatâ ſcripturâ legendum, ſeſtertiûm quadringenorum millium manipretio. Tunc quadringeni mille ſeſtertii per decem annos efficiunt Gallicæ monetæ libras 778,120. Quod ſufficiens eſt tantæ ſtatuæ manipretium.

13. *Is poſtquam*. Bene Mſſ. Reg. 3. 5. & editio princeps.

14. *Ex argillâ*. Argilla illa, *la Figure, le Modele de terre.*

15. *Ex parvis admodùm ſurculis*. Parvi ſurculi, *les petits Modeles, les Eſquiſſes.*

CAP. VIII. 1. *Olympiade LXXXIII*. Bene

Mſſ. Reg. 3. 5. & editio princeps. Annus primus hujus Olympiadis incidit in annum Urbis conditæ CCCVI.

2. *Perelius.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

3. *Demeam Clitorium.* Mſſ. Reg. & editio princeps. Demeas erat e Clitore, mediterraneo Arcadiæ oppido, de quo ſuprà Plinius V, 6.

4. *Myron, Lycium.* Myron habuit diſcipulum Lycium Eleuthereum, ut mox infrà dicitur.

5. *Lahippus.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps.

6. *Quæ eſt in Parthenone.* Parthenon templum fuit Minervæ in arce Athenarum. In illâ ſtatuâ Phidias Minervam ſtolatam exhibuerat.

7. *Cliduchum.* Claves tenentem, κληδȣ̃χον.

8. *Ad ædem Fortunæ hujuſque diei.* Eſt Fortuna unius cujuſque diei, *la Fortune du jour.* Ejus ædes fuit in Urbis regione X.

9. *Artem toreuticen.* Ars toreutice, *l'Art du Bas-relief.* Jam fuerat & multò ante Phidiam toreutice. At eam exquiſitiore arte aperuit & demonſtravit Phidias. Sic multi exſtiterant ſculptores, & tamen ſculpturæ artem aperuit & demonſtravit Michael Angelus.

10. *Diadumenum.* Diademate redimitum, & molliter agentem; ut & puerum doryphorum, id eſt haſtam ferentem, & viriliter ſe gerentem.

11. *Centum talentis.* Gallicæ monetæ libris 456,875.

12. *Quem canona.* Canon, *la Regle.*

13. *Deſtringentem.* Mſſ. Reg. 2. & 3. In balneo ſe ſtrigili defricantem.

14. *Talo inceſſentem.* Ad talorum ludum provocantem.

15. *Aſtragalizontes.* Ἀστραγαλίζειν, talis ludere. Aglaen & Hilæran ita ludentes videre eſt in picturis Herculanenſibus, *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I. Tab. 1.

16. *Alexetera.* Alexetera, id eſt, adjutorem, defenſorem.

17. *Periphoretos.* Is eſt, qui lecticâ defertur. Artemon, egregius artifex, ſed claudus, lecticâ ad opera deferebatur. Inde dictus περιφόρητος.

18. *Quadrata tamen ea.* Tum placebat magis virilis ætatis robur, quàm juventæ elegantia: inde quadrata illa corpora. Tale autem corpus laudat Celſus, II, 1. *Corpus autem habiliſſimum quadratum eſt, neque gracile, neque obeſum. Nam longa ſtatura, ut in juventâ decora eſt, ſic maturâ ſenectute conficitur. Gracile corpus infirmum: obeſum, hebes eſt.*

19. *Diſcobolon.* Qui diſcum jacit. Hanc ſtatuam egregiè commendat Quintilianus, II, 13. Plurimi ſunt diſcoboli in gemmis antiquis.

20. *Et priſtas.* Priſtæ, πρίσται, qui ferrâ ſecant, *les Scieurs.*

21. *Pentathlos pancratiaſtas.* Qui Delphis quinque ludis, id eſt omni certaminum genere vicerant. Quinque illi ludi, curſus, ſaltus, diſcus, jaculum, lucta.

22. *Multiplicaſſe varietatem.* Varietas, nobis quoque dicta, *la Variété.* Hæc egregiè dicta a Plinio; & artis incrementa optimè illuſtrant. Modò vidimus omnia Polycletum pæne ad unum exemplum feciſſe: nunc Myron varietatem multiplicat. Hæc omnia miſcet, turbat, & corrum-

pit Cl. Falconet, qui quod ſemel monuiſſe ſatis ſit, iniquissimâ & indignâ artifice cenſurâ hos Plinii libros perſtrinxit.

23. *Et Leontinus.* Pythagoras alter, patriâ Leontinus. Leontini, nunc *Lentini*, in Siciliâ.

24. *Stadiodromon.* Qui in ſtadio curſu certat.

25. *Eodem loco.* Olympiæ.

26. *Qui dicæus.* Qui juſtus, δίκαιος.

27. *Nervos & venas.* Nervi illi, *les Tendons.*

28. *Duris negat.* Duris negat Chryſippum fuiſſe cujuſpiam diſcipulum.

29. *Apoxuomenon.* Illum ἀποξυόμενον, deſtringentem ſe, eſſe qui in balneo ſe ſtrigili defricet jam dixi ſuprà.

30. *Athenis Satyrum : turmam Alexandri in quâ amicorum ejus imagines.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps. Perperam eruditus Harduinus, ut Velleii Paterculi auctoritatem infringeret, in alterâ ſuâ editione emendavit, *Athenis Satyrorum turmam : Alexandrum amicorumque ejus imagines.* Egregium illud opus commendat & deſcribit Velleius Paterculus I, 12.

31. *Non habet Latinum nomen ſymmetria.* Bene Plinius. Nec enim commenſus aut commodulatio eamdem vim habent.

32. *Argutiæ operum.* Argutias illas dicimus, *l'Elégance*, *la Fineſſe de l'ouvrage.*

33. *Lahippum.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

34. *Et Theſpiadas.* Theſpiades ſunt novem Muſæ, quæ Theſpiis in Bœotiæ oppido colebantur : unde dictæ Theſpiades deæ.

35. *Trophonii ad oraculum.* Illud oraculum fanumve ſubterraneum fuit in Lebadeâ Bœotiæ regione, ut dictum ſuprà Libr. IV. ſect. 12.

36. *Equum cum fiſcinis.* Talem equum dicimus, *un Cheval muſelé.*

37. *Peuceſtes.* Is eſt qui in obsidione oppidi Oxydracarum, ut habet Quintus Curtius, IX, 17. vel Mallorum, ut habent alii ſcriptores, *tribus jaculis confoſſus, non ſe tamen ſcuto, ſed regem tuebatur.*

38. *Cataguſam.* Catagusa, eſt Ceres raptam Proſerpinam reducens.

39. *Periboeton.* Id eſt celeberrimum & nominatissimum, περιϐόητον. Is eſt Satyrus, de quo magnopere gloriabatur Praxiteles; & cùm ei nunciatum eſſet officinæ ſuæ incendium, exclamavit: Actum eſt de meis laboribus, si Satyro & Cupidini flammæ non pepercerunt; ut videre eſt apud Pauſaniam, I, 20.

40. *Stephuſam.* Mulierem coronas plectentem. ϛέφȣσαν.

41. *Spilumenen.* Anum ſordidam, σπιλȣμένην.

42. *Oenophoron.* Vinum ferentem, οἰνοφόϱον.

43. *Sauroctonon.* Lacertam occidentem, σαυϱοκτόνον. Sauroctonos ille fertur exſtare in gemmâ ſmaragdinâ e Muſeo Cl. Vander Marck. Vide Cl. Stoſch, *Gemmæ antiquæ celatæ*, Præfat. pag. XVIII.

44. *Encrinomenos.* Approbatus & ceteris prælatus, ἐγκϱινόμενος.

45. *Iphicratis leæna.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Fruſtra eruditus Harduinus emendavit *Tisicratis.*

46. *Æſculapium & Seleucum.* Ingenioſè qui-

idem conjicit Harduinus, *Æſculapium & Salutem.* At & infrà inter opera nobilia artificum laudatur *Seleucus rex.* Nihil ergo mutandum.

47. *Olympium Periclem.* Pericles, ob mirabilem in orationibus tonandi vim, Olympius cognominatus eſt. Vide Valerium Maximum V, 10.

48. *Phileſius cognominatur.* Amabilis, φιλήσιος. Creditur eſſe *l'Apollon de Florence.*

49. *In Didymæo.* Didymis, ubi oraculum Apollinis Didymæi. Vide ſuprà Libr. V. ſect. 31.

50. *Celetizontas.* Celetizon, qui equum ſingularem regit, quem Græci vocabant κέλητα. Celetizontas ſæpe videre eſt in antiquis gemmis.

51. *In gorgone ejus.* Gorgon Meduſæ frequens occurrit in nummis & in gemmis.

52. *Inter fictores.* Fictor, *Artiſte qui travaille en argile.*

53. *Boni eventûs.* Deus Bonus Eventus videtur cum insignibus; quæ hîc deſcribit Plinius, in nummis Titi, Trajani, & Antonini, aliiſque.

54. *Cliduchon.* Clavigerum, ut jam dixi ſuprà.

55. *Artem ipſo amne liquidiorem.* Ingeniosè dictum. Videre eſt illud Eutychidæ opus inciſum in onyche. Eurotas ſedet dextrâ tenens arundines, ſiniſtrâ urnæ, unde amnis fluit, innixus. Infrà ΕΥΡΩΤΑC. *Ficoroni gemmæ antiquæ litterariæ*, Tab. VI. num. 1.

56. *In Pario coloniâ.* Parium, colonia Helleſponti; de quâ dictum ſuprà Libr. V. ſect. 40.

57. *Eleuthereus Lycius.* Lycius oriundus Eleutheris, Bœotiæ oppido.

58. *Puerum ſuffitorem.* Puerum odores adolentem.

59. *Menæchmi vitulus genu premitur.* Malè vertit Cl. Falconet : *le veau de Ménechmus eſt appuyé ſur un genou, la tête tournée en arriere.* Vertendum erat, quod rarò tamen monuerim, *le veau de Ménechmus eſt preſſé ſous le genou.* Quod Menæchmus in vitulo fecit, hoc Michael-Angelus, fortè Menæchmum imitatus, expreſsit in Goliath, qui Davidis genu premitur, replicatâ quoque cervice. Et ne ab antiquitate recedam, sic vitulus, forsitan Menæchmi, premitur genu, & replicatâ cervice, morti proximus videtur in Sardâ apud Cl. Gori, Inſcript. antiq. Tom. I. Tab. VIII. num. 5.

60. *Epitherſen.* Epitherſes pugil fuit eximius, quem Erythræi ob victorias dedicarunt. Vide Pauſaniam VI, 15.

61. *Splanchnopte.* Ut mox explicat Plinius ſplanchnoptes eſt ſufflans & torrens exta, ἀπὸ τῶ σπλάγχνα ὀπτᾷν. De hoc puero ejuſque signo jam dictum ſuprà Libr. XXII. ſect. 20.

62. *Epiſtaten.* Non videtur viri nomen; ſed præfectum, ἐπιστάτην, significat, *un Maître d'eſcrime.*

63. *Strongylion.* Strongylion laudatus a Pauſaniâ IX, 30.

64. *Eucnemon.* Nempe a pulcris tibiis dicta, εὔκνημος.

65. *Lævâ tribus digitis.* De his minutissimis operibus vide jam dicta ſuprà Libr. VII. ſect. 21.

66. *Dicata a Veſpaſiano.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

67. *Peryxiomenon.* Circumradentem ſe, περιξυόμενον, *un Homme qui ſe frotte.*

68. *Tyrannicidas.* Harmodium & Ariſtogitonem, jam ſuprà dictos in hac ſectione.

69. *Doryphorus.* Haſtatus miles. Tales doryphori ſæpe occurrunt in gemmis antiquis.

70. *Colotes.* Non eſt hic diſcipulus Pasitelis, de quo Pauſanias V, 20. ſed Phidiæ, ut ait ipſe Plinius infrà Libr. XXXV. ſect. 34. Quod non advertit eruditus Harduinus.

71. *Dahippus paralyomenon.* In Mſſ. Reg. 2. 3. 5. *perlayomenon* in editione principe *parlayomenon.* Malè emendatum in recentioribus editionibus *perixyomenon.* Emendandum certè fuit *paralyomenon*, παραλυόμενον, *un Homme qui tombe en défaillance.* Inde παράλυσις, *la Paralysie.* Talem, & fortè ipſum Dahippi paralyomenon, in corneolâ inciſum, vide apud Cl. Borioni, *Collectanea antiquitatum Romanarum*, Tab. 71. Quam gemmam nemo adhuc feliciter explicavit, nec explicare potuit, corrupto hoc Plinii loco.

72. *Eubolidis.* Eubolidis opus eſt, digitis computans, *un Homme qui compte par ſes doigts.*

73. *Clariſſimus, ut dicemus.* Infrà Libr. XXXV. ſect. 36.

74. *Periclymenus.* Malè Mſſ. Reg. & editio princeps, *Periclenus.* Eſt Periclymenus, qui, teſte Tatiano in Oratione contra Græcos, fecit mulierem triginta infantes uno partu enixam.

73. *Tam inane exemplum.* Inane quidem & ſingulare hoc Catonis exemplum. Philoſophos enim, quos proavus oderat, diligebat abnepos.

76. *Quamquam auctoris incerti.* Non ita bene Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus, *quamquam auctores incerti.*

77. *Oetæo habitu.* Hunc locum optimè emendavit eruditus Turnèbus. Malè Mſſ. Reg. *ſoleo* vel *ſuleo* habitu. Recentiores editiones, *Eleo habitu.* Hac de re morteque Herculis in monte Oetâ ſcriptæ a Senecâ tragœdiæ, *Hercules Oetæus* & *Hercules furens.*

78. *Ex privato in publicum.* Cùm in privatos uſus ceſſiſſet hæc ſtatua, eam Sabinus in publicum reſtituit.

CAP. IX. 1. *Differentias æris & mixturas.* Differentiæ æris, *les différentes Eſpeces d'airain;* mixturæ, *les Alliages.*

2. *Pyropi bracteâ.* Pyropus, *le Clinquant.*

3. *Frigore magno meliùs fundi.* Ignis ſemper acrior hieme quàm æſtate; & quo majus frigus, eò ignis acrior; ut conſtat experimentis Cl. Micheli.

4. *Argentarii vicesima.* Mſſ. Reg.

CAP. X. 1. *Cadmia vocatur.* Hæc cadmia, *la Calamine, la Pierre calaminaire.* Partibus autem æquis æris & cadmiæ fit, *le Laiton.*

2. *Medicinæ inutilis.* Nos ex cadmiâ in *alkool,* sive pulverem tenuiſſimum redactâ, utimur, & inter præcipua remedia ſiccantia, *les Remedes deſſicatifs*, recenſemus. Utebatur & Nymphodorus, ut mox dicetur.

3. *Aliamque nominis ſui originem.* Tunc dicitur *la Tuthie.* Illam quoque numeramus inter optima & leniſſima medicamenta, quæ detergunt & ſiccant.

4. *Capnitis.* Fumoſa, καπνίτις.

5. *Botryitis.* Racemoſa, βοτρυίτις.

6. *Levior ſecuturis.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus edi-

tionibus, *levior porro ſecuturis*; de quibus mox agit Plinius.

7. *Placitis.* Id eſt, plana & cruſtoſa. Dioſcoridi V, 84. dicitur πλακώδης.

8. *Et in ipsâ argumentum planitie.* Bene Mſ. Reg. 5. In recentioribus editionibus, *& ipſa ab argumento.*

9. *Ad cicatrices trahendas.* Ad cicatrices delendas.

10. *Onychis maculis.* Bene Mſ. Reg. 5. & editio princeps. Onyx, *l'Onyx.*

CAP. XI. 1. *Vocant lepida.* Lepis, λεπὶς, eſt ſquama, æris flore craſſior, quæ clavis inhærebat. *Squamam æris, quam λεπίδα χαλκῦ*, ad dejectionem memorat Celſus II, 12.

2. *In quos panes æris ferruminantur.* Conflandis clavis, panes illi ærei indurabantur.

3. *Vocant ſtomoma.* Illam quoque ſpumam æris; quod *ςόμωμα appellant*, memorat Celſus VI, 6. inter collyria ad morborum oculos. Id ergo non pertinet ad ſtomoma ferri, *l'Acier*, ut vult Conſtantinus, & poſt eum multi.

4. *Seplasiæ.* De ſeplasiâ dictum ſuprà Libr. XXXIII. ſect. ult.

5. *Sic exteritur.* Sic tabidæ officinarum merces, sic fraudes ſeplasiæ teruntur, & ab ægris abſumuntur.

6. *Æruginis.* Ærugo, *le Verd-de-gris.*

7. *Et lapide... deraditur.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Fruſtra emendatum in recentioribus editionibus, *& e lapide.* Sic infrà ſect. 33. *deraſam parietibus*, & ſect. 45. *deraditur humido ferro & clavis veteribus.*

8. *In cadis ſuper acetum ſuſpenſo.* Nos aceto non utimur, ſed tantùm vinaceis, *le Marc de raiſin.*

9. *In batillo ferreo.* Si ferventi batillo ferreo, *une Pelle à feu*, atramentum ſutorium inſperſeris, rubeſcit; mutato quoque colore, rubeſcunt atramento ſutorio mixta.

10. *Penicillis calidis.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

CAP. XII. 1. *Quam vocant ſcoleca.* A σκώληξ, vermiculus, dicta hæc ærugo ſcolex, vel vermicularis.

2. *Duæ partes quæ fuere aceti.* Contrà Dioſcorides V, 92. tradit miſcendas partes duas urinæ cum unâ aceti.

3. *Quâ diximus aurum.* De ſanternâ dictum ſuprà Libr. XXXIII. ſect. 29.

4. *Chalcitin.* Chalcitis, *le Colchotar foſſile.*

5. *Ex ſubdialibus petris.* Ex petris ſub dio expoſitis.

6. *Dicemus ſuis locis.* Mox ſequentibus ſectionibus.

7. *Pſoricon dictum.* Quòd contra ψώρας, cutiſve ſcabritiem ſit utile.

8. *Sory Ægyptium.* Sory, *la Couperoſe cendrée.*

9. *Ut Miſy.* Miſy, *la Couperoſe jaune, le Vitriol Romain.*

10. *Chalcanthum.* Chalcanthum, *le Vitriol, la Couperoſe.*

11. *Stalagmian vocant.* Illud nomen apud nos manet; ſed multò magis diffuſum, *les Stalagmites, les Stalactites.*

12. *Probant maximè Cyprium.* Chalcanthum

Cyprium, *le Vitriol bleu*, *le Vitriol de Chypre.*

CAP. XIII. 1. *Pompholyx.* Pòmpholyx, *la Fleur de Calamine*, levis eſt, & ad fornices evolat, quibus bullarum inſtar adhæret; ductò inde nomine, cùm πομφόλυξ Græcis ſit bulla.

2. *Spodos.* Spodos, *la Cendre de Calamine*, pompholyge ponderoſior, non ad fornices aſcendit; ſed cineris inſtar, unde nomen, humi decidit.

3. *Antiſpodon.* Si ſpodos deſit, in ejus locum ſubſtituitur antiſpodos, ſeu cinis fici, caprifici, myrti, &c.

4. *Pſegma fit.* Malè Mſſ. Reg. & editio princeps, *ſmegma.* Optimè vidit Harduinus emendandum, *pſegma.* Dioſcorides ipſe V, 80. ψῆγμα dixit. Eſt ramentum aut palea æris.

5. *Diphrygem.* Græcis, δὶς φρύγεσθαι, bis torrefieri dicitur.

6. *Deminutionem familiæ.* Mſ. Reg. 2.

CAP. XIV. 1. *Cum ſtilo ſcribere.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

2. *Claviſque caligariis.* Clavi ſunt quibus ſuffixa militaris caliga.

3. *Strictura vocantur.* Hoc omne ferreum metallum, *la Mine de fer*, ſtricturæ vocabantur, nomine impoſito a ſtringendâ acie, *la Trempe*, quâ acies ferri ſtringitur, ut mox ipſe Plinius declarat.

4. *Nucleuſque quidem ferri.* Hic eſt nucleus ferri, qui cùm excoctus eſt & temperatus, dicitur *l'Acier.*

5. *Bilbilin.* Manent Bilbilis rudera in monte *Bambola*, prope urbem *Calatayud.* Aqua ejus temperando ferro celebratiſſima eſt amnis Salo, nunc *Xalon.*

6. *Turiaſonem*. Sic & in nummis TVRIASO, nunc *Tarazona*, inter oppida *Caſcante* & *Agreda*.

7. *Ex merâ acie*. Meram illam aciem nos dicimus *le Pur acier*.

8. *Mollior complexus*. Mollioris temperaturæ ferrum.

9. *Aliubi factura*. Facturam illam dicimus *la Trempe*. De vi aquæ in ſtringendâ acie dictum modò ſuprà: Sulmo, nunc *Solmona*, Ovidii natalibus oppidum celebre.

10. *De magnete lapide*. De magnete, *l'Aimant*, dicetur infrà Libr. XXXVI. ſect. 25.

11. *Sed ſparsâ bullatione*. Magnes non ex continuâ caute exciditur, ſed ſparſum quasi per bullas colligitur.

12. *An vitro fundendo*. Vitro fundendo magnetem addi vide infrà Libr. XXXVI. ſect. 66.

13. *Inficit eâdem vi*. Tunc enim ferrum, ut magnes, attrahendi vi pollet.

14. *Arsinoes templum*. Arsinoe ſoror & uxor Ptolemæi Philadelphi.

15. *Cantabriæ maritimæ parte*. Vena illa ferri largissima eſt, *la Mine de Sommoroſtro dans la Biſcaye*, de quâ diligentissimè ſcripsit Cl. Bowles, *Introduction à l'Hiſtoire Naturelle d'Eſpagne*, pag. 322.

16. *In ambitu Oceani diximus*. Suprà Libr. IV. ſect. 34.

Cap. XV. 1. *Quæ Zeugma*. Urbs Zeugma, nunc *le pont Mangeb*, ad Euphratem.

2. *Carentibus eâ prioribus*. Fuitne priſcis inventa ars ita ferrum fundendi aut temperandi, ut rubiginem non ſentiret?

3. *Uſtione ſanantur*. Viget adhuc hæc medicina in noſtris provinciis.

4.

4. *Caleſit enim ferro candente aquâ.* Id quoque paſſim uſurpatur.

5. *Et genis.* Et palpebris prodeſt.

6. *In hygremplaſtro.* In humido emplaſtro.

7. *Omne callum.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Fruſtra in recentioribus emendatum, *omnem.*

8. *Picis oboli ſex, Cimoliæ cretæ drachmæ ſex.* Ita emendavit eruditus Harduinus; quòd in Mſſ. Reg. 2. & Pintian. legatur, *pari obolis & Cimoliæ cretæ drachmis ſex.* Picem quidem nonnullis in emplaſtris, non in eo tamen, de quo nunc Plinius, memorat Celſus V, 19. num. 1. & 3. Unde fortè meliùs in Mſſ. Reg. 5. *Componitur hoc modo : obolis ex Cimoliâ cretâ duobus, drachmis duabus ex ære, totidem e ſquamâ ferri, totidem ferri, totidem ceræ, ex oleo ſextarius.*

Cap. XVI. 1. *Nigrum, atque candidum.* Plumbum nigrum, *le Plomb.* Plumbum candidum, *l'Etain.*

2. *In inſulas Atlantici maris.* In inſulas Caſſiteridas, de quibus dictum ſuprà Libr. IV. ſect. 36.

3. *Quod ſubſedit.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. In recentioribus, *ſubſidit.*

4. *Alutia vocant.* Ita Mſ. Reg. 5. In editione principe, *alucia.* In Mſſ. Reg. 2. & 3. & recentioribus editionibus, *aluta.*

5. *Cùm fiat ex nigro.* Ex plumbo nigro, cùm abundantiſſima eſt galena, *la Galène*, fit ex libris centum galenæ uncia una cum ſemiſſe, vel duæ unciæ argenti. Vide Cl. Lehmann, *l'Art des mines*, Tom. I. pag. 128.

6. *Jungi inter ſe.* Jungere, *Souder.* Nos quoque jungimus & plumbo albo, *l'Etain*, & reſinâ. Poſſe tamen jungi & plumbo nigro patet. Album quoque nigro jungitur sine oleo.

7. *Teſte Homero.* Iliad. λ'. vers. 25. ψ'. vers. 531. & alibi ſæpe.

8. *Stannum appellatur.* Si accuratè hæc deſcripsit Plinius, ſtannum illud non eſt quòd dicimus *l'Etain.*

9. *Qui ſecundus argentum.* Cùm argentum a plumbo ſecernebant.

10. *Galena.* In hoc nomine a Plinio & priſcis adhuc diſcrepamus. Nobis Galena, *la Galène*, eſt ipſum plumbi metallum, quod e terrâ eruitur.

11. *Deductis partibus non duabus.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Neſcio cur particula negativa in recentioribus editionibus sit omiſſa. Nobis certè diverſa eſt plumbi fundendi ratio. Cùm purissima eſt galena, centum pondo reddunt libras plumbi a 60. ad 70. Vide Cl. Lehmann, loc. cit.

Cap. XVII. 1. *Pondus non auget.* Eadem fama viget Conſtantinopoli & in Oriente. Nec ut apud nos exteruntur vaſa ænea, ſed optimè & levissimè ſtanno illinuntur.

2. *Laudatissima, ut diximus.* Suprà Libr. XXXIII. ſect. 45.

3. *In libras x. x.* Denarii deni ſunt Gallicæ monetæ libræ, 7.

4. *Hoc fiſtulæ ſolidantur.* Solidare, aut jungere, *Souder.*

6. *Quæ volunt incoquunt.* Incoquere, *Etamer,*

7. *In pondo* C. *LX. X.* In pondo C. nobis *par Quintal.* Sexaginta autem denarii ſunt Gallicæ monetæ libræ 46 cum aſſibus 13.

8. *Plumbatur.* Solidatur & jungitur.

9. *Album incoquitur.* Inventum ergo Galliarum fuit incoquere, *Etamer*, ærea vaſa plumbo albo, *l'Etain.*

10. *Argentum incoquere.* Inventum quoque Galliarum argentum incoquere, *Argenter.*

11. *In Aleſiâ oppido.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps. Malè in recentioribus editionibus, *Alexiâ.* Aleſiæ, oppidi Galliarum celeberrimi, rudera exſtant in Burgundiâ, prope *Sainte-Reine en Auxois.*

12. *Eſſeda... & petorita.* Eſſeda, vehicula, petorita, diverſa ſunt curruum nomina & genera.

13. *Staticula.* Staticula illa, *des Cartouches.*

14. *India neque æs, neque plumbum.* Et æs, & plumbum habet India, ſed tunc non effodiebat, cùm faciliùs commodiúſque hæc gemmis & margaritis permutaret.

15. *Ad fiſtulas.* Fiſtulæ, *les Tuyaux.*

16. *Ovetanùm, Caprarienſe, Oleaſtrenſe.* Ovetanum ita dictum ab oppido Oveto, *Oviedo*; Caprarienſe, ab inſulâ Caprariâ, nunc *Cabrera*, prope *Majorque.* Oleaſtrenſe, ab oppido Oleaſtro, de quo ſuprà Libr. III. ſect. 3.

17. *Santarensi metallo.* Ubi fuerit in Bæticâ illa fodina incompertum. Nunc novimus Scalabim, *Santarem*; quæ non eſt in Bæticâ, ſed in Luſitaniâ, Tago flumini adpoſita.

18. *X. CC. M.* Ducenta millia denariorum ſunt Gallicæ monetæ libræ 155,625.

19. *CCLV. locatum.* Incerti valde ſunt hi numeri. In Mſſ. Reg. 2. 3. & editione principe, *XXIII. locatum eſt.* In Mſ. Reg. 5. quod fortè verius, *poſtquam obliteratum erat, reddit LXXXII.* Octoginta duo millia denariorum ſunt Gallicæ monetæ libræ 63,806. Denariorum autem ducenta quinquaginta quinque millia efficiunt Gallicæ monetæ libras 198,421.

20. *Ad pondo CCCC. vectigalis.* Ita editio princeps aliæque. Hæc deſunt in Mſſ. Reg. Intelligendum, pondo CCCC. M. *Quatre mille quintaux.* Antonianum autem dictum eſt metallum ab Antonio, fortè triumviro, fodinæ domino.

21. *Aquâ additâ.* In editione principe, *mirum aquâ additâ. Mirum* deeſt in Mſſ. Reg. & eſt inutile. In recentioribus editionibus, *& mirum.*

22. *Peruri.* Bene Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps. Malè Mſ. Reg. 5. & recentiores editiones, *vas peruri.*

Cap. XVIII. 1. *In metallis.* In metallicis fodinis.

2. *Plumbaginem.* Plumbago, *la Mine de plomb*; ni ſit plumbago herba, de quâ dictum ſuprà Libr. XXV. ſect. 97.

3. *Procidentiam eorum.* Teſte Celſo, VI. 6. *nonnumquam ingens inflammatio tanto impetu erumpit, ut oculos ſuâ ſede propellat.*

4. *Quæ chartis.* De chartarum uſu in medicinâ dictum ſuprà Libr. XXIV. ſect. 51.

5. *Ut in crudo dictum eſt.* In crudo plumbo, neque uſto. De hac loturâ crudi plumbi, cùm ſe ipſo teritur, dictum eſt ſuperiore ſectione.

6. *Sine plumbi reliquiis.* Ita ut nihil plumboſi remaneat.

7. *Quo ex Cyprio ære diximus.* Suprà ſect. 34.

8. *Alio loco galenam vocavimus.* Suprà Libr. XXXIII. ſect. 31.

9. *Quæ in Zephyrio fiat.* Zephyrium fuit oppidum & promontorium Ciliciæ. Ibi laudatiſſima eſt molybdæna foſſilis, teſte Dioſcoride, V, 100.

10. *Uſus in liparas.* Liparæ ſunt emplaſtra lenia.

11. *Fovendo calida.* In Mſſ. Reg. & editione principe, *fovenda calida.* Quod nec malè eſt. Calida enim debet eſſe, ut foveatur venter.

12. *Pſimmythium.* Pſimmythium, *la Céruſe, le Blanc de plomb.*

13. *Ad candorem feminarum adhibetur.* Ita Mſſ. Reg. 3. & 5. In Mſ. Reg. 2. & editione principe deeſt, *adhibetur.*

14. *Sandaracæ.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Ferme dicta eſt ſandaracæ natura, cùm toties ſuprà memorata sit in recenſendis medicamentis. Sandaraca, *la Sandaraque, l'Arſenic rouge.*

15. *Et arrenicum.* Ita Mſſ. Reg. & sic jam ſuprà dictum. In editione principe, *arſenicum.* Arrenicum, vel arſenicum, *l'Arſenic.*

16. *Coloris etiam in auro excellentis.* Ita Mſſ. Reg. Pintian. & editio princeps. In Mſ. Dalecamp. *ut in auro excellentis.* Malè emendatum in recentioribus editionibus, *coloris etiam in auro, excellentius.* Sic enim nec Latinitas, nec ſenſus conſtant. Emendavit Cl. Durand, *coloris etiam, ut auro, excellentis.*

IN LIBRUM XXXV.

Præf. I. *Naſcentiumque in eis.* Bene Mſ. Reg. 3. Sic ſuprà Plinius Libr. XXXIII. ſect. 36. *in auri & argenti metallis naſcuntur etiam pigmenta.*

2. *Cælandi fingendique.* Proprietas vocum, quæ ſæpe in hoc Libro occurrunt, retinenda. Cælare, *la Ciſelure*; fingere, *la Statuaire*, *l'Art de fondre des ſtatues en bronze*; ſculptura, *la Sculpture*, *l'Art de faire des ſtatues de marbre*; plaſtice, *l'Art de modeler.*

3. *Lapidumque genera.* Mſ. Reg. 5.

4. *Utilem inſtituto : hoc modo.* Bene Mſſ. Reg. 2. & 3.

Cap. I. 1. *Parietes toti operiantur.* Romæ in monte Palatino, inter rudera domûs Cæſarum, vidi plures marmoris albi cruſtas, quibus parietes fuerant operti.

2. *Interraſo marmore vermiculatiſque.* Hæc ſunt muſiva opera, *les Moſaïques*, quæ non Romæ tantùm & in Italiâ, ſed in toto orbe Romano fuere pervulgata.

3. *Abaci.* Abacos dicit Plinius quadratas aliûsve figuræ cruſtas, quibus flores, animalia, homines, aliaque exprimebant. Abaci illi, *les Compartimens.*

4. *In cruſtis inſcrendo.* Mſſ. Reg. Voſſ. & editio princeps.

5. *Synnadicus.* In Phrygiâ. De hoc marmore albo, quod ad alabaſtrum accedebat vide Strabonem Libr. XII. pag. 577.

Cap. II. 1. *Ærei ponuntur clypei.* Aurei quoque & argentei. Argenteus Scipionis clypeus,

in Rhodano repertus, exſtat Pariſiis in Bibliothecâ Regiâ.

2. *Surdo figurarum diſcrimine.* Obſcuris & confuſis figuris.

3. *Pinacothecas.* Pinacothecæ, *les Galeries de tableaux.*

4. *Furiſque detrahat laqueus.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 3. Fortè ſcripſerat Plinius, *furiſve.*

5. *Et ceromata ſua.* Ceroma, locus fuit gymnasii, in quo athletæ perungebantur. Unguentum autem erat cera oleo ſubacta.

6. *Natali ejus vicesimâ Lunâ.* Natalis Epicuri, teſte Diogene Laertio, X, 18. & ex ipſo Epicuri teſtamento, fuit dies decima mensis Gamelionis. At & singulis mensibus vicesimus dies epulis colebatur, ob ejus & Metrodori memoriam. Vide Ciceronem, Libr. II. de Finibus.

7. *Quas icadas vocant.* Feriæ illæ icades dicebantur, quòd ἐικὰς sit dies vicesimus Lunæ, ſeu mensis.

8. *Ii maximè.* Mſſ. Reg.

9. *Stemmata verò.* Stemmata minores ſunt imagines familiæ.

10. *Tablina codicibus.* Tablina dicebantur atria, in quibus magiſtratus tabulas rationum imperii ſui habebant. Manet apud nos nomen, *les Tablettes.*

11. *Refigere liceret.* Revellere liceret.

12. *Lævinorum.* In nummis Faſtiſque Capitolinis VALERIVS LAEVINVS.

13. *Salutiones.* Scipio cognominatus erat Pomponianus Salutio, a Salutione mimo, ut dictum eſt ſuprà Libr. VII. ſect. 10.

14. *Hoc enim fuerat cognomen.* Mſſ. Reg. Voſſ. & editio princeps.

15. *Non traditos vultus.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Fruſtra emendatum in recentioribus, *non traditi vultus.*

16. *Imaginum amore flagraſſe quoſdam.* Ita Mſ. Dalecamp. In Mſſ. Reg. editione principe aliiſque, *quondam.* At ſi retineatur, *quondam*, emendandum eſt, *amorem.*

17. *Atticus ille Ciceronis.* Eſt Atticus Pomponius literis & amicitiâ Ciceronis notiſſimus: minimè verò Ciceroniani cujuſdam libri titulus, ut commentus eſt eruditus Harduinus.

18. *Benignissimo invento.* Inventum illud ſanè fuit ut imagines in Varronianis libris calamo delineatæ viderentur, *des Dessins à la plume.*

19. *Præſentes eſſe ubique credi poſſent.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

Cap. III. 1. *M. Æmilius.* M. Æmilius Lepidus, Lepidi triumviri pater, conſul fuit anno Urbis conditæ DCLXXVI. De ejus obitu vide ſuprà Libr. VII. ſect. 36.

2. *Martio exemplo.* Bellico exemplo.

3. *Invenit Marcius.* L. Marcius, de quo jam dictum ſuprà Libr. II. ſect. 3.

4. *Ægyptii ſex millibus annorum.* De inventione picturæ apud Ægyptios dictum ſuprà Libr. VII, 36.

5. *Monochromaton.* Ab uno colore pictura illa dicebatur μονοχρώματος.

6. *Etiamnum hi colore.* Ita Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

7. *Mox docebimus.* Infrà ſect. 43.

8. *In orbitate tecti, veluti recentes.* Id ſanè meritò Plinius miratur. Ars autem illa prorſus ignota eſt noſtris pictoribus, quorum colores tam citò deteruntur. At notissima fuit antiquissimis pictoribus : ſiquidem P. Sicard vidit in Ægypto picturas Ardeatinis picturis multò antiquiores, in eâdem tecti orbitate, & ſplendidissimas. Immo & nota fuit in regionibus nunc barbaris. P. Marquette, cùm anno 1673. fluvium *Missisipi* exploraret, & perveniſſet ad altissimas rupes, imminentes fluvio *Pekittanoui*, qui in *Missisipi* influit, vidit duo grandia monſtra, viſu horrenda, affabre tamen picta coloribus viridi, rubro & ſubnigro, in hac ferme inacceſsâ rupium altitudine. Fuerene artes ibi excultæ antiquissimis temporibus? Ipſe vidi Romæ in Caſtro prætorio, villâque tyrocinii Societatis Jeſu, multa monochromata, ſub imperatoribus Romanis, cùm adhuc vigerent artes, eleganter picta: licet tot abhinc ſæculis aeris temporumque injuriis obnoxia, adhuc tamen conſpicua.

9. *Cominus pictæ.* Pictæ, ut cominus aſpiciantur; quod majorem artis diligentiam poſtulat: quæ magna debuit eſſe, cùm utraque eſſet excellentissimâ formâ & diſtingueretur virgo. Virgo autem fuit Atalanta. Lanuvium, *Civita Lavinia.*

10. *Durant & Cære.* In urbe Etruriæ, quæ nunc dicitur *Cerveteri.*

11. *Cùm Iliacis temporibus.* Picturam fuiſſe Iliacis temporibus non conſtat Græcorum libris: at eam multò antiquiorem fuiſſe conſtat Ægyptiorum monumentis. Ars ergo non fuit adeò celeriter conſummata.

CAP. IV. 1. *Noſtræ ætatis e Venetiâ.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 3. & editio princeps.

2. *Cùm princeps.* Ex Mſ. Reg. 5. & editione principe emendavi, *cùm.* Ineleganter in recentioribus editionibus, *qui.* In Mſſ. Reg. 2. & 3. deeſt, *cum.* Fortè ſcripſerat Plinius: *is princeps.*

3. *Anno ab Urbe conditâ* CCCCXC. Fuit annus CCCCXCI. computatione Varronianâ.

4. *Æmiliani.* Scipionis Africani junioris.

5. *Conſulatum adeptus eſt.* Anno Urbis conditæ DCIX.

6. *Ludis Claudii Pulcri.* Anno U. C. DCLIV. Hos ludos memorat Valerius Maximus, II, 4. num. 6.

7. *Rex Attalus diſtraxiſſet, &c.* Mſſ. Reg. Dalecamp. Gronov. & editio princeps.

8. *x. VI.* Bene eruditus J. F. Gronovius e Mſ. Voſſ. Perperam Harduinus, *VI. ſeſtertiûm.* Ariſtidis tabulam Attalus emerat centum talentis, ut dictum eſt ſuprà Libr. VII. ſect. 39. At cùm talentum Atticum conſtet ſex millibus denariorum, ut habet ipſe Plinius infrà ſect. 40. centum talenta efficiunt ſexies centena millia denariorum, ſeu Gallicæ monetæ libras 456,875.

9. *Agentis ſub Veteribus.* Sub veteribus tabernis, circa forum poſitis, ut patet ex Quintiliano, Inſtit. Orat. VI, 3.

10. *Ajace & Medeâ.* Vide ſuprà Plinium VII, ſect. 39. ubi duas illas tabulas a Cæſare dictatore emptas octoginta talentis, ſeu Gallicæ noſtræ monetæ libris 373,500. memorat.

11. *A Cyzicenis x. III.* Ter centena millia denariorum efficiunt Gallicæ monetæ libras 228,437. Perperam eruditus Harduinus, *x. III.* id eſt denariorum tribus millibus.

12. *In Thermarum.* Thermæ ſunt Agrippæ, quæ fuerunt in IX. Urbis regione.

13. *In Foro ſuo.* In Foro Auguſti, & VIII. Urbis regione.

14. *Belli faciem pictam & triumphum.* Mſſ. Reg. & editio princeps. Duæ illæ tabulæ erant Apellis, ut infrà dicetur ſect. 36. De belli autem tabulâ Servius : *In Foro Auguſti introeuntibus ad ſiniſtram fuit Bellum pictum, & furor ſedens ſuper arma, æneis vinctus, eo habitu quo poeta dixit.* Illam enim tabulam expressit Virgilius, Æneid. I, 291.

Diræ ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portæ. Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Altera tabula erat Alexander in curru triumphans.

15. *Se inussiſſe.* Hæc eſt pictura encauſtica, *l'Encauſtique*, de quâ plura infrà ſect. 39.

16. *Quas mox indicabimus.* Infrà ſect. 40.

CAP. V. 1. *Quibus coloribus ſingulis.* Cinnabari, minio, rubricâ, Sinopide, ut dictum ſuprà Libr. XXXIII. ſect. 39.

2. *Monochromatea genera.* Hæc genera nos dicimus *les Camaïeux.*

3. *Et quæ & quibus temporibus.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps.

4. *Lumen atque umbras.* Nomina retinuimus, *la Lumiere, & les Ombres.*

5. *Appellaverunt tonon.* Tonum quoque nos dicimus, *le Ton.*

Q vj

6. *Harmogen.* Harmoge illa, *l'Harmonie.*

Cap. VI. 1. *Colores auſteri, aut floridi.* Colores auſteri, *les Couleurs foncées* : floridi, *les Couleurs éclatantes.*

2. *In metallis diximus.* Libro ſuperiore.

3. *Nomen a Sinope urbe.* Bene Mſ. Reg. 5. editio princeps & Cl. Durand.

4. *Pretium optimæ, X. II.* Ita Mſſ. Voſſ. & Reg. Denarii bini ſunt Gallicæ monetæ libra 1. cum aſsibus II. Intelligendum autem in libras. Sinopis, *la Sinope, eſpece de bol rouge*, & *rouge brun.*

5. *Octoni aſſes.* Monetæ quoque Gallicæ ferme aſſes 8.

6. *Cicerculum appellant.* Color cicerculus, *le Gris-brun.*

7. *Celebrata, cum inſulâ.* Bene Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Durand. Rubrica, *la Terre rouge.*

8. *Nec niſi ſignata.* Imagine capræ ſignabatur, teſte Dioſcoride V, 13. Nunc quoque Turcici imperatoris ſigillo ſignatur, & dicitur *la Terre ſigillée* ; eâque utuntur medici.

9. *Naſcitur autem & in ferrariis metallis ochra: ex eâ fit exuſtâ rubrica.* Ita & quidem optimè Mſſ. Reg. 2. & 3. Hermol. Barb. Pintian. Malè autem in Mſ. Reg. 5. & editione principe aliiſque : *Naſcitur autem & in ferrariis metallis* ; idque ad rubricam referunt. Deinde addunt. *Ex eâ fit ochra, exuſtâ rubricâ.* Quod quidem abſurdum eſt. Ex exuſtâ ochrâ fit rubrica, quia ferreis abundat partibus, quæ igne rubeſcunt. At ex rubricâ, non fit ochra. Conſentiens ergo eſt Plinius Dioſcoridi & Theophraſto, *de Lapidibus*, qui ex exuſtâ ochrâ fieri rubricam docent.

10. *Silis lucidi.* De ſile lucido dictum ſuprà Libr. XXXIII. ſect. 56.

11. *Paraetonion.* Paraetonium, *le Blanc d'Egypte*, ita appellatum a Paraetonio in Libyae maritimis, ut dictum eſt ſuprà Libr. V. ſect. 6. Non tam fuit ſpuma maris, quàm creta candidiſſima & pinguiſſima, quae ſpumâ maris alluebatur; & inde in eâ conchae minutae inveniebantur. Nunc utimur Paraetonio, quod in Saxoniâ reperitur.

12. *Cretâ Cimoliâ decoctâ.* Ita dicitur a Cimolo inſulâ, *Chimoli*, vel *l'Argentiere*. Eſt creta candida & pinguis, quam quoque appellamus, *la Terre Cimolée*.

13. *In pondo ſex, X. I.* In ſex libras, denarius unus, ſeu Gallicae monetae aſſes ferme 16.

14. *Seſtertii ſinguli.* Seſtertius unus, Gallicae noſtrae ferme aſſes 4.

15. *In plumbi metallis diximus.* Suprà Libr. XXXIV. ſect. 54.

16. *Aceto fit, ut diximus.* Nunc omnis ceruſſa fit ex plumbo & aceto, ut dictum eſt ſuprà Libr. XXXIV. loc. cit.

17. *In libras X. VI.* In ſingulas libras denarii ſeni, Gallicae monetae librae 4. cum aſſibus 13.

18. *Eretria.* Ita dicta ab Eretriâ, Euboeae oppido, de quo ſuprà Libr. IV. ſect. 21. Eretria, *la Terre rouge d'Erétrie.*

19. *Ad ſiccanda utilis: praecipua & capitis doloribus.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps.

20. *In inſulâ Rubri maris Topazo.* Eſt ante urbem Berenicem inſula Topazus, nunc *Zemorgete.*

21. *Quomodo fieret diximus.* Suprà Libr. XXXIV. ſect. 35.

22. *Virgilium exiſtimaſſe.* Virgilius, Eclog. IV, 45. ſignificat agnos eſſe veſtiendos vellere coccino, *d'Ecarlate.* Ideo ſandyx vel Virgilio eſt color, vel si herba, eſt erythrodanus, *la Garence*, de quâ dictum ſuprà Libr. XXIV. ſect. 56.

23. *Alii duo colores.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 3. In Mſ. Reg. 5. & editione principe aliiſque deeſt, *duo.*

24. *Et Syricum.* Syricum & naturale & factitium memorat Isidorus, Origin. IX, 17. *Syricum rubei coloris pigmentum, ex quo & librorum capita pinguntur. Ipſum eſt & Phœniceum appellatum ita, eo quòd in Syriâ colligatur, in litoribus maris ubi Phœnices habitant. Eſt autem inter factitios. Nam ſæpe fit sinopide & ſandyce mixtis.*

25. *Sublini diximus.* Suprà Libr. XXXIII. ſect. 40.

26. *Atramentum.* Atramentum, *le Noir.*

27. *Fit enim e fuligine.* Ita Mſſ. Reg. Pintian. Dalecamp. & Cl. Durand. Atramentum e fuligine, *le Noir de fumée*, quo adhuc conficitur atramentum typographicum, oleo temperatum. Quam mixturam cùm non noviſſent antiqui, artem typographicam reperire non potuere.

28. *E tedis.* Teda, arbor de quâ dictum ſuprà Libr. XVI. ſect. 19.

29. *Tryginon appellant.* A fæce, quæ Græcis dicitur τρύξ.

30. *Adportatur & Indicum, inexplorata.* Bene Mſſ. Reg. 2. 3. & Pintian. In Mſ. Reg. 5. & editione principe aliiſque fruſtra additum

ex Indiâ; quod inutile. Optimi autem atramenti origo ex Indiâ videtur repetenda. Anno 620. ante Chriſtum, rex Coreæ, cùm annuum tributum Sinarum imperatori penderet, miſit luciſſimas atramenti tabulas factas e fuligine arborum pinearum & glutino cornus cervini. Cùm artem ignorarent Sinenſes, ut atramentum, quod nunc habent, excogitarent & perficerent, multùm inſudavere. Abſolutum perfectumque fuit tantùm anno circiter Jeſu Chriſti 900. Vide P. du Halde, *Deſcription de la Chine*, Tom. II. pag. 246.

31. *Purpuriſſum*. Nobis quoque *le Purpuriſſum*.

32. *Hyſgino inficitur*. De colore hyſgino jam dictum ſuprà Libr. IX. ſect. 65. & Libr. XXI. ſect. 97. Rubia autem, *la Garence*.

33. *A Canuſio*. In Apuliâ fuit Canuſium, nunc *Canoſa*.

34. *Ad triginta*. Ad triginta denarios, Gallicæ monetæ libras 23.

35. *Auctoritas Indico*. Indicum, *l'Inde*.

36. *Vel anulariam*. De cretâ anulariâ mox infrà ſect. 30.

37. *Vitro inficiunt*. De vitro, ſeu iſati herbâ, *le Paſtel*, dictum ſuprà Libr. XXII. ſect. 2.

38. *x. x.* Denarii deni, ſunt Gallicæ monetæ libræ 7. cum aſſibus quindecim.

39. *Lapis eſt hic*. Lapis Armenius, *le Bol d'Arménie*.

40. *Tricenis nummis*. Triceni nummi, ſunt Gallicæ monetæ libræ 5. cum aſſibus 16.

41. *Ad denarios ſenos*. Denarii ſeni, ſunt Gallicæ monetæ libræ 4. cum aſſibus 13.

42. *Æſtimatum ſeſtertiis*. Seſtertiis ſingulis,

ſeu Gallicæ monetæ aſſibus ferme 4.

43. *Vitreis gemmis ex vulgi anulis.* Plebs, quæ gemmas emere non poterat, utebatur anulis vitreis ad verarum gemmarum ſimilitudinem expreſſis. Vitris illis in pulverem redactis, fiebat candidum anulare.

Cap. VII. 1. *Cretulam amant.* Cretulam ſiccam, *un Enduit ſec*, amant, udoque tectorio illini recuſant. Jam ſuprà de cæruleo dixit Plinius, XXXIII. ſect. 57. *Uſus in cretâ, calcis impatiens.* Nempe ob calcis udum, *l'humide.*

2. *Quæ inuruntur.* Hæc eſt pictura encauſtica, *l'Encauſtique*, quam recentioribus curis revocavit, ſcriptiſque & experimentis illuſtravit Cl. de Caylus.

3. *Ex ſilaceis.* Silacei, *les Jaunes.*

4. *Sinopide Ponticâ.* Sinopis Pontica, *la Sinope de Pont.*

5. *Et draconum & elephantorum ſaniem.* Error eſt, quem de cinnabari jam vidimus ſuprà in Plinio, XXXIII. ſect. 38. Cinnabaris nativa, *le Cinnabre natif*, eſt e fodinis, & inter mercurialia accenſetur. Sanguis verò draconis, *le Sang-de-dragon*, eſt reſina, quæ ex arbore fluit.

6. *Inſaniam in picturâ.* Ita Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Durand.

7. *Coloſſeum ſe pingi.* Æreus Neronis coloſſus fuit in veſtibulo aureæ domûs, centum viginti pedum, quem memorat Suetonius in Nerone, Cap. 31. De eodem coloſſo dixit ſuprà Plinius Libr. XXXIV. ſect. 18. ſed longitudine tantùm *cx. pedum*, neglectâ fortè baſi. Coloſſum illum picturâ expreſſum tunc voluit Nero. Idque factum in linteo, quod obſervatione di-

gnum, & fuerat incognitum ad hoc tempus, cùm antè pictores uterentur ligneis tabulis. Vide Plinium, XVI, 73.

8. *In nemore Dianæ.* Eſt lucus Dianæ in ſuburbano Tuſculani agri, *Fraſcati*, colle; de quo dictum ſuprà Libr. XVI. ſect. 91. Vide & Tacitum Annal. XII, 8.

Cap. VIII. 1. *Ampla exſecutio.* Ita Mſſ. Reg. Dalecamp. & editio princeps.

2. *Velut in tranſcurſu.* Mſſ. Reg. 5. Dalecamp. editio princeps, & Cl. Durand.

3. *Statuarios ac toreutas.* Toreutæ, *les Graveurs, les Ciſeleurs.*

4. *Olympiumque.* Periclem Olympium, de quo dictum eſt ſuprà Libr. XXXIV. ſect. 19.

5. *Elide, Minervæ.* In Elide, ubi fuit ædes Minervæ, *in quâ frater Phidiæ Panænus tectorium induxit*; ut dicetur infrà Libr. XXXVI. ſect. 55.

6. *In faciendo Jove Olympio.* Quem fecit Phidias. Vide ſuprà Libr. XXXIV. ſect. 19.

7. *Bularchi pictoris tabulam.* De hac tabulâ jam dictum ſuprà Libr. VII. ſect. 39.

8. *A Candaule rege Lydiæ.* Bene Mſſ. Reg. & Cl. Durand.

9. *Claritate artis adeò non abſolutæ.* In Mſſ. Reg. & editione principe, *claritate artis adeò abſolutiore.* In Mſ. Dalecamp. *artis tantùm non abſolutæ.* Peſſimè emendatum in recentioribus editionibus, *claritate artis atque abſolutione.* Abſurdum eſt enim, & contra Plinii mentem, infrà adſeverantis multò ſeriùs artem fuiſſe abſolutam perfectamve. Noſtra emendatio & auctoritate Plinii, Cap. 9. & 10. & Mſſ. codicum fide defenditur.

10. *Hic catagrapha.* Catagrapha, ſeu obliquæ imagines, *les Têtes*, *les Figures de profil.*

11. *Reſpicientes*, *ſuſpicientes.* Reſpicere, ſuſpicere, deſpicere, *regarder de côté*, *en haut*, *en bas.*

12. *Articulis etiam.* Articuli, *les Articulations des membres.*

13. *Uſus increbuerat.* Addunt Mſſ. Reg. & editiones recentiores, *adeóque ars perfecta erat.* Hæc autem deſunt in editione principe, & certè ſunt omittenda. Mox enim Plinius ſect. 36. de Apollodoro, qui nonageſimâ tertiâ Olympiade refulſit, ait: *Neque ante eum tabula ulliùs oſtenditur, quæ teneat oculos.* Articulis diſtincta membra, prolatæ venæ, in veſte rugæ & ſinus, probant quidem colorum uſum increbuiſſe, minimè verò artem fuiſſe perfectam.

14. *Iconicos duces pinxiſſe.* De iconicis imaginibus, *les Portraits reſſemblans*, jam dixit Plinius ſuprà Libr. XXXIV. ſect. 9. At Marathonium prœlium contigit anno tertio Olympiadis LXXII. Anno ſequenti mortuus eſt Miltiades. Vel juvenis ergo pinxit Panænus, vel duces ex aliorum imaginibus expreſſit.

CAP. IX. 1. *Florente eo.* Florente Panæno.

2. *Aſcendentem cum clypeo . . . an deſcendentem.* Huic Plinii loco plurimùm conviciatur Cl. Falconet. Cur tamen pingi non poteſt miles, qui in urbis obsidione murumque ſuperans ambiguum relinquat, adſcendatne, an deſcendat?

3. *Hic Delphis ædem pinxit.* Illa ædes Delphis dicebatur Λέσχη, id eſt confabulationis locus. Ibi excidium Trojanum pinxit Polygnotus. Tabulam eam deſcribit Pauſanias, X, 25. &

ſeqq. Patet ex deſcriptione in illâ tabulâ non fuiſſe egregiam artem, *ſed propè rudia, ac velut futuræ mox artis primordia*, ut loquitur Quintilianus, Inſtit. Orat. XII, 10.

4. *Porticum, quæ Pœcile.* A varietate picturarum porticus illa dicta ποικίλη.

5. *Unde major huic auctoritas.* Certè illa auctoritas fuit Polygnoto, non Miconi; cùm Polygnotus gratuitò pinxiſſet, & Thaſius fuerit non Athenienſis: unde hoſpitia ei gratuita decreta. Nec quis hæreat, quòd dicatur *huic auctoritas.* Jam bis ſuprà occurrit *hic.* Præterea & apud optimos ſcriptores *hic* ad remotius nonnumquam refertur, ut jam obſervavi ad Tacitum Hiſt. II, 77.

6. *De quo ſuis annis.* Mox infrà Olympiade XCV.

7. *Omnes hi jam illuſtres.* Mſ. Reg. 5. editio princeps, & Cl. Durand.

8. *Nonageſimâ tertiâ Olympiade.* Mſ. Reg. 5. & editio princeps.

9. *Species exprimere.* Species, *la Beauté, le Bel-air des têtes & des figures.*

10. *Zeuxis Heracleotes.* Heracleotes, ab Heracleâ Italiæ, Tarentinorum coloniâ, propè oſtium fluvii Aciris, nunc *Agri.*

11. *Audentemque... ad magnam gloriam perduxit.* Et *luminum umbrarumque inveniſſe rationem traditur.* Quintilianus, Inſtit. Orat. XII, 10. Luminum umbrarumque ratio, *le Clair-obſcur.*

12. *In palliorum teſſeris.* Aliter Raphael, in tabulis ſuis, palliorum teſſeris nomen ſuum ſæpe inſcripſit, RAPHAEL. ΡΑΦΑΗΛ. RAPHELLO.

13. *Incertum oſtentaret.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps.

14. *Agrigentinis*. Mſ. Reg. 5.& editio princeps. Agrigentum, urbs Siciliæ, nunc *Girgenti vecchio*.

15. *Pinxiſſe mores*. Ita Mſ. Reg. 5. & editio princeps. In Mſſ. Reg. 2. & 3. *amores*; ut volebat Hermolaus Barbarus.

16. *Verſum ſubſcriberet*. Plutarchus, Libr. de Gloriâ Athenien. pag. 346. auctorem illius versûs tradit fuiſſe Apollodorum, de quo modò ſuprà dictum eſt.

Μωμήσεταί τις μᾶλλον, ἢ μιμήσεται.

17. *Grandior in capitibus articuliſque*. Id nos dicimus *des Têtes, des Articulations trop fortes*. Rationem docet Quintilianus, XII, 10. *Zeuxis plus membris corporis dedit, id amplius atque auguſtius ratus, atque, ut exiſtimant, Homerum ſecutus; cui validissima quæque forma etiam in feminis placet.*

18. *Ambire enim debet ſe extremitas*. Egregiè dictum; &, ut videtur, ab ipsis antiquorum libris acceptum.

19. *De picturis ſcripſere*. Ita Mſſ. Reg. 2. 3. & Cl. Durand. Teſte Diogene Laertio in Chryſippo, pag. 209. περὶ πινάκων ſcripſerat Antigonus.

20. *Pinxit demon Atheniensium*. Pinxit populum Atheniensium. Inde Græcis hæc tabula dicebatur δῆμος Ἀθηναίων. Ingenioſa fuit illa Parrhasii tabula, eo & Socrate Parrhasii amico digna. In tabulâ quoque Raphaelis, quæ Paulum in Areopago concionantem exhibet, multos & diversissimos ſenſus videre eſt.

21. *Pinxit Theſea*. Egregia eſt Theſei tabula in picturis Herculanensibus, *Pitture antiche d'Er-*

colano, Tom. I. Tab. V. quæ fortè ex Parrhaſianâ fuit expreſſa.

22. *Pinxit & Archigallum.* Archigallus fuit antiſtes Gallorum ſacerdotum Cybelis magnæ deorum hominumque matris. Vide Tertullianum in Apologetic. Cap. 25. & Minucium Felicem, Cap. 21.

23. *LX. ſeſtertiis.* Gallicæ monetæ libris 11, 671.

24. *Creſſam nutricem.* Cretenſem nutricem.

25. *Liberum patrem.* Egregia fuit tabula, quæ ceterorum omnium, judicio Corinthiorum, tabulas vicit: unde natum proverbium, τί πρὸς τὸν Διόνυσον. Vide Suidam. in verbo Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον.

26. *Hoplitites in certamine.* Ita Mſſ. Reg. ed. pr. & Cl. Durand. In Olympicis aliiſque ſacris certaminibus, qui armatus currebat, ὁπλιτίτης, vel ὁπλιτοδρόμος dicebatur.

27. *Abrodiætum ſe.* Ἀβροδίαιτος, delicatus, mollis. Carmina quæ in ſuas laudes ſcripſit Parrhasius, quæque tabulis ſuis inſcribebat, vide apud Athenæum Libr. XII. pag. 543.

28. *Minoribus tabellis libidines.* Pictoribus poetiſque vulgare hoc vitium, homine ſemper indignum. Hujuſmodi libidines in ſuâ villâ non eſſe pictas ſibi gratulatur Sidonius Apollinaris, Epiſt. II, 2. *Non hic per nudam pictorum corporum pulcritudinem turpis proſtat hiſtoria, quæ ſicut ornat artem, ſic devenuſtat artificem.*

29. *Patris ipſius vultum velavit.* Vana multa adversùs illud velamen effutiere Cll. Voltaire & Falconet, quæ refutare puderet. Quantò melior

judex artifexque Raphael! Ipſe in tabulâ, quâ mulieres Chriſtum mortuum adorantes, expreſſit, Mariæ caput velavit: ſed eâ eſt veneratione, tali corporis habitu, ut reverentior mæſtiorque excogitari minimè poſſit. Non per invidiam conviciaque antiquorum, ſed per eorum laudes & imitationem, ad ſummam gloriam eſt via.

30. *In unius hujus operibus* Bene Mſſ. Reg. 2. 5. Pintian. Dalecamp. editio princeps, & Cl. Durand. In Mſ. Reg. 3. *In unius ejus*. Malè recentiores editiones, *in omnibus ejus operibus*. Breviter & egregiè picturæ hiſtoriam prodidit Plinius. Apollodorus fores aperuit: Zeuxis intravit & colores perfecit: Parrhaſius ſymmetriam argutiaſque vultûs, elegantiam capilli, venuſtatem oris primus dedit: Timanthes ingenium; Apelles venerem.

31. *Ionicum*, *Sicyonium*. Primò duo fuere picturæ genera, *deux Genres, deux Ecoles*. Helladicum, ſeu Græcum, & Aſiaticum: deinde tria fuere genera, Ionicum, Sicyonium, & Atticum. Sic nobis ſunt, *l'Ecole Romaine*, *Lombarde*, *Vénitienne*, *Flamande*, *Françoiſe*.

32. *Cognatio & prœlium ad Phliuntem*. Videntur eſſe tres tabulæ Pamphili: cognatio, ſeu ſocietas Phliaſiorum cum Achæis, prœlium adversùs Phliaſios, victoria Athenienſium. Phlius, urbs Achaiæ, nunc *Staphlica*.

33. *Minoris talento annuo*. In Mſſ. Reg. *talentis minoris annuis d.* In editione principe, *talento minoris annis d.* Inde emendatum in recentioribus editionibus, *minoris talento annis decem*. Emendandum fuit, *talento annuo*, ut patet ex ſequentibus, *quam mercedem ei Apelles*

& Melanthius dedêre. Patet enim ex Plutarcho in Arato, pag. 1032. Apellem dediſſe tantùm unum talentum, ἐπὶ ταλάντῳ. Talentum autem Atticum efficit Gallicæ monetæ libras 4,668.

34. *Anus Lampadas præferens.* Manifeſtum eſt ex hac tabulâ notam fuiſſe antiquis luminum & umbrarum rationem, *le Clair-obſcur*, de quâ jam dixi ſuprà.

35. *Protogenis opus immenſi laboris.* Hæc ſanè eſt Ialysi tabula, de quâ mox infrà dicetur: quam ut perficeret, ſeptem annos explevit Protogenes. Eâ visâ, præ admiratione ita obſtupuit Apelles, ut vox eum deficeret: deinde dixit ingentem eſſe laborem & inclytum opus, defici tamen gratiis, ob quas picturæ ſuæ cælum attingerent. Vide Plutarchum in Demetrio, pag. 898.

36. *Melanthio de diſpositione cedebat.* In Mſſ. Reg. *Miamphio de diſpositione cedebat.* Sine auctoritate emendatum in recentioribus editionibus, *cedebat Amphioni.* Amphion ille Plinio ceteriſque ſcriptoribus ignotus. Ut emendarem *Melanthio* ſuaſere veſtigia Mſſ. codicum, & Quintilianus, Inſtit. Orat. XII, 10. *Curâ Protogenes, ratione Pamphilus & Melanthius, facilitate Antiphilus ... ingenio & gratiâ, quam in ſe ipſe maximè jactat, Apelles eſt præſtantissimus.* Diſpositio, *l'Ordonnance.*

37. *Officinam petit.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

38. *In machinâ.* Machina, *le Chevalet.*

39. *Lineam ex colore.* Sunt qui velint ab Apelle ductam tantùm rectam lineam, quam ſe-

cuit Protogenes, & deinde iterum ſecuit Apelles. At cùm vir in arte & eruditione ſummus, Michael-Angelus, exiſtimaverit lineam illam fuiſſe *un Contour*, ipſeque uno impetu talem lineam cum ſummâ omnium admiratione circumduxerit, ab ejus ſententiâ vix licet diſcedere. Vide quoque Cl. de Piles, *Vies des Peintres*, pag. 116.

40. *Priore incendio domûs Cæſaris.* Quod contigit ſub Auguſto, ut videre eſt apud Suetonium in Aug. Cap. 57.

41. *Pauciores feciſſet anſas.* Anſæ ſunt crepidarum vincula.

42. *Perhibuit exemplo.* Ita Mſſ. Voſſ. Reg. 5. & Cl. Durand. Paſſim quoque Plinius, *perhibuit*, hac ſignificatione uſurpavit.

43. *Ex pallacis.* Παλλακὴ, concubina.

44. *Eumque, dum paret, captum.* Ita Mſſ. Reg. Vatic. Pintian. editio princeps & Cl. Durand.

45. *Venerem Anadyomenen.* Venerem e mari exeuntem, ἀναδυομένην. Eam videre eſt in nummis ΑΔΑΝΕΩΝ.

46. *Sordebat ſuis.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

47. *Quinquagenis talentis.* Quinquaginta talenta ſunt Gallicæ monetæ libræ 233,437.

48. *Augentibus pretium, ceſſit.* Aucto pretio, tabulas Rhodii ſolverunt Protogeni.

49. *Imaginem adeò.* Imago, *le Portrait.*

50. *Invitatus ad cenam venit.* Bene Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Durand.

51. *Priùs excogitatâ.* Bene Mſ. Reg. 5. & editio princeps. Jam de catagraphis obliquiſve imaginibus,

imaginibus, *les Profils*, dictum ſuprà ſect. 34. Et in nummis Apelle antiquioribus paſſim occurrunt obliqui vultus.

52. *Victo, ſed illuſtrato.* Ita quidem libri omnes ſcripti & editi. At certè emendandum eſt, *non victo.* Exſtant quidem in Anthologiâ, IV, 12. plura epigrammata de hac Venere, quibus illuſtrata quidem fuit, ſed minimè victa.

53. *Viginti talentis auri.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps. Sunt Gallicæ monetæ libræ 1,350,000.

54. *Immane tabulæ pretium, accepit aureos menſurâ.* Bene Mſſ. Vatic. & Dalecamp. In editione principe, *immane pretium.* Hæc Alexandri Magni tabula, ejus aureis cooperta, fuit alta pedes circiter ſedecim, lata pedes decem. Illam altitudinem latitudinemque implent viginti talenta auri, ſeu Gallicæ noſtræ monetæ libræ 1,350,000. Inde autem patet quàm temere recentiores editores ſuperiùs omiſerint *auri;* cùm nec Apelle, nec Alexandro, nec loco digna fuiſſet tabula viginti talentorum, Gallicæ monetæ librarum 93,375. quæ auro ſoluta tabulam obtexiſſent.

55. *Megabyzi.* Megabyzus eſt ipſe Dianæ Epheſiæ ſacerdos.

56. *Galeam poſcenti.* Certè hæc tabula a ſuperiore eſt diſtincta. Aliter Plinius ſcripſiſſet, *eique galeam poſcenti.* Id non attendêre Cll. Durand & Falconet.

57. *Ejus abronem.* Bene Mſ. Reg. 5. & editio princeps. Abronem nos dicimus, *le Somptueux.* Sic enim Suidas : "Αϐρωνος ϐίος. Ἐπὶ πολυτελῶν.

58. *Menandrum regem Cariæ.* Ita libri ſcripti

& editi. Quis ſit ille Menander rex Cariæ ignoratur. Quidam conjiciunt, *Minoem & Idriea*, *reges Cariæ*: ſed fruſtra, cùm nihil tale innuant Mſſ.

59. *Utriſque exciſâ.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Sic hac noſtrâ ætate Cl. Liotard, exciſâ facie dominæ Guis habitu Græco expreſſæ, Mariæ Teresiæ Auguſtæ Auſtriacæ imaginem ſubdidit.

56. *Herculem averſum.* Hercules averſus, *Hercule vu par derriere.* Tanta erat ars in tabulâ Herculis averſi, ut faciem non promitteret, ſed oſtenderet: adeò in averſâ parte intelligebatur antica.

Homeri verſus. Odyſſ. ζ'. vers. 102. Virgines illæ ab Homero non dicuntur ſacrificantes, ſed ludentes, παίζουσι. At ludi & venationes ſunt quædam ſacrificia Dianæ grata.

58. *Quæ pingi non poſſunt.* Nempe hæc nondum audebat pictura. Nunc Apellis exemplo ſunt vulgata.

59. *Tonitrua*, *fulgura*, *fulgetraque.* Ita Mſſ. Reg. Voſſ. & editio princeps. Fulgur eſt, cùm emittitur e nube; fulgetrum, ſeu fulmen, cùm longo tractu ad terras uſque pertingit.

60. *Bronten*, *Aſtrapen*, *Ceraunobolian.* Βροντὴν, Ἀστραπὴν, Κεραυνοβολίαν, nempe tonitru, fulgur, fulmen.

61. *Atramento illinebat.* Atramentum illud, *un Vernis noir.*

62. *Mnas denas.* Mnæ denæ ſunt Gallicæ noſtræ monetæ libræ 778. cum aſſibus aliquot. Tabula autem centum homines complexa, empta eſt mnis mille, Gallicæ monetæ libris 77,812.

63. *Anapavomenen.* Ἀναπαυομένην τοῦ βίου, vitâ defunctam. Eſt Biblis illicito Cauni fratris amore mortua, de quâ Ovidius, Metamorphoſ. IX, 455. Egregia fratris ſororiſque ſtatua nuper reperta eſt in Hadriani villâ.

64. *Die ludorum Apollinarium.* Celebrabantur die 3. Julii. In Kalendario Herwartiano, III. NON. IVL. LVDI APOLLINARES. Per novem dies edebantur. Inde in eodem Kalendario, III. ID. IVL. APOLLINARES, CMXXIIII. id eſt, Circenſes miſſus viginti quatuor.

65. *Centum talentis.* Gallicæ monetæ libris 456,875.

66. *Patria ei Caunus.* Caunus fuit in maritimis Cariæ, fere ubi nunc *Kaiguez*.

67. *Summa paupertas initio.* Ita Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

68. *Minervæ delubri.* Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

69. *Propylæon.* Porticum, veſtibulum.

70. *Paralum & Hammoniada.* Paralus, Hammonias, ſeu Nauſicaa, ſunt navium nomina. Paralus dicta à Paralo, de quo dictum ſuprà Libr. VII. ſect. 57. Hammonias verò, quòd dona Jovis Hammonis delubro deferret.

71. *Quæ pictores parerga.* Parerga illa dicimus *un Epiſode.*

72. *Huic picturæ quater colorem induxit.* Ut diutiùs ſervarentur tabulæ viguit in Oriente multis etiam pòſt ſæculis ille uſus; quem nos docuere repertæ in antiquiſſimis Chriſtianorum templis pictæ ſanctorum imagines tabulæque, eâ arte bis terque repetitæ. Qui eas vidêre, ut accepi ab eorum epiſtolis, docent inducto tectorio

pictam fuiſſe tabulam : ſuper pictam tabulam inductum fuiſſe alterum tectorium, & iterum pictam fuiſſe tabulam: sic etiam tertiò repetitam. Protogenes autem & quartò. Crediderim canem mirè factum, & caſu pictum fuiſſe tantùm in ſuperiore tabulâ.

73. *Subſidia injuriæ & vetuſtatis.* Malè Mſſ. Reg. Voſſ. Gud. & editio princeps, *contra ſubſidia.* Hermolaus Barbarus emendavit, *ſubsidio.* Meliùs, *ſubsidia.*

74. *Exprimere in eo ſpumam anhelantis.* Bene Mſſ. Reg. editio princeps & Cl. Durand. Fruſtra additum in recentioribus editionibus, *poſſe.*

75. *Cura optaverat.* Mſſ. Reg. Dalecamp. editio princeps & Cl. Durand.

76. *Hoc exemplo, ejus similis.* Mſſ. Reg. Voſſ. editio princeps & Cl. Durand.

77. *Poppyzonta.* Ποππύζειν, adulari, demulcere. Poppyzon ille indomitum equum adulando, ſeu demulcendo blandéque attrectando retinebat.

78. *Ne cremaret tabulam.* Bene Mſ. Reg. 2. editio princeps, & Cl. Durand.

79. *Inchoata opera.* Plutarchus in Demetrio, pag. 898. ait Protogenem tunc pinxiſſe ſuum Ialyſum. Quod falſum eſt ex Plinio & Aulo Gellio XV, 31. Ialyſus erat intra urbem Rhodum. Protogenes verò diverſabatur in ſuburbano hortulo ſuo, & inchoata alia opera ac maximè Satyrum pingebat.

80. *Et murorum ictus.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

81. *Tabulam illius temporis.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

82. *Anapavomenon.* Id eſt, quieſcentem, *qui ſe repoſe.* Celeberrimam hanc tabulam deſcribit & laudat Strabo XIV. pag. 652.

83. *Ex ære, ut diximus.* Suprà Libr. XXXIV. ſect. 19.

84. *Mnas tricenas.* Gallicæ monetæ libras 2334. cum aſſibus aliquot. Pro duodecim diis datæ ſunt Gallicæ noſtræ monetæ libræ 24, 900.

85. *Mnas vicenas.* Mſſ. Reg. & editio princeps. Gallicæ monetæ libras 1556. Superiore ſæculo celeberrimus Guido Reni, vulgò, *le Guide*, in ſingulas quæ erant in ſuis tabulis figuras, centum nummos Romanos accipiebat.

86. *Ædiculam juventatis.* In VIII. Urbis regione fuit ædicula Juventatis, sive Juventæ.

87. *Ulyssi addidit pileum.* De hoc pileo D. Hieronymus, Epiſt. 128. *Quartum genus eſt veſtimenti, rotundum pileolum, quale pictum in Ulyſſeo conſpicimus, quaſi ſphæra media ſit diviſa, & pars una ponatur in capite ... non habet acumen in ſummo.* Ulyſſem ita pileatum vide in nummis Mamiliæ gentis.

88. *Quaſdam picturæ compendiarias.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps. Malè emendatum in recentioribus, *quaſdam picturæ vias & compendiarias.* Compendiaria ſubſtantivè ab antiquis uſurpabatur, ut videre eſt apud Varronem, Senecam Epiſt. 27. & Petronium in Satyric. Compendiariæ illæ, ut mihi videtur, *les Grotteſques*, quæ ita a nobis appellantur, quod in cavernis, *les Grottes*, repertæ ſint, teſte Raphaele Borghini. Earum uſum egregiè revocavit Raphael; & antiquis multùm placuere, ut patet ex tot eorum monumentis, quæ ſuperſunt, & picturis Herculanenſibus.

89. *Rhyparographos.* Humilium ſordidorumque pictor, ῥυπαρόγραφος. Sic nobis ſunt *les Bambochades*, feſtivum, ſed tenue picturæ genus.

90. *Mæniana.* Mæniana, *des Balcons*, *des Baluſtrades.* Teſte Feſto, *Mæniana*, *ædificia a Mænio ſunt appellata : is enim primus ultra columnas extendit ligna, quò ampliarentur ſuperiora.*

91. *Sub veteribus.* Sub veteribus fori tabernis.

92. *Anthropographos.* Mſ. Reg. 5. & editio princeps.

93. *Item Calates.* Ita Mſſ. Reg. Voſſ. & editio princeps. Fruſtra emendatum ex conjecturâ Meurſii, *Calades.*

94. *Et in Philippi.* In porticu Philippi, de quâ dictum ſuprà ſect. 36.

95. *In Pompeiâ.* In Pompeianâ porticu, prope Pompeii theatrum in IX. Urbis regione.

96. *Gryllum deridiculi habitûs.* Gryllos illos dicimus *des Caricatures.* Tales videre eſt in picturis Herculanenſibus, *Pitture antice d'Ercolano*, Tom. III. Tab. XXVI.

97. *Ardeatis templi.* Ejus picturas eſſe urbe Româ antiquiores vidimus ſuprà ſect. 6.

98. *Dignis digna loco.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

99. *Non fraudando & Ludio.* Antiqui id genus picturæ, *les Payſages*, attigerant, ut videre eſt apud Vitruvium, VII, 5. At ubi id Romæ pervulgavit Ludius, uſus ubique invaluit, ut patet ex quàm plurimis picturis Herculanenſibus.

100. *Trepidiſque feruntur.* Ita Mſſ. Reg. 2. 5. In Mſ. Reg. 3. & editione principe, *trepidéque feruntur.* Pleraque hæc argumenta, quæ Plinius memorat, in Herculanenſibus picturis tractata videre eſt.

101. *Antiquitatis prudentia adparet.* Mſſ. Reg. Dalecamp. editio princeps, & Cl. Durand.

102. *Omnium eorum ars.* Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Durand.

103. *Spectantem ſpectans, quacumque aſpiceretur.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Id minimè mirabile, licet multi quotidie id adhuc mirentur. Caput enim pictum in æquo, *une ſurface plane*, ſpectantem ſpectat, quacumque aſpiciatur : immo ſpectantes singulos, quacumque aſpiciant, ſpectat. Id autem contingit, si pictor in ſe converſos tenet ejus, quem pingit, oculos.

104. *Quamquam in machinis.* Machinas illas dicimus *les Echaffauds, les Echelles des Peintres.*

Cap. XI. 1. *Siluiſſe narrantur.* Bene Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl Durand.

2. *Inſcripsit* ἐνέκαυσεν. Inussit. Hæc eſt encauſtica pictura, *l'Encauſtique*, de quâ jam dictum ſuprà ſect. 41. Hoc ſæculo eâ excelluit Cl. Zombo.

3. *Parietes Thebis.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

4. *Lacunaria . . . cameras.* Lacunaria, *les Plafonds*. Cameræ, *les Apartemens.*

5. *Hemeresios.* Ἡμερήσιος tabella eſt uno die picta.

6. *Pinxit ipſam.* Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Durand.

7. *E nobilissimis tabula.* Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Durand.

8. *Stephaneplocos.* Στεφανηπλόκος, textrix coronarum. Στεφανόπωλις, venditrix coronarum.

9. *Apographon.* Ἀπόγραφον, exemplar, *une Copie.*

10. *Duobus talentis.* Gallicæ monetæ libris 9,337.

11. *Dionyſiis Athenis.* Dionyſia ſunt Bacchanalia, quæ ab Athenienſibus magno apparatu celebrabantur.

12. *In æquo exſtantia ... & in confracto ſolida omnia.* Id nos dicimus, *& par un grand art il a montré ſur une ſurface unie le relief, & avec des parties briſées la ſolidité du tout enſemble.*

13. *Scauri ædilitas.* Anno Urbis conditæ DCLXXVIII. De hac ædilitate vide adhuc infrà Libr. XXXVI. ſect. 24.

14. *Dictus eſt a nobis.* Suprà Libr. XXXIV. ſect. 19.

15. *H-S. CXLIV.* Seſtertia centum quadraginta quatuor ſunt Gallicæ monetæ libræ 28,012.

16. *In coloribus ſeverior.* Mſſ. Reg. Pintian. editio princeps, & Cl. Durand.

17. *A Silano.* Eſt C. Silanus, proconſul Aſiæ, de quo vide Tacitum, Annal. III, 66.

18. *Diximus poſitam.* Suprà ſect. 10.

19. *In templo ejus.* In templo Auguſti, quod fuit in Foro Romano.

20. *Megabyzi.* De hoc ſacerdote Epheſiæ Dianæ jam dictum ſuprà ſect. 36.

21. *Necromantia Homeri.* Eſt deſcenſus Ulyſſis ad inferos, ejuſque cum umbris collocutio; de quâ Homerus in Odyſſ. λ'.

22. *Talentis ſexaginta.* Gallicæ monetæ libris 280,125.

23. *Circumlitioni ejus tribuebat.* Circumlitio illa, *un Vernis.*

24. *Non ſatis diſcernitur.* Si idem ſit Antidotus, qui floruit Olympiade CXII. & is qui Attalo regi Necromantiam vendere noluit, tunc certè ſenior fuit. Attalus enim regnum auſpicatus eſt anno tertio Olympiadis CXXXIV.

25. *Maronites.* Ab urbe Thraciæ Maroneâ.

26. *Phylarchum.* Hiſtoriæ ſcriptorem.

27. *Et Athenis.* Ita Mſſ. Reg. editio princeps Cl. Durand.

28. *Syngenicon.* Frequentia illa dicta ſyngenicon, *une Aſſemblée de famille.*

29. *In unâ tabulâ insigni.* Corruptè Mſſ. Reg. 2. 3. Voſſ. & editio princeps, *in unâ tabulâ ut signa.* In recentioribus editionibus, *ſex signa.* Cl. Durand rectè emendavit *insigni.*

30. *Octoginta talentis.* Gallicæ monetæ libris 373,500.

31. *Talentum Atticum X. VI. M.* Talentum Atticum taxatur ſex millibus denariorum, Gallicæ monetæ libris 4668 $\frac{3}{4}$.

32. *Pauſiæ filius.* Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Durand.

33. *Et sile multus.* De sile, *le Jaune*, ſæpe ſuprà dictum. Vitium illud appellamus, *donner dans le jaune;* quod multis pictoribus vulgare, fortè ex aliquo oculorum vitio.

34. *Nam Socrates.* De Socrate pictore agitur adhuc infrà Libr. XXXVI. ſect. 4.

35. *Taleſque ſunt ejus.* Ita Mſ. Voſſ. editio princeps & Cl. Durand.

36. *Ocnos.* Ὄκνος, piger. Certè piger eſt, qui adrodentem aſellum sinit, nec avertit.

37. *Apoſcopevonta.* Ἀποσκοπεύοντα, alii in-

terpretantur collimantem, intuentem ſcopum: alii, quod verius crediderim, manum fronti obtendentem, ne nimia lux, Solve, noceat. Joannem Apoſtolum ſic apoſcopevónta in admirabili Transfigurationis tabulâ expressit Raphael.

38. *Ancæo vulnerato.* Ancæus, Lycurgi filius, ab apro Calydonio vulneratus: Aſtypale, Ancæi uxor.

39. *Numerosâque tabulâ.* Hoc pictura poesi præſtat, quòd brevitate polleat. Unâ enim hac tabulâ Iliada ſimul & Odyſſea expressit Antiphilus, tantarumque rerum cauſas, virtutes nempe & vitia. Credulitas Priamum & Helenam perdidit. Dolus Ulyſſem & Deiphobum ſervavit.

40. *Præcidentem Perſicæ classis.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3.

41. *Quod vocant aconiti.* Ἀκονιτὶ, ſine pulvere.

42. *Cœnus, ſtemmata.* Sic Mſſ. Reg. 2. 3. 5. & Cl. Durand. In editione principe, *tenus ſtemmata.* Audacior eſt Hermolai Barbari emendatio, *coniti Nemæa.* Sic non emendantur, ſed pervertuntur ſcriptores. Ignota etiam Græcis vox *coniti*, ut jam ante nos obſervavit Cl. le Clerc. Stemmata, *des Alliances.* Sic mox ſuprà & infrà ſyngenicon, *une Aſſemblée de famille.*

43. *Voluptuantem cum piſcatore.* Ita Mſ. Dalecamp. In Mſ. Reg. 5. *voluptantem.* Malè Mſſ. Reg. 2. 3. & recentiores editiones, *volutantem.*

44. *Cratinus.* Ita Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Durand. Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *Craterus.* Mox etiam infrà memoratur *Irene Cratini pictoris filia & diſcipula.*

45. *In Pompeo.* Mſſ. Reg. 2. 3. & editio

princeps *in Pompeio*; quod fortè meliùs. Πομπεῖον enim Athenis fuit locus, in quo parabantur pompæ. Vide Pollucem IX, 5.

47. *Et crocodilum insidiantem ei.* Sic aſellum & insidiantem ei crocodilum videre eſt in picturis Herculanensibus. *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I. Tab. XLVIII.

48. *Officinam fullonis Quinquatrus celebrantem.* Bene Mſſ. Reg. ed· pr. & Cl. Durand.

49. *Ab Oreſte matrem & Ægyſthum interfici.* Græcè dictum, & elegantiùs, quàm matrem & Ægyſthum, quos Oreſtes interficit.

50. *Leontium Epicuri cogitantem.* Leontium Epicuri concubina, & philoſophiæ magiſtra; ideoque cogitans pingitur.

51. *Paniſcum.* Eſt parvus Pan. Talibus Paniſcis ſuas inter libidines Græci & Romani delectabantur, ut conſtat ex veteribus monumentis.

52. *Æginetæ fictoris.* Fictor, *un Modeleur.*

53. *Etiamnunc, non ignobiles.* Mſſ. Reg. & edito princeps.

54. *Midon Soleus.* A Solis, Ciliciæ oppido.

55. *Philomachi ſtatuarii.* Optimè Mſ. Reg. 5. In editione principe, *Pilomachi.* Vide Suidam verbo Πρυσίας.

56. *In antiquissimis picturæ.* Ita Mſ. Reg. 5. & editio princeps. Timarete fuit filia Miconis minoris, ut dictum eſt ſuprà ſect. 35. Ergo ejus tabula non fuit antiquissima: ſed ſervabatur Ephesi in loco, quo antiquissimæ tabulæ erant repositæ.

57. *Pingunt & veſtes.* Viget adhuc ars illa, maximè in Indiâ. His repertis, quàm facilis fuit apud Sinas typographiæ inventio!

CAP. XII. 1. *Et plaſticen.* Plaſtice, *l'Art de modeler en argile.*

2. *Ejuſdem opere terræ.* In Mſſ. Reg. & editione principe, *terrâ.*

3. *Multò ante Bacchiadas Corintho pulſos.* Bacchiadæ Corinthiorum regnum dominationemve tenuere, uſque ad annum tertium Olympiadis tricesimæ, ante Chriſtum 658. quo Cypſelus tyrannidem Corinthi invasit; ut videre eſt apud Pauſaniam & Herodotum.

4. *Demaratum verò ex eâdem urbe.* Eodem, de quo modò dictum eſt, tempore id contigit, cùm Demaratus in Italiam navigavit, & Tarquiniis, in Etruriæ oppido, conſedit. Vide Dionyſ. Halicarnaſſ. Libr. I.

5. *Aut ex rubricâ cretâ fingere.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 3.

6. *Proſtypa vocavit.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Proſtypa, anticam perſonarum partem exprimebant, & ſtipiti adhærebant, *des Modeles de bas-relief.* Ectypa verò, cùm ex iis facti ſunt typi, *des Moules.*

7. *Plaſtæ appellati.* Plaſtæ, *les Modeleurs.*

8. *Imaginem gypſo e facie ipsâ.* Gypſum, *le Plâtre.*

9. *Lysippi, de quo diximus.* Suprà Libr. XXXIV. ſect. 19.

10. *Quàm fundendi æris.* Antiquitatem artis non noviſſe Græcos Romanoſque patet ex Sacrâ Scripturâ. Sed & exſtare multa Ægyptiorum monumenta antiquiora Dibutade conſtat pluribus signis ſtatuiſque ex ære & ex argillâ, quæ ad nos pervenere, & quarum multæ penes me ſunt antiquiſſimæ.

11. *Cereris ædem.* In XI. Urbis regione. Ædem illam voverat A. Poſtumius dictator anno Urbis conditæ CCLVIII. ante Chriſtum 496. ut jam dixi ad Tacitum, Annal. II, 96.

12. *Utroque genere.* Plaſtice & picturâ.

13. *Tuſcanica omnia.* De Tuſcanicis dictum ſuprà Libr. XXXIV. ſect. 16.

14. *Cùm reficeretur.* Sub Auguſto principe. Vide Tacitum, loc. cit.

15. *Ceramicos appellatur.* Ab arte nempe figlinâ, ἀπὸ τῆς κεραμικῆς τέχνης.

16. *Item piſces quos aſpectu diſcernere a veris vix poſſes.* Bene editio princeps, & Cl. Durand. In Mſ. Reg. 5. *item piſcis.* Malè Mſſ. Reg. 2. 3. *item poſcis.* Malè quoque emendatum in recentioribus editionibus, *ut non poſſes aſpectu diſcernere a veris.* Viget adhuc ille uſus maximè apud Sinenſes populos. Poma, piſces, aliaque id genus non terrâ tantùm, ſed & metallis, ſuiſque coloribus egregiè repræſentant. Sed ut propiora laudem, non modò poma & uvas, ſed & piſces multâ arte pictos exhibent picturæ Herculanenses. *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I.Tab. XIX. XLV. & ſeqq.

17. *Proplaſmata.* Proplaſmata, *des Modeles.*

18. *H-L.LX.* Sexaginta ſeſtertia ſunt Gallicæ monetæ libræ 280,125.

19. *Talento.* Gallicæ monetæ libris 4,668.

20. *Matrem cælaturæ, & ſtatuariæ, ſculpturæque.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

21. *Et maximè Etruriæ: adcitum a Fregellis.* Ita fuit emendandum; nec addendum, *Turianumque a Fregellis accitum;* ut placuit in recentioribus editionibus. Fregellas, nunc *Caprano*,

præterfluebat fluvius Liris, hodie *Garigliano*. Exſtant adhuc multa vaſa Tuſcanica; &, cùm reperiantur in Campaniâ, præcipuæ officinæ videntur fuiſſe ubi *Nola* prope Veſuvium, *Capua* & *Campana* inter Cumas & Puteolos, *Cumes & Pouzzol*. Quâ de re plura vide apud Cl. d'Hancarville, *Antiquités Etruſques, Grecques & Romaines, tirées du Cabinet de M. Hamilton*, Tom. I. pag. xxi. in Præfat.

22. *Miniari ſolitum.* Vide ſuprà Libr. XXXIII. ſect. 39.

23. *De quibus ſæpe diximus.* Suprà Libr. VIII. ſect. 4.

24. *Imbricibus, doliis.* Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps.. Imbrices, ſunt canales fictiles arcuati, quorum adhuc uſus viget in tectis, & ab Italis dicuntur *Canali*, *Coppi*. Fictilia quoque habebant dolia, & multa reperta ſunt in Herculanenſibus cellis.

25. *Ad balineas mammatis.* Hæc ætate ſuâ prodiiſſe tradit Seneca, Epiſt. 90. Tales tubos fictiles vidi Romæ adhuc impreſſos parietibus Thermarum Antonini Caracallæ, in villâ Collegii Romani. Mammati dicti videntur quòd, ut mammæ lac fundunt, ſic illi tubi in angulis poſiti calorem diffundebant.

26. *Fictilibus ſoliis.* Solium eſt ſarcophagus, ut videre eſt apud Florum IV, 11. Quintum Curtium X, 1. & Suetonium in Nerone, Cap. 50.

27. *Pythagoreo modo.* Ita J. F. Gronovius & Cl. Durand ex Mſ. Voſſ. in quo, *Pithagorio*.

28. *Cui ſuffragii latio erat.* Mſ. Voſſ. & Cl. Durand.

29. *Altera luporum.* De lupis piſcibus dictum ſuprà Libr. IX. ſect. 24.

30. *Mixonis piſcis.* De myxone, sive baccho piſce, vide ſuprà Libr. IX. ſect. 28. & XXXII. ſect. 25.

31. *In naturâ avium diceremus.* Suprà Libr. X. ſect. 72.

32. $\overline{X}$. H-S. Decies centenis millibus ſeſtertiûm, Gallicæ monetæ libris 194,531.

33. *Altero conſulatu ſuo.* Anno Urbis conditæ DCCCXXIII.

34. *Quæ vocant Signina.* Ita dicta a Signiâ, Volſcorum oppido, nunc, *Segni*, ubi ingens teſtarum illarum copia, quibus fractis tusiſque additâque calce fiebant firmissima opera. Signino quoque alveo deductas Ravennam aquas docet Cassiodorus, Variar. Epiſt. V, 38. Nec abſimilem videmus alveum, quo Julianus Cæſar aquas a Fonte *Arcueil* ad Thermas ſuas Lutetiam deduxerat.

CAP. XIII. 1. *Alia commenta.* Alii uſus, aliæ utilitates.

2. *Pulverem appellatum in Puteolanis collibus.* Puteolis, *Pouzzol*, in Campaniâ, & in omni Baiani sinûs ambitu eſt pulvis ille Puteolanus, arenave fossilis, & Italis dicitur *Pozzolana.* Maximus ſemper & optimus ejus uſus. Volcanicis ignibus toſtus fuit ille pulvis. Talis quoque reperitur Romæ in Catacumbis, in Etruriâ, in Galliâ, & passim ubi exarſere volcanici ignes.

CAP. XIV. 1. *Non & in Africâ.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

2. *Appellant formaceos.* A formis nempe, quibus figurabantur. Ob eam formam, ſtructiles

aquarum canales Italis adhuc dicuntur *Formæ.*

3. *Neque arenoſo.* De arenæ generibus vide infrà Libr. XXXVI. ſect. 54.

4. *E maſculo certè.* Sabulum maſculum, eſt ſabulum durius: femina, mollius. Crassius autem ſabulum, quàm arena.

5. *A quatuor & quinque palmis.* Palmus conſtabat octo unciis pedis Romani.

6. *In ulteriore Hiſpaniâ, civitatibus Maxiluâ & Callento.* Mſſ. Reg. 2. & 3. In montibus qui dicuntur *Sierra-Morena*, eſt locus qui appellatur *Cala.* Ibi videntur fuiſſe civitas Maxilua & Callentum. Callenſes populos vidimus ſuprà Libr. III. ſect. 2.

7. *Sunt enim æterni.* Tales adhuc parietes Romæ videre eſt in Pantheo, in palatio Cæſarum, in templo Pacis, &c. Quâ arte ibi juncti ſint lateres explicat eruditus Ciampini, *Vetera monimenta*, Tom. I. pag. 70.

8. *Et epiſtylia.* Epiſtylium, *l'Architrave.*

9. *Quam gerusian.* A ſeniorum collegio, γερουσία dicta.

10. *Quàm unam contignationem.* Una contignatio, *un Etage.* De altitudine domorum Romæ dixi ad Tacitum, Annal. XV, 43.

11. *Intergerivorum.* Intergerivus paries, *le Mur mitoyen.*

Cap. XV. 1. *Quas ardere diximus.* Suprà Libr. III. ſect. 14.

2. *In Melo inſulâ.* Ibi adhuc ſemper fumant ſulphureæ fodinæ, teſte Cl. Galland, *Voyage Mſ. du Levant.*

3. *Collibus qui vocantur Leucogæi.* Nunc *la Solfatara.* Vide & ſuprà Libr. XVIII. ſect. 29.

4. *Vivum, quod Græci apyron.* Sulphur vivum, *le Soufre-vif, le Soufre vierge, le Soufre natif.* Nos autem ſulphure vivo, ſed loto, in medicinâ utimur.

5. *Cetera enim liquore conſtant.* Mſſ. Reg. & editio princeps. Hoc eſt ſulphur fuſum, *le Soufre commun, le Soufre en canon.*

6. *Fullonum tantum officinis.* Fullones illi, *les Dégraiſſeurs.* Frequentes erant eorum officinæ, cùm populus Romanus vulgò togis albis uteretur, quæ facilè maculabantur, & ſæpe erant eluendæ.

7. *In calyce vini.* Ita Iſidorus, Origin. XVI, 1. In Mſſ. Reg. 2. 3. 5. *in calice vino.* Idem nos præſtamus cum ſpiritu vini & camphorâ accenſis.

8. *Harpacticon vocatur.* Ἁρπακτικὸν, quod feſtinanter eripi oporteat: aliter enim creat ulcera.

9. *A celeritate avellendi.* Avellendi, paſſivè dictum. Quod jam aliàs obſervavi ad Tacitum.

10. *Ad expiandas ſuffitu domos.* Locus inſignis, & qui antiquiſſimum uſum ſulphuris ſuffitu domos purificandi docet. Sic Telemachus apud Homerum Odyſſ. χʹ. vers. 481. ait ad nutricem: *Affer ſulphur, anus, malorum medelam; affer mihi & ignem, ut fumigem domum.* Sic in inſulâ Melo eſt hiatus terræ, cujus ambitus eſt ferme decem pedum, qui ſulphureum vaporem exhalat, quo peſtes multique morbi avertuntur; &, si fortè peſtis ingruat, hiatum illum paulo altiùs effodiunt, ſtatim vapor per domos diffunditur, & peſtis abigitur. Cl. Galland, *Voyage Mſ. du Levant.*

11. *Sentitur vis ejus & in aquis ferventibus.* Vis illa medica ſulphuris eſt utilis nervis, ut dictum ſuprà Libr. XXXI. ſect. 32. Aluminata aqua, paralyticis.

12. *Eſt bituminis.* Bitumen, *le Bitume*, *l'Aſphalte.*

13. *Limus e Judææ lacu.* Limus ille, *le Bitume de Judée.*

14. *Candidum gignitur.* Hoc optimum eſt, *le Naphte blanc.* Non Babylone tantùm reperitur, ſed & in agro Mutinenſi, *Modene.*

15. *In ſecundo volumine diximus.* Suprà Libr. II. ſect. 109.

16. *Naphtham . . . bituminis generi adſcribant.* Nec immeritò Cl. Rouelle exiſtimabat naphtham puriſſimam & limpidiſſimam oriri e ſuccino. Vide Cl. d'Olbac, *Collection Académique*, Tom. IX. pag. 29. in Appendice.

17. *Ab omni uſu abeſt.* Ad ſuffuſiones oculorum & albugines naphtham laudat Dioſcorides I, 101.

18. *Facit ſui nominis.* Emplaſtrum illud dicitur δι' ἀσφάλτȣ.

19. *Hedyoſmi.* Ἡδύοσμος, eſt mentha, *la Mente.*

20. *Procidentes.* Procidentes vulvas.

21. *Ferruminatis Babylonis muris.* Quodque mirum, eſt exſtant adhuc murorum ita ferruminatorum rudera. Exſtat & lacus bituminis, cujus circuitus eſt ferme duorum millium paſſuum. Hæc accuratè deſcripsit oculatus teſtis P. Emmanuel, Carmelita diſcalceatus, in Epiſt. Mſ.

22. *Aluminis.* Alumen, *l'Alun.*

23. *Liparâ*, *Strongyle.* Inſulæ illæ nunc *Lipari* & *Stromboli.*

24. *Proximum in Melo.* Vide Cl. Tournefort, *Voyage du Levant*, Tom. I. pag. 187. & ſeqq. Ibi multa & curioſa de bituminis & aluminis origine.

25. *Hoc phorimon.* Alumen liquidum dicitur phorimon, & eſt facilè parabile.

26. *Paraphoron.* Παράφορον eſt doloſum.

27. *Virus alarum ſudoreſque.* Cautiſſimè utendum alumine, aluminosâve aquâ ad ſedandum virus alarum, aut pedum, ſudoreſque, ob periculoſos effectus, qui ſæpe ſubſequuntur. Vide Cl. Lieutaud, *Précis de la matiere médicale*, Tom. II. pag. 122.

28. *Melanthio.* Melanthium, *la Nielle*; ut jam dixi ſuprà.

29. *Unum genus ſchiſton ... in capillamenta quædam.* Hoc aluminis genus, *l'Alun de plume.* Ex Ægypto provenit, teſte Dioſcoride V, 123. Optimum quoque eſt in inſulâ Melo. Vide Cl. Tournefort, loc. cit. pag. 196.

30. *Chalcitin vocant.* Chalcitis, *le Colchotar foſſile.*

31. *Humorem inutilem corporis.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

32. *Interioris eſt alterum generis.* In Mſſ. Reg. 2. 3. & editione principe, *inertioris eſt.* Interius dictum videtur, quòd altiùs in terram abditur. Strongyle autem appellatur, id eſt, alumen rotundum, ob formam.

33. *Optimum ex omnibus quod Melinum.* Hæc omnia illuſtrat Cl. Tournefort, loc. cit.

34. *Summa omnium generum vis.* Ita Mſſ. Reg. 2. & 5. In Mſ. Reg. 2. editione principe aliiſque, *lanuginem ſummam. Omnium generum vis.*

35. *Unde nomen Græcis.* Alumen Græcis dicitur ϛυπτηρία, ob vim ſtypticam.

Cap. XVI. 1. *Ab his pæne omnia.* Bene Mſſ. Reg. 2. 3. 5. Non ita bene in editione principe aliiſque, *ab his per ſe omnia.* Nec omnes hìc recenſet medicas terras, Lemniam, Melitenſem, Armenam, &c.

2. *Samiæ duæ ſunt.* De Samiâ terrâ vide Cl. Tournefort, loc. cit. pag. 112.

3. *Et leniſſima.* Bene Mſſ. Reg. 2. & 3.

4. *Dicta eſt inter pigmenta.* Suprà ſect. 21.

5. *In calycibus crebrò concuſſis.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps.

6. *Chia terra.* E Chio inſulâ, *l'île de Scio.*

7. *Et Selinuſiæ.* Fuit urbs Selinus in Siciliâ, de quâ hìc agi videtur. Aliæ fuere Selinuntes, in Ciliciâ & Marmaricâ.

8. *Albaria interpolantur.* Reparantur ac renovantur tectoriorum albaria.

9. *Pnigitis.* Fortè ita dicta, ut vult Agricola, a Pnigeo, Libyæ Mareotidis vico: juxta alios a πνίγω appellata, quòd deglutientes ſuffocet.

10. *Ampelitis.* Itane dicta, quòd in eâ lætè proveniant vites: an quòd vitibus illita vermes, qui eas rodunt vel interimit, vel fugat?

Cap. XVII. 1. *Ex iis Cimoliæ.* Ab inſulâ Cimolo, Græcis *Chimoli*, nobis vulgò, *l'Argentiere*, dicta eſt creta Cimolia. Differt tantùm a cretâ Pariſienſi, quòd Cimolia ſit pinguior, *plus graſſe*, *plus ſavoneuſe.* Vide Cl. Tournefort, loc. cit. pag. 172.

2. *Aphronitrum & Cyprus.* Ita fuit emendandum e Mſſ. Reg. & editione principe, in quibus *& Cyprium.* De cypro autem, ſeu oleo cy-

prino, dictum ſuprà Libr. XII. ſect. 51. Cyprus autem magis emollit, quàm roſa; ut videre eſt apud Celſum V, 24.

3. *Circa Bubonem.* Bubon oppidum fuit Lyciæ.

4. *Cimolius uſus in veſtibus.* Ut jam ſuprà obſervavi, cùm populus Romanus togis candidis uteretur, ſæpe erant eluendæ, ut nitidæ viderentur. Sic a candidatis, cùm accederent comitia, dealbabantur veſtes; & inde Perſius, Satyr. V, 176.

Jus habet ille ſui palpo, quem tollit hiantem
Cretata ambitio.

5. *L. Æmilius cenſores.* Anno Urbis conditæ DXXXV.

6. *Saxum utilius.* Creta, quæ ſaxum appellatur, ut modò ſuprà dictum eſt.

7. *Thymphaico utitur gypſo.* Gypſum illud ita dictum a Tymphæis, Ætoliæ populis; de quibus ſuprà Libr. IV. ſect. 3. Vide & infrà Libr. XXXVI. ſect. 59.

8. *Creta argentaria.* De eâ jam dictum ſuprà Libr. XVII. ſect. 4.

9. *Circum producere.* Ut in Circo conſpicua foret meta, ſignabatur cretâ. Unde Seneca, Ep. 108. *Hanc quam nunc in Circo cretam vocamus.* Vide & ſuprà Plinium Libr. VIII. ſect. 65.

10. *Publium Lucilium.* Ita Mſſ. Reg. 3. & 5. Hic videtur eſſe Publius Syrus mimographus, cujus exſtant ſententiæ.

11. *Manilium Antiochum.* Hujus Manilii Antiochi filius mihi videtur fuiſſe M. Manilius,

qui carmen ſcripſit Aſtronomicum, illudque poſt Varianam cladem Auguſto inſcripſit.

12. *Staberium Erotem.* De quo Suetonius, *de illuſtr. Grammaticis*, Cap. 13.

13. *Eâdem nave advectos.* Circa Sullana tempora; minimè verò bello Punico tertio, ut voluit Harduinus, quem ſecutus eſt Bentleius. Sed hæc in noſtrâ notarum brevitate fuſiùs non licet perſequi.

14. *In cataſtâ.* Cataſta, pegma fuit ligneum, in quo ſervi venales venditioni exponebantur. Teſte enim Scholiaſte Perſii, Satyr. VI, 77. *Apud antiquos venales gladiatores in cataſtâ ponebantur, ut in eis poſſent omnia membra inſpici.*

Cap. XVIII. 1. *Prætoria quoque ornamenta... Cl. Cæſaris viderimus libertis.* Pallantem Claudii principis libertum prætoriis ornamentis donatum vide apud Tacitum, Annal. XII, 53. ubi ſatis ſuperque de eo dixi.

Cap. XIX. 1. *De quibus jam diximus.* De terrâ Galatæ & Clupeæ dictum ſuprà Libr. V. ſect. 7. De Baleari & Ebuſitanâ Libr. III. ſect. 11.

IN LIBRUM XXXVI.

Cap. I. 1. *Vas petitur in nubilâ.* Vas cryſtallinum. Cryſtallum concreſcit intra montium cavernas. Minimè verò eſt glacies concreta longo annorum ſpatio, ut voluere antiqui.

2. *Quàm ſine his beatior fuerit vita.* Ita fuit emendandum ex Mſſ. Reg. 2. 3. 5. & editione principe.

3. *Ad quàm multorum neces.* Mſ. Reg. 5. & editio princeps.

4. *Veriùs pati.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

5. *Quos ob uſus.* Mſ. Reg. 5.

CAP. II. 1. *Glireſque.* De ſaginatis gliribus, glireriiſque fictilibus dixi Libr. VIII. ſect. 82.

2. *M. Scauri ædilitate.* De quâ infrà ſect. 24.

3. *Lucullei marmoris.* Vide infrà ſect. 8.

4. *In Palatium.* In Palatinum montem, ubi erat Scauri domus, in x. Urbis regione. Manent adhuc ejus rudera.

5. *Fictilia deorum faſtigia.* De his dictum ſuprà Libr. XXXV. ſect. 43. & 45.

CAP. III. 1. *L. Craſſum oratorem.* Jam memoratum ſuprà Libr. XVII. ſect. 1.

2. *Hæc & quæ ſequentur.* Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps.

CAP. IV. 1. *Et Scylis.* Mſ. Reg. 5.

2. *Apollo Pythius reſpondit.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

CAP. V. 1. *Archermus, cujus filii.* Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps.

2. *Bupalus & Athenis.* Bene eruditus Harduinus in priore ſuâ editione. Malè in alterâ, *& Anthernus.* Id patet ex Scholiaſte Ariſtophanis in Aves, ubi Bupalum & Athenim, καὶ Ἄθηνιν, memorat.

3. *Iaſii.* Iaſus, urbs Cariæ, de quâ dictum ſuprà Libr. V. ſect. 29.

4. *In Palatinâ æde.* In æde, quam Apollini dicaverat Auguſtus in Palatio, x. Urbis regione. Signum illud Apollinis fuit in ædis faſtigio.

5. *Lycnitem.* Λυχνίτην, a lucernâ, λύχνῳ.

6. *Lunenſium lapicidinis.* Nunc adhuc nobiliſſimæ illæ lapicidinæ, *les Carrieres de marbre de Maſſa & de Carrare.*

7. *Imaginem Sileni exſtitiſſe.* In his naturæ luſibus plus videt plerumque imaginatio, quàm oculi. Nunc in æde Bethleemiticâ, in Judæâ, D. Hieronymi imago oſtenditur; Venetiis, in æde D. Georgii, clarior imago Crucifixi. Vide *les Voyages de M. de Breves*, pag. 177.

8. *In Octaviæ operibus.* In Octaviæ porticibus & ſcholis. Vide ſuprà Libr. XXXV. ſect. 37. & 40.

9. *Alcamenem.* De eo dictum ſuprà Libr. XXXIV. ſect. 19.

10. Ἐν Κήποις. In hortis.

11. *Et ætate gratus.* Ita Mſſ. Reg. 2. 5. Plures autem fuere adoleſcentuli Phidiæ grati & dilecti. Vide Arnobium, adversùs Gentes, Libr. VI. & Clementem Alexandrinum, in Protrept.

12. *Phidiam clariſſimum.* De Phidiâ dictum ſuprà Libr. XXXIV. ſect. 19.

13. *In baſi.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

14. *Praxitelis ætatem . . . diximus.* Suprà Libr. XXXIV. ſect. 19.

15. *Quorum conditio erat.* Quorum optio erat.

16. *In pario.* Parium, urbs Myſiæ, nunc *Camanar.*

17. *Mænades, & quas Thyadas.* Mænades, quaſi furentes, Bacchi ſacra peragebant. Thyades quoque Bacchi ſacrificulæ. Paſſim eas videre eſt in veteribus monumentis & picturis Herculanenſibus.

18. *Symplegma.* Complexus duorum colluctantium;

tium; ut & mox de altero ſymplegmate Heliodori dicetur.

19. *Et Pothon.* Πόθος, Deſiderium.

20. *Duaſque chametæras.* Duas ſocias humi ſedentes.

21. *Delubro Cn. Domitii.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. In IX. Urbis regione prope theatrum Marcelli fuit *delubrum Cn. Domitii.* P. Victor.

22. *Et hippocampos.* Crediderim ex his ſimilibusve ſculpturis expreſſum eſſe elegantiſſimum muſivum, quod publicavit eruditus Ciampini, *Vetera monimenta*, Tom. II. pag. 4. Tab. II. Ibi videre eſt hippocampum, Nereidem, & Thetim hippocampo blandientem: Hæc quoque egregiè deſcripſit Virgilius, Æneid. V, 817. & ſeqq.

23. *Choruſque Phorci.* Phorcus, Neptuni filius, marinumque numen.

24. *Et priſtes.* Jam vidimus ſuprà priſtim, maximum maris animal.

25. *In templo Bruti Callaici.* In IX. Urbis regione fuit delubrum Bruti Callaici. Exſtructum fuerat a Decimo Junio Bruto, Callaico nuncupato, quod Gallæcos Hiſpaniæ populos devicerat. De eo jam dictum ſuprà Libr. IV. ſect. 35.

26. *Praxiteliam illam antecedens.* Scopas floruit, teſte Plinio XXXIV, 8. Olympiade LXXXVII. Praxiteles autem Olympiade CIV. Plin. ibid. Scopæ Venus Praxiteliam Venerem anteceſſit quidem tempore; at non dignitate. Laudanda tamen valde fuit illa Scopæ Venus, quòd cùm foret Praxiteliâ antiquior, egregia tamen eſſet,

& quemcumque alium locum nobilitatura. Pugnantia ergo non loquitur Plinius, ut vult Cl. Falconet.

27. *In operibus pacis ſuæ.* Templo Pacis; quod exſtruxerat Veſpaſianus, bibliotheca aliaque ſimilia opera erant addita.

28. *Apollinis Soſiani.* Cedrinus fuit Apollo ille Soſianus, e Seleuciâ advectus a C. Soſio; unde illi cognomen. Vide jam dicta ſuprà Libr. XIII. ſect. 11.

29. *Nioben cum liberis morientem.* Exſtat adhuc pulcherrimum illud antiquitatis monumentum; & in eo videre eſt ſummum terroris exemplum. Opus præcellentiſſimum ante aliquot annos Româ e villâ Medicæâ Florentiam tranſlatum eſt.

30. *Et auro occultatur.* Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps.

31. *In eâdem ſcholâ.* De porticu Octaviæ dictum ſuprà Libr. XXXV. ſect. 37. Ibi erat ſchola, curia, bibliotheca, templa Junonis & Apollinis.

32. *In ſeptis.* In Campo Martio fuere ſepta. Locus fuit, quò conveniebat populus ad ferenda in comitiis ſuffragia, primùm ligneis, deinde marmoreis cancellis ſeptus. Unde ſeptorum nomen.

33. *Olympum & Pana.* Statuæ illæ, Olympus, Pan, Hercules cum Chirone, expreſſæ videntur in Herculanenſibus picturis. *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I. Tab. VIII. & IX.

34. *Olympiadis centeſimæ anno ſecundo.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. & editio princeps. Vide & infrà ſect. 6. Hujus autem Mauſolei, inter ſep-

tem miracula habiti eruditam deſcriptionem & ichnographiam dedit Cl. de Caylus, *Mémoires de l'Académie Royale des Inſcriptions*, Tom. XXVI. pag. 321.

36. *Socrates fuit, alius ille quàm pictor.* Socrates ille alius, quàm pictor, fuit Sophroniſci filius, & hominum ſapientiſſimus habitus, qui Charites non nudas, ſed veſte amictas fecit. Vide Pauſaniam Libr. I. & Suidam in verbo Σωκράτης.

35. *Hercules Meneſtrati.* Non exſtat ille Hercules, qui in magnâ admiratione fuit. At Romæ in palatio Farneſiano viſitur Hercules Glyconis Athenienſis, qui & ipſe eſt magnâ admiratione dignus, & inter ſumma exemplaria, quibus reſtitutæ ſunt artes memorandus. Inventus eſt in Thermis Antoninianis, ſub Paulo III. Pontifice maximo.

37. *Theſpiades.* Muſæ ſunt, quæ Theſpiis, in Bœotiæ oppido, colebantur.

38. *Hippiades Stephani.* Hæc deſunt in Mſſ. Reg. & editione principe; nec reperit Pintianus in ſuis Mſſ. codicibus. Unde fortè ſunt delenda. Hippiades, ſi fuere, videntur eſſe ſtatuæ equeſtres feminarum, fortè Amazonum.

39. *Hermerotes.* Sunt junctæ ſtatuæ Mercurii & Cupidinis. Non junctas tantùm duorum triumve deorum ſtatuas habuere antiqui, ſed & pantheas. Egregius Mercurius pantheus ex ære elegantiſſimo fuit in Muſeo Collegii Ludovici Magni.

40. *Non cælatoris illius.* De quo dictum ſuprà Libr. XXXIII. ſect. 55. Is fuit Cyzicenus.

41. *Zetus & Amphion ac Dirce.* Viſitur adhuc Romæ ſtupendum illud artis monumentum in

palatio Farneſiano, & dicitur *il Toro Farneſe.* Inventum eſt in Thermis Antoninianis ſub Pontifice maximo Paulo III. Cùm multis in locis eſſet fractum, juſſu Cardinalis Farneſii a Joanne Baptiſtâ Blanco, Mediolanenſi, inſtauratum eſt. Licet illud opus ſit magnitudine operis ſtupendum, non eſt tamen abſolutâ artis præſtantiâ.

42. *Ex eodem lapide.* Longum eſt maximum illud artis monumentum palmos 14. totidem latum: altum palmos 18.

43. *In delubro ſuo.* In delubro Apollinis, quod fuit inter Octaviæ opera.

44. *In proximâ æde.* Ædes illa Jovis proxima fuit porticui Octaviæ.

45. *Pana & Olympum.* De Pane, Olympo & ſymplegmate jam dictum ſuprà in hac ſectione.

46. *Pyctas.* Pyctas, ſeu pugiles.

47. *In Laocoonte.* Præſtantiſſimum illud monumentum, in quo maximum eſt doloris & fortitudinis exemplum, omnibus, teſte ipſo Plinio, & picturæ & ſtatuariæ artis monumentis præponendum, Romæ adhuc viſitur in Pontificiis Vaticani hortis. Nec fortè ipſum eſt exemplar, duobus enim conſtat lapidibus: ſed Plinii ætate junctura potuit non apparere. Tanta fuit hujuſce monumenti, cui quantùm debeant reſtitutæ artes ſatis dici non poteſt, laus, & admiratio, ut Julius II. & Leo X. artium æſtimatores peritiſſimi, fautores magnifici, Felicem de Fredis, qui illud reperit, donis & dignitatibus ornaverint. Ejus quoque tumulo inſcriptum eſt anno 1528. QVI OB PROPRIAS VIRTVTES ET

REPERTVM LAOCOONTIS QVOD IN VATICANO CERNIS SIMVLACRVM IMMORTALITATEM MERVIT.

48. *In Titi imperatoris domo.* In eâ quoque domo, cujus ut & Thermarum manent adhuc rudera, inventæ ſunt veteres & elegantiſſimæ picturæ, quas delineavit Petrus Santes Bartoli, & publicavit Cl. de Caylus, ut fuſiùs dixi in alterâ Taciti editione, Tom. V. pag. 351.

49. *Caryatides in columnis.* Exſtat quidem adhùc Pantheon. At illæ Caryatides in columnis, & ſigna in faſtigio poſita non jam comparent. Fortè illa rapuere imperatores, qui, collapſis artibus, ex probatiſſimis antiquitatis monumentis ſua condecorabant.

50. *Porticûs ad nationes.* Ita dicta eſt, quòd Auguſtus in eâ porticu, quam fecerat, ſimulacra omnium gentium collocaverat; ut docet Servius ad Virgilium, Æneid. VIII, 721.

51. *Theſpiades.* Muſæ, ut jam dixi ſuprà.

52. *In Græciâ Italiæ orâ.* In magnâ Græciâ, quæ eſt Italiæ ora.

53. *In Metelli æde.* Metelli Macedonici, qui *primus omnium ædem Romæ in marmore molitus, vel magnificentiæ, vel luxuriæ princeps fuit.* Velleius Patercul. I, 11.

54. *Quà Campus petitur.* Campus Martius.

55. *In navalibus.* In XIII. Urbis regione fuit navale.

56. *Arceſilaum.* Jam laudatum ſuprà Libr. XXXV. ſect. 45.

57. *Quæ ſunt circa Pompeii theatrum.* In Mſſ. Reg. & editione principe, *circa Pompeium.* In

recentioribus, *circa Pompeii*. Emendandum fuit, *Pompeii theatrum*; ut patet ex Suetonio in Ner. Cap. 46. ubi agit de *ſimulacris gentium ad Pompeii theatrum dedicatarum*.

58. *In columnarum ſpiris inſcalpta*. Cl. Winckelmann, *Monumenti antichi inediti*, Tom. II. pag. 269. exhibet num. 206. capitellum Ionicum columnæ quod adhuc exſtat Romæ in templo divi Laurentii extra muros. In ejus volutis videre eſt ex unâ parte ranam inverſam, ex alterâ lacertam. Sic nominum ſuorum argumenta inſculpſere: nam σαῦρα eſt lacerta, & βάτραχος eſt rana. Malè ergo Mſ. Reg. 5. editio princeps & Cl. Rezzonicus habent epiſtyliis inſculpta. Epiſtylia enim ſunt *les Architraves*, non ipſa columnarum capitella.

CAP. VI. 1. *Marmoreo ſaxo percuſſum*. Homer. Iliad. π.′ vers. 735.

2. *Ebore tantùm adornans*. Vide ſuprà Libr. XXXIII. ſect. 23.

3. *Olympiadis* C. *anno ſecundo, Urbis Romæ anno* CCCLXXV. Ita emendandum vidimus ſuprà ſect. 4. ex Mſſ. Reg. 2. 3. 5. & editione principe. Id quoque poſtulat Scopæ ætas. Is enim floruit, ut dictum eſt ſuprà Libr. XXXIV. ſect. 19. Olympiade LXXXVII. Tunc certè natus erat Scopas annos circiter 30. Si mortuus eſt Mauſolus anno ſecundo Olympiadis CVI. ut habent recentiores editiones, Scopas habuit annos circiter 100, cùm, defuncto Mauſolo, ejus mauſoleum cælavit. Pars verò quam cælandam ſuſcepit patebat pedes 36. latitudine, & altitudine 28. Taleſne & tam diuturnos labores ſuſtinere poteſt ſenectus effœta?

4. *Formiis natum.* Formiæ, nunc *Mola.*

5. *Præfectum fabrûm.* In legionibus Romanis erant fabri, ſicut & nobis; *le Corps des Pionniers.*

6. *Catulli Veronensis carminibus.* Carmine 30. in Cæſarem.

7. *Quem, ut res eſt, domus ipsius.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. & editio princeps. Malè eruditus Harduinus, *quem & res, & domus ipsius.* Nihil tale habent Mſſ. quos laudat.

8. *E Caryſtio.* De Caryſtio in Eubœâ vide ſuprà Libr. IV. ſect. 21.

9. *L. Lucullus conſul fuit.* Anno Urbis conditæ DCLXXX.

10. *In Chio inſulâ.* Malè Mſſ. Reg. *in Nilo inſulâ.* Nulla inſula Nilus: nec Nilus Ægyptusve tum fuere dominationis Romanæ. Malè editio princeps, *in Milo inſulâ.* Recentiores, *in Nili inſulâ.* Emendandum fuit ex Iſidoro Origin. XVI, 5. qui hunc locum deſcripſit, *in Chio inſulâ.* Ipſe Plinius ſuprà Libr. V. ſect. 38. memoravit *Chium marmor.*

11. *Veſtigia invenio in Italiâ.* Bene Mſſ. Reg. 2. & 3.

12. *Et Coptidi.* E Copto, urbe Ægypti.

Cap. VII. 1. *Naxium diu placuit.* Cotes illæ genitæ in inſulâ Cypro, ſed parabantur in urbe Cretæ inſulæ Naxo. Inde Naxium dictum eſt. Vide Suidam Ναξία λίθος.

2. *In ambitu terrarum.* Suprà in libris geographicis.

3. *Auguſteum.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

4. *Tiberianum.* Mſ. Reg. 5. & editio princeps.

5. *Ab ophite.* Ophites, ſerpentinumve marmor, a nobis quoque dicitur *le Marbre ſerpentin.* Ὄφις, ſerpens.

6. *Quem tephrian vocant.* Græcis τέφρα eſt cinis. Cenchrin ſerpentem, ut marmor illud, maculis pictum deſcribit Lucanus IX, 713.

Pluribus ille notis variatam pingitur alvum,
Quàm parvis tinctus maculis Thebanus ophites.

7. *Leptoſephos.* Ob maculas calculorum magnitudine candicantiaque puncta, λεπτόψηφος dicitur iis interſtinctus porphyrites, *le Porphyre.*

8. *Non admodum probatâ novitate.* Et meritò quidem. In his enim ſtatuis ſumma difficultas, nulla gratia. Et in antiquis porphyreticis ſtatuis, quæ exſtant, caput, manus, pedes ſunt ex alio marmore, candido, baſalte, &c.

9. *Baſalten.* Baſaltes, *le Baſalte.*

10. *Argumento Nili, XVI. liberis circà ludentibus.* Statua illa nunc non exſtat ex baſalte: ſed antiquum ejus exemplar ex marmore candido, repertum in horto Patrum Dominicanorum ad Minervam, ſervatur in Pontificiis Vaticani hortis. Ad ejus ſimilitudinem expreſſum, quod in regiis hortis, *les Thuilleries*, conſpicitur. Egregium illud monumentum, ejuſque baſis, plena ſunt Ægyptiæ naturæ, & plurima Plinii loca illuſtrant.

11. *Memnonis ſtatuæ dicatus.* Exſtat adhuc Thebis illa ſtatua, quam vide apud Cl. Pococke, *Deſcription of the Eaſt*, Tom. I. pag. 102. Tab. XXXVI. & XXXVII. De hac ſtatuâ ejuſque inſcriptionibus, & vocali ſono ſatis dixi ad Tacitum Annal. II, 60.

12. *Onychen.* Onyx, *l'Albâtre Oriental*, quem quidam dicunt *l'Albâtre-Onix.* Romæ in bibliothecâ Vaticanâ ſtat egregia columna ex onyche, alta palmos 13. $\frac{1}{2}$. reperta viâ Appiâ, cum linteo ex asbeſto, de quo dixi ſuprà.

13. *Sudines in Carmaniâ.* Sic emendandum rectè monuit eruditus Salmasius. Malè ſcripti & editi libri, *in Germaniâ.* Non rarus quidem in Germaniâ lapis alabaſtrites, *l'Albâtre*; ſed onychi multò inferior gratiâ & pretio.

14. *P. Lentulus Spinter.* Ædilis, Cicerone conſule, anno Urbis conditæ DCXCI.

15. *Cornelius Balbus poſuit.* Anno Urbis conditæ DCCXLI.

CAP. VIII. 1. *Mellei coloris.* Talia adhuc & ejuſdem coloris exſtant vaſa antiqua. Sed de alabaſtrite lapide eruditissimè diſſeruit Cl. d'Aubenton, *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1754. pag. 237. Exſtat Pariſiis in Muſeo Regio, *le Cabinet du Roi*, insigne fragmentum antiquum, partim alabaſtrites, partim marmor.

2. *Corallitico.* Ita Isidorus, Origin. XVI, 5. Sic quoque fuit emendandum ex Mſſ. Reg. 1. & 2. in Indice.

3. *Pyrrhopæcilon.* Bene Cl. Rezzonicus: nec aliter editio princeps, licet habeat *pyrrhopocilon.* Πυῤῥοποίκιλος dictus ille lapis a πυῤῥὸς, fulvus. Nobis nunc dicitur *le Granit rouge.*

4. *In Solis urbe.* Heliopolis, nunc *Aïn-el-chams*, id eſt oculus Solis, nobis vulgò dicta *la Matharée.* Ibi adhuc exſtat ille obeliſcus, quem exhibet Cl. Shaw, *Voyages*, Tom. II.

pag. 142. P. Sicard qui diligentiſſimè Ægyptum luſtravit, ibi reperit octodecim obeliſcos: nempe Alexandriæ 2. Heliopoli 1. Arſinoe 1. Thebis 10. & in inſulâ Phile 4.

5. *Sochis.* Ita Mſ. Chiffl. & Cl. Rezzonicus. In Mſſ. Reg. 2. 3. & Laurentian. *Eſotis.* Alii & editio princeps, *Ephotis.*

6. *Ramiſes.* In Mſſ. Reg. 2. & 3. *Ramiſeſis.* Idem videtur eſſe quem Tacitus appellavit *Rhamſen.* De eo ſatis dixi ad Tacitum Annal. II, 60.

7. *Mnevidis regia.* Bos Mnevis regiam habuit Heliopoli, ibique colebatur, teſte Strabone, Libr. XVII. pag. 803. Apis verò, Memphi.

8. *Undecentenis pedibus.* Malè Mſſ. Reg. & editio princeps, *undenis.* Malè quoque recentiores, *undecenis.* Emendandum erat, *undecentenis*, ut rectè vidit Cl. Rezzonicus. Ille obeliſcus, quem memorat Ammianus Marcellinus XVII, 3. nunc ſtat Romæ ante Lateranenſem Baſilicam.

Cap. IX. 1. *A Zmarre.* Ita Mſſ. Reg. Ambroſian. 1. editio princeps, & Cl. Rezzonicus. Fortè eſt Pſammis, pater regis Apries, de quo mox dicam. Vide & Herodotum Libr. II. num. 161.

2. *Alter a Raphio.* Bene Pintianus: nec aliter Mſſ. Reg. 2. 3. Ambroſian. 2. Raphius ille mihi videtur eſſe Pharao Ephree, vel Hophra, de quo Jeremias, XLIV, 30. Ab Herodoto, loc. cit. dicitur Apries.

3. *Exciderat eum.* Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps.

4. *Necthebis.* Ita Mſſ.Reg. 2. 3 Ambroſian. 2. Po-

litian. & Cl. Rezzonicus. A Cornelio Nepote in Chabriâ appellatur *Nectanebus*.

5. *Purum*. Id eſt, ſine notis, inſculptiſve hieroglyphicis figuris.

6. *Opus in devehendo*. Bene Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Rezzonicus.

7. *A Satyro architecto*. Ptolemæi ſecundi architectus fuit Satyrus, & Philoteram urbem Troglodyticam ædificavit; ut videre eſt apud Strabonem, Libr. XVI. pag. 769.

8. *Callixenus a Phœnice*. Bene Mſ. Reg. 5 Vide & Athenæum Libr. V. pag. 203. Malè eruditus Harduinus *Calliſthenes*. Calliſthenem enim occiderat Alexander Magnus, ut teſtatur Seneca, Natural. quæſt. VI, 23. fateturque ipſe Harduinus paulo ſuprà ſect. 4. num. 10.

9. *Foſsû perductâ*. Foſſæ illius veſtigia a lapicidinis marmoris Thebaici ad Nilum vidit P. Sicard.

10. *Pedalibus ex eodem lapide*. Ut magis deprimerentur naves, oneratæ ſunt pedalibus laterculis marmoris Thebaici, ita ut pedales illi laterculi efficerent geminum pondus obeliſci. Sic oneratæ ſubierunt obeliſcum pendentem extremitatibus ſuis in ripis utrimque. Tunc egeſti ſunt pedales laterculi; allevatæque naves pondus, ſive obeliſcum, excepere.

11. *Statutum autem in ſex talis e monte*. Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. Riccardian. Politian. Ambroſian. 2. Aliter recentiores editiones, *excepiſſe onus ſtatutum. Exciſos autem ſex tales in monte*. Cl. Rezzonicus, *ſtatutum autem exciſis ſex talis e monte*.

12. *Talentis quinquaginta*. Talenta Ægyptia

quinquaginta ſunt Gallicæ monetæ libræ 261, 450.

13. *In Arſinoeo.* In monumento Arſinoes.

14. *Ab rege.* Mſſ. Reg. 2. 3. & Riccardian.

15. *Quæ Tiberi ſubveherent.* Bene Mſſ. Laurentian. & Dalecamp.

16. *Quo experimento palam fit.* Bene Mſſ. Reg. 5. Ambroſian. 1. & 2. editio princeps, & Cl. Rezzonicus.

17. *Semneſerteo.* Semneſerteus ſucceſſit Amaſidi regi, ut colligere eſt ex Diogene Laertio Libr. VIII, 3. De ætate Pythagoræ dictum ſuprà Libr. XIII. ſect. 27.

18. *LXXXII. pedum & dodrantis.* Optimè locum hunc reſtituit Cl. Boſcovich, mathematicâ laude celeberrimus. Pedes ſunt 82. $\frac{3}{4}$. Quod quadrat cum ejus obeliſci altitudine, quam Mercatus & Kircherus aliique produnt eſſe palmorum Romanorum CX. Favebant Mſſ. Reg. 5. Venet. Riccardian. Politian. in quibus legitur, *XXCV. pedum & dodrantis.* Pessimè in Mſſ. Reg. 2. 3. & editione principe aliiſque, *CXXV. pedum & dodrantis.* Nunc ſtat ille obeliſcus, a Sixto V. Pontifice maximo erectus, in aditu portæ Flaminiæ, ante ædem S. Mariæ *del Popolo.*

19. *Præter baſim.* Baſis altitudinem intelligere eſt ex Mſ. codice Bibliothecæ Vindobonenſis, cui titulus *Imperia Cæſarum*, quem edidi in Notis ad Tacitum, Tom. IV. pag. 234 edit. in-4. Ibi enim legitur ſub Auguſto: *Hoc imp.* [imperante] *navis Alexandrina prima in portum Romanum introivit, nomine Acatus, quæ attulit frumenti modios CCCC. vectores MCC. pi-*

per, linteamen, carta, vitriæ, & opoliſcum [legendum, *chartas, vitrea, & obeliſcum*] *cum ſuâ ſibi baſe, qui eſt in Circo maximo, altum pedes LXXXVII. s.* Ergo basis hujus obeliſci alta fuit pedes 4. $\frac{3}{4}$.

20. *Novem pedibus minor.* Altus ergo fuit pedes 73. $\frac{3}{4}$. Eamdem ferme altitudinem habet, & ſuprà laudatam emendationem confirmat P. Victor, de Regionibus Urbis: *Unus in Campo Martio pedum LXXII. s.* Cùm in Mſſ. Reg. Ambrosian. I. Riccardian. & Laurentian. sit *novem pedum eſt*; & in Mſ. Voſſ. *peduminor*, emendavit Cl. Rezzonicus, *novem pedum minor.*

Cap. X. 1. *Ei qui eſt in Campo.* In Campo Martio. Celeberrimus ille obeliſcus jacebat in fundamentis conductitiarum quarumdam domorum, haud procul S. Laurentii in Lucinâ æde. Erui eum curavit Pontifex maximus Benedictus XIV, & erudito opere illum illuſtravit Cl. Bandini, *dell' Obeliſco di Cæſare Auguſto. Romæ. 1750. in-fol.* Operi additæ ſunt eruditæ literæ Cll. Stuart & Boſcovich. Fractus ille obeliſcus adhuc jacet, mole & ſculpturis conſpiciendus. Cùm eum erexit, ſtylobatæ inſcripsit Auguſtus.

IMP. CAESAR DIVI F
AVGVSTVS
PONTIFEX. MAXIMVS
IMP. XII. COS. XI. TRIB. POT. XIV
AEGVPTO IN POTESTATEM
POPVLI ROMANI REDACTA
SOLI DONVM DEDIT.

2. *A Seſoſtride.* In Mſſ. Reg. 2. & 3. *Seſoſtide.* Editio princeps, *Seſotide.* Mſ. Riccardian. & Cl. Rezzonicus, *Sochide.*

3. *Ad deprehendendas Solis umbras.* Auguſto imperiique Romani majeſtate dignus fuit ille gnomon, *la Méridienne.*

4. *Cui par fieret umbra. Cui*, ut eruditè obſervavit Cl. Boſcovich non refertur ad obeliſcum, ſed ad ſtratum lapidem. Die enim brumæ umbra bis & quintâ inſuper parte, $2.\frac{1}{5}$. longior erat, quàm obeliſcus. Vide in laudato ſuprà Cl.Bandini opere, epiſtolam Cl. Boſcovich, pag. 16.

5. *Brumæ confectæ die.* Die ſolſtitii hiemalis: tunc enim umbra eſt totius anni longissima. Mirum, ut Cl. Galliani, ficto Erneſti Freeman nomine, locum hunc Plinii obruit inanibus conjecturis falsiſque explicationibus, quas Cl. Boſcovich Italicâ ad Cl. Bandini epiſtolâ confutavit.

5. *Sextâ horâ.* Horâ duodecimâ, *Midi.*

6. *Ingenio fecundo Manilius mathematicus apici.* Ita Mſ. Reg. 5. & editio princeps; tantùm pro *fecundo* habent *facundo.* In Mſſ. Reg. 2. & 3. *ingenio fecundi mathematici. Apici.* Emendavit Cl. Bandini, loc. cit. Cap. 13. *ingenio Facundini L. mathematici.* At ignotus ille *Facundinus*, ignotus *libertus.*

7. *Colligeretur in ſe ipſâ.* Veriſſimè & accuratissimè dictum. Qui plura de his voluerit, conſulat laudatas Cl. Boſcovich epiſtolas.

8. *A centro ſuo aliquid emotâ.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. Riccardian. Ambrosian. Politian. & Cl. Rezzonicus.

Cap. XI. 1. *Tertius Romæ.* Ille obeliſcus nunc ſtat ante templum D. Petri in Vaticano. De eo ſatis dixi ad Tacitum, in Anecdotis de Caio principe.

2. *Caii & Neronis.* Caii Caligulæ & Neronis.

3. *Seſoſtridis.* In Mſſ. Reg. Vatic. & editione principe, *Seſosidis.*

Cap. XII. 1. *Et pyramides.* P. Sicard in Ægypto viginti magnas pyramides invisit, non numeratis, quæ minores ſunt. Magnas quinque luſtravit, trium interiora deſcripsit.

2. *Veſtigia complurium.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

3. *Et ipſo dicemus.* Infrà ſect. 19.

4. *Totidem, ubi fuit Mœridis lacus.* Teſte P. Sicard, unius veſtigia adhuc exſtant in lacu Mœridis, nunc *le Lac de la Corne;* dictus quoque *le Lac de Caron.*

5. *Harum cacumina extrema.* Ut intelligatur faciliùs pyramidum altitudo, obſervandum turres ædis D. Mariæ Pariſiis habere tantùm 210. pedes altitudinis. Extrema cacumina pyramidum habent altitudinis pedes 466.

6. *Ante has eſt ſphinx.* Exſtat adhuc ſphinx illa; ſed præter caput & collum, cetera ſunt arenis abdita. Ejus effigiem & menſuras vide apud Cl. Pococke, *Deſcription of the Eaſt*, Tom. I. pag. 46. & Cl. Shaw, *Voyages*, Tom. II. pag. 157.

7. *A ventre ad ſummam aſpidem in capite, LXII.* Nunc eminent tantùm caput & collum, quorum altitudinem cùm Cl. Pococke quadrante, *le Quart de cercle*, deprehendiſſet, repe-

rit eſſe pedum 27. Ergo a Plinii, aut ſpotiùs auctorum, quos ſecutus eſt Plinius, temporibus, aggeſti ſunt arenæ pedes 35.

8. *Trecenta LX. hominum millia.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Sic & Diodorus Siculus I, 63. Fruſtra in recentioribus editionibus, *trecenta LXVI. hominum millia.* Herodotus II. num. 124. habet tantùm 300,000.

9. *Mille ſexcenta talenta.* Mille ſexcenta talenta Ægyptia efficiunt Gallicæ monetæ libras 8,466,400.

10. *Octo jugera.* In Mſſ. Reg. 2. 3. & editione principe, *ſeptem jugera.* Pomponius Mela I, 9. habet tantùm quatuor jugera. Quod non ita recedit ab Herodoto, II. num. 124. ὀκτὼ πλέθρα, id eſt pedes 800. numerante. Jugeri menſura dicta eſt ſuprà Libr. XVIII. ſect. 3.

11. *Per ſeptingentos octoginta tres.* Bene Mſ. Reg. 5. Malè Mſſ. Reg. 2. 3. editio princeps & recentiores, *per octingentos octoginta tres pedes.* Cl. Greaves, in *Pyramidographiâ*, eam menſus eſt, & reperit pedes Anglicos 693. Cl. le Brun, *Voyages*, Cap. 36. eam fune dimenſus reperit pedes Gallicos 704. Si quis nunc attendat differentiam pedum, Romani, Anglici & Gallici, quantùmque arenæ a Plinii Herodotique temporibus tempus adgeſſerit, comperiet menſuras Herodoti & Pomponii Melæ veras eſſe, & quomodo Plinianæ sint intelligendæ. In Anglico pede ſunt pedis Gallici 11. pollices, 3. lineæ, 167. In pede Romano ſunt ejuſdem pedis Gallici 10. pollices, 10. lineæ, 09.

12. *Altitudo a cacumine pedes XV. s.* Id eſt, latitudo cacuminis eſt pedum 15. $\frac{1}{2}$. Et fortè emendandum, *latitudo*. Nihil tamen mutavi ob conſenſum Mſſ. codicum, qui habent, *altitudo*. Miror eruditum Harduinum id non accepiſſe de latitudine cacuminis, ſed de altitudine totius pyramidis, & prodidiſſe eam fuiſſe quindecim millium pedum cum ſemiſſe, quod abſurdum eſt. Latitudinem illius cacuminis menſus eſt Cl. Greaves, loc. cit. & reperit pedes Anglicos 13.

13. *DCCXXXVII. comprehendunt.* Bene Mſ. Reg. & editio princeps. Cl. Pococke, loc. cit. ait ſe obſervaſſe e cacumine majoris pyramidis eamdem fere eſſe utriuſque altitudinem.

14. *Alii enim nitro ac ſale.* Fabulas eſſe Ægyptias, adaggeratis nitro ſaleve, conſtrui potuiſſe pyramidas rectè monuit Diodorus Siculus, loc. cit. At adaggerari potuere lateres, aliaque id genus, quæ, peracto opere, in privatas domos ſunt diſtributa.

15. *Eſt intus puteus.* Exſtat adhuc, & aditur ille puteus, non rectus, ſed obliquus. Immo fertur in Ægypto eſſe ex illo puteo per ſubterraneum iter exitum in deſertum.

16. *A Rhodope meretriculâ factam.* Id falsò a Græcis jactitatum; & pyramidem hanc a Mycerino, Cheopis filio, Ægypti rege factam ait Herodotus II. num. 134.

17. *Octingentis talentis.* Si Ægyptia ſunt talenta, efficiunt Gallicæ monetæ libras 4,183,200. Si Attica ſunt, cùm Ptolemæus Philadelphus fuerit Græcâ origine, ſunt Gallicæ monetæ libræ 3,655,000. At potiùs crediderim eſſe Ægyptia.

CAP.XIII. 1. *Durat nunc in Ægypto.* Plinius, ut plerique auctores, unum in Ægypto labyrinthum memorat. P. Sicard, Diodorum Siculum ſecutus; tres labyrinthos reperit & luſtravit, primus & antiquiſſimus, *le Château de Caron*, a rege Mende, Marove', ædificatus, exſtat adhuc integer in deſertis provinciæ *Faioum.* Secundus, quem unum Plinius, ut & alii multi, memorat, a Peteſucco rege, ve Pſammeticho, exſtructus eſt: magnificum, & verè portentoſiſſimum humani impendii opus. Ingentes & admirabiles ejus ruinæ exſtant in *Ahenas-el-Mediné.* Tertius factus a rege Menâ in deſerto inter urbem Crocodilopolim & lacum Mœridis, ubi nunc *Havara.*

2. *In Heracleopolite nomo.* Is eſt, ut modò dixi, cujus ruinæ exſtant in *Ahenas-el-Mediné.* P. Sicard illum luſtravit anno 1718.

3. *Ter mille ſexcentos.* In Mſ. Reg. 5. *tria millia*; nec habet, *ſexcentos.* Ob magnificentiam hujus labyrinthi, crediderim veriorem eſſe Herodoti ſententiam, & plurium regum opus eſſe.

4. *Hinc utique ſumpsiſſe Dædalum.* P. Sicard auctoritate Diodori Siculi I, 97. probat exemplum ſumptum a Dædalo, non e labyrintho Peteſucci, vel Pſammetichi, ſed ex antiquiſſimo Mendetis, ſive Mari, labyrintho. Quod veriſſimum eſt.

5. *Quem fecit in Cretâ.* Labyrinthum illum Creticum deſcripſit Cl. Tournefort, *Voyage du Levant*, Tom. I. pag. 176. Vide & *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1702. pag. 217.

6. *Ut in pavimentis.* Rectè quidem pavimenta: quod non intellexere Plinii interpretes,

Nempe mos erat in pavimentis Creticum labyrinthum exprimere. Sic eum videre eſt muſivo opere expreſſum in pavimento teſſelato ædis D. Michaëlis Ticini, *Pavie.* Tale quoque eſt Romæ pavimentum in æde D. Mariæ trans Tiberim.

7. *Puerorumve ludicris campeſtribus.* Quibus labyrinthum imitabantur.

8. *Lapide polito.* Cl. de la Faye, *Recherches ſur les préparations que les Romains donnoient à la chaux*, pag. 55. ſecutus pessimas Plinii editiones, locum hunc adhuc ipſe corrupit, ut columnas e lapide fictitio fingeret. Satis refutatur auctoritate Plinii, Pomponii Melæ aliorumque antiquorum, & P. Sicard, qui Ægyptium hunc labyrinthum inſpexit.

9. *Lapide e Pario columnis.* In Mſſ. Reg. 2. & 3. *lapidis e Paro columnis.* In editione principe, *lapideis e Paro columnis.* Miratur meritò Plinius, cùm tot sint marmora in Ægypto, advectum eſſe marmor Parium.

10. *In regiones diviſum atque in præfecturas.* Ut intelligatur illa labyrinthi divisio, neceſſe eſt animo concipere villas imperatoris Sinarum. Manifeſtum eſt enim idem eſſe exemplar. Quod indicare nunc ſufficit, cùm id fusiùs perſequi non licet per hanc noſtrarum notarum brevitatem. P. Sicard docet totum ſpatium labyrinthi quadratum eſſe, & patere quadrantem unius leucæ. Hoc in ſpatio videri triginta colles oppletos ruinis, ubi fuere vaſtæ illæ domus ſedecim præfecturarum Ægypti, illa templa omnium Ægypti deorum, quindecim illæ Nemeſes, ſeu quindecim Nemesis ædiculæ, pyramides quarum ſenæ oras radicum labyrinthi obtinerent.

11. *Cenacula clivis excelſa.* Bene Mſ. Reg. 2.

12. *Porticus quoque.* Ita Mſ. Reg. 5. In Mſ. Reg. 3. *porticus ejus.*

13. *Deſcenduntur.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Fruſtra & ſine auctoritate in recentioribus editionibus, *aſcenduntur.* Sic ſunt gradus in cenaculis & porticibus villarum imperatoris Sinarum.

14. *Nonagenis gradibus.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Fruſtrà recentiores editiones addidere, *nonagenis gradibus omnes.*

15. *Aliæ rurſus.* Mſſ. Reg. 2. 3. 5.

16. *Itron appellant.* In Mſſ. Reg. 2. 3. 5. & editione principe, *iteron appellant.* In recentioribus editionibus emendatum, *pteron appellant.* Quam vocem jam vidimus ſuprà in hoc libro, ſect. 4. ſed *pteron*, de quo ibi agitur eſt omnino diverſum: nec poteſt ullo modo conſtare cum labyrinthi ſtructurâ, quam accuratè deſcripſit Plinius. At cùm *iteron* ſit vox nihili, emendandum duxi *itron.* Ἦτρον autem eſt imus venter. Sic quoque itron, *le bas Labyrinthe, le petit labyrinthe.*

17. *Fecit unus omnino.* In Mſſ. Reg. 2. 3. & editione principe, *facit.* In Mſ. Reg. 5. *ficit.* Sic apud Cl. Gori, Inſcript. antiq. Tom. II. pag. 400. FICIT, pro *fecit.* Malè recentiores editiones, *refecit.*

18. *Necthebis regis.* De eo jam dictum ſuprà.

19. *Annis quinquagenis.* Numerus *quinquagenis* in Mſſ. Reg. omiſſus eſt. In editione principe, *annis d.* Error ſanè eſt pro *annis L.* Miror eruditum Harduinum id non deprehendiſſe; cùm ipſe paulo ſuprà ſect. 14. num. 3. adno-

taſſet. *Nectabis : qui Euſebio in Chronic. Nectanebis , cujus ætas Alexandri M. tempora vix* XL. *annis anteceſſit.* Fuit ultimus regum Ægypti, Pharaonum nomine. Ejus finem memorat Chronicon Alexandrinum ſub Olympiade CI.

20. *Spinæ oleo incoctæ.* Spinæ Ægyptiæ, de quâ dictum ſuprà Libr. XXIV. ſect. 65.

21. *Memorabilior fuit.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

22. *Cùm Cretici.* Exſtant tamen adhuc quædam veſtigia Cretici labyrinthi, quem invisit Cl. Tournefort, ut jam dixi ſuprà.

23. *Quadrato quadratum.* Mſſ. Reg. 2. & 3. Monumentum illud fuit in urbe Clusio, nunc *Chiusi*; ad ejus imitationem plures poſtea facti fuere ſubterranei labyrinthi, quibus Clusini defunctorum corpora conderent. Illos adiit Cl. Gori, *Inſcrip. antiq.* Tom. II. pag. 400.

24. *Pedum trecenûm.* Bene Mſſ. Reg. 2. & 3.

25. *Improperet.* Luſtrare properet.

26. *Et petaſus unus.* In petaſo & tintinnabulis insignia manent antiquitatis monumenta, quæ adhuc videntur in Sinensibus monumentis.

27. *Centum portas ibi prædicaret.* Homer. Iliad. ι'. vers. 382.

CAP. XIV. 1. *Templum Epheſiæ Dianæ.* De hoc templo ingentibuſque ejus ſubſtructionibus ac ruderibus vide Cl. Tourneſort, *Voyage du Levant*, Tom. III. pag. 393. Magnificentiſſimi hujus templi frontem videre eſt in multis Domitiani, Hadriani, Antonini, aliorumque nummis.

2. *Una a Scopâ.* Cùm Scopas floruerit, ut dictum eſt ſuprà, Olympiade LXXXVII. templum verò Epheſinum conditum sit Olympiade CVI.

Cl. Winckelmann, *Monumenti inediti*, Tom. II. pag. 271. emendabat, *uno e ſcapo*; & ut ipſe loquitur, *tutte d'un pezzo*. Ingenioſa quidem eſt emendatio; non tamen neceſſaria. Cùm columnæ a tot regibus ſint datæ, cur unus non dederit columnam antea a Scopâ cælatam, & præcipuè laudatam ob artem & artificem?

3. *Epiſtylia*. Epiſtylium, *l'Architrave*, ut jam dixi ſuprà.

4. *Tradunt in eâ*. Mſſ. Reg. & editio princeps.

5. *Ad ſpeciem naturæ*. Ad commendationem naturæ.

Cap. XV. 1. *Cyzici delubrum*. Cyzici, nunc *Artaki*, manent adhuc antiquitatis monumenta, & veteres Inſcriptiones.

2. *E prytaneo*. Prytaneum, penetrale fuit urbis Cyzici, ubi publicè, quibus is honos erat datus, veſcebantur. Vide Livium XLI, 20.

3. *Quæ Thracia vocatur*. In Mſſ. Reg. 3. & 5. *Tracia*. In Mſ. Reg. 2. *Trachia*. Apud antiquos ſæpiſſimè repetita reperiuntur eadem monumenta. Porro & in urbe Byzantio, *Conſtantinople*, fuere ſeptem turres, quæ a portis Thraciis ad mare ſtabant. Si quis in primam portam aut vocem emiſiſſet, aut lapidem injeciſſet, ſtatim fiebat echo. Ab unâquaque portâ vox ad ſequentem portam penetrabat, ſimilique ordine vox ſonuſque recantabatur. Quas turres cum diruiſſet imperator Severus, ſummopere indoluere Byzantii, ut videre eſt apud Dionem Libr. LXXIV. pag. 847. Eadem ratio videtur fuiſſe in urbe Cyzico ut hæc porta diceretur *Thracia* potiùs, quàm *Trachia*, id eſt aſpera.

4. *Buleuterion.* Βυλευτήριον, curia.

5. *Octingentorumque annorum.* Malè libri ſcripti & editi habent DCCCC vel *nongentorum.*

6. *Sedem* CCL. *millium.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

7. *H-S. millies.* Millies centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 19,455,025.

8. *H-S. centies & quadragies octies.* Centies quadragies octies centena millia ſeſtertiûm efficiunt Gallicæ monetæ libras 2,879,442.

9. *Seſtertium ſeptingenties.* Septingenties centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 13,618,517.

10. *Aggeris vaſtum ſpatium.* Agger eſt Tarquinii Superbi, quo Roma ab Oriente claudebatur, ut dictum eſt ſuprà Libr. III. ſect. 9.

11. *Cloacas.* Tot abhinc ſæculis manent illæ cloacæ. Tanta fuit antiquis operibus firmitas.

12. *Paulo antè retulimus.* De Thebis Ægyptiis ſuprà ſect. 20.

13. *In ædilitate.* Anno Urbis conditæ DCCXXI.

14. *Annis propè ſeptingentis.* Bene Mſ. Reg. 5. & eruditus Harduinus in alterâ ſuâ editione.

15. *Q. Catulo coſſ.* Anno Urbis conditæ DCLXXVI. De his conſulibus jam dictum ſuprà ſect. 8.

16. *Domibus principum Caii & Neronis.* De his domibus Caligulæ & Neronis ſatis dixi ad Tacitum in Supplemento Annal. VIII, 52. & ad Annal. XV, 42.

17. *Quàm ſellaria iſtorum.* Sellaria ſunt loca ſedeſque arcanarum libidinum; ut videre eſt apud Tacitum, Annal. VI, 1. & Suetonium in Tiber. Cap. 43.

18. *Tanta privigni potentia.* Metella, uxor M. Æmilii Scauri, principis ſenatûs, mater M. Scauri ædilis, qui ædilitate ſuâ civiles mores proſtravit, fuit deinde uxor Sullæ. Vide Plutarchum in Sullâ, pag. 473. Inde M. Scaurus ædilis, privignus Sullæ.

19. *Scena ei triplex.* Triplex fuit ille ordo ſcenæ ſurſum versùs; & in quâque ſcenâ fuere CXX. columnæ.

20. *Civis ampliſſimi.* L. Craſsi, de quo dictum ſuprà ſect. 3. Vide & Librum XVII. ſect. 1.

21. *Imæ duodequadragenûm pedum.* De his columnis jam dictum ſuprà ſect. 2. Ex earum diametris æſtimari poteſt theatri magnitudo. Binæ enim diametri adsignantur inter columnas.

22. *Ceteroque choragio,* Cetero ſcenico apparatu.

23. *H. S. millies.* Bene Mſſ. Reg. 2. & 3. Sunt autem Gallicæ monetæ libræ, ut paulo ſuprà dixi, 19,455,025.

24. *Marianis ſodalitiis.* Sodalitia, quæ Marii partes foverant.

25. *Nos vocare majores.* Vocare nos majores, nec Curione tantùm, ſed & ejus ætatis populo Romano ſeveriores.

26. *Et ad periculum ſuum.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps.

27. *De cannis.* De Cannensi clade.

28. *Ut penſiles tribus faceret.* In Mſſ. Reg. & editione principe omiſſum, *faceret.* Nec nobis placet. Crediderim Plinium ſcripſiſſe, *ut penſiles ſint tribus.* Cl. Capperonnier, qui hunc Plinii locum recenſuit, ut Cl. de Caylus Curionis theatrum

theatrum illuſtraret, emendavit, *apud penſiles tribus.* Quæ emendatio paulo audacior eſt, nec ſatis accurata. Vide *Mémoires de l'Académie Royale des Inſcriptions*, Tom. XXIII. pag. 378.

29. *Diversis duabus, per medium ſcenis.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps. Malè omiſſum in recentioribus editionibus, *diversis*; quod meritò quoque revocaverat Cl. Capperonnier.

30. *Raptiſque e contrario repentè pulpitis.* Pulpitum, locus erat editus ante ſcenam, ubi hiſtriones agebant, comœdiæque recitabantur. Inſanum ſanè fuit munus illud funebre a C. Curione, ob mortem patris ſui defuncti anno Urbis conditæ DCCI, editum: fatendum tamen in eo fuiſſe ſtupendum artis mechanicæ monumentum. Ad illum C. Curionem ſcriptæ exſtant multæ Ciceronis epiſtolæ.

31. *Q. Marcius Rex fecit.* Anno Urbis conditæ DCX.

32. *Novam a nomine ſuo.* Aquam Marciam, de quâ dictum ſuprà Libr. XXXI. ſect. 24.

33. *In ædilitate ſuâ.* Anno Urbis conditæ DCCXXI.

34. *Lacus ſeptingentos.* Lacus, *des Abreuvoirs.* Poſtea Romæ fuere *lacus* M. CCCLIII, teſte P. Victore.

35. *Salientes.* Salientes aquæ, *des Fontaines.*

36. *Centum ſex.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5.

37. *Eaque omnia annuo ſpatio.* En quod Romanum eſt. Numquam lenta ibi fuere publica opera, ſed pernicissima.

38. *Balinea centum ſeptuaginta.* Poſtea fuere Romæ balinea DCCCLVI, teſte P. Victore.

39. *Peracti a Claudio.* De his operibus Caii Caligulæ & Claudii dixi ad Tacitum in Supplemento Annal. VII, 41.

40. *Curtius atque cæruleus fontes, & Anio novus.* Voces illæ, *& Anio novus*, hactenus omiſſæ ſunt, quòd nemo potuerit explicare quid ſignificarent in Mſſ. Reg. *& aut novos*: in editione principe, *& ante novos.* Manifeſtum eſt hîc ſignificari Anionem novum, ut paſſim videre eſt apud Frontinum, *de Aquæductibus*, & apud Gruterum, *Inſcript. antiq.* pag. CLXXVI. Sed de his dixi ad Tacitum, loc. cit. Curtius autem atque cæruleus fontes ducti ſunt ab Sublaqueo, nunc *Subiaco.* Anio novus, nunc *Teverone.*

41. *Seſtertium LV. D.* Quinquagies quinquies, & quingenties centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 10,797,624.

42. *Spatioque advenientis.* Toto illo ſpatio, quo aqua advenit in Urbem, exſtructi arcus, aut aquæductus.

43. *Ad lacum Fucinum emittendum.* Lacus Fucinus, *le lac de Celano dans l'Abruzze ultérieure.* De ejus emiſſario fusè dixi ad Tacitum Annal. XII, 56.

44. *Portûs Oſtienſis.* Portus Oſtienſis, nunc *Porto*; de quo dixi ad Tacitum in Supplemento Annal. IX, 31. Illum poſtea ampliavit & ornavit Trajanus, ut in optimi principis rebus dixi in alterâ meâ Taciti editione, Tom. V. pag. 181. & 385.

45. *A Lucrino.* Lacus Lucrinus, *lago Lucrino*; de quo ſuprà Libr. III. ſect. 9.

Cap. XVI. 1. *Ut diximus.* Suprà ſect. 23.

2. *Patitur mores.* Se regi patitur.

3. *Trahitur a magnete lapide.* Mſſ. Reg. 2. & 3.

4. *Tenetur, complexuque.* Mſſ. Reg. 2. & 3.

5. *Sideritin ob id.* Mſſ. Reg. 2. 3. & editio princeps.

6. *Candidus neque attrahens ferrum.* Antiquitus lapis ille propriè dicebatur magnes; ut videre eſt apud Cl. Hill, *Traité de Théophraſte ſur les pierres*, pag. 113. Sideritis verò, lapiſve Heracleus, vulgò nunc magnes, & attrahens ferrum, *l'Aimant.*

7. *Hæmatites magnes.* Hæmatites, *l'Hématite, la Pierre ſanguine*, metallum ferri ditiſſimum. Vide Cl. Hill, pag. 138.

8. *Theameden.* Theamedes lapis nunc ignotus. Cl. Dux de Noya celebritatem addidit alteri lapidi, qui, ſi modico igne calefiat, pulviſculum attrahit, deinde longè repellit. Lapis ille, qui in inſulâ Taprobane, *Céylan*, reperitur, *la Tourmaline* appellatur.

9. *Sæpius diximus.* Suprà Libr. II. ſect. 98. & Libr. XX. ſect. 1.

10. *Lapidem e Scyro inſulâ.* De hoc lapide jam ſuprà Plinius Libr. II. ſect. 106. Lapis ille volcanicus eſt; nec mirum eſt eum fluctuare integrum, comminutum mergi. De Scyro inſulâ vide Librum IV. ſect. 23.

CAP. XVII. 1. *Sarcophagus lapis.* De hoc quoque dictum ſuprà Libr. II. ſect. 98. Inſula Aſſus, nunc *Aſſo.*

2. *Lapidea fieri.* Cruſtâ potiùs lapideâ obtegi. Lapis ille videtur fuiſſe pumicoſus.

3. *Chernites.* Species eſt marmoris candidi, nunc ignota.

4. *Porus vocatur.* Species marmoris quoque ignota.

5. *Theophraſtus auctor eſt.* Theophraſtus, *de Lapidibus*, num. 15.

6. *In iis lapicidinis ſanantur.* Flore lapidis, ſeu farinâ, quæ multa ſemper eſt in lapicidinis, vitia omnia crurum ſanantur; contrà crura in metallis omnibus vitiantur ob mephitim. Cùm lapis Aſſius apud nos non occurrat, Cl. Cæſalpinus, *de Metallicis*, Cap. 51. ei ſubſtituebat lapidem inſulæ Ilvæ, *Elbe*, in quâ effoditur alumen.

CAP. XVIII. 1. *Aliquos lapides qui pariant.* Lapides illi, qui parere dicuntur, ſunt aetitæ, *les Pierres d'aigle.* Frequentes ſunt in Ægypto, maximè in *Bhar-bela-ma.* Multos vidi a P. Sicard miſſos. Theophraſtus, ibid. num. 11.

2. *Theophraſtus auctor eſt.* Theophraſtus, *de Lapidibus*, num. 65.

3. *Ebur foſſile.* Ebur foſſile, *l'Ivoire foſſile*, cujus tanta copia in multis imperii Ruſſici provinciis reperitur; ut videre eſt in Commentariis Academiæ Petropolitanæ.

4. *Oſſa e terrâ naſci.* Non e terrâ naſcuntur, ſed ſunt oſſa foſſilia, *les Os foſſiles*, quæ paſſim inveniuntur. Vidi effoſſa Pariſiis in Cœmeterio D D. Innocentium. De oſſibus foſſilibus vide Cl. Leibnitium, in *Protogæâ*, pag. 62. & ſeqq.

5. *Palmati circa Mundam.* Palmati, qui palmæ figuram referunt. Munda, ubi pugnatum eſt, fuit prope *Malaga.*

6. *Sunt & nigri, quorum auctoritas.* Sunt & nigri lapides, qui tantam habent in ædificiis auctoritatem, quantam ipſa marmora.

7. *Volſiniis inventas.* Tota illa regio anti-

quitus volcanicis ignibus exarſit. Inde molæ illæ verſatiles, molariſve pyrites, *la Pierre meuliere.*

8. *Ophitæ videri poſsint.* Ophites, marmor eſt de quo dictum ſuprà ſect. 11.

CAP. XIX. 1. *Alius etiamnum pyrites.* Pyrites Ille, *la Pyrite, la Marcassite.*

2. *Pyritarum . . . quos vivos appellamus.* Pyritæ illi vivi, *la Pierre à fuſil.*

3. *Oſtracitæ.* Oſtracites, *l'Oſtracite, l'Huitre pétrifiée.* Diverſus eſt in eis duritiei gradus. In agro noſtro Nivernensi, Galliæque meditullio, vidi in vico D. Desiderii, *Saint-Didier*, prope oppidum *Tannay*, montem durissimis oſtracitis conſtantem. Vicina regio abundat ceravniis lapidibus, *les Bélemnites*, cornibus Hammonis, *les Cornes d'Ammon*, peregrinâ etiam filice vermiculatis, aliiſque maris ſpoliis. In imo monte & proximo fluvio Icaunâ, *l'Yonne*, aurum intermicat. Tantùm maris, tantùm peregrinæ naturæ ubique permixtum!

4. *Amiantus.* Amiantus, *l'Amiante*; de quo jam dictum ſuprà Libr. XIX. ſect. 4.

5. *Nihil igni deperdit.* Inde ex amianto facta ellychnia. Reperta eſt lucerna antiqua talibus ellychniis inſtructa, in quâ adhuc erat oleum crassissimum, teſte Cl. Ficoroni.

6. *Geoden.* Geodes, *le Géode, la Pierre d'aigle bâtarde.* In ejus centro non eſt lapis, ſed pulvis.

7. *Melitites lapis.* Ad argillas flavas, *l'Argille jaune*, referendus videtur.

8. *Gagates lapis.* Gagates, *le Jayet.*

9. *Fugat ſerpentes ita.* Ita, id eſt, cùm uritur.

10. *Axinomantiam.* Axinomantia, eſt divinatio per ſecures: ab ἀξίνη, aſcia.

11. *Tecolithos vocant.* Dicuntur τηκόλιθοι, quòd calculos rumpant.

12. *Tinguendis veſtibus tantùm utilis.* Utilis quoque ad medicos uſus, maximè in oculorum morbis. Vide Dioſcoridem V, 41. & Celſum VI, 6. num. 30.

CAP. XX. 1. *Schiſtos & hæmatites.* Schiſtus, *le Schiſte*, lapis eſt argilloſus & ſciſſilis. Hæmatites, *l'Hématite*, *la Pierre ſanguine*, ut jam dixi.

2. *Panchreſta appellant.* Πάγχρηϛα, omnino utilia.

3. *Androdamanta.* Dicitur ἀνδροδάμας, id eſt, hominum impetus domans.

4. *In cote ex lapide baſanite.* Lapis baſanites, *la Pierre de touche.* Experimentum eſt ut hæmatites attritu reddat ſanguineum colorem.

5. *Quarti generis elatiten.* Quartum illud genus, cùm crudum eſſet, vocabatur elatites, ob colorem ἐλάτης, ſive abietis; coctum verò dicebatur miltites, ob μίλτȣ, ſeu rubricæ colorem. Coctum rubeſcebat, ut corpora omnia ferruginea. Elatites autem, ut & Arabicus croco ſimilis, dicebatur xanthus, teſte Theophraſto, *de Lapidibus*, num. 66. quòd Doriis color ex albo flaveſcens appellabatur xanthus, *le Blanc jaunâtre.*

6. *Hæmatitas omnes tritos.* Hæmatitarum uſus viget adhuc in medicinâ: vis ferme eadem, quæ croco Martis, *le Safran de Mars.*

7. *Quem vocant anthracitem.* Anthracites ille eſt ſchiſtus carbonarius, *le Charbon foſſile*, *le Charbon de terre.*

8. *Quæ fuerit ab radice.* Quà lapis humo adhæſit.

Cap. XXI. 1. *In decimo volumine diximus.* Suprà Libr. X. ſect. 4.

2. *Nec quidquam tenerius.* In ipsâ fodinâ aetitæ lapides, *les Pierres d'aigle*, tenerrimi ſunt & citrei coloris: aere perculsi dureſcunt, pariunt, & nigreſcunt. Nondum, ut videtur, innotuerant aetitæ lapides, quos Ægyptus fert *in Bhar-bela-ma*; ni fortè sint, quos & de Africâ commemoravit Plinius.

3. *Ubi terram laudavimus.* Suprà Libr. XXXV. ſect. 53.

4. *Quo ſuprà dictum eſt modo.* In lacte nempe muliebri; ut dictum eſt ſuprà ſect. 37. de ſchiſto.

5. *Arabus lapis.* Idem eſt ac lapis Arabicus, *la Pierre d'Arabie*, quem inter pumicoſos lapides, *les Pierres ponces*, refert Theophraſtus, *de Lapidibus*, num. 35.

6. *Cum lanugine linteorum.* Lanugo hæc, *la Charpie.*

7. *Pumicum natura.* Pumex, *la Pierre ponce.*

8. *Quæ muſea vocant.* Muſea illa, μυσεῖα, dicimus *des Cabinets ruſtiqués.*

Cap. XXII. 1. *Ad pigmenta.* Ad colores terendos.

2. *Eteslum lapidem.* Quis sit ille lapis, non compertum. Fortè eſt *le Granit à taches griſes.*

3. *Pyrrhopæcilon appellavimus.* Thebaicus pyrrhopœcilos, *le Granit rouge*; de quo dictum eſt ſuprà ſect. 13.

4. *Pſaronium vocant.* Pſaronium, a ψαρὸς, varius, ſeu variegati coloris.

5. *Ex chalazio chryſiten.* Chalasius a χάλα-

σα, grando. Fortè quòd crederent lapides illos e cælo decidere cum grandine, & eſſe maculis aureis interſtinctos. Hic lapis videtur adhuc referendus ad ſpeciem aliquam Thebaici marmoris, *le Granit*, cujus maculæ flaveſcunt.

6. *Baſaniten.* Baſanites, ut jam dixi, *la Pierre de touche.*

7. *Æthiopici.* De his lapidibus jam dictum ſuprà ſect. 25.

8. *Et Pœnicum.* Lapidem Carthaginienſem, Punicumve.

9. *Alabaſtrite Ægyptio, vel ex ophite albo.* De alabaſtrite & ophite jam dictum ſuprà. Repertum eſt in villa Labicanâ Julii Cæſaris, nunc *S. Ceſario*, vas ovatum ex alabaſtrite, cujus ambitus eſt palmorum viginti quinque, altitudo palmorum quatuor. Exſtat Romæ in ædibus Ducum Roſpilioſorum.

10. *In Siphno lapis eſt.* Hic lapis, *la Pierre ollaire.* Siphnus, nunc *Serphanto.*

11. *In Comensi Italiæ lapide viridi.* Lapis ille viridis, *la Pierrre ollaire colubrine.* In agro Comensi, *Come*, & Helvetiâ reperitur.

12. *In Belgicâ provinciâ candidum lapidem.* Non in Belgicâ tantùm provinciâ, ſed & in Galliâ Celticâ reperitur ille lapis, *la Pierre franche*, quo in agris tuguria templaque teguntur.

13. *Pavonacea tegendi genera.* Sectis his lapidibus, ut & apud nos ſchiſtis, ardesiiſve, *l'Ardoiſe*, imitabantur quodammodo pavonum caudas. Nomen illud retinent Itali in marmore, cujus maculæ caudarum pavoninarum ſunt similes; idque vocant *Pavonazzo*, vel *Pavonazzeto.*

14. *Specularis verò.* Lapis ſpecularis, *la Pierre*

ſpéculaire, *la Sélenite tranſparente*, ad ſelenitas gypſoſque pertinet.

15. *Segobricam urbem.* Segobrica, *Ségorbe*, *dans le Royaume de Valence.*

16. *Phengites appellatus.* Ita dictus *a* φέγγος, ſplendor.

17. *Sejam appellant.* A ſerendo, Sejam appellant, ut dictum ſuprà Libr. XVIII. ſect. 2.

18. *Aureâ domo.* De eâ vide ſuprà ſect. 24.

19. *Alio quàm ſpecularium modo.* Naturam phengitis lapidis illuſtrat Suetonius in Domitian. Cap. 14. *Tempore quoque ſuſpecti periculi appropinquante, ſollicitior in dies, porticuum in quibus ſpatiari conſueverat, parietes phengite lapide diſtinxit, e cujus ſplendore per imagines quidquid a tergo fieret, provideret.* Inde patet phengitem imagines, ſpeculi inſtar, repræſentaſſe. Fuit ergo tranſlucidus, ut lumen externum acciperet; politus ſimul & ſplendens, ut intus imagines lumenque remitteret. Videtur ergo multùm acceſſiſſe ad alabaſtriten, *l'Albâtre Oriental*; in quo ſunt hæ dotes.

20. *Cotes.* Cos, *le Grais*, *la pierre à aiguiſer*, *à repaſſer.* Cotes oleo, vel aquâ, vel ſalivâ indigent, pro partium, quibus componuntur, varietate.

21. *Armeniacæ, de quibus diximus.* Suprà ſect. 10.

22. *Arſinoeticæ.* Ita ſanè dictæ ab Arſinoe, Ciliciæ oppido, de quo ſuprà Libr. V. ſect. 22.

23. *Tophus.* Tophus, *le Tuf.*

24. *Mortalitate mollitiæ.* Mortali, ſeu parum firmâ, nec duraturâ mollitie.

25. *Fidenati & Albano.* Fidenæ, nunc *Caſtel*

Giubileo, ad ſextum ab Urbe lapidem. In monte Albano, adhuc oppidum *Albano*. Albanus autem lapis ab Italis dicitur *Peperino*. Gabinis vel Albanis lapidibus quadratis antiquitus uſi ſunt Romani, ut videre eſt in aquæductibus Anci Marcii, & cloacis Tarquinii.

26. *Tiburtini*. Tibur, nunc *Tivoli*. Lapis Tiburtinus, *Travertino*.

27. *Vapore diſſiliunt*. Vapore, id eſt, calore ſeu igne. Id autem contingit, teſte Vitruvio II, 7. *quòd temperaturâ naturali parvo ſunt humore*.

28. *Lacum Volſinienſem*. Nunc *lago di Bolſena*.

29. *In Statonienſi*. Statonia, nunc *Caſtro*, Romæ vicina. Gabinus quoque lapis igni impervius. Vide Tacitum, Annal. XV, 43.

30. *Formæ ſiunt*. Forma, *un Moule*.

31. *Multâ ſuffrenatione*. Niſi validâ colligatione, quaſi freno, devinciatur.

32. *Iſodomon*. Quid ſignificet ἰσόδομον explicat Vitruvius II, 8. *Iſodomon dicitur, cùm omnia coria*, (id eſt, incruſtationes) *æquâ craſſitudine fuerint ſtructa : pſeudiſodomon, cùm impares & inæquales ordine coriorum diriguntur*.

33. *Emplecton*. Ἔμπλεκτον, ſtructura eſt, quâ frontes poliuntur, intus eſt farctura rudis coagmentata. Quâ de re plura vide apud Vitruvium, II, 8. Nomen autem ductum a capillis mulierum, qui a fronte compti ſunt, interiùs ſunt ſine ornatu. Talia adhuc exſtant monumenta in agro Romano.

34. *Diamicton*. Ita dictum ob immixta, διὰ μικτῶν. Farciuntur enim fractis cæmentis illi parietes.

35. *Reticulata ſtructura.* Reticulata ſtructura duplex: altera fuit certa, altera incerta. Certa dicitur, cujus pares lapides, lateresve. Incerta, cujus impares. Rimis fuit opportuna, quòd lapides quadrative lateres non ita erant diſpoſiti, ut erecti ſtarent in latus, ſed, exporrectis utrimque angulis, fere ſeſe contingerent, figuramque expanſi retis exprimerent. Reticulatæ ſtructuræ certæ inſigne eſt monumentum extra Flaminiam portam, diciturque *muro 'rotto*, id eſt, murus inclinatus. Ob rimarum periculum meritò omiſſum eſt illud ſtructuræ genus.

36. *Ad normam & libellam.* Norma, *l'Equerre;* libella, *le Niveau;* perpendiculum, *le Plomb*, *l'Aplomb.*

Cap. XXIII. 1. *Foſſitia.* Arenarum optima eſt foſſitia, quæ & Puteolana dicitur, *la Pozzolane.*

2. *Fluviatili aut marinæ.* Ubi non adeſt foſſitia, & utendum eſt fluviatili aut marinâ, curandum erit ut fluviatilis & marina priùs fuerit lota.

3. *Ab Apennino ad Padum.* Idem habet Vitruvius, II, 6. At in locis ubi volcanicis ignibus exarſere terræ, difficile eſt ut non reperiatur foſſitia arena, certè reperitur in multis Galliæ locis, plerumque tamen Italicæ impar.

4. *Cæmenta componuntur.* Cæmentum non eſt quod vulgò dicimus *le Ciment*, *le Mortier.* At ſunt ipſi lapides, lateres, ſilices, tophi, teſtæ, ceteraque omnia, quæ ædificando uſurpantur & coagmentantur.

5. *Intrita.* Calx intrita, *la Chaux fuſée.*

6. *Tectorium.* Tectorium, *l'Enduit.*

T vj

7. *Ter arenato, & bis marmorato.* Ter arenatum, *trois Couches de mortier de ſable;* bis marmoratum, *deux Couches de mortier de marbre.*

8. *Uliginoſa, & ubi ſalſugo vitiat.* Ubi loca ſunt humida, & ſalſugine, *le Salpêtre*, infecta, tectorio ſublini debent quod fiat e teſtis tuſis.

9. *Rutro non cohæreat.* Rutrum, *le Rabot*, quo ſubigitur marmoratum, *le Mortier de marbre.*

10. *In albario opere.* Albarium opus, cùm ſublinitur calx ſola & pura, *la Chaux pure.*

11. *Nonniſi ex glebâ oportet.* Vitruvius VII, 2. *Erit albarium opus rectè, ſi glebæ calcis optimæ antè multo tempore, quàm opus fuerit macerabuntur.*

12. *In Elide ædes eſt Minervæ.* En artes antiquorum. Inde intelligere eſt quâ arte efficerent ut muſcæ ædes non intrarent, aliaque ſimilis induſtriæ. Teſte Cl. Thevenot, apud Indos tectorium fit calce ſubactâ lacte & ſaccharo, & cum onyce inducitur: tum, ut ſpeculum, læve eſt ac lucidum.

13. *Teratur in eâ hodieque ſaliva.* Tanto tempore durat vel arte factus ſapor. Panænus floruit Olympiade LXXXIII. Hæc autem ſcribebat Plinius Olympiade CCXIV. poſt annos ergo 520.

14. *Columnæ in æde denſiùs poſitæ.* Craſſiores videntur; idque ſequitur ex optices legibus. P. Sicard vidit in Ægypto intercolumnia, quæ erant unius tantùm diametri.

15. *Quæ ſextam partem altitudinis.* Hæc eſt egregia proportio columnarum Doricarum, quam tamen non ſemper obſervavere Græci. Cl. le Roy, *les Ruines des plus beaux monumens de la Grece*,

II. part. pag. 1. & 5. vidit Doricas columnas, quæ vix haberent quartam partem altitudinis, in templo Dorico, quod vidit Corinthi craſſitudo columnarum erat pedum Pariſienſium 6; earum altitudo pedum circiter 20. $\frac{1}{2}$. Egregiam autem Doricarum columnarum proportionem Græcos ab Ægyptiis didiciſſe crediderim. Thebis enim Ægyptiis exſtat adhuc egregium atrium, *un Salon*, exornatum centum duodecim columnis Pharaonicis, quarum ſingulæ, teſte P. Sicard, habent diametrum pedum 12 $\frac{1}{2}$; & altitudinem pedum 74. Omnes ſunt coopertæ figuris, aut ſculptis, aut pictis.

16. *Columnis ſpiræ ſubditæ & capitula addita.* Immeritò Cl. Aquino, *Vocabularium architecturæ*, pag. 83. Plinium arguit, quòd dixerit columnis ſpiras fuiſſe ſubditas, & capitula addita. Juxta eum, dicendum erat baſes & capitula ſcapis addita, non columnis: quòd columna ſuas partes habeat baſim, ſcapum, & capitulum. Non attendit vir eruditus fuiſſe columnas, cùm nondum eſſent baſes & capitula. Pæſtum, nunc *Pieſti*, habet antiquissima & pulcherrima templa, multis ornata columnis, ſine ullis baſibus. Vide Cl. Major, *les Ruines de Pæſtum ou de Poſidonie dans la Grande-Grece*, pag. 26. & ſeqq. Spira autem juxta Feſtum eſt *baſis columnæ unius tori, aut duorum.* Capitulum, *le Chapiteau.* P. Sicard vidit in Pharaonicis Ægypti columnis capitula, quæ erant capita animalium, aliaque id genus.

Cap. XXIV. 1. *Calcis in medicina.* Nunc quoque apud multos celebratur aqua calcis, quæ in calculoſis morbis maximè bibitur.

2. *Duplici liniamento.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Duplex liniamentum, *une double Couche.*

3. *Gypſum eſt.* Gypſum, *le Gypſe, la Pierre à plâtre.*

4. *A Perrhæbis.* De Perrhæbis & Tymphæis Ætoliæ populis dictum ſuprà Libr. IV. ſect. 3.

5. *Aut marmoroſo.* Aut lapidi marmoreo. Et revera gypſum quò magis ad alabaſtriten marmorque accedit, quò candidiores & minores ſolidioreſque habet partes, eò melius eſt coitu & uſu.

6. *Celerrimè coit.* Optimè Mſ. Reg. 2. Malè Mſſ. Reg. 3. 5. & editio princeps, *ſiccatur*: malè quoque in recentioribus editionibus, *celerrimè coit ac ſiccatur.* Gypſum, cùm optimum eſt, tam celeriter coit, ut paulo lentiores operarum manus eo captas viderim. At licet gypſum celeriter coeat, non celeriter ſiccatur. Diu enim ſudat.

7. *Uſus gypsi.* Idem viget apud nos gypsi uſus in albariis, *les Enduits*; in sigillis ædificiorum, *les Petites ſtatues*, quibus faſtigia & acroteria ædificiorum ornabantur; in coronis, *les Corniches.*

Cap. XXV. 1. *Originem habent apud Græcos.* Immo apud Perſas, Orientiſque populos, ubi magna eſt pretioſorum lapillorum varietas. Teſte libro Eſther I, 6. in Aſſueri convivio *lectuli aurei & argentei ſuper pavimentum ſmaragdino & Pario ſtratum lapide diſpoſiti erant: quod mirâ varietate pictura decorabat.* In Hebraicis legitur pavimentum fuiſſe porphyreticum, marmoreum, Parium, & hyacinthinum.

2. *Donec lithoſtrota.* Lithoſtrota, *les Mo-*

ſaïques, ita dicta λίθος ςρωτὸς, lapis ſtratus.

3. *Aſaroton oecon.* Α᾽σάρωτον οἶκον, domum ſcopis non mundatam.

4. *Verri ſolent.* Ita Mſſ. Reg. 2.

5. *Velut relicta.* Mſſ. Reg. editio princeps, & Cl. Rezzonicus.

6. *Parvis e teſſerulis.* Corruptè Mſ. Reg. *paruiſſet ee utilis*, vel *eet utilis.* Editio princeps aliæque *parvis e teſtulis.* At ex corruptâ Mſſ. codicum ſcripturâ emendandum, *parvis teſſerulis.* Teſſerulæ enim ſunt, quibus facta muſiva opera: quàm plurimas paſſim videre eſt. Fuere poſtea & teſſerulæ vitreæ, quales vidi e templo D. Sophiæ Conſtantinopolitano. Alia nunc eſt ars mirabilis muſivorum ſuperiore ſæculo excogitata, quâ insignes tabulæ in Vaticano. D. Petri templo exprimuntur. Hanc reperire, lectis iis Plinii verbis, haud fuit difficile.

7. *Mirabilis ibi columba bibens.* Felici literarum artiumque fato, Cl. Furietti anno 1737. inter Hadriani villæ rudera in agro Tiburtino præſtantiſſimum illud Soſi opus reperit. Ibi videre eſt mirabilem illam columbam bibentem & aquam umbrâ capitis infuſcantem. Apricantur aliæ tres columbæ, ſcabentes ſeſe in canthari labro; ſingulæ diverſo habitu: una, quasi ſcabere ſe meditans; altera, alam jam attollens; tertia, denique caudam vellicans. Mirabilis eſt & ipſe cantharus, argenteus, & reſplendeſcens. Nec picturæ datur invenire colores umbræ & lumini argenti aptiores. Ii tamen colores conſtant ex teſſerulis nativi coloris. Hanc tantùm partem pavimenti videtur Pergamo tranſtuliſſe Hadrianus. Non enim inventa pars altera pavi-

menti, quæ purgamenta cenæ in aſaroto œco exprimebat. Cl. Furietti exquiſitum antiquitatis monumentum egregio opere *de Muſivis* illuſtravit.

8. *Barbarica, atque ſubtegulanea.* Barbarica ſubtegulaneaque pavimenta ea ſanè ſunt, quæ ad latera domorum fiunt & ſub tegulis, ad excipiendas e ſubgrundis pluvias, ne iis labefactentur muri. Ob firmitatem fiſtucâ, *la Demoiſelle*, erant pavita.

9. *Poſt tertium Punicum bellum initum.* Cœpit anno Urbis conditæ DCV.

10. *Ante Cimbricum.* Anno Urbis conditæ DCXLI. audita ſunt Cimbrica arma.

11. *Subdialia.* Solaria ſunt, *les Terraſſes*, in ſummâ domorum parte ad apricandum diſpoſita.

12. *Tractu tepente.* In calidioribus regionibus. Eorum uſus ſemper viget in Oriente. Ea quoque videre eſt in Ægyptiacis tectis, quæ passim exhibent Herculanenſes picturæ.

13. *Binas per diverſum coaſſationes.* Propter gelicidia, pruinas, æſtuſque, quibus findi diruique poterant ſubdialia, magnâ ſemper opus fuit arte; quam vide apud Vitruvium, VII, 2.

14. *In pedes denos ſeſcunciæ.* Ita Mſ. Reg. 2. In Mſſ. Reg. 3. 5. & editione principe, *ſeſcunce*, vel *ſexunce*: unde & emendari poſſet *ſeſcunce*, ſi ſeſcunx certioris eſſet Latinitatis. Malè recentiores editiones, *ſeſcuncem*. Seſcuncia eſt uncia cum ſemiſſe, & ut vulgò loquimur, *un pouce six lignes*. Pes Romanus dividebatur in uncias duodecim, vel in digitos ſedecim. Minor erat pede Gallico, ut jam dixi ſuprà.

15. *Cote diſpumare.* Diligenter cote polire,

ne ulla maneat in teſſeris aſperitas aut inæqualitas.

16. *Querniſque axibus.* Eſculinos axes anteponit Vitruvius, loc. cit. niſi querni tenuiſſimè ſecentur.

17. *Globoſum lapidem.* Vitruvius, loc. cit. *Tunc inſuper ſtatuminetur, nec minore ſaxo, quàm quod poſſit manum implere, ſtatuminibus inductis, ruderetur.* Nempe, ut habet idem Vitruvius: *Statuminatione factâ rudus inducebatur.* Itaque pavimenta triplici ſtructurâ tegebantur. Primùm ſtatuminatione, cùm ſternebantur lapides, & cæmenta libralia sine calce. Deinde ruderatione, quæ opus arenatum, nempe calcem & arenam addebat cum lapidibus, & redivivis, (redivivi autem ſunt lapides lateresve e veteribus ædificiis diruti) vel recens effoſſis. Demum nucleo, qui e teſtis tusis inducebatur.

18. *Spicata teſtacea.* De his quoque Vitruvius, loc. cit. *Item teſtacea ſpicata Tiburtina ſunt diligenter exigenda, ut non habeant lacunas, nec exſtantes tumulos, ſed sint extenſa, & ad regulam perfricata.* Teſtæ autem ſunt ſcutulæque ad figuram amygdalæ, vel rhombi, quibus ſternuntur pavimenta. Spicata dicuntur, quoniam in acùmen desinunt ad modum ſpicæ. Tales teſtæ, maſſæve teſtaceæ ingenti copiâ reperiuntur in agro Tiburtino, *Tivoli.*

19. *Etiam nunc.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

20. *Sabulo, calce, ac favillâ mixtis.* Ita & Vitruvius, loc. cit. Idem olim viguit, atque etiam fortius validiuſque Carthagine, & etiamnunc viget, ut videre eſt apud Cl. Shaw, *Voyages*, Tom. I. pag. 368.

21. *Cote politum eſt.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

22. *Lithoſtrota acceptavere.* Ita quidem Mſſ. Reg. 3. 5. & editio princeps. In Mſ. Reg. 2. *accepta vere.* Unde fortè ſcripſerat Plinius, *accepta fuere*; ni potiùs ſit emendandum, *lithoſtrota cæptavere. Ac* e ſuperiore & ſequenti voce compoſitum videtur.

23. *Quod in fortuna delubro Præneſte fecit.* Immo exſtat adhuc egregium illud muſivum, *la Moſaïque de Paleſtrine*, minutis diverſorum marmorum diverſorumque colorum teſſeris, eâ arte elaboratum, ut aſpicientibus etiam pictoribus admirationem moveat, eorumque nobiliſſimos ac maximè Nicolaum Pouſſin ad imitationem provocaverit. In eo videre eſt ſolum cælumque Ægyptium, ejuſque gentis ritus, mores, oblectationeſque, aliaque id genus, quibus maximè delectabantur Romani. Eoſdem Ægyptios proſpectus multifariam exhibent picturæ Herculanenſes. De hoc muſivo eruditiſſimam & elegantiſſimam diſſertationem ſcripſit Cl. Barthelemy. *Mémoires de l'Académie Royale des Inſcriptions*, Tom. XXX. pag. 503. Vide & Cl. Winckelmann, *Monumenti inediti*, Tom. II. pag. 215.

24. *E vitro.* Tales teſſeras vitreas e Conſtantinopolitano D. Sophiæ muſivo laudavi paulo ſuprà.

25. *Figlinum opus encauſto fecit.* Figlinum illud opus non eſt encauſtum, *l'Encauſtique*, de quo dictum ſuprà Libr. XXXV. ſect. 41. Sed aliud encauſtum; quod videre eſt in vaſis Etruſcis, quodque adhuc poſtea perfectum in egregiis figlinis operibus ad Raphaelis graphidas,

les Deſſins de Raphael, expreſſis, admiramur. Multus fuit olim eorum uſus in nobiliſſimorum virorum cameris & pavimentis. Talia haud procul Pariſiis in villâ ſuâ *Ecouen* oſtentavit illuſtriſſimus Anna de Montmorency, quæ adhuc exſtant.

26. *A parietibus ſcenæ, ut diximus.* Suprà ſect. 24.

27. *Quamobrem & vitri natura indicanda eſt.* In Mſſ. Reg. 3. 5. & editione principe; *quamobrem originem vitri dicemus.*

CAP. XXVI. 1. *Quæ vocatur Cendevia.* De palude Cendeviâ jam dictum ſuprà Libr. V, ſect. 17.

2. *Juxta Ptolemaidem coloniam.* Ptolemais, nunc *Acre.* Amnis Belus, nunc *Nahr-Halou.* Vide Tacitum, Hiſt. V, 7.

3. *Tunc & marino.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps.

4. *Ut eſt ingenioſa ſollertia.* Bene Mſ. Reg. 2. Nec aliter Isidorus, Origin. XVI, 15.

5. *Addito Cyprio.* Ita editio princeps aliæque. In Mſſ. Reg. *addito Cypro.* Isidorus, loc. cit. *cupro.* Certè intelligendum eſt, *addito ære Cyprio.*

6. *Maximè Ophirio.* Hæc redundare videntur. Certè ea non habet Isidorus, loc. cit. Tentabat eruditus Harduinus, *maximè aphronitro*, vel *Ophrynio*, ab oppido Troadis, cujus meminit Strabo, Libr. XIII. pag. 595.

7. *Tinguiturque.* Tincti vitri manent multa antiqua monumenta, quorum alia ſunt inciſa, alia cælata, alia gemmas imitantur, quas dicimus *les Camées.* Vide & Isidorum, loc. cit.

8. *Aliud flatu figuratur, aliud torno teritur.* Multa quoque utriuſque generis exſtant; quæ dicimus *les Pâtes antiques*. Artem illam revocaverat xv. ſæculo Franciſcus Vicecomite, pictor Mediolanensis. Illam iterum revocavit & expeditissimam fecit illuſtrissimus princeps Philippus Aurelianensium Dux. Vide Cl. Mariette, *les Pierres gravées*, Tom. I. pag. 92. & Muſeum Septalianum, pag. 58.

9. *In Vulturno.* Servat nomen, & dicitur *Volturno*. De hoc amne jam dictum ſuprà Libr. III. ſect. 9.

10. *Atque Liternum.* Liternum, nunc *Patria.*

11. *Quæ vocatur ammonitrum.* Ammonitrum dicebatur ab ἄμμος, arena, & νίτρον, nitrum. Nunc id dicimus *la Fritte.*

12. *Excogitato vitri temperamento.* Bene Mſ. Reg. 2.

13. *Quos appellabant pterotos.* Ob duas anſas adpositas, dicebantur πτερωτοί.

14. *H-S. ſex millibus.* Seſtertiûm ſex millia ſunt Gallicæ monetæ libræ 1,167.

15. *Obsidiana.* Lapis ille Obsidianus idem videtur quem Sinenſes appellant *Yu;* & eſt principibus Sinensibus acceptissimus. Ad achatem, *l'Agate* pertinet. Cl. de Caylus opinatus eſt eſſe vitrum volcanicum, quod dicimus *le Laittier, la Pierre de Gallinace.* Vide *Mémoires de l'Académie Royale des Inſcriptions*, Tom. XXX. pag. 457. & ſeqq.

16. *Heliopolitarum.* De Heliopoli urbe, *la Matharée*, jam dixi ſuprà.

17. *Tinctura genere Obsidianum.* Tincto vitro imitabantur antiqui lapidem Obsidianum, mur-

rhina, hyacinthos, ſapphiros; quod & nunc apud nos uſu pervulgatum.

18. *Et murrhinum.* Inde patet murrhinum non eſſe *la Porcelaine*, ſed e genere pretioſorum lapidum, quos, ut hyacinthos & ſapphiros, imitabatur vitrum.

19. *Candido tranſlucentibus.* Bene Mſ. Reg. 2. & editio princeps.

20. *Tinguit ars.* De his calculis, abaculiſve, aut teſſeris, quibus fiebant muſiva, aliaque id genus, jam dixi ſuprà. Poſſunt & eſſe illi calculi, *des Jetons*, quos verſicolores tingebant Romani, vel ludi cauſâ, vel ad computandum.

21. *Ferruminatur in lapidem.* In lapidis modum induratur. Vitrum autem ſulphuri concoctum ferruminari in lapidem docuit novis experimentis Cl. Majauld. Vide Cl. de Caylus loc. cit. pag. 501.

Cap. XXVII. 1. *Igne perfici.* Mſſ. Reg. 2.

2. *Convulſa viſcera, aut contuſa.* Hinc agnoſcere eſt cur in lateris viſcerumque doloribus lintea calidiſſima imponamus.

3. *Lix cinis eſt.* Ad vexata in quacumque parte corporis cinis commendatur a Celſo VII, 1. *Cinis maximè ex ſarmentis : ſi is non eſt, quilibet alius ex aceto, vel etiam ex aquâ coactus.* Inde illud Æſculapii oraculum in Græcâ inſcriptione vetere apud Gruterum pag. LXXI. *Lucio lateris dolore affecto & deſperato ab omnibus hominibus oraculum deus reddidit. Veniret, & ex arâ tolleret cinerem, & cum vino miſceret, imponeretque lateri. Et convaluit, & publicè gratias egit, & gratulatus eſt ei populus.*

4. *Abſumptos indicavimus.* Suprà Libr. XXVI, ſect. 4.

5. *In foco ejus comparuiſſe.* Fabulam habet quoque Dionyſius Halicarnaſſ. Libr. IV. quam meritò explodit Arnobius adversùs Gentes Libr. V.

6. *Puero caput arſiſſe viſum.* Hìc agnoſcere eſt electricam vim, *l'Electricité*, ut & ſuprà Libr. II. ſect. 3.

7. *Compitalia & ludos.* VI. Non. Maii erant compitalia & ludi. Diis Laribus in compitis ſacrificabatur.

IN LIBRUM XXXVII.

PRÆF. *Diximus quadamtenus.* Suprà Libr. XXXIII. ſect. 4.

CAP. I. 1. *Paria faceret.* Sic jam Plinius ſuprà Libr. II. ſect. 88.

2. *Fortunæ insidiantis.* Et mortem Polycratis jam molientis. Vide ſuprà Libr. XXXVI. ſect. 6.

3. *Sardonychen eam gemmam.* Sardonyx, *une Sardoine-Onix.* At Herodotus Libr. III. num. 41. ait fuiſſe ſmaragdum, *une Emeraude.* Herodoto conſentiunt Pauſanias, Dionyſius Halicarnaſſ. Suidas aliique. Non erat ergo Polycratis gemma, quæ Romæ oſtendebatur; ut & mox infrà obſervabo.

4. *Pyrrhi illius.* Pyrrhus pugnavit adversùs Romanos anno Urbis conditæ CCCCLXXIV.

5. *Indicante in Cypro rege aureos denarios C. pro ſmaragdo.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. Corruptè tantùm habent, *rex* pro *rege.* Malè editio princeps, *indito in Cypro VI. aureis denariis pro ſmaragdo.* Inde quoque malè recentiores editiones, *indicato in Cypro ſex aureis denariis ſma-*

ragdo. Centum aurei denarii ſunt Gallicæ monetæ libræ 2,362. Infrà ſect. 17. in Cypro inſulâ memoratur ejus regulus Hermias.

6. *Amymone*. Danai filia.

7. *Malè hercules curatum*. Malè profectò proviſum eſſe a mercatore.

8. *Polycratis gemma ... illibata intactaque eſt*. Ergo quæ Romæ oſtendebatur, non fuit Polycratis gemma. Eâ enim ſignabat Polycrates, teſte Herodoto, loc. cit. Inde patet antiquiſſimam eſſe in gemmis fraudem. Polycrates autem regnabat anno Urbis conditæ CCXXIX. ante Chriſtum 525.

9. *Iſmeniæ ætate*. Ille Choraules, tibicenve, vivebat circa annum 391. ante Chriſtum. Multò antè cælatos fuiſſe ſmaragdos docet Moſes Exod. XXVIII, 17.

10. *Quàm a Pyrgotele*. Ab Apelle pingi, a Lyſippo ſculpi, a Pyrgotele ſcalpi ſe Alexander juſſit. De edicto Alexandri vide ſuprà Libr. VII. ſect. 38.

11. *Quâ poſtea principes ſignant*. Bene Mſſ. Reg. & editio princeps; & ſic ſcribere debuit Plinius, cùm ejus ætate eâ gemmâ ſignarent principes; ut videre eſt apud Suetonium in Aug. Cap. 50. apud Dionem Libr. LI. pag. 444.

12. *Dioſcorides*. Exſtant adhuc gemmæ ab illo ſcalptæ, cum ſuo nomine, ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΟΥ.

13. *Traditione Jugurthæ*. Jugurtha a Boccho Syllæ, Marii legato, traditus eſt anno Urbis conditæ DCXLVIII. De hoc Syllæ anulo vide Plutarchum in Mario, pag. 411. & Valerium Maximum VIII, 14.

14. *Intercatienſem illum*. Nempe ab Interca-

tiâ, Hiſpaniæ citerioris oppido, de quo dictum ſuprà Libr. III. ſect. 4.

15. *Scipio Æmilianus.* De eo Livius in Epitome, Libr. XLVIII. *In Hiſpaniâ P. Cornelius Africanus Scipio Æmilianus, L. Pauli F. Africani nepos, ſed adoptivus, provocatorem barbarum tribunus militum occidit.*

16. *Quidnam fuiſſe acturum.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

17. *Sphinge ſignavit.* Sphingem videre eſt in nummis familiæ Cariſiæ. Vide & Plinium Libr. VIII. ſect. 30.

18. *Duas in matris anulis, indiſcretæ ſimilitudinis.* Bene Mſſ. Reg. 2. & 3.

19. *Mæcenatis rana.* Infauſta illa rana, Mæcenatis anulo inſcalpta, terrori erat; quòd collationes pecuniarum obſignaret.

20. *Privignus Sullæ Scaurus.* De ejus ædilitate dictum ſuprà Libr. XXXVI. ſect. 24.

21. *Prælatam Scauri.* Scauri dactyliothecæ.

Cap. II. 1. *L. Scipionis.* Scipionis Aſiatici, de quo dictum ſuprà Libr. XXXIII. ſect. 53.

2. *Cn. Manlii.* De quo ſuprà Libr. XXXIV. ſect. 8.

3. *L. Mummii.* Achaïci, qui Corinthum cepit anno Urbis conditæ DCVIII.

4. *In ſeptimo.* Suprà Libr. VII. ſect. 27.

5. *M. Meſſalâ conſulibus.* Anno Urbis conditæ DCXCIII.

6. *Muſeum ex margaritis.* Muſeum crediderim eſſe armarium, quo res pretioſæ erant conditæ. Sic & nos muſea adhuc dicimus armaria, quibus nummos, aliaque hujus antiquæ curioſitatis, recondimus.

7. *Horologium*

7. *Horologium erat, ut & imago.* Corruptè Mſſ. Reg. *horologium erat. Etiamne Cn. Pompeii.* In editione principe, *horologium erat imago. Cn. Pompeii.* Ut conſtaret oratio, emendandum fuit, *ut & imago.* Malè enim recentiores editiones, *horologium erat. Imago.* Id ferri non poteſt, cùm cetera ſint in quarto caſu. Nec Plinius ſcripſerat *imaginem*, ut patet ex ſequentibus.

8. *Et veriore luxuriâ, quàm triumpho.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps. Fruſtra emendatum in recentioribus editionibus, *& veriore luxuriæ triumpho.* Verior fuit luxuria, quàm Pompeii triumphus.

9. *Si primâ victoriâ.* Subactâ Africâ, unde Magni cognomen accepit, ut dictum eſt Libr. VII. ſect. 27.

10. *Sine reliquo corpore oſtentatum.* Pompeio poſtea Ptolemæi Ægypti regis juſſu trucidato, caput ejus ſine reliquo corpore Orienti oſtentatum.

11. *Mille talentûm.* Gallicæ monetæ libræ ſunt 4,568,750.

12. *Sena millia ſeſtertiûm.* Gallicæ monetæ libræ ſunt 1,167.

13. *Sceptra perſonis hiſtrionum.* Ita Mſſ. Reg. Vindobon. & editio princeps.

14. *Anulos tranſeuntes.* Cùm de anulis sileamus, quæ maxima eſt & inutilissima luxuria.

15. *Lapides & pocula.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. & Ambrosian. 1. Id argumento eſt murrhina fuiſſe e lapide, ſiquidem Plinius ait, *lapides & pocula.* Murrhina pocula, *les vaſes Murrhins,*

16. *LXX. talentis empto.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. Septuaginta talenta ſunt Gallicæ monetæ libræ 326,812. In Mſſ. Vindobon. & Ambroſian. *LXX. ſeſtertiis*; quod efficit Gallicæ monetæ libras 15,562. In tantâ luxuriâ poculique magnitudine (tres enim ſextarii ſunt Gallicâ noſtrâ menſurâ, *deux pintes & demi-ſetier*) majorem numerum crediderim eſſe veriorem.

17. *Præſtantior indicatura.* Major commendatio, majuſque pretium. Sic ſuprà ſect. 3. *indicante.*

18. *Pompeiano.* Pompeii theatro.

19. *Vidi tunc adnumerari.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. In Mſ. Reg. 5. *Vidi adnumerari.* Malè editio princeps, *qui tum vidit annumerari.*

20. *Trecentis talentis emptam.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. In Mſ. Vindobon. *ſeſtertiis trecentis.* In Mſſ. Ambroſian. *CCC. H-S.* Unde emendavit Cl. Rezzonicus $\overline{CCC}$. H-S. & explicat *tercenta millia ſeſtertia*; quod meliùs dixiſſet trecenties centena millia ſeſtertiûm, ſeu Gallicæ monetæ libras 5,836,507. Trecenta ſeſtertia ſunt Gallicæ monetæ libræ 58,359. Trecenta autem talenta ſunt ejuſdem monetæ libræ 1,370, 625.

21. *C. talentis capidem.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. In editione principe *c. lib.* In Mſ. Ambroſian. 2. *C. ſeſtertiis.* In Mſ. Vindobon. *quadringentis ſeſtertiis.* Cl Rezzonicus emendavit $\overline{CCCC}$. H-S. quod efficeret quadringenties centena millia ſeſtertiûm, ſeu Gallicæ monetæ libras 7,782,010. Centum autem ſeſtertia efficiunt ejuſdem monetæ libras 19453. Quadringenta ſe-

ſtertia libras 77,812. centum talenta, libras 456,875. Omnes tamen vicit Nero, cùm & laudatus ſuprà conſularis & Petronius ingentia vaſa, quorum immenſum eſt pretium, ipſe unam tantùm capidem, vaſque minuſculum, emiſſet.

22. *Oriens murrhina mittit.* Cll. Scaliger, Mariette, aliique exiſtimavere murrhina eſſe *la Porcelaine.* Quæ ſententia prorſus adverſatur Plinianæ murrhinorum deſcriptioni. Si quis conferat locos omnes, in quibus Plinius agit de murrhinis, perſpiciet murrhina eſſe lapidem, &, ut videtur, achati, *l'Agate*, non abſimilem, at rariorem & præſtantiorem. Non licet in hac notarum brevitate plura nunc de murrhinis differere, & num reperta ſint in ſepulcris expendere.

23. *Præcipua tamen.* Ita Mſſ. Reg. 3. 5. Vindobon. & editio princeps.

24. *Igneſcente, veluti per tranſitum coloris, purpurâ.* Bene Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. & editio princeps.

25. *Unde & nomen.* A frigore ἀπὸ τȣ̃ κρύȣς dicta cryſtallus, *le Cryſtal de roche.*

26. *Quæ Necron vocetur.* Inſula Necron mihi videtur eſſe, *l'île Maceira.*

27. *Quæ juxta gemmam topazion.* Eſt inſula Topazos, nunc *Zemorgete*, haud procul portu urbis Berenices Epidires, nunc *Coſſir.* Gemma Topazios, *la Topaze.*

28. *Cubitalemque effoſſam.* Cryſtallum. Nobis multò major eſt cryſtalli copia & magnitudo, quàm fuit antiquis.

29. *Ammaenſibus jugis.* In Mſſ. Reg. 3. 5. 6. *Annenſibus* Ammienſes populi Luſitaniæ, me-

morati ſunt ſuprà Libr. IV. ſect. 35. Videntur fuiſſe, ubi municipium Ammaia, nunc *Portalegre.*

30. *Niſi inter cautes creditum fuerat.* Certè vulgò inter cautes quartzoſas, *le Quartz*, invenitur cryſtallus. Sed & alibi inventa. Hiſque nuperis annis, navis Gallica quæ ex Indiâ revertebatur, cùm vectores aquatum deſcendiſſent in inſulam *Madagaſcar*, unus fortè cavernam ſubiit, quò ſplendentibus particulis invitatus processit, & reperit maximam optimæ cryſtalli vim, quæ Pariſiis venit. Vidi illius cryſtalli particulas non ita puras, in quibus paleæ, & muſci, aliaque id genus, conſpiciebantur.

31. *Parvâque nive.* Nos meliora de origine cryſtalli docuere tempus & experientia.

32. *Quare ſexangulis naſcatur coloribus.* Id naſcitur vel ex ſalibus, vel ex metallis, quæ determinatas habent ſuas figuras, immo & præter varios colores, qui ex diversis oriuntur mixturis, ineſt quoque ſingulis metallis in minutiſſimum pulverem redactis proprius ſuus color: auro, ruber, *le Rouge*; plumbo, hyacinthinus, *l'Orangé*; argento, flavus, *le Jaune*; æri, viridis, *le Verd*; ferro, cæruleus, *le Bleu.* Quod in regiâ Societate Londinenſi multis experimentis docuit Cl. Huſſey Delaval.

33. *Magnitudo ampliſſima... librarum circiter quinquaginta.* Quantò ampliorem nunc novimus cryſtalli magnitudinem. In montibus vallis *Oberhaſli*, in pago Bernenſi, *le Canton de Berne*, inventa eſt pars cryſtalli, cujus pondus erat librarum 800. Aliæ erant ibi partes librarum 400. vel 500. plures librarum ampliùs

100. Totum pondus partium cryſtalli in unâ cavernâ ibi repertarum, & præſtantiſſimæ naturæ ſine vitiis, fuit librarum 100,000. Tota hæc cryſtallus fuit æſtimata Gallicæ noſtræ monetæ libris 90,000. Vide Cl. Grouner, *Hiſtoire naturelle des Glacieres de Suiſſe*, pag. 40. Adeò ob copiam, imminutum eſt apud nos cryſtalli pretium.

34. *Peritis signa & indicia.* In naturâ formâque cautium & ſono. Quæ ſigna & indicia vide apud Cl. Grouner.

35. *Sale appellato.* De hoc ſale jam dictum in murrhinis ſuprà ſect. 8.

36. *Acenteta.* Ἀ'κέντητα, ſine ſtimulis, ſine punctis.

37. *H-S. CL. M. trullam.* Centum quinquaginta millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ monetæ libræ 29,179. Trulla, *une Coupe*, ut videre eſt apud Juvenalem, Satyr. III, 108.

38. *Succina.* Succinum, *l'Ambre jaune*; de quo ſatis dixi ad Tacitum, de Moribus Germanorum, Cap. 45.

39. *Juxta Eridanum amnem.* Eridanus, *le Rodaune*, amnis eſt qui in lævum Viſtulæ oſtium influit, & urbem *Dantzick* alluit. Ibi magna ſuccini copia. At cùm Germanorum Eridanus, Rhodanuſve, & Padus appellatus quoque ab Italis Eridanus ſimilitudinem nominum habeant, inde natæ tot fabulæ de patriâ & origine ſuccini.

40. *Elector.* Sol Homero aliiſque ſæpe dicitur. ἠλέκτωρ.

41. *Electridas inſulas.* Electrides inſulæ ſunt in ipſis Viſtulæ, *la Viſtule*, oſtiis.

V iij

42. *In Iberiâ, hoc eſt in Hiſpaniâ.* Antiquiſſimi ſcriptores Iberiam a Rhodano, *le Rhône*, ad Gades, *Cadix*, protenderunt; ut videre eſt apud Strabonem, Libr. III. pag. 166.

43. *Theophraſtus in Liguriâ.* Theophraſtus, de Lapidibus, num. 53.

43. *Foſſile eſſe.* Succinum foſſile, *l'Ambre de rochers.* Contrà quod in mari reperitur ſuccinum, *l'Ambre lavé, l'Ambre poli.*

44. *Lyncurium id vocat.* De Lyncurio jam dictum ſuprà Libr. VIII. ſect. 57. & mox dicetur ſect. 13.

45. *Guttonibus, Germaniæ genti.* De quibus vide ſuprà Libr. IV. ſect. 28.

46. *Æſtuarium Oceani.* In Viſtulæ oſtiis.

47. *Inſulam Abalum.* Eædem ſunt Electrides Gleſſariæve inſulæ.

48. *Baſiliam vocavit.* Sic & Pitheas ſuprà Libr. IV. ſect. 27.

49. *Vocari Sacal.* Ob ſimilitudinem lapidis, qui Sacal a Judæis adhuc dicitur.

50. *Verticillos.* Verticilli dicuntur, quibus vertuntur fusi.

51. *Vocare harpaga.* Ἅρπαξ, raptor.

52. *Meleagridas.* Hæc Meleagris, *la Pintade à barbillons bleus.* Altera, *la Pintade à barbillons rouges*, loca ſicca amat. Vide & ſuprà Libr. X. ſect. 52.

53. *Thyon vocari.* Hoc de nomine arborem vidimus ſuprà Libr. XIII. ſect. 30.

CAP. III. 1. *Ob id Gleſſariam.* De Gleſſariis inſulis dictum ſuprà Libr. IV. ſect. 30. A gleſſo manet adhuc Germanis nomen *Glas.*

2. *Arboris ſuccum eſſe.* Ita Mſſ. Reg. In edi-

tione principe aliiſque, *quod arboris.*

3. *Et inde Veneti, quos Græci Enetos vocabant.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. Non Pannoniæ, ſed Veneti ſuccinum accipiebant circa mare Adriaticum.

4. *A Carnunto Pannoniæ.* Carnunti rudera adhuc videntur inter *Haimbourg* & *Petronel.*

5. *Et libitina.* Libitina eſt funebris apparatus gladiatorum in arenâ mortuorum.

6. *Trahunt in ſe paleas.* Immo eruditus Kircherus, *Mundus ſubterraneus*, VIII, 5. ait ſe ſuccino attraxiſſe pondera decem & viginti librarum.

7. *Ut magnes lapis, ferrum.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps.

8. *Ramenta quoque ſuccini.* Bene Mſſ. Reg. & editio princeps. Malè recentiores editiones, *at, ut ... ferri ramenta quoque. Succina oleo addita.*

9. *Hominis quamvis parva effigies.* Superiore ſæculo vigebat adhuc apud nos ille ſuccini amor : jam obſolevit. Vidi plures Sanctorum effigies e ſuccino, quæ quondam fuerant Cardinalis Franciſci de la Rochefoucauld.

10. *Succinos appellando.* Ita Mſſ. Reg. & editio princeps.

11. *Chryſelectrum.* Hoc chryſelectrum aureo colore præſtans eſt hyacinthus ex albo flaveſcens, *l'Hyacinthe d'un blanc jaunâtre.*

12. *Ut diximus.* Paulo ſuprà in hac ſectione.

13. *Ex urinâ quidem lyncis.* De hac falsâ origine lyncurii jam dictum ſuprà Libr. VIII. ſect. 57.

14. *Qualem in igneis ſuccinis, colorem.* Lyn-

curius ille lapis, *la Pierre de Lynx*, quem vulgo dicimus *Hyacintha la bella*, eſt colore hyacinthino ad puniceum declinante, ſine ullâ nigritudinis mixturâ. *L'Hyacinthe la belle, de couleur orangée ou aurore tirant ſur le ponceau.*

15. *Theophraſtus credit.* Theophraſtus de Lapidibus, num. 50.

16. *Gemmam ullam eâ appellatione.* Nempe mutata erant tempora; &, Dioſcoridis Pliniique ætate, lyncurii ad ſuccina referebantur.

17. *Calculos veſicæ.... morbo regio.* Idem de cryſtallo perhibet Cl. Terzagi, *Muſeum Septalianum*, pag. 26. Nunc medici in lapidibus pretioſis nullam vim medicam agnoſcunt.

CAP. IV. 1. *Indici non in auro naſcentis.* Bene ac verè. Indicus adamas maximè reperitur in eo terrarum ſpatio quod interjacet inter fluvios *Crichna* & *Penna*.

2. *Laterum ſexangulo lævore.* Immo adamas, *le Diamant*, octo habet angulos unde a nobis gemma octaedra dicitur.

3. *Magnitudine verò etiam avellanæ nuclei.* Adamante locupletiores ſumus, quàm antiqui; majores quoque habemus. Inſignes ſunt in Galliâ apud Regem, *le Sancy*, cujus pondus eſt 55. *carats*, teſte Cl. Romè Deliſle, non verò 126. *carats*, ut olim ferebatur; emptus eſt Gallicæ monetæ libris 600,000: *le Régent*, cujus pondus 136. *carats* $\frac{3}{4}$, emptus eſt libris 2,500,000. In Etruriâ adamas Magni Ducis, cujus pondus 139. *carats* $\frac{1}{2}$, pretium ejus ex Cl. Tavernier computatione libræ 2,608,335. In Indiâ, Mogolici imperatoris, cujus pondus eſt 279. *carats* $\frac{9}{16}$, pretium ex eâdem

Cl.Tavernier computatione 11,723,278. Omnium maximus, præſtantiſſimus, & ovi columbini magnitudine, quem anno 1772. Catharina II. Ruſſorum Imperatrix a mercatore Græco emit 450,000 *roubles*, Gallicæ noſtræ monetæ libris 2,250,000. pacta adhuc, quamdiu mercator vixerit, annuas monetæ noſtræ libras 100,000. Fertur fuiſſe ſubreptus in Indiâ a milite Gallo in templo Bramæ. Unus erat ex oculis ſtatuæ dictæ de *Scheringam*. Vide Cl. Dutens, *des Pierres précieuſes*, pag. 19.

4. *Incudibus hi deprehenduntur.* Certiſſima eſt adamantis duritia, ſed non eſt celebranda fabulis; ut placuit antiquitati. Adamas non cedit limæ, ſed cedit incudi & malleo; ut conſtat experientiâ.

5. *Ignium victrix.* Adamantem igne deſtrui & evaneſcere nos docuit Imperator Franciſcus I. artium amantiſſimus. Vide & Cl. Lavoiſier, *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1772. part. 2. pag. 564.

6. *Unde & nomen.* Adamas dictus ἀπὸ τοῦ α δαμάζεσθαι, non domari.

7. *Siderites ferrei ſplendoris.* Adamas ille, *le Diamant bleuâtre, ou couleur d'acier.* Cl. Boyle tales adamantes vidit, qui a magnete attraherentur. Cyprius quoque, ut patet, fuit siderites.

8. *Hircino rumpitur ſanguine.* Fabula, ut videtur, quâ antiqui artem frangendi adamantem occultarent.

9. *Expetuntur a ſcalptoribus, ferroque includuntur.* En egregium artis experimentum, quo antiquitus duriſſima quæque adamante fuiſſe

ſcalpta manifeſtum eſt. Et antiquiſſimum eſſe illum uſum non modò conſtat Plinii auctoritate, ſed & Jeremiæ multò antiquioris. Jeremi. XVII, 1. Artem olim notiſſimam renovavit circa annum 1475. Ludovicus de Berquen.

10. *Eunaciten.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. Eunaciten, id eſt ſopientem, abolentem curas ab εὐνάζω & ἀκίς.

11. *In nono diximus volumine.* Suprà Libr. IX. ſect. 54.

Cap. V. 1. *Tertia auctoritas ſmaragdis.* Smaragdus, *l'Emeraude.* Nec ignotus fuit antiquis verus ſmaragdus, ac perfectè viridis, ut videtur ex Plinii aliorumque deſcriptionibus, & gemmis antiquis, maximè Mariæ, Honorii imperatoris uxoris. Pedes ſolii imperatoris Turcici fulgent ſmaragdis. Sunt tamen qui velint verum ſmaragdum reperiri tantùm in Americâ. Vide Cl. Dutens, loc. cit. pag. 39.

2. *Scalpi vetitis.* Inde in dactyliothecis antiquarum gemmarum rariſſimi ſunt ſmaragdi. At cùm his legibus non teneantur principes, in ſepulcro Mariæ, filiæ Stiliconis, uxoris Honorii, quod effoſſum eſt in Vaticano D. Petri templo anno 1593, inter ceteras gemmas pluresque ſmaragdos unus erat in quo inciſum Honorii caput. Cur autem non ſcalperentur docet Solinus, Cap. 15. *Nec aliam ob cauſam placuit ut non ſcalperentur, ne offenſum decus imaginum lacunis corrumperetur.*

3. *Tellure terſâ, nitent.* Bene Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. & editio princeps. Malè recentiores, *tellure internitent.* Plinio ſuffragatur Iſidorus, Origin. XVI, 7. *Tunc enim tellure deopertâ in-*

vermicant, quia iis ventis arenæ maximè moventur.

4. *Nullis major auſteritas.* Auſteritatem illam nos dicimus *le Velouté.*

5. *Eruuntur circa Copton.* Inter Copton & Berenicen mons eſt ille ſmaragdus, *la Mine d'Emeraudes*, quem invisit P. Sicard.

6. *Quáque perſpicitur.* Ita Mſſ. Reg.

7. *Tranſlucidum maris.* Bene Mſſ. Reg.

8. *Alacriter virides.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. In editione principe aliiſque, *acriter.* Colorem alacriter viridem dicimus *le Verd gai.*

9. *Hermeos.* Fortè illi ſmaragdi ſunt Cyprii; & ita dicti ab Hermiâ inſulæ regulo.

10. *Fellis colorem, aut æris.* Flaveſcentes illi ſmaragdi ſunt, quos dicimus *le Péridot.*

11. *Thoricos vocatur.* De Thorico promontorio dictum ſuprà Libr. IV. ſect. 11.

12. *Medici.* Smaragdi e Mediâ Persidis regione.

13. *Plurimum varietatis.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. Variant plurimùm, ut habeant colorem cæruleum ſapphiri.

14. *Calchedonii.* Calchedonius, *la Calcédoine.*

15. *Virentium in caudis pavonum columbarumque.* Hi ſunt quos dicimus *les Calcédoines chatoyantes.*

16. *Quem cholan vocant.* Is videtur eſſe, quem dicimus *la Calcédoine laiteuſe.*

17. *E proximo.* E proximis Italiæ locis.

18. *Quæ vocatur tanos.* Tanos aliique lapides, qui hîc memorantur, videntur eſſe pſeudoſmaragdi, *les Emeraudes bâtardes.*

19. *Smaragdum munere IV. cubitorum longitudine, trium latitudine.* Cl. Dutens, qui ele-

gantiſſimum libellum de lapidibus pretioſis ſcripſit, meritò obſervat non eſſe probabile exſtitiſſe ſmaragdos tantæ magnitudinis : hos ergo ſmaragdos eſſe, *des Praſes*, *des Jaſpes verds*, *des Spaths fuſibles*, *des Primes d'Emeraudes*, *des Fluors.*

20. *Berylli videntur.* Beryllus, *le Béril*, *l'Aigue-marine.*

21. *Chryſopraſus.* Chryſopraſus, *la Chryſopraſe.*

22. *Cylindros ex iis facere.* Cylindri ſunt oblongi; & eos ſæpe videre eſt in antiquis muſivis operibus. Verùm ut faciliùs detur intelligere & cylindros, & gemmas, muliebremque antiquitatis ornatum, deorumque cultum, operæ pretium eſt adferre Inſcriptionem antiquam, quæ reperta eſt in urbe Acci, nunc *Guadix el vieio*, in Hiſpaniâ Tarraconensi. *Iſidi... Fabia L. F. Fabiana avia in honorem avitæ neptis piiſſimæ ex arg. P. CXII s.* (id eſt, *ex argento pondo* ſeu libræ *CXII. cum ſemiſſe*). *Item ornamenmenta in baſilio* (diadema eſt) *unio & margarita N. VI.* (numero VI.) *Zmaragdi duo, cylindri N. VII. gemma carbunculus, gemma hyacinthus, gemmæ ceraunia duæ; in auribus, zmaragdi duo, margarita duo; in collo quadribacium margaritis N. XXXVI. Zmaragdis N. XVI. & in cluſuris duo; in tibiis Zmaragdi duo, cylindri N. XI. in ſmialiis Zmaragdi N. VIII. margarita N. VIII. in digito minimo anuli duo gemmis adamant; digito ſequenti anulus polypſepus zmaragdis, & margarito; in digito ſummo anulus cum Zmaragdo; in ſoleis cylindri N. VIII.*

23. *Medullâ candoris exemptâ.* Medullâ candidiore exemptâ.

24. *Præter jam dicta.* Suprà ſect. 18.

25. *Pterygia.* Πτερύγια, nubeculæ ſunt, inſtar unguium.

CAP. VI. 1. *Opali.* Opalus, *l'Opale*, raritate & colorum varietate gemma præſtantissima.

2. *Inenarrabilem difficultatem.* Opali certant glorià cum pretiosissimis gemmis; & si inter ſe comparentur, inenarrabilis eſt difficultas an opalus ceteras gemmas vincat, quarum similitudinem refert.

3. *Quem Q. Catullus poeta.* Catullus, Carm. 53.

4. *Seſtertiûm viginti millibus.* In Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. *XX. mille nummûm.* Quod idem eſt. Viginti millia ſeſtertiûm efficiunt Gallicæ monetæ libras 3,890. Quod minimum eſt opali pretium, si pulcherrimus fuit; & debuit eſſe pulcherrimus, qui ita diligeretur. Unde, cùm editio princeps habeat *H-S. XX.* fortè emendandum H-S. $\overline{XX}$. Vicies autem centena millia ſeſtertiûm ſunt Gallicæ noſtræ monetæ libræ 389,252.

5. *Vitro adulterat.* Perfectissima ergo fuit apud Indos vitri & vitrearum mixturarum ars. Id quidem nos in tantâ artium luce latet. Ceteras omnes gemmas, præter opalum, hactenus ſumus imitati.

6. *Paderota.* Ita appellabatur opalus a venuſtate & amore puerorum Græcis notissimo.

7. *Tradunt naſci.* Bene Mſ. Reg. 5.

8. *Vilissimum in Ponto.* Bene Mſ. Reg. 5.

9. *Sardonyches olim.* Sardonyx, *la Sardoine*, *la Sardoine onyx*, *la Sardonix.*

10. *Candore in ſardâ.* In ſardonyche ſt can-

dor onychis additus rubro colori gemmæ ſardæ, *la Cornaline*, de quâ dicetur infrà ſect. 31. Sarda autem dicitur, quod colorem referat ſardæ piſcis ſale conditi & inveterati, de quo dictum ſuprà Libr. XXXII. ſect. 53.

11. *Nullo ſardarum veſtigio*. Arabicæ ſardonyches nullum habent veſtigium exquiſiti coloris ſardarum gemmarum, ſed aliis præſtant coloribus.

12. *Et ungue minium*. In Arabicis ſardonychibus radix nigra eſt, aut imitatur cæruleum; & quod in iis ungui humano ſimile eſt, refert minium, innatum candido pingui. Sic in ſardonyche Arabicâ tres ſunt colorum ordines, quos accuratè diſtinxit Isidorus, Origin. XVI, 8. *Sardonix ex duorum nominum ſocietate vocata eſt. Eſt enim ex onychis candore & ſardo. Conſtat autem tribus coloribus: ſubteriùs nigro, medio candido, ſuperiùs mineo. Hæc ſola in ſignando nihil ceræ revellit*. In Oriente plures ſunt lapides trium ordinum colore diſtincti: frequentissimi autem apud Sinas, ubi multa ex iis quasi pigmenta conficiunt, & arbores, fructus, aves imitantur.

13. *Creditum candido pingui*. Mſſ. Reg. & editio princeps habent *creditum*. Eruditus Harduinus emendavit, *incretum*. Optimo quidem & vero ſenſu. Audacter tamen. Nemo enim antiquorum ſcriptorum dixit incretum hoc ſenſu. Retinendum ergo *creditum*; ut dicimus *credere terris ſemina*; & e candido pingui exoritur minium, ut ſegetes e terrâ.

14. *Ceram non auferrent*. In ſignando, ut dixi modò ſuprà ex Isidoro.

15. *Renidente.* Non malè mediæ editiones. In editione principe, *renitente.* Eruditus Harduinus, *ridente.* Corruptè in Mſ. Reg. 5. *rime ridente*, & in margine, *rimedente.*

16. *Ipſis umbonibus nitente.* Umbones ſunt mediæ partes lapidis, ut patet ex Solino, Cap. 33. *Superficies ejus* (ſardonychis) *probatur, ſi meraciùs rubeat: arguitur, ſi fuerit fæculentior: medietas circumitur limite candicante: optima eſt, ſi nec colorem ſuum ſpargat in proximum, nec ipſe ex altero mutuetur: reliqua nigro finiuntur.*

17. *Cæleſtis arcûs anhelatio.* Quædam cæleſtis arcûs adumbratio.

18. *Locuſtarum maris.* De his dictum ſuprà Libr. XXXII. ſect. 53.

19. *Onychis ipſius.* Onyx, *l'Onyx*; ab ὄνυξ, unguis.

20. *Tranſiit a lapide Carmaniæ.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6.

21. *Quarumdam & obliquis venis.* Bene iidem Mſſ. Reg.

22. *Et Arabicam tradit.* Sic & iidem Mſſ. Reg.

23. *Illic momentum eſſe.* Ut rectè explicat eruditus Harduinus: in ſardonyche Indicâ punctis conſtat is circulus: in onyche, lineâ continuâ & craſſiore.

24. *Id genus abdicat.* Improbat.

25. *Dividuæ ex eodem nomine.* Sarda enim pars eſt nominis ſardonychis.

Cap. VII. 1. *Carbunculi.* Carbunculus, *le Rubis.*

2. *Non ſentiant ignes.* Carbunculi multò minùs ſentiunt ignes, quàm adamas. Igne tamen Solis ita tenereſcunt, ut iis ſigillum imprimi poſſit, teſte experientiâ Florentiæ factâ. Cùm

enim carbunculus ibi per quadraginta quinque mi-nuta prima temporis, *quarante minutes*, foco ſpeculi uſtorii fuiſſetexpoſitus, ita tener fuit, ut ei impreſſum ſit ſigillum ex iaſpide. At vi illius ignis nihil de pondere formâque amisit carbunculus. Vide Cl. Dutens, loc. cit. pag. 124.

3. *Indici*. Carbunculus Indicus, *le Rubis Oriental*; quo nihil novit Oriens præſtantius. Ibi adamanti anteponitur.

4. *Garamantici*. Carbunculus Garamanticus, *le Grenat*.

5. *Alabandicos*. Carbunculus Alabandicus, *l'Almandine*. Alabandicus dicitur ab Alabandâ Cariæ urbe.

6. *Amethyzontas*. Carbunculus amethyzon, *le Rubis balais*.

7. *Vocant ſititas*. Quaſi paſtos lumine, a verbo σιτίζω.

8. *Fulgoris horridi*. Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. In margine Mſ. Reg. 5. *retorridi*. Sic quoque habet editio princeps. Nos ex Indiæ maximéque ex inſulâ Taprobane, *Céylan*, abſolutiſſimos habemus carbunculos; quorum præcipuus color, *la Couleur de ponceau*. Hunc colorem Plinius dicit horridum. Vide ſuprà Libr. II. ſect. 16.

9. *Ceras ſignantibus his liqueſcere*. Fabula eſt ex ipſo carbunculi nomine orta.

10. *Ignem minimè ſentientes*. Thracius ille carbunculus, *la Vermeille*. Ne maximo quidem igne læditur. Vide Cl. Mariette, *les Pierres gravées*, Tom. I. pag. 164.

11. *Maſſiliâ quoque importari Bocchus*. Bene Mſſ. Reg. 3. 5. 6. & editio princeps. Sic &

Theophraſtus, *de Lapidibus*, num. 31. Perperam in Mſ. Reg. 2. & recentioribus editionibus omiſſum, *Maſſiliâ quoque importari.*

12. *Antrachitis.* Antrachitis videtur eſſe *le Rubis ſpinel.*

13. *Sandareſus.* Nunc non noſcitur ille carbunculus.

14. *Lychnis.* Lychnis illa pertinet ad remisſiorem carbunculum, *le Rubis couleur de ceriſe.*

15. *Ionia, appellata a prælatis floribus.* A violis, quæ ἴον dicuntur. Ionia, quæ purpurâ radiat, *le Rubis qui a une teinte de pourpre:* quæ cocco, *le Rubis couleur d'écarlate, ou laque Indique.*

16. *Carchedonius.* Carchedonius, *la Calcédoine.*

17. *Sarda.* Sarda, *la Cornaline;* de quâ jam dictum ſuprà.

18. *Dionium vocant.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. & editio princeps.

19. *A magnitudine.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. In margine Mſ. Reg. 5. *a pinguedine.* In editione principe, *a pingitudine.* Si conſtaret de ſignificatione vocis, *dionium*, facile foret dijudicare utrum ſit anteponendum, *magnitudine*, *an pinguedine.* At quid ſignificet non compertum.

20. *Damnantur ex iis mellea.* Sarda mellea, *la Cornaline jaunâtre.*

21. *Validiùs teſtaceæ.* Teſtacea, quæ teſtam colore refert, *la Cornaline rougeâtre.*

Cap. VIII. 1. *Topazio.* Topazius, *la Topaze.* Antiquorum topazius a noſtris differt; quod ſatis patet ex Plinianâ deſcriptione. Sed hæc

fuſiùs perſequi non licet in tantâ notarum brevitate & nominum varietate.

2. *Quæ Cytis vocatur.* De hac inſulâ dictum ſuprà Libr. VI. ſect. 34.

3. *Topazin.* Idem habet Iſidorus, Origin. XVI, 7. de verbo τοπάζειν. De Topazo inſulâ jam dixi ſuprà.

4. *Sequentis Ptolemæi.* Ptolemæi ſecundi, ſive Philadelphi.

5. *Quatuor cubitorum.* Topazius tantæ magnitudinis pertinet potiùs ad lapides, *les Pierres fines*, quàm ad gemmas, *les Pierres précieuſes*; ut jam de ſmaragdo dixi.

6. *Praſoidem.* Topazus praſoides, colore porraceo, aut viridi, *la Chryſolithe Orientale*, *le Péridot Oriental.*

7. *Chryſopteron.* Topazus chryſopteros, *la Topaze Orientale*, quæ ad aureum colorem declinat: nec fortè abſimilis chryſoprasio, *la Chryſopraſe.*

8. *Poſt averſa Indiæ.* Poſt ultimam Indiam.

9. *Callais.* Callais, ut patet ex viridi pallente, pertinet ad gemmas quas dicimus *le Péridot Oriental.*

10. *Fundis e longinquo inceſſunt.* Sic Mahumetani, qui occidentalia Sinarum habitant, ſalem cryſtalli inſtar perlucidum e ſummis rupibus ſagittis excutiunt, ut docuit Imperator Kanghi. *Mémoires concernant l'Hiſtoire & les Sciences des Chinois.* Tom. IV. pag. 454. Id non noverat Cl. de Réaumur, qui Plinium immeritò arguit. *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1715. pag. 174.

11. *Geſtamen in cervice.* Iſidorus, Origin. XVI,

17. *nihil jucundius aurium decens.*

12. *Praſius.* Praſius, *le Praſe ;* ita dictus a πϱάσον, porrum: quòd ſit colore viridi porraceo.

13. *Chryſopraſius.* Chryſopraſius, *la Chryſopraſe ;* aureo nempe & viridi colore, nonnumquam auri punctis interſtinctus.

14. *Et Nilion.* Ita dicta hæc gemma a Nilo flumine. Nilios, *le Jaſpe, caillou d'Egypte.*

15. *Molochites.* Molochites, *la Malachite*, ita appellata a μολόχη, vel μαλάχη, malva.

16. *Viret . . . iaſpis.* Iaſpis illa, *le Jaſpe verd.*

17. *Smaragdo ſimilem.* Hæc iaſpis, *le Jaſpe verd de pré.*

18. *Vocatur aerizuſa.* Iaſpis aerizuſa, *le Jaſpe bleu céleſte.*

19. *Cærulea.* Cærulea, *le Jaſpe bleu :* purpurea, *le Jaſpe pourpre :* ſarda, *le Jaſpe ſarde :* imitata violas, *le Jaſpe violet.*

20. *Aut myxis.* De myxis dictum ſuprà Libr. XV. ſect. 12. & 13.

21. *Terebinthizuſa.* Iaſpis terebinthizuſa, *le Jaſpe jaune, le Jaſpe térébenthiné.*

22. *Fundâ clauduntur.* Funda eſt circulus aureus, qui gemmam lapidemve amplectitur ſimul & oſtendit.

CAP. IX. 1. *Grammatias vocatur.* Iaſpis grammatias, *le Jaſpe fleuri rouge à raie blanche.*

2. *Polygrammos.* Iaſpis polygrammos, *le Jaſpe rouge fleuri à taches blanches.*

3. *Onychipuncta.* Eſt iaſponyx, *le Jaſpe-onyx.*

4. *Nives in ſummitate.* Iaſpis illa, *le Jaſpe Calcédoine à petits floccons de neige.*

5. *Stellata rutilis punctis.* Hæc autem, *le Jaſpe-onyx moucheté.*

6. *Capnias vocatur.* Capnias, *le Jaſpe-onyx enfumé*; a καπνὸς, fumus.

7. *Cyanos.* Cyanos, *le Lapis-lazzuli.*

8. *In ſapphiris.* Sapphirus, *le Saphir.*

9. *Amethyſti.* Amethyſtus, *l'Améthyſte.*

10. *Hyacinthos.* Hyacinthus, *l'Hyacinthe*: colore eſt auri & viridi herbaceo ad cæruleum declinante. Differt ergo ab recentiorum hyacintho.

11. *Chryſolithos.* Chryſolithus, *la Chryſolithe.* Hæc eſt quæ a nobis nunc dicitur *la Topaze.*

12. *Tibaranæ.* De Tibarenis, aut Tibaranis populis ad Pontum ſitis dictum ſuprà Libr. VI. ſect. 4.

13. *Chryſelectri.* Chryſelectrus, *l'Hyacinthe d'un blanc jaunâtre.*

14. *Melichryſi.* Melichryſus, *l'Hyacinthe miellée.*

15. *Et xanthi.* Eſt xanthos e fulvo candicans, de quâ adhuc infrà ſect. 60.

16. *Toties jactati.* Id nomen jam ſuprà jactatum de opalo, ſect. 22. de amethyſto ſect. 40.

17. *Et quæ ceterarum.* Et quæ ſunt ceterarum gemmarum vitia jam dicta ſuprà ſect. 18.

18. *Aſteria.* Ita dicta a ſtellis, quæ ineſſe videntur. De eâ diſſeruit Cl. Lehmann, *Mémoires de l'Académie Royale de Berlin*, an. 1754. pag. 67.

19. *Aſtrios.* Pertinet quoque ad lapides ouranomorphos; quales plures in Italiâ aliiſque locis reperiuntur.

20. *Eaſque betulos.* Betuli illæ rotundæ, *les Betyles, coquillages pétrifiés ;* quas magi miras eſſe effectibus prædicabant & mentiebantur.

21. *Ceraunias.* Cerauniæ illæ longæ, *les Bélemnites.*

CAP. X. 1. *Achates.* Achates, *l'Agate.*

2. *Flumen ejuſdem nominis.* Flumen Achates ; ut habet Theophraſtus, de Lapidibus, num. 58.

3. *Iaſpachates.* Iaſpachates, *le Jaſpe agaté ;* cerachates, *l'Agate de couleur orangée ;* ſardachates, *la Sard'agate ;* hæmachates, *l'Agate à veines rouges ;* leucachates, *l'Agate blanche ;* dendrachates, *l'Agate arboriſée ;* coralloachates, *l'Agate coralline.*

4. *Species fluminum.* Achates quæ ſpecies reddit fluminum, *l'Agate ondulée ;* jumentorum, *l'Agate zoomorphite.*

5. *Similes limitum floribus.* Floribus, qui in agrorum limitibus naſcuntur.

6. *Leoninæ pelli ſimiles.* Hæc achates, *l'Agate léontine, l'Agate fauve.* Hyænæ pelli ſimilis, *l'Agate pointillée.*

7. *Acopos.* Quod laborem, κόπον, laſſitudinemque levare credebatur.

8. *Alectorias.* Ita dicta ab ἀλέκτωρ, gallinaceus.

9. *Antipathes.* Dioſcoridi V, 140. antipathes eſt corallium coloris nigri. Nomen ſanè habet, quòd veneficiis reſiſtere credebatur.

10. *Arabica.* Eſt ſanè Arabus lapis, ebori ſimilis, de quo ſuprà Libr. XXXVI. ſect. 41. Iſidorus, Origin. XVI. 14. Arabica ex patriâ dicta, aſpectu eburnea eſt.

11. *Circa Philas.* In Mſſ. Reg. *circa Phinas.*

In recentioribus editionibus, *circa Pyras.* Certè emendandum fuit, *circa Philas.* Philæ inſula eſt, *l'île du Temple*, prope Elephantinen, *l'île Fleurie*; ubi erant clauſtra imperii Romani.

12. *Augites.* Ita dicta ab αὐγὴ, ſplendor. De callaide dictum ſuprà ſect. 33.

13. *Aphidnane ... chryſocolla.* Ita Mſ. Reg. 1. in Indice; quod melius puto. Ad ſmaragdos pertinet, & videtur eſſe, *un Spath verd.*

14. *Aphrodisiace.* Ad achatas videtur referenda, quæ nomen habent Veneris, ut jam dictum ſuprà ſect. 44.

15. *Apſyctos.* Ἄψυκτος, quæ refrigerari nequit.

16. *Ægyptillam.* Inter achatas recenſetur ab Isidoro, Origin. XVI, 11. *Ægyptilla nigra eſt radice, cærulea facie, ex Ægypto, ubi invenitur, vocata.*

17. *Baptes, mollis, alioquin odore excellens.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

18. *Beli oculus.* Ad achatas pertinet; & a nobis dicitur *l'Œil de chat.*

19. *A crinibus mulierum Boſtrychiten.* Ita Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6.

20. *Suo loco diximus.* Suprà ſect. 37.

21. *Callaicam vocant.* Mſ. Reg. 1. in Indice.

22. *Ceramitis.* Mſſ. Reg. & editio princeps.

23. *Cytis circa Copton.* Hæc adhuc pertinet ad aetitas, *les Pierres d'aigle*; de quibus dixi ſuprà.

24. *Et silente.* Die interlunii.

25. *Chloritis.* Ita dicta ab herbaceo viridive colore, quem χλωρὸν appellant.

27. *Motacillæ avis.* Motacilla avis, *la Lavandiere*, *la Bergeronette.*

28. *Choaſpitis.* Ita dicta a fluvio Choaſpe, de quo ſuprà Libr. VI. ſect. 31. Eadem videtur eſſe ac chryſoberyllus, jam memoratus ſuprà ſect. 20.

29. *Chryſolampis.* Ex effectu videtur aliquam ſimilitudinem habere cum lapide Bononienſi, *la Pierre de Boulogne.*

30. *Ceponides.* Fortè dicta ab hortorum, κήπων, varietate, ob ipſam colorum varietatem.

31. *Daphniam.* Daphnia dicta a lauro.

32. *Diadochos.* Et ideo appellata diadochos, quaſi vicaria berylli.

33. *Encardia.* Encardias crediderim pertinere ad conchas lapideſcentes, cordis formâ figuratas, quæ vario colore reperiuntur pro vario ſolo variiſque metallis.

34. *Enorchis.* Enorchis, ut & orchis flos, ita appellantur ab ὀρχέων, teſtium figurâ.

35. *Eupetalos.* Ob colorum diverſitatem videtur pertinere ad opalum.

36. *Euneos.* Videtur eſſe lapis Judaicus, *la Pierre Judaïque.*

37. *Eurotias.* Ita appellatur ab εὐρωτιάω, cariem ſentio. Multi ſunt lapides, qui ſitum cariemque ſentiunt.

38. *Galactitis.* Frequens eſt in Ægypto hic lapis, maximè propè Heliopolim, *la Matharée.*

39. *Gaſidanem.* Pertinet quoque ad aetitas, *les Pierres d'aigle.* Varia nomina pro gentium varietate obtinet.

40. *Gloſſopetra.* Gloſſopetram, *la Gloſſopètre*, non vidit Plinius. Nihil nunc eâ vulga-

tius. Illâ abundat Melita inſula, *Malte*. Gloſſopetræ ſunt dentes carchariæ aliorumque piſcium in lapidem verſi.

41. *Goniæam*. Sic Mſ. Reg. 1. in Indice. In Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. *goniem*, vel *gonim*. Malè recentiores editiones, *ganiæam*.

42. *Heliotropium*. Heliotropium, *l'Héliotrope*, *le Jaſpe ſanguin*; ex quo vidi egregia vaſa.

43. *Hermuredion*. Ita Mſ. Reg. 1. in Indice. In editione principe, *herinuredocon*. Mſſ. Reg. 2. 3. 5. 6. *hermeodes*. In recentioribus editionibus emendatum, *horminodes*; ingenioſè quidem, ſed nimis audacter.

44. *Hexecontalithos*. Ita dicta quaſi ſexaginta gemmarum colores redderet. Unde ad nobiliſſimum opali genus pertinet.

45. *Hieracitis*. Nomen ducit ab ἱέραξ, milvus, accipiter. Subviridis eſt lapis ad nigredinem vergens, aliis ſubinde alternatis coloribus toto corpore interſtinctus. Pertinet ergo ad lapides quos dicimus, *les Pierres chatoyantes*.

46. *Hammitis*. Ab ἄμμος, ſabulum; quod ova piſcium, ſabulumve mole non ſuperet. Reperitur, ſed non valde dura, in agro Tiburtino; & ibi dicitur, *Confetti di Tivoli*. Ad ſtalactitas pertinet.

47. *Hammonis cornu*. Hammonis cornu, *la Corne d'Ammon*. Quàm plurima reperiuntur in agro noſtro Nivernenſi finitimâque Burgundiâ, maximè inter oppida *Tannay*, *Avalon* & *Montréal*. Metallica ſunt, quæ ita aureo colore fulgent. Sunt autem & minima & maxima.

48. *Hormiſion*. In Indice Mſ. Reg. 1. *hormiſceon*. 49. *Ob*

49. *Ob id invaſæ.* Invadendæ ſunt venatu, ac vi quærendæ; ut ſuprà dictum de dracontite, ſect. 57.

50. *Hæmatites.* Hæmatites, *l'Hématite.* De hæmatite jam dictum ſuprà Libr. XXXVI. ſect. 37. & 38.

51. *Idæi dactyli.* Ad ceraunias longas, *les Bélemnites*, pertinent.

52. *Icterias.* Ita dicta ab ictero ave, *le Loriot*, de quo dictum ſuprà Libr. XXX. ſect. 28.

53. *Ion.* Ἴον, Græcis viola.

54. *Sed rarò, ut... luceat.* Bene editio princeps. In Mſſ. Reg. *rarum, ut luceat.*

55. *Libanochrus.* Ita dicitur a thuris colore.

56. *Limoniatis.* Ob pratenſem viriditatem.

57. *Lyſimachos.* Mſ. Reg. 1. in Indice.

58. *Memnonia.* Mſ. Reg. 1. in Indice.

59. *Meconites.* Accedere videtur ad lapides, quos Sinenses appellant *Pierres de mer.* Nulla regio quæ plures & magis singulares lapides ferat.

60. *A nebridum ejus similitudine.* Bacchus, & deinde Bacchæ in ejus ſacris, induebantur nebridibus, ſeu cervinis pellibus; quales nonnumquam exprimunt achates, *les Agates*, iaſpideſve, *les Jaſpes.*

61. *Similis hippopotami dentibus.* Agnoſcere eſt lapideſcentes hippopotami dentes. Similes & majores vidi, quos Cl. de la Galiſſoniere a Canadensibus regionibus attulerat.

62. *Ombria.* Ombria, ceraunia, brontia, ad lapides, quos dicimus *les Bélemnites*, pertinent. De iis jam dictum ſuprà. Ombria, ab ὄμβρος, pluvia.

63. *Oſtracias.* Oſtracias, ſive oſtracitis, *les Huitres pétrifiées*; de quibus jam dixi.

64. *De Obſidiano lapide.* De eo dictum ſuprà Libr. XXXVI. ſect. 67.

65. *Panchrus.* Panchrus ad opalum, *l'Opale*, videtur pertinere.

66. *Ponticarum.* Ponticæ ad aſtrias & achatas referuntur.

67. *Ochræ atticæ adſimulata.* In Mſ. Reg. 5. *ocræ.* In Mſ. Reg. 6. *aſſimulata.* Malè recentiores editiones, *aſſimilata.* Quæ vox Latina non eſt. De ochra Atticâ, ſilive Attico, dictum ſuprà Libr. XXXIII. ſect. 56. φλόγινος autem dicitur, quaſi flammeus.

68. *Phænicitis.* Eſt lapis Judaicus, *la Pierre Judaique.* A φοίνιξ, balanus, glans.

69. *Phycitis.* A φῦκος, alga.

70. *Perileucos.* Περίλευκος, a candore circumducto & ad radicem deſcendente.

71. *Pæantides, quas quidam gemonicas.* Corruptè editio princeps, *gemmonicas.* Inde emendatum, *gemonicas.* Mſſ. Reg. 5. 6. *geannidas.* Meliùs, ut puto, Mſ. Reg. 1. in Indice, *Pæantides, ſive geanides.* Pæantides autem ſunt aetitæ, *les Pierres d'aigle*; de quibus ſæpe dixi.

72. *Specie aquæ glaciatæ.* Differunt Macedonici illi lapides, ab aetitis Ægyptiis, quos vidi. Sed plurimæ ſunt aetitarum ſpecies.

73. *Solis gemma.* Ad aſterias pertinet, quas dicimus *le Giraſol*; & videtur eſſe, *l'Argentine.*

74. *Praſini coloris.* Porracei viridiſve coloris.

75. *Gemmam dat nigram.* Gemma illa nigra, ſine pondere, ligno ſimilis, nobis dicitur *le Jayet.*

76. *Sauritin.* Sauritis a σαῦρος, lacertus. Fortè eſt *le Lezard pétrifié*, ut quidam inveniuntur.

77. *Selenitis.* Eſt achates, quæ dicitur *l'Agate uranie.*

78. *Synodontes vocantur.* Synodon piſcis, ſeu dentex, *le Dente.*

79. *Trichrus.* Ob triplicem colorem.

80. *Telicardios.* Telicardios fortè eadem eſt, quæ ſuprà dicta fuit bucardia; & pertinet ad lapideſcentes conchas.

81. *Tephritis.* A τέφρα, cinis; & pertinet ad eam achatæ ſpeciem quam dicimus, *l'Agate uranie.*

82. *Tecolithos.* Ita dicta, quòd calculos frangat. Eſt lapis Judaicus, *la Pierre Judaïque*; de quo jam ſæpe ſuprà.

83. *Muchulam appellant.* Mſ. Reg. 1. in Indice, *muchul.*

Cap. XI. 1. *Adadunephros.* Ob formam ſanè & colores, in hoc lapide renes, oculum, digitum dei ſui Adad venerabantur Syri. Oriens præſtat lapidibus naturâ, colore, figurâ ſingularibus. Inde adhuc apud Sinenſes populos tanta eorum fama, maximaque in principum hortis gratia. Multorum imagines ad me ſunt miſſæ, quæ ſingularitate & colorum admirabili mixturâ plurimùm placent. Ut tanto operi dignam Plinio coronidem attexam, juvat horum lapidum genus unum, quod Sinenſes appellant *Han hai che*, *les Pierres de han & de mer*, afferre, illudque ipſius imperatoris Sinarum *Kang-hi* verbis deſcribere. *On trouve ſur les bords de la mer Orientale une eſpece de pierre qui tient beaucoup de l'agate : elle en a la du-*

reté, la tranſparence, le grain & l'éclat; les couleurs en ſont auſſi vives, les teintes auſſi variées, & les nuances aussi délicates. Mais ce qui en releve beaucoup le prix, & la met fort au-deſſus de l'agate, c'eſt qu'on y voit tantôt une grenade ouverte avec ſa couronne, & les petits grains en émeraudes, ou en rubis, de manierre à les compter; tantôt un li-tchi *avec ſon écorce vermeille & ſa chair d'un blanc de lait; dans d'autres, c'eſt une huitre, une moule, une cygale, un papillon dessinés & peints avec une delicateſſe que l'art ne pourroit jamais imiter. Il y en a auſſi où l'on voit repréſentés au naturel des bois que l'hiver a dépouillés de leurs feuilles, des payſages enchantés, des campagnes couvertes d'un brouillard léger, des montagnes eſcarpées avec leurs précipices, des horizons magnifiques que le Soleil couchant embellit de mille couleurs. La Peinture n'a rien de si vivant, ni de si fini. J'ai choiſi pluſieurs centaines de ces pierres toutes plus curieuſes les unes que les autres.* Mémoires concernant l'Hiſtoire, les Sciences, les Arts, les Mœurs des Chinois. Tom. IV. pag. 459.

INDEX

Numerus prior, Librum; alter, Sectionem ſignificat.

A.

Abies 15, 19. admiratio-nis præcipuæ 76.
Abrotonum 19, 31. 21, 92.
Abſinthium 27. 28.
Acanthos 22, 34.
Acanthyllis 10, 50.
Acarnania 4, 2.
Achaia 4, 6.
Acer 16, 26.
Acetabulum, menſura 21, 109.
Acetum 14, 26. 23, 27.
Acipenſer 9, 27.
Accipiter 10, 9.
Acopum 29, 37.
Adamas 37, 15.
Adiabene 6, 16.
Adriatici maris inſulæ 3, 30.
Ægyptus 5, 9. ejus arbores 13, 14. obeliſci 36, 14. pyramides 36, 16. Ægyptia terra 35, 15. Ægyptium argentum 33, 46.
Æolis 5, 32.
Aer 2, 38.
Ærarium populi Romani 33, 17. quando in eo plurimum auri & argenti, ibid.
Æs 34, 1. ejus genera 2. ſervandi ratio 21. ex ære operum & artificum nobilitates 19. æra Æginetica 5. Corinthia 3. Deliaca 4. æreæ ſtatuæ 10. ærea triclinia 8.
Æſtus maris 2, 100.
Æthiopia 6, 35. ejus animalia 8, 32. arbores 13, 28. Æthiopici maris inſulæ 6, 36.
Aetites lapis 36, 39.
Africa 5, 3. ejus fertilitas 18, 21. Africanæ belluæ 8, 24.
Agaricum 16, 13. 25, 57.
Agricultura 18, 1. obſervanda in agro parando 6. præcepta de agro colendo 8. quid in agro quoque menſe agendum 62.
Aizoum 5, 102.
Albania 6, 11.
Alce 8, 16.
Alexander magnus 8, 17. ejus itinerum terminus 6, 21.
Alica 18, 29.
Allium 20, 23.
Alopeciæ 29, 24.
Alpes & gentes Alpinæ 3, 24.
Alumen 35, 52.
Amethyſtus 37, 40. ejus tingendi ratio 9, 65.
Amomum 12, 28.
Amygdalæ 22, 5.
Amylum 18, 17. 22, 67.
Anaxagoras 2, 59.
Anginarum remedia 32, 12.
Anguillæ 9, 38.
Animalia 8, 1. in mari maxima 9, 1. ſemifera 8, 79. nec placida, nec fera 82. animalium ſenſus 10, 88. amicitia & affectus 95. ab animalibus gentes ſublatæ 8, 43. medicinæ repertæ 41. ex animalibus prognoſtica 42.
Anſer 10, 26. 29, 13.
Anthiæ piſces 9, 85.
Antipodes 2, 65.
Antirrhinum 25, 80.
Antonius Caſtor rei herbariæ peritus 25, 5.
Anulorum aureorum origo & jus 23, 6.
Apelles 35, 34.

Apes 11, 4. earum genera 19. morbi 11, 20. 21, 42. earum alvearia 21, 47. opera 11, 5 & 10. regimen 11, 17. cera optima 21, 49.
Apis deus in Ægypto 8, 71.
Apium, 20, 44.
Aqua 2, 66. Marcia 31, 24. Virgo 31, 25. aqua marina 31, 33. eam imitandi ratio 34. quomodo dulceſcit 37. aquæ ſalſæ 18, 59. aquarum differentiæ 31, 1 & 2. medicinæ 31, 3. mirabilia 2, 107. 31, 18. probatio 31, 23. ſalubritas 21. signa 27. vitia 22. aquas inveniendi ratio 26. quomodo ducendæ 31. aquis medicatis quomodo utendum 32.
Aquifolia 24, 72.
Arabia 5, 11. 6, 32. ejus felicitas 12, 41.
Arabicus sinus 6, 28.
Arandi ratio 18, 49.
Araneæ 11, 28.
Arbor, piſcis 32, 53.
Arbores 12, 1. montanæ, campeſtres 16, 30. aquaticæ 16, 64. earum natura 12, 4. 16, 30. magnitudo 16, 76. miracula 12, 5. 16, 2. pretia 16, 24. 17, 1. vetuſtas 16, 85. arboribus medicamenta 17, 47.
Arcadia 4, 20.
Architectura 7, 48. 36, 55.
Arcus cæleſtis 2, 60.
Argemonia 25, 56.
Argentaria creta 35, 58.
Argentum 33, 31. ejus genera & experimenta 44. quando primum signatum 13. vis pecuniæ immodica 44. ſtatuæ 54. nobilitates operum & artificum ex argento 55. argenteis in vasis luxuria 47.
Argentum vivum 33, 32.
Argolis 4, 9.
Ariani 6, 25. arianæ gentis arbores 12, 18.
Aries piſcis 9, 67.
Ariſtoteles in morte Alexandri ſuſpectus 30, 53.
Ariſtolochia 25, 54.
Armenia 6, 9.
Armenium 35, 28.
Arrhenicum, vel arſenicum ibid.
Arteriæ 11, 89.
Artibus excellentes 7, 37.
Arum 24, 92.
Arundineta 17, 53.
Arundo 17, 33. 24, 50.
Aruſpicum obſervationes 11, 76.
As 33, 13.
Aſaron 12, 27.
Asbeſtinum linum 19, 4.
Aſclepiades medicus 26, 7.
Asia 6, 2 & 38. devicta luxuriam miſit in Italiam 33, 53.
Aſiæ arbores 13, 35.
Aſparagi 19, 42.
Aſphodelus 21, 68.
Aſſyriæ literæ 7, 57.
Aſteria gemma 37, 47.
Aſtroites gemma 37, 49.
Aſtronomia 2, 9. ejus obſervationum antiquitas 7, 57.
Atlantica arbor 13, 29.
Atramentum 35, 25.
Aves 10, 1. earum genera 13. generatio 73. ingenia 57. quæ loquantur 58. fabuloſæ 70. avium cantus compeſcendi ratio 35, 38.
Auguſti adverſa 7, 46.
Aviaria quis primus inſtituit 10, 72.
Aures 11, 50. aurium ſordes 28, 8. vitia & dolor 28, 48. 29, 39. 32, 25.
Auripigmentum 32, 22.
Aurum 33, 2. ejus inventio 21. modus apud antiquos 5. qui plurimum poſſederint 15. primum quando ſignatum 13. ex auro medicinæ 33, 25. aureæ ſtatuæ 24.

B.

BABYLON 6, 30.
Bacchar 21, 16 & 77.
Baſtria 8, 26. ejus arbores 12, 19.
Bætica 3, 3.
Balænæ 9, 5.
Balanitæ 37, 55.
Balauſtium, 23, 60.
Balearica terra 35, 59.
Balſamum 12, 54. balſaminum oleum 23, 47.
Baſiliſcus 29, 19.
Batis 21, 101.
Batrachion 25, 109.
Bdellium 12, 19.
Bechion, ſalvia 26, 17.
Bechion, tuſſilago 26, 16.
Beli oculus 37, 55.
Beryllus 37, 20.
Beta 19, 40.
Bibliothecæ 35, 2.
Bithynia 5, 43.
Bitumen 35, 51.
Blatta 29, 39.
Blattaria 22, 60.
Blitum 20, 93.
Boa, morbus 24, 35.
Boa, ſerpens 8, 14.
Bœotia 4, 12.
Boleti 22, 46.
Bombyx Aſſyria 11, 25. Coa 27. bombycina veſtis 26.
Bonaſus 8, 16.
Bos 8, 70.
Boſporus Cimmerius 6, 6.
Botryites 37, 55.
Braſſica 19, 41. 20, 53.
Britannia 4, 30.
Britannica herba 25, 6 & 55.
Bromos 22, 79.
Bruma 18, 63.
Brya 24, 42.
Bryon 12, 61. marinum 27, 33.
Bucardia 37, 55.
Bugloſſos 25, 40.
Bulbi 19, 30. 20, 40.
Buphthalmos 25, 42.
Bupleuron 22, 35. 27, 34.
Bupreſtis 22, 36.
Butyrum 28, 35.
Buxus 16, 28.

C.

C. *in numeris ſignificat* centum.
C̄. *ſignificat* centies centena millia.

CADMIA 34, 22.
Cælatura 7, 39. 33, 55.
Cælum 2, 1. ejus colores 27.
Cæleſtes coronæ 28. trabes 26. cæleſtia prodigia 25.
Cæruleum 33, 57.
Calami 16, 64. fiſtulatorii 66. ſagittarii, ſcriptorii 65.
Calamus odoratus 12, 48.
Calculorum cruciatus 7, 39.
Calculoſis quales aquæ conveniant 21, 5.
Caltha 21, 16.
Calx 36, 53.
Camelopardalis 8, 27.
Camelus 8, 26. 28, 26.
Cancamum 12, 44.
Cancri 32, 19.
Caniculæ ortus 2, 40.
Caniculæ, piſces 9, 70. 32, 26.
Canis 8, 61. 29, 14. contra ejus rabiem remedia 8, 63. 29, 32. 32, 20.
Cannabis 20, 98.
Cantharides 11, 41. 29, 29 & 30.
Capilli defluvia 28, 46.
Cappadocia 6, 3.
Capparis 13, 44.
Capra 8, 76. 28, 42.
Caprificatio 15, 31. 17, 44.
Caprificus 23, 64.
Carbunculus, gemma 37, 25.

Carbunculus, morbus 26, 4.
Carchedonius, gemma 37, 30.
Cardamomum 12, 29.
Cardui 19, 43. 20, 99. 21, 56. 22, 8.
Careum 19, 49.
Carmania 6, 27.
Caryophyllon 12, 15.
Caſeorum genera 11, 96. 28, 34.
Caſpiæ portæ 6, 17.
Caſpium mare 6, 15.
Caſtaneæ 15, 25.
Caſtor 8, 49.
Caſtores 2, 37.
Caſtoreum 8, 47. 32, 13.
Caucaſiæ portæ 6, 12.
Cedrus 13, 11. 24, 11.
Cenſus 7, 50. 33, 5 & 13. equeſtris ordinis 33, 8.
Centaureon panace 25, 14.
Centaurion 25, 30.
Ceparum genera 19, 32. 20, 20.
Cera 22, 55.
Ceraſorum genera 15, 30. 23, 72.
Ceraunia 37, 51.
Cercopithecus 8, 30.
Cerviſia 19, 14. 22, 82.
Ceruſſa 35, 20.
Cervus 8, 50. 28, 42.
Chalcanthum 33, 32.
Chalcitis 33, 29.
Chamædaphne 24, 81.
Chamæleon 8, 51. 28, 29.
Chamæplatanus 12, 6.
Chamelæa 24, 82.
Chios inſula 5, 38. Chia terra 35, 56.
Chlorio 10, 45.
Chondrillon 22, 4.
Chryſallides 11, 37.
Chryſeleſtrum 37, 43.
Chryſocolla 33, 26 & 28.
Chryſocome 21, 26.
Chryſolithus 37, 42.
Ciceris genera 18, 32. 22, 72.
Cichorium 20, 30. 21, 52.
Cicinum oleum 15, 7. 23, 41.
Ciconiæ 10, 31.
Cicuta 25, 95.
Cimex 29, 17.
Cimolia creta 35, 57.
Cineris uſus 17, 5.
Cinnabaris 33, 38.
Cinnamum 12, 42 & 63.
Ciſternæ 36, 52.
Citreum malum 13, 31.
Citrus 13, 29. 23, 56. citreæ menſæ 13, 30.
Clematis 24, 89. Ægyptia, 24, 90.
Cleopatra regina 21, 9.
Climata 2, 71. 6, 39.
Clupea terra 35, 59.
Clypei ardentes 2, 34. clypei imaginum 35, 3.
Cnecos 21, 107.
Cnidium granum 13, 35.
Coccum 16, 12.
Coccus 9, 65.
Colocaſia 21, 51 & 102.
Colocynthis 20, 8.
Colores 35, 12 & 31.
Coloſſi in urbe Româ celeberrimi 34, 18.
Coloſſinus flos 21, 27.
Colum 26, 6.
Columbæ 10, 52. earum pretia 53.
Columnæ & columnarum genera 36, 55.
Cometæ 2, 22.
Comitialis morbus 28, 63. 32, 37.
Commagenum 10, 28. 29, 13.
Concharum genera 9, 52.
Conchylia 32, 23. conchyliatæ veſtes 9, 64.
Conyza 21, 32.
Corchorus 21, 106.
Corna 15, 31.
Cornix 10, 14.
Cornus 33, 79.
Corocotta 8, 45.
Corona civica 16, 3. frondea 16, 5. graminea 22, 4. coronarum origo 16, 4. 21, 3.
Coronæ cæleſtes 2, 28.
Coronopus 21, 59. 22, 22.
Corruda 20, 40.
Corſica inſula 3, 12.
Corvus 10, 15. ob corvum ſeditio 10, 60.

Coſtus 12, 25.
Cotes 36, 47.
Coticulæ aurariæ 33, 43.
Cotoneorum genera 15, 10.
Coturnix 10, 33.
Crabrones 11, 24.
Cracca 18, 41.
Creta infula 4, 20.
Creta Cimolia, Sarda, Umbrica 35, 57.
Crocodilus 8, 37 & 40. 28, 28.
Crocus 21, 17 & 71.
Cryſtalli natura 37, 9.
Cucumeres 19, 23. 20, 1 & 4.
Cucurbita 19, 24. 20, 7.
Culex 19, 58.
Cuminum 20, 57.
Cunila 20, 61.
Cupreſſus 16, 60. cupreſſinum oleum 23, 45.
Curalium 32, 11.
Cutis candor 28, 50.
Cyanos 21, 17.
Cyathus 21, 109.
Cyclades 4, 20.
Cyclaminos 25, 67.
Cyma 20, 35.
Cynogloſſos 24, 41.
Cynoforchis 27, 42.
Cyperus 21, 70.
Cypiros 21, 67.
Cypros 12, 51. 23, 46.
Cyrenaica 5, 5. ejus arbores 13, 33.
Cytinus 23, 59.

D.

D. *in numeris ſignificat* quingenti.
D̄. *ſignificat* quingenties centena millia.

DACIA 4, 25,
Dactyli 9, 87. 32, 53.
Dactyli idæi 37, 61.
Dactylos 24, 109.
Damaſonion 25, 77. 26, 12.
Daucus 19, 27. 25, 64.
Decapolis 5, 16.
Decuriæ judicum 33, 7.
Delphinus 9, 7.
Denarius 21, 109. 33, 13 & 46.
Dentes 11, 61. dentium dolores 25, 105. 28, 49. 30, 8. 32, 26.
Deus 2, 5.
Dianæ epheſiæ templum 36, 21.
Dionyſias, gemma 37, 57.
Dipſacos 27, 47.
Diphryx 34, 37.
Diphyes, gemma 37, 57.
Dodecatheon 25, 9.
Dona militaria 33, 10.
Doris 4, 13.
Drachma 21, 109.
Draco 8, 7. 29, 20. a dracone agnitus & ſervatus 8, 22. draco marinus 9, 43. 32, 17.
Dracontites, gemma 37, 57.
Dracontium 24, 91.
Dracunculus 24, 93.
Druidæ Galliarum 30, 4. druidarum anguinum ovum 29, 2.
Dryophonon 27, 49.
Dryopteris 27, 48.
Dupondius 33, 8.
Dyſenterici 28, 58. 30, 19.

E.

EBRIETAS 14, 28. 30, 51. 32, 49.
Ebulum 25, 71.
Ebuſitana terra 35, 59.
Echeneis piſcis 9, 41. 32, 1.
Echinus 32, 20.
Echnephias 11, 49.
Eclipſes 2, 7. & 30 & 72.
Edera 16, 62. 24, 47.
Elæomeli 23, 50.
Elate 12, 62.
Elaterium 20, 3.

Elatine 26, 50.
Electrum 33, 23.
Eleliſphacus 22, 71.
Elementa 2, 4.
Elephanti 8, 1. 28, 24.
Elephanti, piſces 32, 53.
Elephantiaſis 26, 5.
Empetros 27, 51.
Empirice 29, 4.
Emplaſtratio 17, 26.
Encardia, gemma 37, 58.
Encauſtum 35, 39 & 41.
Enhæmon 12, 38.
Enneaphyllon 26, 54.
Eon 12, 39.
Ephedra 26, 20.
Ephemeron 25, 107.
Epimedion 26, 53.
Epiphora 29, 11.
Epirus 4, 1.
Epithymon 26, 35.
Equeſter ordo 33, 8.
Equus 8, 64.
Eretria terra 35, 21 & 34.
Erice 24, 39.
Erigeron 25, 106.
Erineos herba 23, 65.
Eriophorus bulbus 19, 10.
Erithace 11, 7.
Erucæ 19, 58.
Eryngion 22, 8.
Eryſiceptron 24, 69.
Eteſiæ 2, 48. 18, 74.
Eubœa 4, 21.
Evonymus 12, 38.
Eupatoria 25, 29.
Euphorbia 25, 38.
Euphrates 5, 20.
Europa 3, 1. ejus menſura 4, 37.

F.

FABA 18, 30. 22, 69.
Faba græca 16, 53. 24, 2.
Facies 11, 51. ad ejus vitia remedia 28, 50. 30, 10 & 30.
Fæx aceti 23, 32. ſapæ 33. vini 31.
Fames, quibus ſedatur 11, 118.
Far 19, 11.
Farina 22, 58.
Farrago 18, 41.
Faſeoli 18, 30.
Faucium remedia 30, 11.
Favonius 18, 64.
Fel 11, 74. 28, 40.
Feles 10, 83 & 94.
Felicitas ſumma 7, 41 & 47.
Feminæ 7, 13 & 35.
Femur bubulum, herba 27, 56.
Fermentum 18, 26.
Ferrum 34, 39.
Fertilitas ſumma 18, 51.
Ferula 20, 98.
Fibri 8, 49. 32, 13.
Ficorum genera 15, 20. 23, 63. caprificatio 15, 21. 17, 44. 23, 64.
Ficus Alexandrina 13, 14. Cypria 13, 15. Indica 12, 11.
Figlina opera 25, 46.
Fimus 17, 6. ejus uſus 17, 8 & 46.
Fiſtularum remedia 26, 78.
Flores 21, 1 & 9. æſtivi 39. verni 38. florum quàm longa vita 40.
Fluminum mirabilia 2, 106.
Foci prodigia 36, 70.
Folia 16, 33. eorum colores 35. mirabilia 38. folia oleæ 23, 34. oleaſtri 38. vitium 3.
Fontium mirabilia 2, 106.
Formacei parietes 35, 48.
Formicæ 11, 36. contra formicas remedia 19, 58. 29, 29.
Fortitudo ſumma 7, 29.
Fortunatæ inſulæ 6, 37.
Fractorum oſſium remedia 28, 65. 29, 40.
Fraxinus 29, 30.
Frons 11, 51.
Fructus ante folia 16, 49.
Frugum genera 17, 9. morbi 44. remedia 45.
Frumenti ſervandi ratio 18, 73.
Fuci 11, 11.
Fulgura 2, 52 & 55. 7, 48.
Fulmina 2, 51 & 54.
Fulviana herba 26, 57.
Fungi 22, 47.
Furunculorum remedia 26, 77. 30, 34.

G.

GABALIUM, 12, 45.
Gades 2, 67. 3, 3.
Gæodes 36, 32.
Gagates 36, 34.
Galata terra 25, 59.
Galbanum 12, 56. 24, 13.
Galgulus 10, 36.
Galla 16, 9. 24, 5.
Gallia Aquitanica 4, 33. Belgica 31. Lugdunenſis 32.
Gallidraga 27, 62.
Gallinacei 10, 24 29, 25.
Gallinæ 10, 71. 29, 25. earum morbi & remedia 10, 78. optimarum ſigna 77.
Ganges 6, 22.
Garum 31, 43.
Gemmæ 37, 1. earum dactyliotheca 4. figuræ 65. probandarum ratio 66. ſcalptores optimi 4.
Geniſta 24, 40.
Genitalia 11, 109.
Gentiana 25, 34.
Gentium mirabiles figuræ 7, 2. ſublatæ ab animalibus 8, 43.
Genua 11, 102. eorum ſacra religio 103.
Geometria 7, 38.
Geranium 26, 68.
Gingidium 20, 16.
Gith 19, 52. 20, 71.
Glandiferæ arbores 16, 3.
Glandium genera 16, 6.
Glaucomata 29, 38.
Glaux 27, 58.
Gloſſopetra 37, 59.
Glottis 10, 33.
Glutinum chartarum 13, 26.
Glycyrrhiza 22, 11.
Gnaphalium 27, 61.
Gnomon in campo martio 36, 15.
Gnomonica 2, 74.
Græcia 4, 14. ejus arbores 13, 35.
Grues 10, 30.
Gryllus 29, 39.
Gryphes 10, 70.
Gummium genera 13, 20. 24, 64.
Guttur 11, 68.
Gypſum 36, 59.

H.

HÆMATOPODES 10, 64.
Halcyones 10, 47.
Halcyoneum 33, 27.
Hammoniaci lacrima 12, 49. 24, 14.
Hammonis cornu 37, 10.
Harmonica mundi ratio 2, 113.
Hedypnois 20, 31.
Helcyſma 33, 35.
Helenium 21, 33 & 91.
Heleoſelinum 20, 46.
Heliochryſos 21, 38.
Heliochryſum 21, 96.
Heliotropium, herba 21, 60. 22, 39.
Heliotropion, gemma 37, 60.
Helleſpontus 5, 40.
Helxine 21, 56.
Heracleon 25, 15.
Herbæ 25, 1. earum uſûs ſcriptores 2. notabilium herbarum inventores 7. repertæ a gentibus 43. ab animalibus 50.
Herinaceus 8, 56.
Hermaphroditi 11, 109.
Herophilus medicus 29, 5.
Hexecontalithos gemma 37, 60.
Hiatus terræ 2, 82.
Hibiſcum 20, 14.
Hierabotane 25, 59.
Hieracia 20, 26.
Hinnuleus 8, 50. 28, 42.
Hipparchus 2, 24.
Hippocampus 22, 23.
Hippocrates 29, 2.
Hippomarathrum 20, 96.
Hippophaes 21, 54.
Hippophæſton 27, 66.
Hippopotamus 8, 39. 28, 31. 33, 50.

Hippophyes 22, 14.
Hippoſelinum 20, 46.
Hircus 28, 43. 37, 15.
Hirudines 8, 11. 32, 42.
Hirundines 10, 34.
Hiſpania 3, 2. 4, 34. ejus laus 37, 77.
Holcus 7, 62.
Holochryſos 21, 24.
Holoſchœnos 21, 71.
Holoſteon 27, 65.
Homerus doctrinarum & antiquitatis parens 5[illegible], 5. ingeniorum fons 17, 5.
Homines marini, piſces 9, 4. 32, 53.
Homo 7, 1. ejus conceptus & generatio 9. ingenia 30. magnitudo 16. ſpatia vitæ longiſsima 49. ex homine remedia 28, 1. ex muliere 28, 20.
Hordeum 18, 13 & 18. 22, 65.
Horminum 18, 2[illegible]. 50, 43. 22, 76.
Horologia 7, 60. primum horologium 2 78.
H-S. ſeſtertius.
H-S. ſeſtertia, ſeu mille ſeſtertii.
H-S. $\overline{X}$. decies centena millia ſeſtertiorum.
H-S. $\overline{M}$. vel $\overline{MM}$. millies, vel bis millies centena millia ſeſtertiorum.
Hortenſiorum morbi 19, 57.
Horti 19, 60. penſiles 36, 20. hortos rigandi ratio 19, 50.
Hyacinthus, herba 21, 38 & 97.
Hyacinthus, gemma 37, 41.
Hyæna 8, 44. 28, 27.
Hyæna, piſcis 32, 65.
Hydrargyrum 33, 41.
Hydri 9, [illegible] 32, 33.
Hydromeli 31, 36.
Hydropici 28, 68.
Hyoſcyaminum oleum 15, 7. 13, 49. 25, 17.
Hyoſcyamus 25, 17.
Hyosiris 27, 64.
Hypecoon 27, 68.
Hypericum 6, 53.
Hypogloſſa 27, 67.
Hyſſopum 25, 87.
Hyſtrix 8, 53.

I.

IANTHINA veſtis 21, 14.
Iasione 22, 39.
Iaſpis 37, 37.
Iberis 25, 49.
Ibis 10, 40.
Ichneumon 8, 36.
Idæa 27, 69.
Idæi dactyli 37, 61.
Idumæa 5, 14 & 45.
Ignis ſacer 26, 74. 28, 69. 30, 32.
Ignium miracula 2, 107 & 111. 36, 68. quæ loca ſemper ardeant 2, 110. ignis animal 11, 43.
Ileos 30, 20.
Ilex 16, 8 & 91. ilicis coccus 24, 4.
Illyricum 3, 25.
Imaginum honos 35, 2.
Immuſſulus 10, 8.
Inaurandi ratio 33, 20.
Incantamenta 28, 3.
India 6, 21. in Indiam navigationes 6, 26.
Indica, gemma 37, 61.
Indici maris belluæ 9, 2.
Indicum 35, 27.
Infantium morbi 28, 78. 30, 47.
Ingenia præcipua 7, 30.
Inoculatio 17, 23.
Inſecta 11, 1. ſubtilitas in his naturæ ibid.
Inſitio 15, 17. 17, 22 & 24.
Inſulæ Adriatici maris 3, 30. Ægæi 4, 19. Æthiopici 6, 36. Ionii 3, 30. ante Aſiam

5, 34. circa Africam 5, 7. in Atlantico mari 4, 36. in Gallico oceano 4, 29. in Ponto 4, 27. 6, 13. in Propontide 5 44. inſulæ Fortunatæ 6, 37. inſulæ enaſcentes 2, 88.
Intervalla arborum 17, 17.
Intubi 19, 39. 20, 29.
Inula, 19, 29.
Jocineris dolores 28, 55. 32, 30.
Ion, gemma 37, 61.
Ionia 5, 31.
Ionium mare 3, 30.
Jovis, gemma 37, 61. flos 21, 63.
Irio 22, 75.
Iris 21, 19.
Iſaurica 5, 33.
Iſidis plocamos 13, 52.
Iſtria 3, 23.
Italia 3, 6. ejus laus 37, 77. undecim regiones 3, 7 & 16.
Judæa 5, 15.
Judicum decuriæ 33, 7.
Jugerum 18, 3.
Julii Cæſaris dictatoris laus 7, 25.
Juniperus 24, 36.

L.

L. In numeris quinquaginta.

L̄. Quinquagies centum millia.

LABRUM Venereum 25, 108.
Labruſca 14, 18. 23, 14.
Labyrinthi 36, 20.
Lac 11, 96. ejus uſus 28, 21.
Lacerti 8, 60.
Laconia 4, 8.
Lactes 11, 79.
Lactuca 19, 38. 20, 24.
Ladanum 12, 37.
Lagopus 10, 70. 26, 35.
Lamium 21, 55. 22, 16.
Lanæ genera 8, 73. ex ea remedia 29, 9.
Lapathum 20, 85.
Lapides 36, 50. molares 36, 30. oſſei 36, 29. cælo cadentes 2, 69.
Lapis ſpecularis 36, 45.
Lappa 21, 64. boaria 26, 66.
Lappago 26, 65.
Lapſana 20, 37.
Larix 16, 19.
Laſer 22, 49.
Lateres 35, 49.
Lathyris 27, 71.
Laurus 15, 39. 23, 80. laurinum oleum 23, 43.
Legumina 18, 30. eorum ſatio 61.
Lemonium 25, 61.
Lendes 29, 35.
Lens 18, 31. 22, 70.
Leo 8, 17. 28, 25. leonum mirabilia 8, 20.
Leontopetalon 27, 72.
Leontophonos 8, 57.
Leontopodion 26, 34.
Lepidium 19, 51. 20, 70.
Leporum genera 8, 81.
Lesbos inſula 2, 39.
Leucanthemum 21, 93.
Leucochryſos, gemma 37, 44 & 62.
Libanotis 19, 62.
Libri Numæ 13, 27.
Liburnia 3, 25.
Libya 5, 6.
Lien 28, 57. 32, 32.
Liguſticum 19, 50. 20, 60.
Liguſtrum 12, 51. 24, 45.
Lilium 21, 11 & 74.
Limitatio agrorum 18, 77.
Linea ab Apelle ducta 35, 36.
Lingulaca 25, 84.
Linozoſtis 25, 18.
Linum 19, 1.
Literarum antiquitas 7 58.
Lithoſpermon 27, 74.
Lithoſtrota 36, 64.

Locris 4, 4.
Locuſtæ 11, 35.
Loligo 8, 45.
Lolium 22, 77.
Lonchitis 25, 88.
Lotometra 22, 28.
Lotos, arbor 13, 32.
Lotos, herba 22, 28.
Lumborum dolores 28, 56.
Lunæ defectus 2, 7 & 10. motus 2, 11. potentia 2, 102. 11, 76. ratio 18, 75. a lunâ prognoſtica 18, 79.
Lupinum 18, 36. 22, 74.
Lupus 8, 34.
Lupus, piſcis 9, 28.
Luſcinia 10, 43.
Luſitania 4, 35.
Lutra 8, 47.
Lux dierum noctibus 2, 33.
Luxata 28, 70.
Luxuria invecta Romam 33, 53. maris 9, 53. in cryſtallo 37, 10. in marmoribus 36, 1.
Lycaon 8, 52.
Lycaonia 5, 25.
Lychnis 21, 39 & 98.
Lychnitis, gemma 37, 29.
Lycia 5, 28.
Lycium 12, 15.
Lydia 5, 30.
Lygdinum marmor 36, 13.
Lyncurium 37, 13.
Lynx 8, 30 & 57. 28, 32.
Lyſimachia 25, 35. 26, 93.

M.

M. *in numeris ſignificat* mille. MM, duo millia. M̄. millies. M̄M̄. bis millies centena millia.

MACEDONIA 4, 17.
Macir 12, 16.
Mæotis 4, 24. 6, 7.
Magices genera 30, 5. origo 30, 1.
Magnes 36, 25.
Magneſia 4, 16.
Magorum perfugia 30, 6.
Magydaris 19, 16.
Malobathron 12, 60. 23, 48.
Malorum genera 15, 14. malum citreum 12, 31. malus Aſſyria 12, 7.
Maltha 36, 58.
Malva 20, 84.
Mandragora 25, 94.
Manes 7, 56.
Manna 29, 38.
Mare altiſſimum 2, 105. falſum 104. maris æſtus 99. miracula 101. mari interruptæ terræ 90. permutatæ 92. urbes hauſtæ 94. e marinâ aquâ remedia 21, 33. marinam aquam faciendi ratio 34. quomodo dulceſcit 37.
Mareotis 5, 6.
Margaritæ 9, 54. quomodo inveniantur 55. a quibus devoratæ 58 & 59.
Marmora 36, 1. ea ſecandi ratio 9.
Marmoraria 7, 39.
Maron 12, 53.
Marrubium 20, 89.
Maſtiche 12, 36.
Materiæ architectonicæ 16, 81. fabriles 82. glutinandæ 83.
Mathematicæ artes 30, 1.
Mauritaniæ 5, 1.
Meconium 19, 76.
Media 6, 17.
Medicatæ aquæ 31, 32.
Medicina nova 26, 7. vetus 26, 8. 30, 1. medicinæ origo 29, 1. præmia 3 & 5. vitia 8.
Medulla 28, 39.
Mel 11, 12. 22, 50. venenatum 21, 44. 29, 31. 32, 16.
Melampodium 25, 21.
Melancholici 28, 67.

Melancoryphi 10, 44.
Melanthium 20, 71. 31, 38.
Meleagrides 10, 38.
Melichryſos, gemma 37, 45.
Melilotus 21, 87.
Melinum 35, 19.
Meliſſophyllon 20, 45. 21, 86.
Melitites 22, 54.
Melitites lapis 36, 33.
Melothron 21, 29.
Memnonia gemma 37, 63.
Memnonides aves 10, 37.
Memoria 7, 24.
Menſes feminarum 7, 13. 28, 23.
Menſura terræ 6, 38.
Menſuræ Atticæ, Romanæ 21, 109.
Menta 19, 47. 20, 53.
Mentaſtrum 20, 52.
Merops 10, 51.
Meſopotamia 6, 30.
Meſpilus 15, 22. 23, 73.
Meſſenia 4, 7.
Meſſes 18, 72.
Metalla 33, 1. eorum glutinum 30.
Meum 20, 94.
Miliaria herba 22, 78.
Militaria dona 33, 36 & 38.
Milium 18, 10. 22, 62,
Millepeda 20, 10.
Millepeda, centipeda 29, 39.
Mina 21, 109.
Mithridates venenum bibere aſſuetus 25, 3.
Mithridatia 25, 26.
Mna 21, 109.
Mœsia 3, 29.
Molares lapides 36, 30.
Moloche agria 20, 14.
Molochites, gemma 37, 36.
Moly 21, 105. 25, 8.
Moneta falſa 33, 46.
Morbi novi 26, 1. morborum exempla 7, 51. morbus regius 26, 76.
Mores imperii a quibus perditi 29, 8.
Mortis exempla 7, 52 & 54. portus optimi mors 25, 7.
Motus 2, 3. terræ motus 2, 83.
Mugil 9, 26.
Mularum natura 8, 69.
Mulierum purgationes 28, 77.
Mulierum genera 9, 30.
Mulſum 22, 53. aqua mulſa 52.
Mundus 2, 1 & 21. mundi harmonica ratio 2, 113.
Muræna 9, 23 & 39. 32, 20 & 53.
Murex 16, 60. 32, 23.
Mures Alpini, Pontici 8, 55. in Nilo 9, 84.
Muria 31, 40 & 44.
Murrhina 37, 8.
Mus araneus 29, 27.
Mus marinus 32, 23.
Muſcæ 29, 24. mel quod non attingunt 21, 46.
Muſcus 31, 38.
Muſtela 9, 29. 29, 16.
Muſtum 23, 18.
Myágros 27, 81.
Myoſotis 27, 80.
Myrice 24, 41.
Myrobalanus 12, 46.
Myrrha 12, 33.
Myrrhis 24, 97.
Myrrhitis, gemma 37, 63.
Myſia 5, 40.
Myrteum oleum 23, 44.
Myrtidanum 14, 19. 23, 82.
Myrtus 15, 35. 23, 81 & 83.
Myxæ 15, 12.

N.

NAPI 18, 35. 20, 11.
Naphtha 2, 109.
Narbonenſis provincia 3, 5.
Narciſſus 21, 12 & 75.
Nardus 12, 26. Gallicus 21, 79.
Naſamonitis, gemma 37, 64.
Natrix 27, 83.
Natura rerum omnium artifex 2, 1. parens, an novercahomini 7, 1.
Navigatio maris & fluminum 2, 66. navigationes in Indiam 6, 26.

Nauplius 9, 49.
Nebritis, gemma 37, 64.
Nepeta 20, 56.
Nereides 9, 4. 32, 53.
Nero magices ſtudioſus 30, 5. hoſtis generis humani 7, 6. domus ejus aurea 33, 16.
Nilion, gemma 37, 35.
Nilus 5, 10.
Nitrum 31, 46.
Nix 2, 61. nivis animal 11, 41.
Noctuæ 10, 19.
Noricum 3, 27.
Nubes 2, 61. 18, 82.
Nuces 15, 24. Græcæ 23, 76. juglandes 23, 77.
Numæ libri 13, 27.
Numerorum ratio vetus 33, 46.
Numidia 5, 2.
Numidicæ aves 10, 67.
Nummus aureus 33, 13.
Nyma 27, 82.
Nymphæa 25, 37. 26, 61. Heraclia 26, 28.
Nympharæna, gemma 37, 64.

O.

OBELISCI 36, 14. obeliſcus pro gnomone in campo Martis 15.
Obliquitas Signiferi 2, 6.
Obolus 21, 109.
Obſidiana, ad ſimilitudinem lapidis 36, 67. obſidiana gemma 37, 65.
Oceanus 2, 67. Eous 6, 19. Gallicus 4, 29 & 34. Scythicus 6, 14. oceani maximæ belluæ 9, 3.
Ochra 35, 16.
Ocinum 18, 42.
Oculi 11, 52. 29, 38.
Ocymum 19, 44. 20, 48.
Œnanthe 21, 95. œnanthinum oleum 23, 40.
Œnanthe, avis 10, 45. 23, 5.
Œſypum 29, 10.
Olea 15, 1. 23, 34. olearum cultura 15, 6. 17, 29.
Oleaſter 22, 38. 24, 34.
Oleum 15, 6.
Olivarum genera 15, 4.
Olor 10, 32.
Oluſatrum 19, 48. 20, 46.
Olyra 22, 57.
Omphacium 23, 4 & 39.
Onager 8, 46.
Oniſcus 29, 39.
Onobrychis 24, 98.
Onochilon 22, 25.
Onocrotalus 10, 66.
Onopordon 27, 87.
Onothera 26, 6
Onyx, gemma 37, 24. lapis 36, 12.
Opalus, gemma 37, 21.
Opes maximæ 33, 47.
Ophion 38, 42.
Ophrys 26, 93.
Opimianum vinum 14, 16.
Oporice 24, 79.
Opuntia 21, 64.
Orca 9, 5.
Orchis 26, 62.
Oreoſelinum 20, 45.
Origanum 20, 67. Heraclion 69.
Ornithogale 21, 62.
Orobanche 22, 80.
Oryza 18, 13.
Oſſa fracta 28, 65.
Oſſei lapides 36, 29.
Oſthanes, magus 30, 2 & 5.
Oſtracites 36, 31.
Oſtracitis, gemma 37, 65.
Oſtrea 9, 60. 32, 21. an iis auditus 10, 88.
Oſyris, herba 27, 88.
Othonna 27, 85.
Otis 10, 29. 30, 45.
Otus 10, 33.
Oves 8, 72. 30, 53.
Ovorum genera & naturæ 10, 74. eorum incubitus 75. ex ovis medicinæ 29, 11.
Oxymeli 14; 21. 23, 29.
Oxys 27, 89.

P.

P.

Pæonia 25, 10.
Palæſtina 5, 14.
Paliurus 16, 53. 24, 71.
Paliurus, Cyrenaicæ 13, 33.
Palmæ 13, 6. 16, 37. 23, 51.
Pamphylia 5, 26.
Panax 12, 57.
Pani, morbus 21, 75. 32, 34.
Panicum 18, 25.
Panis 18, 27. 22, 68.
Pannonia 3, 28.
Papaver 19, 53. 20, 76.
Paphlagonia 6, 2.
Papyrus 13, 21.
Paraſanga 6, 30.
Parilia 18, 66.
Paſſus 2, 21.
Paſtinaca 19, 27. 20, 14.
Pavimenta 36, 60. Græcanica 63. Romæ 61.
Pecorum natura 8, 72.
Peloponneſus 4, 5.
Penſiles horti, 36, 20.
Pepones 19, 23.
Perfrictiones 26, 71.
Perſea 15, 13.
Perſica arbor 13, 17. 23, 67.
Perſicus ſinus 6, 28.
Perſis 6, 28. Perſidis arbores 12, 20.
Perſolata 25, 66.
Perſoluta 20, 108.
Petroſelinum 20, 47.
Pezicæ 19, 14.
Phalangium 29, 27.
Pharos 36, 18.
Phaſiana avis 10, 67.
Phengites lapis 36, 46.
Phidias 34, 19. 36, 4.
Phocæ, piſces 9, 15.
Phœnice 5, 17.
Phœnicobalanus 12, 47.
Phœnicopterus 10, 68.
Phœnicurus 10, 44.
Phœnix 10, 2.
Phrygia 5, 41.
Phrygius lapis 36, 36.
Phthiotis 4, 14.
Phu, herba 21, 80.
Picæ glandares 10, 59.
Picea 16, 18.
Pictura 7, 39. 35, 1. ejus initia 35, 5. nobilitates 35, 34.
Picus Martius 10, 20.
Pinaſter 16, 17.
Pinus 16, 16.
Piper 12, 14.
Piperitis 20, 56.
Pira 15, 16. 23, 62.
Piſces 9, 1. eorum genera 74. inimicitiæ & amicitiæ 88. morbi 73. piſces literarum ordine recenſiti 32, 53. ab Ovidio nominati 54.
Piſidia 5, 24.
Piſtachia 13, 10. 23, 78.
Piſum 18, 31.
Pix 16, 21.
Plantago 20, 61. 25, 39.
Plaſtices inventores 35, 43. nobilitates 45.
Platanus 12, 3. 24, 29.
Plumbum 34, 49.
Podagra 26, 64. 28, 62. 30, 23. 32, 36.
Polycnemon 26, 88.
Polycratis gemma 37, 2.
Polemonia 25, 28.
Polenta 18, 14. 22, 59.
Polium 21, 21.
Polygonum 27, 91.
Polypodium 26, 37.
Pomorum genera 15, 9 & 37. poma ſervandi ratio 18.
Pompeii Magni triumphus 7, 27. gemmæ in eo tranſlatæ 37, 6.
Pompholyx 34, 33.
Pondera Attica & Romana 21, 109.
Populus 24, 32.
Porcilaca 20, 81.
Porculus marinus 9, 17.
Porcus, piſcis 32, 9.
Porrum 20, 21.
Portæ Caſpiæ 6, 17. Caucaſiæ 12.
Præcepta vitæ utiliſſima 7, 32.

Praſius, gemma 37, 34.
Praxiteles 34, 19. 36, 4.
Pretia arborum inſignia 17, 1. hominum 7, 40.
Prognoſtica a lunâ 18, 79. nebulis 83. nubibus 82. ſole 78. ſolſtitiis 62. ſtellis 80. tempeſtatibus 86. tonitribus 81. ab animalibus 87. aquis 85. herbis 89. ignibus terreſtribus 84.
Propolis 11, 6.
Proſerpinaca 27, 34.
Prunorum genera 15, 12. 23, 66 & 68.
Pruinæ 2, 61.
Pſilothrum 32, 47.
Pſimmythium 34, 54.
Pſittacus 10, 58.
Pſyllion 25, 90.
Ptiſana 18, 14. 22, 66.
Pulegium 20, 54.
Puls 22, 59.
Pumex 36, 42.
Punicum malum 13, 34. 23, 57. ſilveſtre 23, 61.
Puteolanus pulvis 35, 47.
Pyralis 11, 43.
Pyramides 36, 16.
Pyrrhi gemma 37, 3.

Q.

QUADRANTAL 14, 16. 18, 73.
Quercus 16, 8 & 33.
Quinarius 33, 13.
Quinquatrus 18, 56.
Quinquefolium 25, 62. 26, 58.

R.

RADICULA 24, 58.
Ranæ 8, 48. 32, 18 & 42.
Rapa 18, 34. 19, 25. 20, 9.
Raphanus 19, 26. 20, 12.
Regius morbus 28, 64.
Remedia adverſùs venena 25, 79. 29, 31. contra varios morbos 25, 104. 26, 11. 28, 43. 29, 34. 30, 9. e gemmis 37, 9 & 54. lapidibus 36, 25. metallis 34, 43. mulieribus 28, 20. ex animalibus 28, 24. 29, 9. aquatilibus 32, 15. homine 28, 7.
Reſinæ 24, 22.
Rhacoma 27, 105.
Rhamnus 24, 76.
Rhinoceros 8, 29.
Rhododendros 24, 53.
Rhus 13, 13. 24, 54.
Roma 3, 9. Romæ operum miracula 36, 24.
Roſa 21, 10 & 73.
Roſmarinum 24, 59.
Rota, piſcis 32, 53.
Rubia 19, 17.
Rubrica 35, 14.
Rubus 19, 45. 20, 51.
Rubus idæus 24, 75.
Ruſcum 21, 100.
Ruta 19, 45. 20, 51.

S.

S. ſemiſſem *significat.*

SACCHARON 12, 17.
Sal 31, 39 & 45.
Salamandra 10, 86. 29, 23.
Salicaſtrum 23, 15.
Saliva 28, 7 & 22.
Saliunca 21, 20.
Salix 16, 68. 24, 37.
Samaria 5, 14.
Sambucus 24, 35.
Samia terra 35, 53.
Samius lapis 36, 40.
Samos inſula 5, 37.
Sandaraca 34, 55. 35, 22.
Sandyx 35, 23.
Sanguis 28, 41 & 73.
Sanguiſuga 32, 23 & 42.

Sanqualis avis 10, 8.
Sapa 23, 33.
Sapphiros 37, 39.
Sarcocolla 26, 78.
Sarcophagus lapis 28, 37. 36, 27.
Sarda, gemma 37, 31.
Sardinia 3, 13.
Sardonyx 37, 23.
Sarmatia 4, 25.
Scabies 28, 75.
Scalptura 7, 39.
Scammonia 26, 38.
Scandix 21, 52. 22, 38.
Scarabæus 11, 34. 30, 30.
Scarus 9, 29.
Scauri ædilitas 36, 8. mores proſtravit 36, 24.
Scilla 19, 30. 20, 39.
Scincus 8, 38. 28, 30. 32, 16.
Scirpus 16, 70.
Scolopendra, piſcis 9, 67. 32, 53.
Scolymos 22, 43.
Scordotis 25, 27.
Scorpio, herba 22, 17.
Scorpio marinus 32, 23.
Scorpiones 11, 70. 29, 22 & 29.
Scripulum 19, 4. 33, 13.
Sculptores nobiles 36, 4.
Scyrius lapis 36, 26.
Scythia 4, 26.
Scythica herba 26, 15.
Secale 18, 40.
Sedis vitia 28, 61.
Seleucides aves 10, 39.
Seminaria arborum 17, 14.
Seminum probatio 18, 54.
Sepia 9, 45. 32, 24.
Sepultura 7, 55.
Serendi tempora 18, 56 & 60.
Seres 6, 20.
Serichatum 12, 45.
Serpentium genera 8, 35 eorum affectus 10, 96. dentes & venenum 11, 62. ova 29, 12. adversùs ſerpentes remedia 29, 15 & 22.
Serpyllum 19, 55. 20, 90.
Seſama 18, 22. 22, 64.
Sevum 28, 38.
Sicilia 3, 14.
Sicilicus 31, 31.
Sideritis, gemma 37, 67.
Siderum errantium natura 2, 6. eorum intervalla 19. motus 13 & 15. repentina ſidera 22. de ſideribus muſica 20. ſiderum exortus & occaſus 18, 58.
Signiferi obliquitas 2, 6.
Sil 33, 56.
Silaus 26, 56.
Sili 20, 18.
Silicia 18, 39.
Silicum natura 36, 49.
Siligo 18, 20.
Siliqua ceraunia 13, 16.
Siliquæ 15, 26. 23, 79.
Silphium 22, 48.
Silybum 22, 42.
Simiæ 8, 80. 11, 100.
Similago 18, 20.
Sinapi 19, 54. 20, 87.
Sinopis 35, 13.
Sinus Arabicus & Perſicus 6, 28. maris Rubri 33.
Siſer 19, 28. 20, 17.
Siſymbrium 19, 55. 20, 91.
Sium 22, 41.
Smaragdus, gemma 37, 16.
Smilax 16, 63.
Smyrnium 19, 62. 27, 109.
Sonchos 22, 44.
Sol 2, 7. ejus defectus 10 & 30. motus 17. potentia 103. plures ſoles 31. prognoſtica a ſole 18, 78.
Solanum 27, 108.
Solis gemma 37, 67.
Solſtitium 18, 68.
Somnus 28, 79.
Sorba 15, 23.
Sory 34, 30.
Sparganium 25, 63.
Spartum 19, 7.
Specula 33, 45.
Sphagnos 12, 50.
Sphinx Ægyptia 36, 17.
Spina Ægyptia 13, 19. alba 24, 66. Indica 12, 10. regia 13, 46. ſpinarum extrahendarum remedia 28, 76.

Spongiæ 16, 68. 31, 47. 32, 53.
Spongites lapis 36, 35.
Sporades inſulæ 4, 23.
Stannum 34, 48.
Statice 26, 33.
Statuarum genera 34, 10.
Stella marina, piſcis 9, 86.
Stellæ 2, 24. earum diſcurſus 37. ſtellæ Caſtores 38.
Stelliones 8, 49. 11, 31.
Stercoratio 17, 46 & 53.
Sterilitatum cauſæ 18, 69. remedia 70.
Sternutamenta 28, 15.
Stibium 33, 33 & 34.
Stimmi 33, 33.
Stœbe 22, 13.
Stœchas 26, 27. 27, 107.
Stomatice 23, 58 & 71. ad fœtorem 25, 110.
Stomachus 28, 54.
Strophiola 21, 1.
Structuræ vitia 36, 51.
Struthiocamelus 10, 1.
Strychnum 21, 52.
Styrax 12, 55. 24, 15.
Suber 16, 13. 24, 8.
Succinum 37, 11.
Sues 8, 77. ſuillus adeps 27, 37.
Sulphur 35, 50.
Syria 5, 13. Antiochia 18. ad Euphratem 21.
Syricum 35, 24.
Syrtes 5, 4.

T.

TÆDA, arbor 16, 19. 24, 27.
Tænarii lapides 36, 29.
Talentum Ægyptium 33, 15. Atticum 35, 40.
Talpæ 10, 78. 30, 7.
Taphiuſius lapis 36, 39.
Taprobane inſula 6, 24.
Taurus mons 5, 26.
Tempeſtates incertæ 2, 49. prodigioſæ 50. ſtatæ 39.
Tempora anni ſtata 2, 41. ſerendi 18, 56.
Templorum admirabilia 36, 31 & 32. ornamenta ex ære 34, 7.
Terebinthus 13, 12. 24, 18.
Teredinum genera 16, 80.
Terra 33, 1. in parallelos & umbras digeſta 6, 39. terræ forma 2, 64. locus 69. menſura 2, 112. 6, 38. natura 2, 63. varietates 35, 47. quæ ejus portio habitata 2, 68. terræ hiatus 82. motus 81 & 86. ſigna futuri motûs 83. contra futuros motus auxilia 84. terrarum ſpiracula 95. trementes ſemper terræ 96. e terrâ medicinæ 35, 55.
Teſtudinum genera 9, 12. 32, 14.
Teucria 24, 80. 25, 20.
Thalaſſomeli 31, 35.
Thales 2, 9.
Theatrum C. Curionis 36, 24. M. Scauri, ibid.
Thebaicus lapis 36, 43.
Thebais 5, 9.
Thelyphonon 25, 75.
Theriacæ compoſitio 20, 100.
Theſſalia 4, 15.
Thlaſpi 27, 113.
Thoes 8, 52.
Thracia 4, 18.
Thus 12, 31.
Thymus 21, 31 & 89.
Thynnus 9, 18.
Tiberis 3, 9.
Tigris 8, 25.
Tigris, fluvius 6, 31.
Tilia 16, 25. 24, 34.
Tineæ 11, 41.
Tithymalorum genera 26, 39.
Tonitrua 2, 43.
Tonſillæ 28, 51.
Tonſores 7, 59.
Topaſius, gemma 37, 32.
Tophus 36, 48.
Torpedo 32, 2.
Trabes cæleſtes 2, 26.

Tragacantha 13, 36.
Tragopogon 27, 118.
Tragoriganum 20, 68.
Tragos 18, 20.
Tribulus 21, 58. 22, 12.
Trichomanes 27, 111.
Trifolium 21, 30 & 88.
Tritones 9, 4. 32, 53.
Trixago 24, 80.
Troas 5, 33.
Troglodytice 6, 34.
Tuberes 19, 13.
Turbines 19, 13.
Turſio 9, 11.
Tuſſilago 26, 16.
Tuſſis 28, 53.
Typhon 2, 49.

U.

VENENORUM remedia 25, 79. 28, 45. 29, 33. 32, 16.
Venereum labrum 25, 108.
Veneris crines, gemma 37, 69.
Veneris pecten 24, 114.
Ventorum nomina 2, 46. origo 44. ratio 18, 76.
Verba & incantamenta 28, 3.
Vergiliarum exortus 18, 67.
Verrucæ 32, 45.
Veſicæ cruciatus 28, 60.
Veſpæ 21, 14.
Veſtes conchyliatæ 9, 64. veſtium genera 8, 74. pictura 35, 42.
Vettonica 25, 46. 26, 25 & 69.
Vicia 18, 27.
Victoriatus 23, 50. 33, 13.
Vincapervinca 21, 99.
Vinum 14, 7. 23, 18. Opimianum 14, 16. generoſa vina 14, 8. vini fictitii genera 14, 19. 23, 26.
Viola 21, 14 & 76.
Viperæ 8, 59. 29, 21 & 38.
Virga ſanguinea 24, 43.
Viſcum 16, 93. 24, 6.
Vitæ longæ exempla 7, 50.
Vites 14, 1. 23, 1. earum cultura 14, 3 & 5. 17, 24 & 35.
Vitex 24, 38.
Vitulus 28, 43.
Ulcera 28, 74.
Ulmus 15, 29. 17, 15. 24, 33.
Unedo 15, 28. 23, 79.
Unguenta 13, 1. in his luxuria 13, 5.
Uniones 9, 55. exempla circa eos immenſi luxûs 58. quando primùm Romæ 59.
Vomerum genera 18, 48.
Urinæ ſigna 28, 19. 32, 35.
Urtica 22, 15.
Urtica, piſcis 9, 68.
Uva, piſcis 9, 1. 32, 53.
Vultur 10, 7. 29, 24.

X.

X. *in numeris ſignificat* decem.
X̄. decies centena millia.
X. *denarium ſignificat.* p. X. II. III. *id eſt*, pondere duorum, trium, denariorum.

XANTHOS, gemma 37, 45 & 60.
Xiphias, cometa 2, 22.
Xiphias, piſcis 32, 6.
Xylobalſamum 12, 54.
Xylocinnamomum 12, 42.

Z.

ZEPHYRUS 2, 46. 18, 77.
Zeuxis 35, 36.
Zingibert 12, 14.
Zonarum obliquitas 2, 70.
Zopiſſa 24, 26.
Zoroaſtres 30, 2.
Zoſter 26, 74.
Zythum 22, 82.

FINIS.

APPROBATION.

J'AI lu, par ordre de Monſeigneur le Garde des Sceaux, cette nouvelle réimpreſſion de l'*Hiſtoire Naturelle de Pline*. Si les connoiſſances accumulées dans cette partie depuis cet ouvrage immortel, ſemblent le rendre aujourd'hui de peu de ſecours pour les Savans qui ſe livrent à ces recherches, on ne peut diſconvenir qu'on y trouve les ſources & les indices de preſque toutes les découvertes qui ſont aujourd'hui la réputation de nos plus célebres Auteurs, & qu'on doit ſavoir gré à l'Editeur de cette nouvelle impreſſion, des ſoins qu'il a pris pour la mettre à portée de tous les gens de lettres qui verront les progrès de cette ſcience profonde, où il y a tant encore à acquérir malgré nos ſuccès en ce genre. A Paris, ce 20 Janvier 1779. *Signé*, PIDANSAT DE MAIROBERT.

Le Privilege ſe trouve au Livre intitulé : Métamorphoſes d'Ovide.

INDICULUS AUCTORUM,

Quos in lucem edidit J. Barbou, quorumque Editio locupletatur tum egregiis diagrammatibus, tum emendatiſſimis viticulis, exaratis a celebratiſſimo D. Cochin, aliiſque celeberrimis Magiſtris.

Catullus, Tibullus, Propertius, priſtino nitori reſtituti, & ad optima exemplaria emendati, cum fragmentis C. Gallo inſcriptis, 1754.

Titi Lucretii Cari de rerum natura libri ſex, 1754.

P. Virgilii Maronis opera, cum Maphæi ſupplemento, 2 vol. 1767.

Q. Horatii Flacci carmina nitori ſuo reſtituta, 1775.

D. Junii Juvenalis ſatirarum libri quinque, & Auli Perſii ſatiræ ſex, 1778.

Phædri Auguſti liberti, & Aviani fabulæ cum Senecæ ac Syri ſententiis, 1754.

M. Valerii Martialis epigrammatum libri ad optimos codices recenſiti ac caſtigati, 2 v. 1754.

M. A. Plauti comœdiæ quæ ſuperſunt, 3 v. 1759.

Publii Ovidii Naſonis opera quæ ſuperſunt, 3 v. 1762.

Theodori Bezæ, Vezelii poemata. Marci Antonii Mureti Juvenilia. Joannis Secundi, Hagienſis Juvenilia. Joannis Boneſonii Arverni Pancharis; & pervigilium Veneris, 1757.

Sarcotis & Caroli V. Imp. Panegyris, carmina; tum de heroica Poeſi tractatus, auctore Mazenio, 1 vol. 1771.

Matthiæ Caſimiri Sarbievii carmina, nova editio prioribus longè auctior & emendatior, 1759.

M. Annæi Lucani Pharſalia cum ſupplemento Thomæ Maii, 1767.

Joſephi Desbillons Fabulæ Æſopiæ, curis poſterioribus omnes ferè emendatæ, quibus acceſſerunt plus quam CLXX novæ, quinta editio, 1778.

Vanierii prædium ruſticum, 1774.

Caii Salluſtii Criſpi quæ exſtant opera, 1774.

Cornelius Nepos de Vita excellentium Imperatorum, 1767.

Caius Velleius Paterculus & Florus, 1776.

Juſtinus, 1770.

Titus Livius, 7 vol. 1775.

Eutropii Breviarium Hiſtoriæ Romanæ: accedunt ſelectæ lectiones dilucidando auctori appoſitæ, 1754.

Caii Julii Cæſaris quæ exſtant opera cum Hirtii sive Oppii commentariis de bellis Gallico, Civili, Alexandrino, Africano ac Hiſpaniensi, 2 vol. 1755.

Quinti Curtii Rufi de rebus geſtis Alexandri magni libri decem, 1757.

C. Cornelii Taciti quæ exſtant opera, 3 v. 1760.

Selecta Senecæ philoſophi opera in gallicum verſa, 1761.

Senecæ de Beneficiis & de Clementia excerpta, in gallicum converſa, 1776.

Encomium Moriæ ab Eraſmo, & Mori Utopia, 1776.

Marci Tullii Ciceronis opera omnia, 14 v. 1768.

De Imitatione Chriſti libri quatuor. 1773.

Caii Plinii Secundi Epiſtolæ & Panegyricus Trajano dictus, 1769.

Novum Jeſu Chriſti Teſtamentum, 1767.

АФ1
1656210

Digitized by Google